

MONITOR STRATEGIC

Revistă editată de Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, membru al Consorțiului Academiilor de Apărare și Institutelor de Studii de Securitate din cadrul Parteneriatului pentru Pace, membru asociat al Proiectului de Istorie Paralelă pentru Securitate prin Cooperare.

REDACTOR-ŞEF

• Dr. ŞERBAN FILIP CIOCULESCU, cercetător științific, Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară

SECRETAR DE REDACȚIE

• SORIN NEGOIȚĂ, cercetător științific, Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară

COLEGIUL DE REDACȚIE

• ADRIAN CIOROIANU, ambasador, Ministerul Afacerilor Externe din România
• DMITRI TRENIN, Ph.D., director adjunct, Carnegie Moscow Center
• JOHANN SCHMID, director, Community of Interest on Strategy and Defence, European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats, Helsinki (Finlanda)
• VALENTIN NAUMESCU, profesor universitar, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca
• ARMAND GOȘU, conferențiar universitar, Universitatea București
• SOCOR VLADIMIR, cercetator principal, Jamestown Foundation (USA)
• RADU CARP, profesor universitar, Universitatea București
• IULIAN FOTA, director, Institutul Diplomatic Român
• ANDREW MICHTA, profesor, "George C. Marshall" Center, Garmish Partenkirchen
• ERWIN SCHMIDL, profesor universitar, Academia Națională de Apărare, Viena (Austria)
• GEORGE NICULESCU, expert, The European Geopolitical Forum
• MIHAIL E. IONESCU, profesor universitar, Școala Națională de Studii Politice și Administrative
• STANISLAV SECRIERU, cercetător, Institutul pentru Studii de Securitate al UE, Paris (Franța)

ADRESA
Str. Constantin Mille nr. 6, sector 1, Bucureşti, cod 010142,
telefon: 0040 21 315.17.00, fax: 0040 21 319.58.01
http://ispaim.mapn.ro
e-mail:ipsdmh@yahoo.com

Revista a fost inclusă în baza de date a Consiliului Național al Cercetării Științifice din Învățământul Superior, fiind evaluată la categoria „C" și figurează în bazele de date internaționale EBSCO și CEEOL.

SUMAR

CRIZE ȘI CONFLICTE PE SCENA INTERNAȚIONALĂ / 5

A. Probleme regionale / 7
Sorin Negoiță – Germania și relația transatlantică / 7
George Niculescu – Soluționarea conflictului din Nagorno-Karabakh între consecințele pandemiei Covid 19 și transformarea geopolitică a Caucazului / 16
Cristian Eremia – Prețul puterii în Belarus se calculează la Moscova / 25
Șerban Filip Cioculescu – Turbulențe geostrategice în arealul Mării Mediterane. Franța vs. Turcia – o suită de conflicte suprapuse, dificil de soluționat / 36
Mirel Țariuc – Inițiative regionale de cooperare – scop și rezultate. Studiu de caz: *Inițiativa celor Trei Mări* / 42
Johann Schmid – Hybrid Warfare in Vietnam - How to win a war despite military defeat / 54
Claudia Cardoș – Transformarea politico-militară în urma Primăverii Arabe. Evoluția politică din Egipt / 68
Florentina Mihalcea – Radicalismul islamic somalez: de la amenințare regională la pericol global / 76
Șerban Filip Cioculescu – Aspecte strategice, militare și politice ale războiului civil din Libia / 87

B. Probleme globale / 94
Narciz Bălășoiu – Provocări la adresa sistemului relațiilor internaționale bazat pe reguli / 94
Dragoș Ghercioiu – Descurajarea nucleară și complementaritatea cu sistemele de capabilități convenționale / 101
Dragoș Ilinca – Parteneriatul Strategic UE-ONU în domeniul managementului crizelor / 108

RECENZII / 121
• Agnia Grigas – ***Crimeea și noul imperiu rus***, Editura Corint, București, 2017 – Simona Țeghiu Jurj / 123
• Adrian-Vasile Popa – ***Impactul operaționalizării Canalului Istanbul asupra Convenției de la Montreux. Perspective de creștere a profilului strategic al României în Regiunea Extinsă a Mării Negre***, Editura Top Form, București, 2020 – Șerban F. Cioculescu / 125
• Cristian Barna, Adrian Popa – ***România între prieteni și dușmani. Decupaje geopolitice și hărți imagologice,*** ediția a II-a revăzută și adăugită, Editura Militară, 2020 / 127

Tehnoredactor: Maria Dumitru

B. Nr. 17/02.12.2020/0691

TABLE OF CONTENTS

CRISES AND CONFLICTS ON THE WORLD STAGE / 5

A. Regional issues / 7
Sorin Negoiță – Germany and the Transatlantic Relations / 7
George Niculescu – Solving the Nagorno-Karabakh conflict between the aftermath of the Covid 19 pandemic and the geopolitical transformation of the Caucasus / 16
Cristian Eremia – The price of power in Belarus is calculated in Moscow / 25
Șerban Filip Cioculescu – Geostrategic turbulences in the Mediterranean area. France vs. Turkey – a series of overlapping conflicts, difficult to resolve / 36
Mirel Țariuc – Regional cooperation initiatives - purpose and results. Case study: *The Three Seas Initiative* / 42
Johann Schmid – Hybrid Warfare in Vietnam - How to win a war despite military defeat / 54
Claudia Cardoș – The politico-military transformation following the Arab Spring. Political evolutions in Egypt / 68
Florentina Mihalcea – Somali Islamic radicalism: from regional threat to global danger / 76
Șerban Filip Cioculescu – Strategic, military and political aspects of the Libyan civil war / 87

B. Global issues / 94
Narciz Bălășoiu – Some challenges to the rules-based system of international relations / 94
Dragoș Ghercioiu – Nuclear deterrence and complementarity with conventional capability systems / 101
Dragoș Ilinca – EU-UN Strategic Partnership in Crisis Management / 108

BOOK REVIEWS / 121
• Agnia Grigas – ***Beyond Crimea: the new Russian empire***, Corint Publishing House, Bucharest, 2017 – Simona Țeghiu Jurj / 123
• Adrian-Vasile Popa – ***The impact of the Istanbul Canal' s operationalization on the Montreux Convention. Perspectives for increasing the strategic profile of Romania in the Wider Black Sea Region,*** Top Form Publishing House, Bucharest, 2020 – Șerban F. Cioculescu / 125
• Cristian Barna, Adrian Popa – ***Romania between friends and enemies. Geopolitical cuts and imagological maps,*** revised and expanded second edition, Military Publishing House, 2020 / 127

CRIZE ŞI CONFLICTE PE SCENA INTERNAȚIONALĂ

Germania și relația transatlantică

Sorin-Vasile NEGOIȚĂ

Acum aproape 80 de ani (14 august 1941), doi lideri importanți ai acelor vremuri, președintele american Franklin Roosevelt și premierul britanic Winston Churchill se întâlneau, în secret, la bordul unei nave, undeva pe coasta estică a Canadei (Newfoundland), pentru a discuta despre strategia de război, cu toate că SUA nu intrase oficial în cel de-Al Doilea Război Mondial. Însă, mai important decât atât, la finalul acestor discuții a fost elaborată o declarație comună, în care cei doi lideri *„și-au exprimat viziunea comună pentru o lume postbelică"*[1], cunoscută ulterior drept Carta Atlanticului[2]. Acest document, care cuprindea *„principii comune în politicile naționale ale țărilor respective, pe care ele își întemeiază speranțele pentru un viitor mai bun al lumii"*, a reprezentat în fapt fundamentul pentru crearea și consolidarea Alianței transatlantice și a constituit motorul central al unei ordini mondiale bazate pe reguli, care a rezistat până în zilele noastre.

Alianța transatlantică a atins în ultima perioadă un nivel scăzut al coeziunii sale

Alianța transatlantică (North Atlantic Treaty Organization – NATO), care a fost înființată cu scopul vădit de a preveni confruntarea dintre occidentul liberal-democrat și comunismul sovietic în plină ascensiune, a dovedit, de-a lungul întregii sale existențe de mai bine de 70 de ani, o capacitate ridicată de a atinge și menține consensul în privința deciziilor politico-militare majore, cu toate că au existat, nu de puține ori, poziții diferite ale statelor membre pe timpul negocierilor.

Pe timpul Războiului Rece și imediat după 1990, parteneriatul transatlantic s-a bucurat de un oarecare succes, perioadă în care liderii americani și europeni și-au coordonat acțiunile comune, în cea mai mare parte prin intermediul NATO. Se pare însă că, ulterior, atât SUA, cât și Aliații europeni, care și-au sporit numărul prin acceptarea de noi membri, au acordat din ce în ce mai puțin atenția necesară întreținerii acestei relații. Dacă NATO s-a vrut a fi un contributor activ la menținerea păcii și securității internaționale, după anul 2000, în afara misiunilor din Afganistan (2001-2014) și Libia (2011), nu a mai existat nicio altă acțiune aliată majoră de politică externă.[3] Mai mult, pe timpul mandatului președintelui american George W. Bush (2000-2008), relația transatlantică a suferit chiar unele tensiuni, dar, imediat după aceea, Administrația Obama a încercat, pe cât posibil, o întărire a Alianței, pentru a menține un echilibru în ceea ce privește conducerea și misiunile acesteia. Din păcate însă, nu întotdeauna relația transatlantică a constituit o prioritateatât pentru americani, cât și pentru europeni. Mărturie stă cel mai important proiect transatlantic din acea perioadă, *Parteneriatul transatlantic pentru comerț și investiții* (T-TIP)[4], un acord comercial SUA-UE, care s-a dovedit a fi până acum un eșec.

În contextul actual, Alianța transatlantică se confruntă cu mai multe probleme de coeziune, ba chiar am putea afirma că s-a ajuns în ultima perioadă într-un punct limită. În cea mai mare parte, această situație a fost generată în principal de atitudinea Administrației americane, sub conducerea președintelui Donald Trump, care, sub sloganul *„America înainte de toate"* (*„America first"*), pare că îndreaptă națiunea americană spre izolaționismul existent înainte de Al Doilea Război Mondial. Declarațiile președintelui Trump, care s-a referit uneori la Europa ca la *„un dușman"* și a amenințat, în mai multe rânduri, că va părăsi NATO, i-au contrariat pe aliații europeni, au stimulat neîncrederea în rândul acestora și au pus la îndoială statutul și valoarea relației transatlantice[5].

De altfel, legat de scăderea coeziunii aliaților, încă de acum doi ani, secretarul general NATO, Jens Stoltenberg, avertiza, într-un articol publicat în *The Guardian*, că, *„dacă Donald Trump nu va opri escaladarea disensiunilor politice în relația transatlantică, prima și cea mai periculoasă consecință va fi slăbirea unității Alianței"*[6]. Totodată, oficialul NATO a subliniat că *„De la crearea Alianței,* [...] *oamenii din Europa și America de Nord s-au bucurat de o perioadă fără precedent de pace și prosperitate. Dar la nivel politic, legăturile dintre noi sunt sub presiune."*[7]

În completarea comportamentului liderului de peste Ocean în relația cu aliații europeni, tensiunile crescânde din ultima perioadă dintre președintele turc Recep Tayyip Erdogan și președintele francez Emmanuel Macron, au făcut ca relațiile în cadrul Alianței transatlantice să piardă și mai mult din valoare. Acestea au avut la bază, pe de o parte, susținerea de „actori" diferiți atât în războiul civil din Libia, cât și în conflictul în curs dintre Azerbaidjan și Armenia, iar pe de altă parte, poziția exprimată de aceștia în legătură cu fenomenul terorist islamist, care a crescut în intensitate în Europa.

Nu în ultimul rând, „reînvierea" mai vechilor „animozități" dintre Turcia și Grecia, cea de-a doua susținută de Franța, generate de intențiile turce de exploatare a gazelor naturale în apele disputate din estul Mediteranei, cumulate cu lipsa de rezultate în încercarea diplomației germane de a „atenua" aceste disensiuni, au adâncit și mai mult „ruptura" creată între unii membri ai Alianței nord-atlantice.

Relația americano-germană a avut serios de suferit în ultimii ani

În ultima jumătate a secolului trecut, SUA a reprezentat pentru poporul german *„modelul democrației, un stat modern, progresiv, deschis la nou"*, care a fost denumit de aproape toate țările lumii „țara posibilităților nelimitate". De asemenea, din punct de vedere politico-militar, și nu numai, cele două state au fost aproape întotdeauna „pe aceeași lungime de undă", fiind „cei mai apropiați aliați" în cadrul NATO.[8]

După preluarea puterii de către președintele Donald Trump, relația de cooperare transatlantică, care a existat de veacuri între administrațiile de la Berlin și Washington, a avut serios de suferit și, implicit, a influențat la rândul ei relațiile dintre ceilalți aliați europeni și SUA. Mai mult, președintele Trump a încercat „o retragere din zonele fierbinți" de pe glob și s-a „distanțat" constant de principiile care stau la baza parteneriatelor multilaterale, ba chiar a părut să respingă aproape tot ceea ce presupune o ordine mondială funcțională în cadrul organizațiilor internaționale, punând mai presus de toate interesul național.[9] Dovadă stau denunțarea de către acesta a acordului nuclear cu Iranul, decizia de retragere din Organizația Mondială a Sănătății (OMS) sau ieșirea din Acordul de la Paris privind schimbările climatice.

Pe acest palier, cancelarul german Angela Merkel, care s-a străduit constant să păstreze un același nivel de cooperare cu Donald Trump ca și cel atins în timpul Administrației Obama, a avut o cu totul altă abordare, fiind unul din cei mai activi susținători ai unei cooperări internaționale în format multilateral, cu obiectivul clar de conectare între ele a națiunilor pentru urmărirea de scopuri comune. Acest subiect a fost susținut, de altfel, de toți liderii germani participanți la Conferința pentru securitate din februarie de la München, când, plecând de la motto-ul „Westlessness" (o lume tot mai puțin occidentală) prevăzut în raportul conferinței, a fost pusă în dezbatere și

s-a ajuns la concluzia menținerii la standarde înalte a cooperării transatlantice.

• Contribuția financiară germană la bugetul apărării crează discordie

Principalul motiv care a contribuit la ruperea „lanțului de iubire" americano-german este dat de repetatele critici ale președintelui Trump referitoare la (ne)alocarea anuală, de către Germania, a 2% din produsul intern brut (PIB) pentru apărare, până la finele anului 2024, așa cum s-au angajat toate statele membre NATO în urmă cu șase ani în Țara Galilor. În prezent, Guvernul de la Berlin a alocat pentru apărare doar 1,36% din PIB, cu toate acestea cel mai mare buget militar de până acum, însă nu este sigur dacă suma planificată va putea fi cheltuită în totalitate până la finele acestui an, în condițiile exploziei situației sanitare și implicit a declanșării crizei economice determinate de aceasta. Procentul planificat pentru acest an va fi majorat treptat, așa cum se estimează în proiecția bugetară multianuală, până la 1,50% din PIB până în 2024, în timp ce cota de angajament de 2% ar putea fi atinsă abia la finele anului 2031.

Insistența lui Trump pleacă de la considerentul că, potrivit acestuia, SUA plătește deja prea mult pentru apărarea spațiului european și implicit a celui german, în condițiile în care Germania, cea mai mare putere economică a Europei, este una din țările europene membre NATO care alocă printre cele mai mici procente din PIB pentru sectorul militar[10]. Dintr-o altă perspectivă, Germania, care este al doilea contributor la bugetul NATO (după SUA), consideră că ținta de 2% nu ar mai fi un punct de referință suficient și, în noile condiții generate de pandemia de coronavirus, și-ar cam fi pierdut relevanța[11], mult mai important decât procentul alocat apărării fiind valoarea capabilităților oferite și angajamentelor pe care fiecare țară membră și le-a asumat în cadrul Alianței nord-atlantice.

• Proiectul Nord Stream 2 provoacă nervi la Washington

Un alt element important, ce a amplificat nemulțumirile americanilor și a făcut ca relația transatlantică a Berlinului să „șchiopăteze", îl reprezintă noul proiect energetic Nord Stream 2 de transport al gazelor naturale rusești în Europa pe sub Marea Baltică, în care Germania este unul din principalii „beneficiari", dar care este contestat vehement de către SUA. Legat de acest proiect, care, pe lângă impactul economic evident, are și implicații geopolitice semnificative, președintele Donald Trump a acuzat Germania de atitudine prea „prietenoasă" față de principala amenințare a NATO dinspre Est, Rusia[12]. Mai mult, liderul de la Washington, care este susținut de Polonia și Țările baltice, dar și de către Ucraina (se teme că rețeaua de conducte de pe teritoriul său va deveni redundantă), consideră că, în timp ce Executivul american alocă resurse importante pentru crearea „umbrelei de securitate" pentru Europa, Germania investește fonduri importante pentru creșterea substanțială a bunăstării statului rus, cu care are de altfel mai multe relații comerciale. *„De ce Germania plătește Rusiei miliarde de dolari pentru energie și după aceea noi ar trebui să protejăm Germania de Rusia*?", a întrebat Trump critic.[13]

Totodată, clasa politică de la Washington, care este aproape în întregime împotriva proiectului Nord Stream 2, este de părere că gazoductul reprezintă un „risc de securitate" la adresa Europei și ar duce la creșterea dependenței acesteia de Moscova, Germania putând deveni chiar *„ostaticul politic al Rusiei"*. De aceea, cele două camere ale Congresului american au impus, prin intermediul *Legii privind bugetul apărării naționale pentru 2020* (National Defense Authorisation Act 2020), sancțiuni comerciale pentru firmele care sunt implicate în construcția gazoductului.[14]

Pe lângă impactul geo-strategic, în spatele acestei decizii se află și temerea Administrației de la Washington, care este conștientă că, prin livrarea suplimentară de gaze naturale rusești în Europa, ar putea fi redus nivelul de distribuție al gazelor naturale lichefiate (LNG) din SUA, pentru care s-au făcut investiții serioase în infrastructura de extracție și de transport necesare. Este astfel cât se poate de evident, că Trump și-ar dori ca Germania și celelalte state europene să-și asigure necesarul de gaze naturale din SUA și nu din Rusia.

De cealaltă parte, Guvernul federal german afirmă că proiectul Nord Stream 2 este unul pur economic, care ar putea contribui din plin

la consolidarea securității energetice a Europei. În consecință, ministrul de externe german Heiko Maas a criticat sancțiunile impuse de Congresul american și a declarat că *„Politica energetică europeană este decisă în Europa și nu la Washington"*[15].

• Decizia de retragere a trupelor americane de pe teritoriul german adâncește starea de neîncredere dintre germani și americani

Nu în ultimul rând, decizia de retragere a aproximativ 12.000 militari americani de pe teritoriul Germaniei și de redislocare a Comandamentelor European (EUCOM) și African (AFRICOM) ale SUA la Bruxelles, care a fost anunțată de Pentagon la sfârșitul lunii iulie, adâncește și mai mult „falia" apărută în relația deja tensionată dintre cele două state aliate. Motivația președintelui american în această privință este argumentată de cele două elemente susținute până acum, și anume încălcarea angajamentului de alocare a celor 2% din PIB pentru apărare de către Germania și lipsa unei decizii a Cancelariei germane în legătură cu renunțarea la proiectul Nord Stream 2.

Reacția forțelor politice din SUA și Germania referitoare la informațiile apărute în presă referitoare la intențiile Administrației de la Washington a fost în primă fază rezervată. Pe măsură însă ce această informație a fost confirmată de președintele Trump, diferiți lideri politici de pe cele două părți ale Atlanticului, dar și foști oficiali militari, și-au exprimat îngrijorarea asupra faptului că retragerea trupelor americane va afecta serios securitatea și apărarea europeană, într-un moment în care au crescut semnificativ amenințările de securitate la adresa Europei.

Se cunoaște că securitatea și apărarea aliaților europeni se bazează pe o contribuție importantă a trupelor americane dislocate în Europa, și în special în Germania. Actualele baze americane aflate pe teritoriul german reprezintă coloana vertebrală pe care s-a construit conceptul NATO pentru apărarea Europei și trebuie judecate, potrivit fostului subsecretar de stat pentru politici din Departamentul apărării, Michèle Flournoy, potențial candidat la conducerea Pentagonului în noua Administrație de la Washington, după *„modul în care acestea contribuie la descurajarea Rusiei"*. Mai mult, acesta afirmă că Germania reprezintă *„terenul de pregătire și baza de plecare a trupelor americane spre punctele fierbinți din Africa și Orientul Mijlociu"*.[16]

Este adevărat că decizia de retragere a trupelor americane a rămas încă la stadiul de proiect, fără a se fi întocmit un plan în acest sens, care să fi fost comunicat oficial Berlinului. Pe de altă parte, dezmăgirea politicului german este și mai mare, în condițiile în care nu a existat o consultare prealabilă în acest sens cu Guvernul german sau cel puțin cu alți aliați NATO. De altfel, secretarul general NATO a declarat că prezența forțelor americane în Germania nu este *„doar o chestiune bilaterală între SUA și Germania"*, ci este *„importantă pentru întreg NATO"*[17].

• Liderii germani nu mai au încredere în actuala conducere de la Washington

În ceea ce privește dialogul dintre Merkel și Trump, este mai mult decât evident că acesta a fost influențat în principal de lipsa „chimiei" dintre cei doi lideri și astfel, s-a ajuns în ultima perioadă într-un punct mort. Cu toate că acum patru ani, la începutul mandatului actualului președinte american, Merkel s-a străduit să promoveze o relație de cooperare cel puțin cu aceeași intensitate ca și până atunci și a existat o oarecare speranță de promovare a unei politici care să urmărească obiective comune, treptat, cancelarul german a renunțat la a mai întreprinde ceva constructiv împreună cu Trump, aproape pe orice palier.

În aceste condiții, nu este nicio surpriză de ce Angela Merkel nu a mai fost dispusă să garanteze pentru Donald Trump la alegerile de la începutul lunii noiembrie din SUA. Astfel că, o schimbare a leadership-ului de la Casa Albă a fost serios luată în calcul, fiind considerată drept „un nou început" pentru revenirea la o relație transatlantică bazată pe cooperare și respect reciproc, ca înainte de „epoca Trump"[18].

Totodată, mulți politicieni germani au fost luați prin surprindere la Berlin că președintele unei țări considerate până nu demult cel mai important aliat, partener militar și comercial, a ales Germania drept țintă a unor critici acerbe și susținute.[19] Îngrijorarea este și mai mare,

întrucât această atitudine a contribuit în mod hotărâtor la deteriorarea relației transatlantice, a cărei consolidare se află printre obiectivele de politică externă ale Germaniei.

Referitor la aceste aspecte, Norbert Röttgen, care prezidează comisia germană pentru afaceri externe în Bundestag și speră să-i ia locul lui Merkel în fruntea executivului anul viitor la încheierea mandatului acesteia, a declarat că *„Cei patru ani de președinție Trump au însemnat că totul,* [...], *a fost pus în discuție. Însăși existența NATO sau predictibilitatea politicii externe a SUA. A fost o disfuncționalitate pe care nu am mai văzut-o de la Al Doilea Război Mondial"*[20].

Mai mult, acesta se temea că un nou mandat al președintelui Trump la Casa Albă ar putea aduce daune ireparabile relației transatlantice *„Suntem îngrijorați. Sunt absolut convins că perspectiva altor patru ani nu ar însemna că vom vedea același lucru, dar sunt sigur că vom vedea o accelerare a tot ceea ce am experimentat."*

Reputația SUA în Germania se află la un nivel minim

În consecință, de când președintele Donald Trump a preluat puterea la Washington, dar în mod special în ultimul an, reputația SUA a scăzut la cel mai de jos nivel din ultimii 20 de ani. Acest lucru a fost demonstrat de studiul[21] efectuat de Centrul independent *Pew Research Center* din Washington DC, în urma unui sondaj, prin care au fost chestionate, prin telefon, în perioada 10 iunie – 3 august din acest an, puțin peste 13.300 de persoane adulte din treisprezece țări aliate și partenere cheie ale SUA[22].

În Germania, spre exemplu, doar 26% din populație (al doilea cel mai slab procent dintre țările chestionate, după Belgia) are o imagine pozitivă asupra Statelor Unite, față de 78% în urmă cu 20 de ani. Însă nici în celelalte țări aflate în acest studiu situația nu este mai bună, cu excepția Coreei de Sud, singura țară unde procentul depășește 50%. În afara Germaniei, în cele mai semnificative dintre țările supuse studiului (Franța, Marea Britanie, Canada, Australia sau Japonia), procentul celor care privesc cu oarecare încredere partenerul de peste ocean nu trece de 31-41%.

Același lucru se poate afirma și despre încrederea și speranța celor chestionați că președintele american Donald Trump va întreprinde ceva în politica mondială. Acest aspect se limitează în prezent în Germania la o persoană din zece (comparativ cu 51% la începutul mileniului trei), dar a scăzut semnificativ și în celelalte state, cel mai bine fiind în Japonia, unde un sfert din populație încă păstrează o imagine favorabilă asupra liderului american. Interesant este că atitudinea germanilor și a celorlalți vest-europeni față de Trump este mai scăzută în comparație cu predecesorul acestuia, Barack Obama, dar comparabilă cu perioada de final a președinției lui George W. Bush. O încredere ceva mai ridicată în Donald Trump o manifestă însă europenii care au opinii favorabile partidelor populiste, cum este cazul susținătorilor partidului Alternativa pentru Germania (Alternative für Deutschland), cu 34% (locul doi după partidul Vox din Spania) față de 5% în dreptul celor care nu împărtășesc asemenea viziuni.

Mai mult decât atât, făcând o analiză a încrederii pe care respondenții din cele 13 țări o au în diferiți lideri mondiali, cancelarul german, Angela Merkel, cu 76% (81% în rândul germanilor), se află în fruntea clasamentului (loc pe care îl păstrează din 2017), la polul opus fiind chiar președintele Trump, cu doar 16%, în spatele președinților rus, Vladimir Putin (23%) și chinez, Xi Jinping (19%).

De asemenea, percepția germanilor, dar și a ceorlalți europeni, asupra impactului pe care pandemia de coronavirus și recesiunea economică globală generată de aceasta l-au avut asupra echilibrului economic mondial, a dus la concluzia că SUA a fost detronată, în ultimii ani, de către China, din poziția de cea mai mare putere mondială, cu excepția Coreei de Sud și Japoniei, care consideră în continuare SUA, ca fiind economia de top a lumii.

În ceea ce privește evaluarea răspunsului SUA la pandemia de coronavirus, în toate țările chestionate opt din zece respondenți consideră că Washington-ul nu a gestionat în mod corespunzător situația creată, percepția germanilor ajungând chiar la 88% (locul 2 între statele europene chestionate, după Danemarca).

Aceste cifre sunt mult mai slabe în comparație cu modul în care publicul chestionat crede că propriile state, UE sau Organizația Mondială a Sănătății (OMS) au gestionat focarele de coronavirus. Și aici ideologia politică influențează în mod clar modul în care oamenii evaluează răspunsul la pandemia de coronavirus, ceea ce face ca partidele populiste de dreapta să opineze că SUA s-a ocupat eficient de virus.

Concluzia este că SUA, odată cu accederea președintelui Trump în Biroul Oval, și-a pierdut constant încrederea atât în sânul puterii politice de la Berlin, cât și printre germanii de rând, aceștia constituind, ani la rând, cei mai puternici aliați ai americanilor în spațiul european. Toate acestea pe fondul atitudinii ostile a liderului de la Washington, care nu a scăpat niciun moment să acuze Germania de acțiune în detrimentul intereselor americane.

De asemenea, un sondaj[23] realizat de cea mai mare firmă de asigurări din Germania, *R+V Versicherung*, prin chestionarea, în perioada iunie-iulie a acestui an, a aproximativ 2.400 de bărbați și femei cu vârste de peste 14 ani, a arătat că, în pofida evoluției pandemiei de coronavirus, președintele Trump se află în fruntea listei de lucruri de care germanii se tem cel mai mult. Astfel, dacă teama de contactare a unei boli grave în acest an dominat de virusul SARS CoV-2 nu apare decât la 32% din cei chestionați, posibilitatea ca actualul președinte american să fi putut obține un al doilea mandat, producea temeri în rândul a 53% dintre germani.

În acest sens, profesorul Manfred G. Schmidt, politolog la Universitatea Ruprecht-Karls din Heidelberg, care nu a părut deloc surprins de acest studiu, vede aceste preocupări ca fiind „justificate", indicând ca motive războiul comercial SUA-China sau atacurile verbale ale lui Trump asupra țărilor aliate, cum ar fi Germania.

Cum ar putea fi reînnoite relațiile dintre Germania/Europa și SUA

În lucrarea *„Lumea încă are nevoie de un Vest unit"* (*The world still needs a united West*), diplomatul american David McKean și Bart M.J. Szewczyk de la German Marshall Fund sunt de părere că *„SUA și Europa au încă nevoie unul de celălalt, iar lumea are nevoie de un Occident vibrant și energic pentru a susține ordinea globală"*[24]. Potrivit acestora, politica externă americană și europeană trebuie să continue să se bazeze pe o cooperare transatlantică eficientă. În acest context, Alianța transatlantică *„rămâne fundamentul indispensabil al oricărei ordini liberale capabile să acționeze în interesul global"* și, de aceea, ar avea nevoie de o *„reînnoire – o declarație reîmprospătată a scopului comun și a valorilor democratice, împreună cu noi instituții dedicate acțiunii comune"*[25].

Acest deziderat a fost întărit chiar de către președintele Comisiei Europene, politicianul german Ursula von der Leyen, care a subliniat, în luna septembrie, în discursul său despre starea Uniunii, că europenii vor *„prețui întotdeauna Alianța transatlantică, datorită valorilor și istoriei noastre comune și datorită legăturii indestructibile care există între oameni"* și, indiferent ce s-ar întâmpla spre sfârșitul anului (n.a. la alegerile din SUA), vor spera la *„o nouă agendă transatlantică"*[26]. Într-o notă asemănătoare, însuși candidatul democrat la președinția SUA, Joseph Robinette „Joe" Biden Jr., afirma, cam în aceeași perioadă, că Europa este *„în primă instanță partenerul indispensabil al Statelor Unite"*.

Plecând de la aceste considerente, autorii lucrării amintite sunt de părere că liderii SUA și europeni, în loc să abandoneze Alianța transatlantică, ar trebui să aibă o gândire creativă cu privire la viitorul acesteia, *„să revigoreze parteneriatul cu un nou acord și consiliu transatlantic"*, întrucât cerințele moderne ale acestuia depășesc cadrul actual și necesită structuri noi. Nu în cele din urmă, ar fi necesar să fie elaborată o nouă *„Cartă a Atlanticului pentru secolul al XXI-lea, capabilă să gestioneze nu numai crizele actuale, dar și pe cele de mâine"*[27]. Mai mult, aceștia sunt de părere că *„nu numai SUA și Europa, ci și ordinea liberală în sensul larg necesită o reînnoire a parteneriatului transatlantic"*.

La puțin timp după anunțul mass-mediei americane privind iminenta câștigare a alegerilor din SUA de către Joe Biden, cancelarul german Angela Merkel și-a exprimat profunda

satisfacție, i-a felicitat, atât pe președintele ales, cât și pe viitorul vicepreședinte, Kamala Harris, și le-a transmis din inimă mult succes în noile poziții. De asemenea, referindu-se la relația transatlantică a Germaniei cu SUA, liderul de la Berlin a ținut să precizeze *„Mă bucur pentru viitoarea colaborare cu președintele Biden. Prietenia noastră transatlantică este de neînlocuit, atunci când vom face față provocărilor acestor timpuri."*[28] În aceeași ordine de idei, ministrul de externe din Cabinetul Merkel, social-democratul Heiko Maas, nu a ezitat să-și arate bucuria privind colaborarea cu viitorul guvern american și să declare că *„Vrem să investim în cooperarea noastră, pentru un nou început transatlantic, un nou angajament"*[29].

Alegerea lui Joe Biden ca viitor președinte al SUA a fost salutată, de asemenea, de secretarul general al Alianței nord-atlantice, Jens Stoltenberg, care îl cunoaște pe liderul american drept un puternic susținător al NATO și al relației transatlantice. Astfel, potrivit liderului NATO, *„conducerea SUA este mai importantă ca oricând într-o lume imprevizibilă și aștept cu nerăbdare să lucrez foarte strâns cu președintele ales Biden, vicepreședintele ales Kamala Harris și noua administrație, pentru a consolida în continuare legătura dintre America de Nord și Europa"*[30]. Nu în ultimul rând, Stoltenberg a completat că *„Un NATO puternic este bun pentru America de Nord și pentru Europa. Împreună, aliații NATO reprezintă aproape un miliard de oameni, jumătate din puterea economică mondială și jumătate din puterea militară a lumii. Avem nevoie de această forță colectivă pentru a face față numeroaselor provocări cu care ne confruntăm, inclusiv o Rusie mai asertivă, terorismul internațional, amenințările cibernetice și cu rachete și o schimbare a echilibrului global de putere odată cu creșterea Chinei."*[31]

Reacții au apărut și din partea fostelor personalități militare americane. Astfel, fostul comandant al trupelor americane din Europa până în 2017, generalul-locotenent în retragere Ben Hodges s-a arătat încrezător că mai mulți oficiali din epoca Obama ar putea fi luați în considerare pentru noua echipă de la Casa Albă condusă de Biden, întrucât majoritatea dintre aceștia *„sunt atlantiști puternici și cred în importanța vitală strategică a NATO și a aliaților noștri europeni"*. De asemenea, acesta mai speră că *„Administrația Biden va trata Germania ca fiind cel mai important aliat al nostru"*, fără însă a evita să-i ceară acesteia și celorlalți aliați europeni *„să-și intensifice eforturile pentru a accepta mai multe responsabilități și pentru a îndeplini acordurile privind investițiile în apărare"*[32].

În viziunea fostului ministru german de externe și vice-cancelar, social-democratul Sigmar Gabriel, *„viitorul atlanticismului depinde de Europa"*. Potrivit acestuia, pentru Germania și Europa relația transatlantică este o problemă implicită și *„nu există nicio posibilitate de echidistanță față de SUA"*. La urma urmei, „Occidentul" nu este numai un termen geografic, ci *„un proiect politic universal aplicabil, construit în jurul statului de drept, independenței juridice, libertății de exprimare, al unei prese independente și a altor valori fundamentale liberale"*.[33]

Nu în ultimul rând, acum când peste provocările cu care se confruntă Europa s-a suprapus criza sanitară generată de pandemia de coronavirus, obiectivul fundamental al Comunității europene ar trebui să fie acela de a ajunge la un *„echilibru între libertatea individuală și responsabilitatea reciprocă"*, ceea ce în prima fază a crizei Covid-19 *„s-a dovedit mai ușor de spus decât de făcut"*.[34] Ulterior însă, liderii german, Angela Merkel, și francez, Emmanuel Macron, au făcut un prim pas în direcția corectă, propunând liderilor europeni un fond comun de redresare în noul exercițiu bugetar 2021-2027, pentru care se pare că s-a ajuns la un acord politic la nivel european după lungi negocieri.[35] În aceeași direcție vor trebui europenii să acționeze cât mai urgent și pentru regândirea „fundamentală" a atitudinii lor față de partenerul transatlantic, SUA, pentru a-și schimba de fapt propria percepție de sine.

Note

[1] McKean, David și Szewczyk, Bart M.J., *„The world still needs a united West. How Europe and the United States can renew their Alliance."* („Lumea încă are nevoie de un Vest unit. Cum Europa și SUA își pot reînnoi Alianța"), Foreign Affairs, septembrie 2020, disponibil la https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2020-09-17/world-still-needs-united-west, accesat la 21.09.2020

[2] Carta Atlanticului, act internațional, disponibil la https://lege5.ro/Gratuit/g42dknrw/carta-atlanticului-din-14081941, accesat la 21.09.2020

[3] Ibidem pct. 1

[4] Parteneriatul transatlantic pentru comerț și investiții (T-TIP), disponibil la https://ro.usembassy.gov/ro/our-relationship-ro/t-tip/, accesat la 25.09.2020

[5] Ibidem pct.1

[6] *„Comentariul alarmant al șefului NATO legat de SUA și aliații europeni"*, disponibil la https://www.digi24.ro/stiri/externe/comentariul-alarmant-al-sefului-nato-legat-de-sua-si-aliatii-europeni-950040, accesat la 18. 09. 2020

[7] Ibidem

[8] Negoiță, Sorin *„Îngrijorare în Germania: Relația transatlantică devine «complicată»"*, disponibil la https://monitorulapararii.ro/ingrijorare-in-germania-relatia-transatlantica-devine-complicata-1-32168, accesat la 02.09.2020

[9] Ibidem

[10] *„Military expenditure by country as percentage of gross domestic product, 1988-2019"* („Chetuielile militare pe țări ca procent din produsul intern brut"), Raportul SIPRI 2020, disponibil la https://www.sipri.org/sites/default/files/Data%20for%20all%20countries%20from%201988%E2%80%932019%20as%20a%20share%20of%20GDP.pdf , accesat la 05.11.2020

[11] *„Kramp-Karrenbauer: Zwei-Prozent-Ziel keine hinreichende Richtgröße"* („Kramp-Karrenbauer: Ținta de 2% nu mai este un criteriu suficient"), disponibil la https://www.handelsblatt.com/politik/international/nato-kramp-karrenbauer-zwei-prozent-ziel-keine-hinreichende-richtgroesse/26013060.html, accesat la 09.11.2020

[12] Ibidem pct.8

[13] Negoiță, Sorin *„Germania, Rusia și sancțiunile SUA legate de Nord Stream 2"*, disponibil la https://monitorulapararii.ro/germania-rusia-si-sanctiunile-sua-legate-de-nord-stream-2-1-25972, accesat la 02.09.2020

[14] Ibidem

[15] *„Frontalangriff der USA: Deutsche Wirtschaft wehrt sich gegen Drohungen wegen Nord Stream 2"* („Atac frontal al SUA: Economia germană se opune amenințărilor în legătură cu Nord Stream 2"), în publicația Handesblatt, 16.07.2020, disponibil la https://www.handelsblatt.com/politik/international/sanktionen-frontalangriff-der-usa-deutsche-wirtschaft-wehrt-sich-gegen-drohungen-wegen-nord-stream-2/26010316.html, accesat la 02.11.2020

[16] Sprengler, Sebastian *„Some German officials hope Biden will reverse US troop drawdown"* („Unii oficiali germani speră că Biden va inversa decizia de retragere a trupelor SUA"), disponibil la https://www.defensenews.com/global/europe/2020/11/09/some-german-officials-hope-biden-will-revert-us-troop-drawdown/, accesat la 02.11.2020

[17] *„Stoltenberg: US presence in Europe is important for NATO"* („Stoltenberg: Prezența SUA în Europa este importantă pentru NATO"), disponibil la https://www.dw.com/en/stoltenberg-us-presence-in-europe-is-important-for-nato/a-53918183, accesat la 02.11.2020

[18] Ibidem pct.8

[19] *„US election 2020: Why it matters so much to Germans"* („Alegerile din SUA 2020: De ce înseamnă așa de mult pentru germani"), disponibil la https://www.bbc.com/news/election-us-2020-54522984, accesat la 09.11.2020

[20] Ibidem

[21] Wike, Richard, Fetterolf, Janell și Mordecai, Mara *„U.S. Image Plummets Internationally as Most Say Country Has Handled Coronavirus Badly"* („Imaginea SUA se prăbușește la nivel internațional, întrucât majoritatea spune că țara a gestionat în mod greșit coronavirusul"), Pew Research Center, septembrie 2020, disponibil la https://www.pewresearch.org/global/2020/09/15/us-image-plummets-internationally-as-most-say-country-has-handled-coronavirus-badly/ , accesat la 17.09.2020

[22] Australia, Belgia, Canada, Coreea de Sud, Danemarca, Franța, Germania, Italia, Japonia, Marea Britanie, Olanda, Spania, Suedia

[23] *"Germans fear Donald Trump more than coronavirus"* („Germanii se tem mai mult de Donald Trump decât de coronavirus"), disponibil la https://www.dw.com/en/germans-fear-donald-trump-more-than-coronavirus/a-54882818, accesat la 21.09.2020

[24] Ibidem pct.1

[25] Ibidem pct.1

[26] *„Präsidentin von der Leyens Rede zur Lage der Union bei der Plenartagung des Europäischen Parlaments"* („Discursul președinteleui von der Leyen asupra stării Uniunii la Sesiunea plenară a Parlamentului European"), 16 septembrie 2020, disponibil la https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/de/speech_20_1655, accesat la 10.11.2020

[27] Ibidem pct.1

[28] *„Merkel gratuliert Biden zum Sieg"* („Merkel îl felicită pentru victorie pe Biden"), disponibil la https://www.sueddeutsche.de/politik/us-wahl-merkel-gratuliert-biden-zum-sieg-1.5108033, accesat la 08.11.2020

[29] Ibidem

[30] *„NATO Secretary General congratulates US President-elect Joe Biden and Vice President-elect Kamala Harris"* („Secretarul general al NATO îi felicită pe președintele ales al SUA, Joe Biden, și pe vicepreședintele ales, Kamala Harris"), disponibil la https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_179319.htm, accesat la 09.11.2020

[31] Ibidem

[32] Ibidem pct.16

[33] Sigmar, Gabriel *„The future of transatlanticism is up to Europe"* („Viitorul transatlanticismului depinde de Europa"), The Strategist, 20 iulie 2020, disponibil la https://www.aspistrategist.org.au/the-future-of-transatlanticism-is-up-to-europe/, accesat la 20.10.2020

[34] Ibidem

[35] https://www.mediafax.ro/economic/dupa-negocieri-lungi-s-a-ajuns-la-un-acord-politic-la-nivel-european-1-800-miliarde-de-euro-19739955, accesat la 11.11.2020

ABSTRACT

In the context of recent years, the transatlantic partnership, which has been the central engine of a rules-based world order, is facing an acute systemic crisis, caused by political dissensions among members of the North Atlantic Alliance and the hostile attitude of some leaders, which could call into question the status and value of the transatlantic relationship itself.

Contrary to international political estimates, after US President Donald Trump took power, most of the tensions and conflicting views emerged between "NATO's closest allies", the United States and Germany. These have caused the very good cooperative relationship between the world's largest military power and Europe's largest economic power to suffer seriously and lead to the rupture of the "chain of love" that had existed until then.

In these circumstances, at a turning point in its existence, the Transatlantic Alliance, which continues to have the support of Germany, one of the advocates of international cooperation based on multilateralism, as well as by other European allies and, according to the statements, including the new leadership that will be installed at the White House early next year, should adapt its principles and institutions to the new challenges of the period in which we live and operate.

Keywords: transatlantic partnership, allies, cooperation, relations, cohesion, leadership, responsibilities, pandemics

Sorin-Vasile Negoiță is a senior researcher within the Institute for Political Studies of Defense and Military History of Bucharest. He is specialized in European and Transatlantic defense and security studies.

Soluționarea conflictului din Nagorno-Karabakh între consecințele pandemiei Covid 19 și transformarea geopolitică a Caucazului

George Vlad NICULESCU

În dimineața zilei de 27 septembrie 2020, conflictul din Nagorno-Karabakh (NK) - una din rănile deschise ale securității europene post-Război Rece - a intrat într-o fază acută, marcată de confruntări militare implicând ample operații terestre și aeriene. În fapt, această nouă fază a conflictului reprezintă o reluare a războiului din perioada 1992-1994, întrerupt ca urmare a acordului de încetare a focului semnat sub medierea Rusiei, în mai 1994, la Bishkek.

Această nouă izbucnire a violenței nu a luat experții regionali și internaționali prin surprindere. Mulți dintre aceștia au avertizat asupra pericolului reluării ostilităților pe scara largă în Karabakh. În luna iulie a anului curent, escaladarea temporară a conflictului dintre Armenia și Azerbaijan în regiunea Tovuz/Tovush, aflată la o distanță considerabilă de linia de contact, urmată de exercițiile militare comune desfășurate de Armenia și Rusia, pe de o parte, Azerbaijan și Turcia, pe de cealaltă parte, au marcat închiderea ferestrei de oportunitate, cu o durată de mai bine de 26 de ani, pentru soluționarea pașnică a conflictului. Așa cum concluzionam în Prefața «Compendiului de Cercetare al *The European Geopolitical Forum* asupra conflictului din Nagorno-Karabakh» (finalizat în luna septembrie, a.c.): „în anul 2020, procesul de pace continuă să se afle într-un impas periculos care ar putea conduce la o reluare a confruntării militare pe scară largă. Nu numai că partea azeră contestă credibilitatea și eficacitatea co-președinților Grupului Minsk al OSCE, dar și cadrul general de soluționare pe cale pașnică a conflictului (cunoscut drept « Principiile Fundamentale/ de la Madrid ») este considerat de către partea armeană drept principala cauza a impasului negocierilor."[1]

Prin urmare, se poate presupune în mod rezonabil că pandemia COVID-19 nu a afectat în mod direct dinamica procesului de pace din Nagorno-Karabakh. Totuși, aceasta s-ar putea să fi întârziat cu câteva luni reizbucnirea războiului, ținând cont de faptul că în primăvara acestui an populațiile din Armenia, Azerbaijan și din auto-proclamata Republica Artsakh au avut de suferit din cauza pandemiei și a consecințelor socio-economice imediate ale acesteia. În schimb, transformările geopolitice din Caucaz din ultimii ani au fost accelerate de pandemia COVID-19 și par să influențeze în mod decisiv cadrul și modalitățile de gestionare și soluționare a conflictului în perioada imediat următoare.

1. O scurtă istorie a conflictului

Cu toate că unele cauze ale conflictului din NK se regăsesc încă în perioada pre-sovietică, cauzele principale ale conflictului sunt strâns legate de factorii politici, socio-economici și administrativi care au condus la dezmembrarea fostei Uniuni Sovietice. La sfârșitul anilor '80, Armenia și Azerbaijanul au intrat în conflict datorita incapacității fostei URSS de a

gestiona contradicțiile inerente în Districtul Autonom Nagorno-Karabakh (NKAO- având o populație majoritar armeana) al Republicii Socialiste Sovietice Azerbaijan (RSSAz).

Structura național-federala a statului sovietic și mecanismele de decizie verticală de sus în jos ale acestuia au condus la conflicte de competențe între NKAO și RSSAz, din care acesta făcea parte din ordinul lui Stalin încă din anul 1923. Sistemul sovietic hipercentralizat nu avea însă mecanisme capabile să rezolve prin dialog și guvernare democratică disputele inter-etnice apărute în sânul său. Dezmembrarea URSS a transformat NKAO în cadrul de reprezentare și de apărare a intereselor politice ale comunității locale armene. Armenia vecina a sărit în ajutorul "fraților armeni" punând astfel bazele conflictului internațional actual (recunoscut ca atare de rezoluțiile Consiliului de Securitate al O.N.U., dar contrazis în mod sistematic de către Erevan, care susține ca este vorba despre un conflict intern al țării vecine).

Merită reamintit aici faptul că actualul conflict din NK este unul dintre cele care au apărut și pe teritoriul republicilor post-sovietice la sfârșitul anilor '80 în temeiul ciocnirii a doua principii fundamentale incluse în Actul Final al C.S.C.E de la Helsinki (1975): principiul dreptului la auto-determinare al popoarelor, invocat de armeni, și principiul menținerii integrității teritoriale a statelor, invocat de azeri. Referințele la aceste doua principii continuă să constituie fundamentul pretențiilor teritoriale actuale ale părților în conflict. Pe de alta parte însă, rezultatele războiului din 1992-1994 (câștigat de armeni și concretizat în

Sursa: https://www.economist.com/europe/2014/09/06/a-mountainous-conflict

controlul acestora asupra teritoriului fostului NKAO și al celor șapte districte majoritar azere care li înconjurau) precum și situația incertă a aproape un milion de refugiați (Internally Displaced Persons-IDP) din ambele părți au adăugat elemente de complexitate și de dificultate suplimentare soluționării acestui conflict eminamente teritorial.

Grupul Minsk al O.S.C.E., creat în 1992 și co-prezidat de reprezentanți la nivel ambasadorial ai SUA, Franței și Rusiei, a asigurat principalul cadru de dialog și negociere pentru soluționarea pașnică a conflictului din NK. Din anul 2007, negocierile Grupului Minsk s-au concentrat pe așa-numitele „Principii Fundamentale" sau „Principii de la Madrid". Acceptarea acestor principii de către părți ar fi permis elaborarea unui acord cuprinzător, cu valoare juridica internaționala, pentru soluționarea pașnica a conflictului. Acest acord ar fi trebuit să includă măsuri concrete pentru:

- înapoierea districtelor din jurul fostei NKAO controlate de armeni către Azerbaijan ;
- un coridor care să lege Armenia de NK;

• un statut interimar pentru NK prin care sa-i fie garantate securitatea și dreptul la autoguvernare;

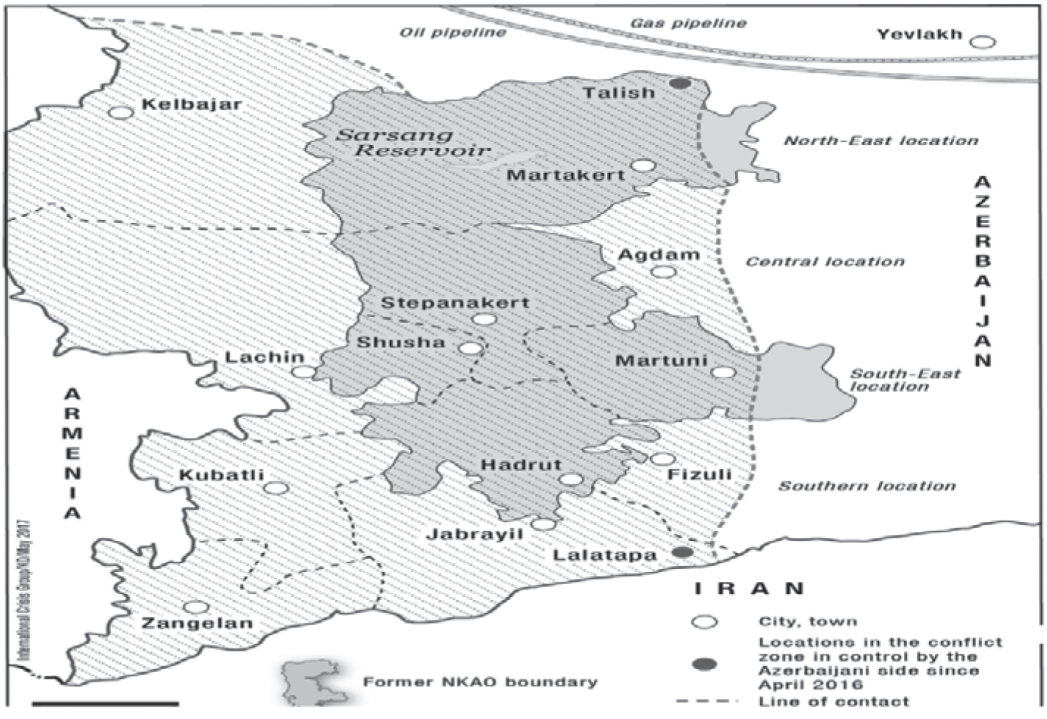
• determinarea statutului legal final al NK prin exprimarea voinței populare printr-un act cu valoare juridica (prin referendum);

• revenirea refugiaților la fostele lor reședințe;

• acordarea de garanții internaționale de securitate, inclusiv o misiune de menținere a păcii.

Deoarece o simpla soluție politică nu ar fi fost suficientă pentru rezolvarea acestui conflict, elemente de natura economica, sociala, culturala și chiar psihologică ar fi trebuit adăugate în acordurile de pace care ar fi trebuit să lichideze conflictul. De exemplu, stimulentele economice ar putea contribui la sporirea încrederii reciproce între părțile în conflict și ar putea deveni instrumente de soluționare a conflictului cu valoare adăugată dovedita în construirea păcii (« peace building », eng.).[2] Din acest motiv, în ultimele doua decenii, procesul de pace a fost constituit din două procese de dialog și negociere paralele (dar, din păcate, necoordonate între ele) – «Track 1», cuprinzând componenta diplomatică inter-guvernamentală și «Track 2 diplomacy», constituită din contacte și activități neoficiale la nivelul organizațiilor neguvernamentale sau implicând grupuri de interese sau cetățeni individuali.

Având în vedere importanța politica, strategică și psihologică pentru soluționarea conflictului a celor șapte districte ale Azerbaijanului situate în imediata vecinătate a fostei NKAO și aflate până la reizbucnirea războiului în septembrie 2020 sub controlul exclusiv al armenilor din NK, considerăm necesară o precizare esențială pentru înțelegerea dinamicii procesului de soluționare a conflictului. Pentru o bună bucată de timp după ce au fost cucerite de forțele armene, aceste districte au fost considerate drept principala monedă de schimb pentru recunoașterea independenței Republicii Nagorno-Karabakh/Artsakh (NKR) de către autoritățile de la Baku. În același timp, ele au constituit o centură de securitate menită sa asigure o adâncime strategica minimală, necesara apărării NKR împotriva eventualelor atacuri azere.

Sursa: https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/caucasus/nagorno-karabakh-azerbaijan/244-nagorno-karabakhs-gathering-war-clouds#map-5482-1

În plus, districtele Lachin și Kelbajar au și o importanță logistică aparte având în vedere ca ele asigură linii de comunicație esențiale între Armenia și NKR. Totuși, în ultimul deceniu, aceste teritorii au început să fie integrate efectiv în aceasta din urmă sub titulatura « Karabakhul de Jos »[3], încetând să fie considerate drept moneda de schimb pentru recunoașterea independentei NK sau centură de securitate împotriva atacurilor azere. Ceea ce unii experți armeni au justificat prin referința la Artsakh ca parte a reconstituirii marelui Regat Armean (321 i.Hr- 428 d.Hr).

2. Dinamica conflictului înaintea pandemiei COVID-19

Armenia este un vechi aliat regional al Rusiei, acest statut fiind concretizat în prezent prin calitatea sa de membru al Tratatului Organizației de Securitate Colectivă (C.S.T.O., in eng.) și al Uniunii Economice Eurasiatice (E.E.U., in eng.). În plus, o mare parte a economiei Armeniei, inclusiv sectoarele cheie ale energiei, transporturilor, telecomunicațiilor și sistemul financiar-bancar, este controlată de elitele economice ruse. În ultimii douăzeci și cinci de ani, alinierea politică și economică covârșitoare a Armeniei cu Rusia s-a realizat în principal datorită blocadei economice impuse de Turcia și Azerbaijan și a creșterii dezechilibrului economic și militar între Armenia și Azerbaijan în cadrul conflictului din NK.

Cu toate acestea, înțelegând riscurile hiper-dependenței sale de Moscova, Erevanul s-a străduit să echilibreze alianța strategică cu Rusia prin întărirea relațiilor cu NATO, UE și cu SUA. Semnarea, în noiembrie 2017, de către Armenia a unui nou Acord de Parteneriat Economic Cuprinzător (C.E.P.A., in eng.) cu U.E. a fost larg mediatizata ca vârful de lance al noii politici multi-vector a Armeniei. Din perspectiva Erevanului, balansarea relațiilor sale cu Rusia și cu Occidentul ar fi trebuit sa îl ajute sa mențină status quo-ul teritorial în Karabakh, în ciuda încercărilor politice, diplomatice, economice și militare permanente ale Azerbaijanului de a-și recupera pierderile teritoriale suferite pe timpul războiului din 1992-1994.

Pe de alta parte însă, politica externă multi-vector a Armeniei combinată cu presiunea politico-diplomatică, economică și militară continuă din partea Azerbaijanului au condus la o rigidizare a pozițiilor armene față de soluționarea conflictului din Karabakh, în special după încheierea războiului de patru zile din 01-05 aprilie 2016: „Războiul din aprilie 2016 a diminuat disponibilitatea societății armene de a accepta o soluție implicând o retragere imediată din anumite parți ale zonei de securitate și în același timp de a amâna acceptarea oricărui referendum privind statutul final al Karabakhului. […] Majoritatea absolută a societății armene crede cu tărie ca în situația actuală orice schimbare a status quo-ului [n.a. teritorial] fără o recunoaștere a independentei NK de către Azerbaijan și de către comunitatea internaționala va conduce la un nou război."[4] Aceasta rigidizare a poziției armene asupra soluționării conflictului din Karabakh a împins eforturile co-președinților Grupului de la Minsk al O.S.C.E. (Rusia, Franța, SUA) într-un impas imposibil de depășit, ceea ce a condus implicit la creșterea riscului reluării războiului cu Azerbaijanul.

În replică, Baku a anihilat într-o buna măsură strategia multi-vector armeana, prin întărirea legăturilor sale atât cu Rusia cat și cu Occidentul, în special prin construcția de noi infrastructuri de transport și energetice, vânzarea de petrol și gaze din Marea Caspica și prin cumpărarea de sisteme moderne de armament din Rusia, Israel și Turcia. Pe de alta parte, Baku a refuzat să se alăture organizațiilor internaționale conduse de Rusia (C.S.T.O. și E.E.U.), cel mai probabil în favoarea parteneriatului strategic cu Turcia și cu scopul păstrării echidistanței fata de Rusia și Occident.

Conform surselor locale, mișcările populare din aprilie 2018 care l-au propulsat în fotoliul de prim-ministru pe fostul dizident armean, Nikol Pashinyan, au fost susținute într-o măsură decisivă de noua generație de armeni nemulțumiți de faptul că o mică elită politică și aliații lor oligarhi au controlat de prea multă vreme statul și economia Armeniei. Noua generație de susținători politici ai noului lider armean a respins însă argumentul tradițional al vechilor elite potrivit căruia negocierea cu succes a statutului final al Nagorno-Karabakh

cu Azerbaijanul vecin și gestionarea relației tensionate cu Turcia impuneau menținerea continuității conducerii politice a țării din ultimele decenii. Aceasta situație a permis crearea pe parcursul anului 2018 a unor false speranțe atât în Azerbaijan, cat și în comunitatea internațională că, sub conducerea premierului Nikol Pashinyan, poziția Armeniei în raport cu conflictul din NK va fi mai flexibilă și mai deschisă compromisului.

Aceasta falsă speranță a fost întărită de angajamentul premierului armean N. Pashinyan împreună cu președintele azer Ilham Alyiev, în marja summitului C.S.I. de la Dushanbe (Tajikistan) din septembrie 2018, de a detensiona situația militară pe Linia de Contact și de a stabili o linie directa de comunicare între cele două ministere ale apărării pentru a preveni eventualele escaladări ale schimbului de focuri. Mai mult decât atât, în ianuarie 2019, la întâlnirea miniștrilor de externe de la Paris organizata de co-președinții Grupului Minsk al O.S.C.E., s-a convenit asupra necesității adoptării de „măsuri concrete de pregătire a populațiilor [n.a. Armeniei și Azerbaijanului] pentru pace".

Cu toate acestea, speranțele de soluționare pașnică a conflictului din NK sub conducerea noului premier armean nu au durat pentru multă vreme. Mai întâi, a apărut declarația ministrului armean al apărării, David Tonoyan, în fața unei audiențe din diaspora, organizată la New York pe 29 martie 2019. Acesta a afirmat că formula "teritorii pentru pace" (pe care se fundamentau „Principiile Fundamentale/ de la Madrid" propuse de Co-președinții Grupului Minsk) nu va mai exista și că aceasta va fi înlocuită cu formula „ un nou război pentru noi teritorii„[5]. Ulterior, premierul N. Pashinyan a declarat public în fața unei adunări populare la Stepanakert (Nagorno-Karabakh) în august 2019 că „Artsakh este Armenia"[6], declarație interpretată ca o aluzie transparentă la unificarea Armeniei cu auto-proclamata Republica Artsakh (Nagorno-Karabakh). Aceste declarații au fost urmate de respingerea repetată de către autoritățile de la Erevan a soluționării conflictului pe baza « Principiilor Fundamentale/ de la Madrid » fără însă a veni cu contrapropuneri concrete la acestea, în afara cerinței recunoașterii internaționale implicite a status quo-ului teritorial din ultimii 26 de ani. Toate aceste declarații controversate ale liderilor armeni au fost respinse vehement și etichetate drept provocatoare de președintele I. Alyiev și de alți înalți oficiali azeri.

3. Impactul pandemiei COVID-19 asupra mediului de securitate

Pe 11 martie 2020, directorul general al Organizației Mondiale a Sănătății (OMS) a comunicat într-o conferință de presa că boala produsă de noul coronavirus poate fi caracterizată drept pandemie : «Aceasta nu este doar o criză de sănătate publică, ci este o criză care va lovi toate domeniile. […] Țările trebuie să adopte politici la nivelul întregii societăți construite în jurul unei strategii cuprinzătoare pentru a preveni infecția, a salva vieți și a minimiza consecințele.»[7]

În absența unui vaccin și a unei medicații eficace împotriva coronavirusului, comunitatea medicală globală a propus o strategie de diminuare a efectelor negative ale COVID-19 care depinde în mare măsură de carantină și de limitarea contactelor sociale ca măsuri de prevenire a transmisiei virusului în cadrul comunităților. Aceasta strategie a implicat însă costuri economice, sociale și umane majore pentru toate țările globului afectate de răspândirea noului coronavirus.

Experții au concluzionat că, deși coronavirusul poate fi considerat o amenințare simetrică (oricine putând fi afectat), consecințele sale sunt cu preponderență asimetrice. Fiecare stat va fi afectat în funcție de reziliența infrastructurii și lanțurilor de aprovizionare medicale, cu hrană, cu energie și digitale, de eficacitatea sistemelor sale de răspuns la crize medicale, precum și de mărimea și de utilizarea eficientă a pachetului de redresare economică post-criză.

Multe state, inclusiv Armenia și Azerbaijanul, au capacități limitate de a-și proteja populația împotriva consecințelor crizei globale generată de COVID-19, chiar dacă ar beneficia de ajutoare internaționale. De aceea, optimizarea răspunsurilor guvernamentale și internaționale la pandemia de COVID-19 este considerată drept crucială pentru stabi-

litatea regională în perioada următoare. De exemplu, Francis Fukuyama a scris recent în revista "Foreign Affairs": „Este deja evident de ce unele țări au gestionat mai bine decât altele criza până acum și există toate motivele ca aceste tendințe să continue. Nu este o chestiune de tipologia regimului. Unele democrații au gestionat criza mai bine, iar altele mai puțin bine, aceeași concluzie fiind valabilă și pentru autocrații. Factorii determinanți în răspunsul cu succes la consecințele pandemiei au constat în capacitățile de acțiune eficace ale statului, încrederea socială și calitatea conducerii politice."[8]

După cum ne-a arătat în mod repetat istoria ultimului mileniu, creșterea rivalității între marile puteri amenință adesea independența și suveranitatea actorilor mai mici în cadrul eforturilor marilor puteri (regionale) de a-și promova interesele în dauna celorlalți competitori. Din păcate, pandemia globală COVID-19 a sporit și a accelerat riscurile de securitate ale statelor din Caucazul de Sud implicate în așa-numitele conflicte nerezolvate, inclusiv cel din Nagorno-Karabakh. Nevoile de securitate suplimentare impuse de angajarea în conflict au diminuat capacitatea statelor caucaziene de a construi și susține structuri guvernamentale eficace, au diminuat încrederea cetățenilor în autorități și au afectat calitatea conducerii politice. Aceasta din urma s-a manifestat in special prin prisma distragerii atenției conducerii politice către alte probleme de securitate și, implicit, a dus la întârzieri în adoptarea deciziilor legate de atenuarea consecințelor politice și socio-economice ale COVID-19. Prin urmare, pandemia a provocat creșterea instabilității regionale, o fragmentare geopolitică accentuată și ar putea conduce chiar la o viitoare irelevanță și înapoiere economică și sociala a regiunii Caucazului de Sud.

4. Transformări geopolitice accelerate pe timpul crizei COVID-19

Reluarea războiului armeano-azer în toamna anului 2020 a marcat trecerea conflictului din Nagorno-Karabakh într-o noua fază, influențată (cel puțin pe termen scurt) din punct de vedere geopolitic de criza pandemică globală COVID-19. Criza sistemului de securitate europeană (garantat de multilateralismul OSCE) și concretizată la nivelul Caucazului de Sud în blocarea procesului de soluționare a conflictului explicată mai sus ar putea să conducă la apariția unui sistem ad-hoc de gestionare și de soluționare a conflictului de către puterile regionale dominat de Rusia și Turcia, cu aportul probabil al Iranului.

NATO, U.E., statele europene și S.U.A., aparent covârșite de gestionarea consecințelor crizei globale pandemice și de necesitatea gestionarii altor conflicte considerate de importanta strategică mai mare (din Ucraina, Libia, Irak, Afganistan, Estul Mediteranei, Siria) par să se mulțumească cu un rol politico-diplomatic secundar, decurgând din calitatea S.U.A. și Franței de co-președinți ai Grupului Minsk al O.S.C.E. În perioada crizei pandemice globale COVID-19, Occidentul pare sa fie pregătit sa intervină în soluționarea conflictului din NK numai prin oferte de sprijin umanitar și socio-economic pentru reconstrucție, după încheierea fazei operaționale a războiului.

Transformarea geopolitică aparentă în soluționarea conflictului din NK a fost evidențiata de un număr mare de analiști. De exemplu, Richard Giragosian, analist american de origine armeană, sugera de curând că: „Ofensiva militară a Azerbaijanului asupra enclavei Nagorno-Karabakh, controlate de Armenia, amenință să evolueze într-un conflict regional mai larg, care să opună Rusia și Turcia într-un teatru de conflict de tip « proxy » extrem de volatil. „[9] Sau Mathew Bryza, un fost ambasador american în Grupul Minsk, privind lucrurile dintr-o perspectiva mai apropiată de interesele regionale ale Turciei și Azerbaijanului scria că: „E posibil să revină Ankarei și Moscovei să umple vacuumul diplomatic și să-și convingă aliații să revină la masa negocierilor. În ciuda diferențelor majore cu Rusia și Turcia pe mai multe chestiuni, ar fi înțelept ca SUA și aliații europeni să încurajeze și să modeleze un astfel de forum."[10]

În fapt, intervenția președintelui Turciei, Recep Tayyip Erdogan, a fost elementul cheie în declanșarea noului război armeano-azer. Imediat după reizbucnirea ostilităților la sfârșitul lunii septembrie 2020, președintele

turc a cerut în mod public retragerea forțelor armene de pe teritoriul Azerbaijanului, încurajând în același timp Azerbaijanul să-și ia soarta în propriile mâini și denunțând eșecul marilor puteri în rezolvarea conflictului din Nagorno-Karabakh după mai mult de trei decenii de la izbucnirea sa, în februarie 1988. Intervenția președintelui turc a schimbat în mod fundamental atât politica externă și de securitate a Azerbaijanului, cât și strategia armeană de răspuns la conflictul din NK.

Pe de o parte, Azerbaijanul (beneficiind de sprijinul politico-diplomatic și militar al Turciei) a hotărât sa forțeze scoaterea din impas a procesului de soluționare a conflictului prin schimbarea status-quo-ului teritorial prin mijloace militare, obligând în același timp partea armeană să revină la masa negocierilor. De exemplu, Laurence Broers, director de programe pentru Caucaz la Chatham House a apreciat printr-un Tweet ca actuala confruntare militară ar putea fi o „operație intenționat cu obiective limitate [n.a. a Azerbaijanului] având drept scop recuperarea unor teritorii și consolidarea unui acord de încetare a focului mai avantajos, prezentat publicului azer ca o victorie militară." [11] Pe de alta parte, percepția că Moscova ar fi părtinitoare în favoarea Armeniei și că Occidentul ar prefera o implicare minimală pentru gestionarea mai degrabă decât soluționarea conflictului, pare ca a determinat Azerbaijanul să renunțe, cel puțin temporar, la politica de balansare și menținere a unei echidistanțe fata de toți actorii regionali (Rusia, Turcia, SUA, UE, Iran) în favoarea unei apropieri accentuate față de Turcia.[12]

Aceasta schimbare de macaz politic a Azerbaijanului ar putea sa fi împins Erevanul către adoptarea unei strategii de escaladare a conflictului din NK în speranța de a-și apară pozițiile teritoriale cucerite în anii 1990 prin atragerea în conflict a Rusiei și Occidentului împotriva Turciei. În aceasta cheie, ar putea fi citit interviul premierului Pashinyan cu « France 24 » potrivit căruia : „Turcia și-a stabilit ca obiectiv clar refacerea Imperiului Turc. Daca ei vor reuși sa o facă aici [n.a. in Karabakh], sa nu fiți surprinși dacă ei vor încerca să încorporeze insulele grecești și să se extindă către Europa continentală. Dacă Turcia va reuși acest lucru, puteți să-i așteptați să ajungă până la Viena."[13] Până acum însă, încercările de atragere în conflict a Rusiei împotriva Azerbaijanului și Turciei de către Armenia au eșuat.

În acest nou context geopolitic, se pare că pentru moment pacea în Karabakh va depinde mai degrabă de balanța de putere regionala dintre Turcia și Rusia (cu posibila implicare a Iranului) decât de eforturile futile ale Grupului Minsk al O.S.C.E. de a soluționa conflictul armeano-azer. În acest caz, regiunea Caucazului de Sud s-ar îndepărta de dinamica geopolitică a Europei de Est, riscând sa fie absorbită de cazanul în fierbere din Orientul Mijlociu.

5. Perspectivele soluționării conflictului

În absența unei victorii decisive a forțelor azere împotriva celor ale armenilor din NK concretizată în recuperarea improbabilă a întregului teritoriu aflat in dispută, soarta conflictului din NK va rămâne incertă. Pe parcursul primei luni de conflict (pana pe 30 octombrie 2020), beneficiind de supremația tactică asigurată de mijloacele de luptă moderne (în special, drone și alte sisteme de luptă aeriană, tancuri și mijloace de artilerie auto-propulsate), de asistență militară din partea Turciei și de un relief în general plat, armata azeră a reușit să câștige controlul asupra teritoriilor din Karabakhul de Jos de-a lungul întregii frontiere cu Iranul. Mici avansuri teritoriale ale azerilor s-au înregistrat și în nordul regiunii. Conform rapoartelor experților regionali, în prima parte a lunii noiembrie, armata azeră ar putea avansa spre zona muntoasa a NK pe direcțiile coridorului Lachin (care asigură una din liniile logistice cele mai importante pentru forțele armene) și a orașului Shusha/Shushi, un loc cu o valoare istorică și strategică aparte pentru Azerbaijan. Chiar dacă aceste două obiective ar fi atinse înainte de venirea iernii, războiul este însă departe de a se încheia întrucât teritoriul muntos și împădurit al Karabakhului de Munte este dificil de cucerit și de controlat din punct de vedere militar. Iar condițiile de iarnă vor îngreuna probabil continuarea operațiilor militare, dacă nu le vor stopa complet. O încetare a focului și o reluare a negocierilor di-

plomatice este posibilă, dar șansele de progres substanțial în soluționarea conflictului sunt foarte limitate.

În plan geopolitic, este foarte probabil ca Rusia și Iranul nu vor permite o soluție exclusiv militară a conflictului (preconizată momentan de Baku și de Ankara), nu în ultimul rând pentru ca aceasta ar însemna să tolereze un avans geopolitic considerabil al Turciei în Caucaz, ceea ce pentru Moscova este o linie roșie. În plus, prăbușirea regimului armean din Karabakh ar fi reproșată pe bună dreptate Moscovei de către armenii din întreaga lume și mai ales de către cei din Rusia și, în general, ar submina credibilitatea Rusiei ca principal garant al securității în regiunea Caucazului.

Mai degrabă, este posibilă crearea unei noi balanțe de putere Rusia-Turcia-Iran în jurul conflictului din NK, căreia vor trebui să i se supună în cele din urmă toți combatanții. Să nu uităm că rezultatul ofensivei militare azere se datorează atât sprijinului politic și militar al Turciei, cât și toleranței manifestate de Rusia. Moscova a preferat până în prezent să-și păstreze cat mai puțin șifonate atât alianța strategică cu Armenia, cât și parteneriatul strategic cu Azerbaijanul. Cu siguranță, la momentul oportun, Moscova nu va pierde însă ocazia de a-și disloca forțele de menținere a păcii în Nagorno-Karabakh, în virtutea "Planului Lavrov" de soluționare a conflictului (varianta rusă a formulei de pace promovată în ultimii treisprezece ani de către O.S.C.E.). Deja premierul armean Pashinyan, precum și președintele auto-proclamatei Republici Arstsakh și-au exprimat acordul pentru dislocarea forțelor ruse de menținere a păcii in NK. Baku s-a opus până în prezent, deoarece estimează ca superioritatea militară dovedită în prima lună de război îi va permite să continue recuperarea teritoriilor pierdute acum mai bine de 26 de ani.

Iranul nu ar fi nici el incântat de refacerea integrității teritoriale a Azerbaijanului care ar putea deveni un pol de atracție pentru azerii din nordul Iranului, mai ales dacă aceștia din urmă s-ar afla sub influența Turciei. Teheranul și-a trimis deja un emisar la nivel de ministru adjunct al afacerilor externe la Erevan, Baku, Moscova și Ankara pentru a discuta un plan iranian de soluționare a conflictului din Karabakh (care nu a fost făcut public încă). În plus, Turcia nu-și poate permite un conflict major simultan atât cu Moscova cât și cu Occidentul, mai ales în condițiile situației economico-financiare precare actuale. Și de aceea este de așteptat că Ankara va cere la un moment dat Baku să oprească ofensiva militară și să reia negocierile diplomatice.

În concluzie, criza globală COVID-19 a influențat până în prezent doar marginal soluționarea conflictului din Nagorno-Karabakh. Probabil că extinderea pandemiei la trupele combatante ar putea întârzia, dar nu ar anula, operațiile militare viitoare, iar dinamica negocierii inter-guvernamentale *(Track 1 diplomacy)* nu va fi afectată în mod serios de pandemie (decât în cazul în care ar fi folosită de una dintre parți drept pretext pentru întârzierea procesului de pace). Totuși, activitățile de diplomație non-guvernamentală (Track 2) asociate eforturilor de sporire a încrederii și securității și activităților de *„peace building"* ar putea fi împiedicate, pe termen scurt, de pandemia aflată în plina expansiune în Europa și în regiunile învecinate acesteia. Așa că, deocamdată, indiferent de evoluția pandemiei COVID-19, șansele păcii în Nagorno-Karabakh rămân în continuare reduse.

Bruxelles, 5 noiembrie 2020

Note

[1] George Vlad Niculescu (editor)- 2020 EGF Research Digest, "How to Break the Current Deadlock in Nagorno-Karabakh Conflict Resolution: Strategic Dialogue on the Peace Process within a Boosted Peace Context?", The European Geopolitical Forum, September 2020, http://gpf-europe.com/upload/2020_egf_nk_digest_092020.pdf

[2] Dr. Marat Terterov, George Vlad Niculescu- "A Pragmatic Review of Nagorno-Karabakh Conflict Resolution: Could Economic Incentives Help Break The Current Stalemate?", EGF Research Paper, 2012, http://gpf-europe.com/upload/iblock/99c/egf_nk_paper_october_10_2012_formatted.pdf

[3] După cum se știe numele regiunii Karabakh provine dintr-un termen turcesc care se traduce prin «Gradina Neagră». Regiunea aflată în componența Azerbaijanului sovietic era împărțita in Karabakhul de Munte (Nagorno-Karabakh in rusa) transformat de Stalin in Districtul Autonom Nagorno Karabakh (NKAO), locuit de o populație majoritar armeană și Karabakhul de Jos, constituit din cele șapte districte din jurul NKAO și care înainte de războiul din 1992-1994 fuseseră locuite de o populație majoritar azeră. În ultimii ani, autoritățile armene au re-

denumit printr-un document constituțional întregul teritoriul controlat de armeni Republica Artsakh, care ignora diferențierea din perioada sovietica intre Karabakhul de Munte si Karabakhul de Jos.

[4] Benyamin Poghosyan- "Expect No Changes on the Karabakh Issue in the Next Year or Two", April 2018, https://commonspace.eu/index.php?m=23&news_id=4699.

[5] Joshua Kucera- "After peace negotiations, threats of war break out between Armenia and Azerbaijan", April 2019,https://eurasianet.org/after-peace-negotiations-threats-of-war-break-out-between-armenia-and-azerbaijan.

[6] Joshua Kucera- "Pashinyan calls for unification between Armenia and Karabakh", August 2019, https://eurasianet.org/pashinyan-calls-for-unification-between-armenia-and-karabakh.

[7] https://www.who.int/director-general/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-covid-19---11-march-2020.

[8] Francis Fukuyama – "The Pandemic and Political Order", in Foreign Affairs, July/August 2020, https://www.foreignaffairs.com/articles/world/2020-06-09/pandemic-and-political-order.

[9] Richard Giragosian- "Caucasus conflict heralds clash of the titans", September 2020, Asia Times, https://asiatimes.com/2020/09/caucasus-conflict-heralds-clash-of-the-titans/.

[10] Matthew Bryza- "Russia and Turkey may fill in the diplomatic vacuum on Armenia-Azerbaijan conflict", Atlantic Council, August 2020, https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/russia-and-turkey-may-fill-in-the-diplomatic-vacuum-on-armenia-azerbaijan-conflict/.

[11] Amberin Zaman – "Turkey backs Azerbaijan against Armenia as war looms over Caucasus", September 2020, https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2020/09/turkey-russia-erdogan-dispute-armenia-azerbaijan-nagorno.html#ixzz6cjOhNsEt.

[12] Rusif Huseynov- "Azerbaijan's Short-Term Trump-A Long-Term Balancing in Favour of a Turkic Alliance?", September 2020, https://visegradinsight.eu/azerbaijan-turkey-short-term-trump/.

[13] ****_ "'Turkey has a clear objective of reinstating the Turkish empire', Armenian PM says", October 2020, https://www.france24.com/en/20201002-turkey-has-a-clear-objective-of-reinstating-the-turkish-empire-armenian-pm-says.

ABSTRACT

In spite of the expansion of the Covid 19 pandemic in all Europe including the Caucasus, Azerbaijan decided to attack the Armenian forces from the separatist region Nagorno-Karabakh, with the massive diplomatic and military support given by Turkey. Since the negotiations under the umbrella of the Minsk Group did not produce a satisfactory outcome for Baku, the legal owner of the separatist area, Azerbaijan decided to use military power against Armenia, knowing that Russia will not provide military support to Armenia, which is a CSTO member, for the defense of Nagorno Karabakh since this territory is not covered by the CSTO guarantees. In the end, Russia and Turkey proved to be the main actors able to bring a peace proposal for Baku and Yerevan, while Iran remained disatisfied with the minor role it played in the conflict and during the peace negotiations.

Cuvinte-cheie: conflict, negocieri, război, Caucaz, mari puteri, diplomație, dezechilibru

George Vlad Niculescu este director de cercetare în cadrul The European Geopoliticul Forum (http://gpf-europe.com)

Prețul puterii în Belarus se calculează la Moscova

Cristian Alexandru EREMIA

Atmosfera social-politică și evoluțiile politice interne din Republica Belarus rămân în continuare suficient de alarmante, deși protestele de la sfârșitul fiecărei săptămâni - cu care auditoriul intern și extern s-a obișnuit deja, sunt declanșate cu o intensitate substanțială, dar sunt risipite destul de facil de către putere. Discursul președintelui-dictator, Alexander Lukashenko, a devenit din ce în ce mai radical, retorica sa devine pe zi ce trece din ce în ce mai abrazivă în raport cu protestele interne și Occidentul. Deși pandemia Covid 19 este prezentă, iar problemele economice se acutizează, autoritățile regimului de la Minsk sunt preocupate în special de confruntările cu cetățenii în stradă. Și de a nu face pași care să producă mari pierderi, atât în rândul maselor protestatare, dar mai ales potențiale pierderi ireversibile și costuri personale pentru cei din eșalonul unu și doi, care se tem de repercusiunile schimbării regimului Lukashenko asupra lor.

Ample acțiuni de protest au fost derulate în această țară pentru că manifestanții acuză autoritățile - și personal pe Lukashenko, că au

falsificat rezultatele alegerilor prezidențiale din 9 august. Aceștia cer un alt scrutin electoral liber și corect, eliberarea deținuților politici și aducerea în fața justiției a celor vinovați de violențe împotriva protestatarilor. În tot acest timp, opoziția pro-occidentală nu a putut înregistra un progres notabil și nu i s-a permis să preia puterea la Minsk.

Forțat de conjunctură, Lukashenko a trecut din nou la supunere totală față de Kremlin, ceea ce înseamnă că rezolvarea crizei politice interne din Belarus va fi de acum un proces controlat exclusiv de Moscova, care de altfel va respinge și orice interferență occidentală. Susținerea din partea Kremlinului - după un scenariu montat la Moscova, se va realiza cu precădere pentru a nu se permite deraierea statului belarus pe vreo traiectorie occidentală. Și pentru a se trece în sfârșit la o integrare aprofundată a Belarus în spațiul rusesc, tot după un scenariu rusesc. Desigur, sprijinul Moscovei va presupune costuri greu de evaluat, dar pe care, cel mai probabil, poporul belarus și Lukashennko le vor deconta.

Așadar, turbulențele interne pe care Belarus le traversează pe fondul refuzului președintelui care a condus țara timp de 26 de ani de a organiza noi alegeri prezidențiale corecte și libere sunt în continuă dinamică. Totuși, la închiderea acestui material, este dificilă lansarea în predicții privind următoarele faze de escaladare a conflictului, precum și perspectivele de normalizare a situației și soarta dictatorului belarus.

Destabilizarea regimului Lukashenko

Marile necazuri politice pentru președintele Belarusului, Alexander Lukashenko, au început cu ceva timp înainte de alegerile prezidențiale organizate la 9 august 2020 în mica republică ex-sovietică. Acesta a condus statul timp de un sfert de secol în stil autoritar, astfel că, în ultima vreme, multe cercuri politice și analitice de pretutindeni l-au etichetat "ultimul dictator al Europei". Evident că el a construit și folosit întreg aparatul politic și toate structurile de forță pentru a câștiga cel de al șaselea mandat consecutiv și la aceste alegeri. De remarcat că, în ultimele luni până la alegeri, în întrega țară s-a dezvoltat o atmosferă socială internă tensionată, pentru că mii de protestatari anti-Lukashenko - centrați pe persoana acestuia, și-au exprimat dezacordul față de felul în care regimul acționează pentru pregătirea terenului ca președintele să câștige al șaselea mandat. Protestele au devenit mai pronunțate și mai violente[1], mai ales după ce Comisia Electorală Centrală (CEC) a respins candidați cu șanse ai opoziției, invocând motive neverosimile.

Mișcările de protest la adresa dictatorului au explodat după ce CEC a anunțat rezultatele alegerilor prezidențiale din Belarus, chiar în seara zilei alegerilor. Lukashenko a câștigat din nou cu puțin peste 80% din voturi, în fața principalului contra-candidat, Svetlana Tikhanovskaya, cu numai 10%. Tikhanovskaya a reclamat imediat frauda la CEC, spunând că nu recunoaște rezultatele votării deoarece situația reală a voturilor ar fi fost tocmai inversă față de cea pretinsă de CEC. Opoziția, șocată și total nemulțumită, a invocat manipularea grosolană a alegerilor și a trecut la proteste masive în multe orașe din țară. Cele mai ample au fost protestele din Minsk.

A doua noapte a protestelor a marcat și faptul că Svetlana Tikhanovskaya a dispărut definitiv din peisajul revoltelor și din țară, găsind găzduire pe teritoriul UE. Degradarea din ce în ce mai periculoasă a situației interne și maniera brutală de intervenție a forțelor de securitate împotriva opoziției au determinat-o pe Tikhanovskaya să părăsească țara[2]. Plecarea din țară a acesteia a avut efectul de a demobiliza o perioadă de timp opoziția, în special opoziția moderată din Belarus. Oricum ar fi interpretate dezvoltările de la Minsk, este absolut cert că acestea reprezintă practic ***cea mai puternică provocare politică internă pentru Lukashenko în întreaga sa carieră politică.*** De acum, șansele lui Lukashenko de a rezista la putere nu mai par absolute pentru cele mai multe cercuri interesate.

Structurile de forță din Belarus – loiale dictatorului până la capăt?

Protestele s-au extins în întreaga țară. Structurile militare de securitate au ripostat cu brutalitate, disproporționat, cu forțe și

mijloace speciale - inclusiv cu gaze lacrimogene, tunuri de apă, grenade fumigene și restul arsenalului mai mult sau mai puțin cunoscut împotriva protestatarilor din spațiul ex-sovietic. Rezultatele: vărsare de sânge, arestarea a sute și mii de persoane. De atunci, protestele au continuat la fiecare sfârșit de săptămână, la parametri mai mult sau mai puțin intensi. Și cu aceeași conduită din partea autorităților. Opoziția a refuzat pe mai departe să recunoască rezultatele alegerilor și l-a acuzat pe Lukashenko de falsificare grosolană a voturilor.

Autoritățile de la Minsk au inclus în arsenalul de metode de a împidica eforturile opoziției și blocarea internetului[3]. Și Lukashenko a aprobat, speriat fiind de puterea internetului după cum declara ulterior[4]. Prin urmare, cetățenii nu mai puteau fi informați în timp real pentru a se implica activ și imediat. Protestatarii nu mai puteau să-și coordoneze acțiunile. Tikhanovskaya remarca: "Tot ce s-a întâmplat este inacceptabil. Nu am putut urmări ceea ce se întâmpla în oraș, nu exista internet în oraș. Într-un astfel de moment, lăsarea oamenilor fără comunicare...este chiar o crimă „. La polul opus, senatorul rus Alexey Kondratyev – observator la alegeri, a aplaudat organizarea scutinului, consemnând că blocarea internetului a fost "o măsură eficace împotriva grupurilor de persoane interesate să zguduie regimul".

Loialitatea structurilor de forță explică, în parte, de ce nu a putut fi organizată o revoluție care să-l îndepărteze pe Lukashenko - așa cum se întâmplase de exemplu la Kiev cu 6 ani în urmă. Lukashenko nu s-a lăsat impresionat de perspectiva unor sancțiuni mai ample ale Occidentului, și nici de posibile interferențe distructive dinspre Moscova. Ceea ce a permis regimului de la Minsk să ia toate măsurile împotriva instalării anarhiei la Minsk și apoi în țară. Și mai ales pentru a nu permite izbucnirea vreunei forme de război civil între belaruși.

Explicația constă în faptul că Lukashenko a construit un sistem al puterii cu structuri de forță loiale, neexpuse la interferențe de influență externă, un sistem centrat pe securitatea sa și a regimului. Totodată, Lukashenko este, și după atâția ani de dictatură, agreat de o parte a populației - din cea vârstnică mai ales, din mediul rural, pentru care a dus politici sociale relativ avantajoase. Segmentul de populație care a devenit ostil lui Lukashenko cuprinde populația tânără și clasa medie de la orașe, cu precădere din Minsk. În plus, Lukashenko a experimentat multe pe poporul său, devenind un lider care înțelege foarte bine cum să se mențină la putere și ce poate fi în spatele unor proteste ample de stradă.

Cele de mai sus explică lipsa vreunui succes mai relevant al revoltelor din Belarus, sau care ar fi putut duce la o revoluție anti-Lukashenko rapidă. Acest lucru a devenit posibil pentru că nu s-a permis constituirea "masei critice" revoluționare la nivelul poporului belarus. Protestatarii din Belarus nu au reușit să câștige nici primele bătălii cu regimul. Nu a existat o coordonare între diferitele centre ale forțelor de opoziție și nici acțiuni de convingere la nivelul întregii societăți că Lukashenko trebuie să plece. De unde o altă concluzie că, cel mai probabil, Lukashenko nu va fi îndepărtat cu ușurință de la putere, ci într-un proces care va fi de durată și care va include delimitarea structurilor de forță de președintele dictator.

Căderea regimului Lukashenko va antrena un război civil?

Pe fondul radicalizării declarațiilor lui Lukashenko, se crează convingerea că acesta urmărește de fapt două obiective majore simultan. Pe de o parte, să intimideze cetățenii cu apetență pentru proteste în forță - și care cer eliminarea definitivă din scenă a dictatorului, cât și să țină sub control propriul aparat de stat și structurile sale de forță. Situația este oarecum confuză și la nivelul forțelor de ordine. Pentru că, în afară de instrumentul numit violență pentru suprimarea protestelor, nu mai văd cu claritate ce tactici ar trebui să adopte în relația cu protestatarii și cu opoziția. Eșaloanele doi și trei nu mai văd nicio direcție concretă sau opțiuni alternative realiste de revenire la o situație internă normală.

Este aproape o certitudine faptul că Lukașenko vrea să împartă societatea belarusă în două tabere cu viziuni diametral opuse în ceea ce privește menținerea sa la putere.

Probabil că acesta este principalul motiv pentru care Lukashenko a trecut recent la o etapă nouă de amenințări, prin cererea sa explicită de a se trece la înarmarea cu muniție de război a efectivele forțelor de securitate care acționează în teren împotriva protestelor, pe motiv de apărare a siguranței naționale.

Mai mult decât atât, dictatorul se gândește și la reactivarea și înarmarea foștilor militari în rezervă, pentru formarea unor "detașamente speciale", patriotice, pentru implementarea siguranței și ordinii publice, adică de "salvare a patriei". Deși promite că armele ar fi distribuite numai acelor persoane care au trecut un test psihologic, este clar că Lukashenko vrea de fapt oameni capabili să tragă asupra unor compatrioți numai de dragul înfrângerii opoziției "rele", care vrea să dea țara pe mâini occidentale. Ceea ce evident poate conduce la o degradare profundă a securității interne și (de ce nu?) la rezultate dezastruoase[5] pentru societatea belarusă, poate chiar la un veritabil război civil.

Toate cele de mai sus, deși forțele de ordine au încă resurse suficient de importante pentru gestionarea protestelor de stradă. Dar perspectiva ca aceste structuri de forță, de securitate să treacă la metode mai dure sau extreme de stingere a protestelor și de eliminare a demonstranților pașnici ar fi o eroare fatală pentru Lukashenko și regimul său, care va induce consecințe cu caracter ireversibil și impredictibil. O astfel de evoluție, potrivit altor experiențe similitare din punct de vedere situațional, ar putea antrena căderea regimuluic Lukashenko.

Opoziția nu are pârghii de presiune și nu-și poate impune agenda

În momentul în care o parte dintre protestatari a introdus cereri de natură social-economică, atunci opoziția a decis că a venit momentul să facă un pas mai curajos și să profite de acest gen de proteste pentru a impune agenda ei maselor. Deși nu se crease nici în acele momente o masă critică care să producă un spirit revoluționar real în rândul populației. Astfel, la sfârșitul lunii octombrie, liderul informal al opoziției belaruse, Svetlana Tikhanovskaya, a anunțat că a solicitat concetățenilor săi să declanșeze o grevă generală la nivel național. Este vorba despre așa-numitul "ultimatum al poporului"[6] către Lukashenko și regimul său, mai concret cerându-se demisia șefului statului.

Opoziția belarusă a mai amenințat că, în cazul în care Lukashenko nu va pleca de la putere, implementarea "ultimatumului" va începe la 26 octombrie și va fi însoțită de un val de blocaje rutiere și o prăbușire a vânzărilor cu amănuntul în magazinele de stat. Tikhanovskaya a înaintat un ultimatumul popular declarând: "Au trecut două luni de criză politică, violență și ilegalitate. Și ne-am săturat. Pe 25 octombrie, anunțăm un ultimatum al poporului". Tikhanovskaya a mai anunțat, tot la 25 octombrie, că UE este pregătită să ofere Belarusului sprijin de "miliarde de euro" în cazul plecării lui Lukashenko: *"Multe țări din UE, în special Polonia, **România**, Lituania, au pregătit programe de asistență pentru viitoarele reforme."*

Opoziția a considerat că astfel de acțiuni, precum grava generală, ar fi o pârghie de presiune asupra lui Lukashenko și, în mod particular asupra actualului guvern, care ar fi obligat să treacă cel puțin la concesii față de opoziție. Relitatea din teren a demonstrat însă, cel puțin până acum, că regimul nu are în vedere concesii sau trecerea într-o notă pozitivă în raport cu opoziția. Lukashenko profită din plin de polarizarea societății belaruse în problemele politice interne. S-a ajuns în situația în care este din ce în ce mai greu de evaluat cum sunt percepute astfel de amenințări de către societatea din Belarus.

Într-adevăr, la 26 octombrie, în Belarus a fost declarată o grevă la nivel național, dar nerespectată peste tot[7]. Canalul TV belarus "BELTA" explica o zi mai tîrziu că greva națională declarată de opoziție a eșuat "în mod natural", deoarece nu s-a produs decât în câteva fabrici. Oficialii regimului au remarcat că nu au fost produse pierderi în întreprinderile de stat.

În context, este de menționat că în Lituania funcționează cu rezultate modeste Consiliul de coordonare al forțelor de opoziție din Belarus, acuzat de Lukashenko că distribuie programe anti-belaruse și anti-ruse. Pentru

a coordona protestatarii, opoziția a creat o structură specială numită Centrul de Asistență pentru Greviști, respectiv un "Fond de solidaritate pentru Belarus", care orientează donațiile în sprijinul protestatarilor (fondurile vin de la diaspora belarusă din întreaga lume, în special din Lituania și Polonia, state cu care Minskul a intrat în confruntări diplomatice severe după alegerile cu pricina).

Înainte și după ultimatumul din 25 octombrie, din ce în ce mai mulți adversari ai președintelui în exercițiu au demonstrat în continuare pe străzile unui număr mare de orașe – mai ales în "Orașul Erou Minsk", în special în zilele de la sfârșitul săptămânii. Permanent au avut loc ciocniri violente cu forțele de ordine belaruse, soldate cu sute și sute de arestări. Și în aceste situații, forțele de securitate au folosit o gamă largă de mijloace și forțe pentru a sparge demonstrațiile de protest (trageri cu cartușe de manevră și chiar de luptă, tunuri de apă, mașini blindate etc). A fost blocat din nou traficul pe internet, regional sau la nivel de stat, pentru a se elimina canalele de comunicare operativă între organizatorii protestelor sau, pur și simplu, canalele de comunicare online dintre oameni pe rețelele de socializare. Oamenii legii au efectuat arestări în masă ale protestatarilor, care, alături de gazele lacrimogene și exploziile grenadelor, au generat panică în rândul oamenilor. Grenadele au explodat chiar sub picioarele protestatarilor, generând retragerea și împrăștierea multora dintre aceștia.

Pe ansamblu, reacțiile lui Lukasenko au fost pemanent dure față de protestatari. În special după "protestele ultimatumului", când a dat public ordin de dispersare și eliminare în forță a protestelor[8], argumentând că protestatarii au depășit deja "linia roșie". Mai mult decât atât, acesta a reluat în fața parlamentarilor belaruși teza sa că greviștii/protestatarii care au încetat munca ar fi susținuți financiar din străinătate, mai exact din Lituania și Polonia, aceștia fiind în număr mic.

Pe de altă parte, cercuri analitice avizate pe dosarul Belarus au exprimat îndoieli că greva anunțată de Tihanovskaia va atinge o scară impresionantă, care să determine o cedare din partea regimului Lukashenko. În plus, astfel de manevre tactice nereușite ale opoziției au fost de natură a afecta în primul rând credibilitatea acesteia în fața populației largi. Aceasta deoarece, în general, s-a dovedit că în calitate de opoziție nu este niciodată indicat să promiți cetățenilor ceva ce nu poți produce sau declanșa măcar. Și cu atât mai mult, cu cât au fost create situații cu potențialul de a afecta în primul rând pe cetățenii obișnuiți, antrenați în greve sau proteste.

Există belaruși care se tem deja pentru viitorul lor. În același timp, în opinia altor mulți belaruși, îndeplinirea în totalitate a "ultimatumului opoziției" ar putea afecta economia țării și mai ales nivelul de trai al populației. Insuccesul grevei generale a avut la bază tocmai pe cei din urmă, care mai cred că plecarea lui Lukashenko va aduce vremuri incomparabil mai grele, exemplele din unele state vecine - deși cunoscute incomplet, fiind suficiente. Mai mult, aceștia consideră că Tikhanovskaya[9] nu poate fi numită lider al unei opoziții reale, și prin extensie nici al poporului.

Propaganda oficialilor arată tocmai faptul că amenințările cu paralizarea economiei statului sunt de fapt o "tactică obișnuită a unor grupuri ilegale de opoziție de presiune asupra autorităților", iar dacă autoritățile ar ceda, asta ar însemna eșuarea statului. Pe de altă parte, regimul a reușit să inoculeze multor segmente ale populației ideea că lista cuprinzătoare de revendicări și cereri ale opoziției seamănă foarte mult cu o listă de cereri din partea mai multor țări occidentale adresată direct către Lukashenko. Populația simte că acele solicitări sunt însoțite de presiuni serioase, dar că liderul lor rezistă cu putere. Prin asociere, în ciuda tonului amenințător al ultimatumului din 25 octombrie, dar în lipsa unor pârghii reale ale opoziției, regimul va rezista contracarând efectele negative ale grevelor anunțate.

Și în acest context, atitudinea autorităților ruse față de ceea ce se întâmplă în Belarus a rămas neschimbată, deși unii observatori belaruși ar fi remarcat o oarecare distanțare a Moscovei față de Lukashenko. Evident, pe fondul tulburărilor politice interne din Belarus, relațiile dintre Moscova și Minsk au început să fie discutate mai mult și mai în detaliu decât oricând înainte. Explicația că unii belaruși văd la finele lunii octombrie o oarecare distanțare

a Moscovei de regimul Lukashenko s-ar explica numai datorită interpretării eronate a unei declarații diplomatice a ministrului rus de externe, Serghey Lavrov, care, răspunzând întrebării cu privire la disponibilitatea pentru schimbări de putere în Belarus, a arătat clar că perspectivele dezvoltării relațiilor aliate și unionale nu ar trebui să depindă "de evenimente ulterioare din republică"[10]. Similar, secretarul de presă al lui Vladimir Putin, Dmitri Peskov, explica că pentru președintele Putin cel mai important lucru nu constă în relația celor doi lideri - în mod particular a sa cu Lukashenko, ci în relațiile frățești dintre popoarele celor două state.

Interferențe limitate ale Occidentului în Belarus

Degradarea situației interne pe fondul violențelor cu care au fost tratate protestele cetățenilor de autoritățile din Belarus a fost desigur imediat condamnată de mai multe capitale occidentale și de lideri ai UE, care au solicitat eliberarea imediată a protestatarilor arestați și respectarea "dreptului fundamental al întrunirilor pașnice". Germania, Franța și Polonia[11] - adepte ale alegerilor libere și corecte, au constatat numai "violență, intimidare și arestări". Marea Britanie a cerut, de asemenea, guvernului din Belarus să se "abțină de la violențe", numind alegerile "incorecte", iar „violența și încercările de a reprima protestele complet inacceptabile". SUA au exprimat îngrijorări vizând manipularea alegerilor prezidențiale și față de dezvoltările situației interne din statul belarus.

UE și SUA, au criticat "inaugurarea secretă" (23 septembrie) a următorului mandat a lui Lukashenko și nu au recunosc legitimitatea acestuia ca nou președinte al Belarus. Înaltul Reprezentant al UE pentru afaceri externe și politica de securitate, Josep Borrell, nota "Așa numita inaugurare...și noul mandat al lui Lukashenko nu au suficientă legitimitate democratică". UE nu a recunoscut rezultatele alegerilor din țară și urmează să reconsidere relațiile cu Belarus. Între timp, Occidentul a introdus sancțiuni împotriva lui Lukashenko, a fiului acestuia și a 40 din membrii guvernului de la Minsk.

Germania și Polonia au insistat ca UE să ia atitudine față de situația internă din Belarus. Secretarul general al NATO, Jens Stoltenberg, a exprimat într-o declarație scrisă îngrijorările cu privire la modul de desfășurare a alegerilor prezidențiale din Belarus, respectiv despre violența folosită de structurile de forță ale statului belarus "împotriva manifestanților pașnici" care au trecut la proteste intense de stradă imediat după aflarea rezultatelor preliminare ale alegerilor.

OSCE a solicitat ca autoritățile belaruse să respecte drepturile manifestanților. Lituania a insistat pe implicarea organizației pentru investigarea modului de derulare a alegerilor. Dar OSCE - care realizează printre altele și monitorizarea alegerilor în state europene, nu a mai recunoscut vreun scrutin electoral din Belarus ca fiind "liber și corect" din anul 1995. Mai mult decât atât, OSCE a și declarat în acest an că nu va putea să trimită echipe de monitorizare a alegerilor prezidențiale din Belarus, mai ales pentru că MAE belarus nu a invitat ofial Organizația la acest scrutin. De asemenea, ONU a chemat Minskul la reținere în utilizarea forței în ciocnirile de stradă cu demonstranții și la acțiuni normale pentru stabilizarea situației interne.

Evident că, "pentru a-și proteja în mod natural interesele naționale", regimul din Belarus a introdus sancțiuni de retaliere la adresa unor reprezentanți ai UE, ca răspuns la sancțiunile Bruxellesului împotriva lui Lukashenko, a fiului acestuia și a altor 40 de oficiali belaruși.

Pe de altă parte, Moscova a trecut la blocarea sistematică a oricăror interferențe ale Occidentului în Belarus. Cancelarii occidentale care au insistat ca UE și NATO să intervină asupra Minskului sunt admonestate imediat de diplomația rusă, care arată că Belarus nu aparține organizațiilor respective, ci organizațiilor CSI, UEE și OTSC. Cât despre sancțiunile occidentale, la Minsk și la Moscova aproape nimeni nu mai crede în puterea acestora. Pozițiile statelor occidentale nu au fost convergente, pentru că Minskul ar fi "departe de Lisabona sau alte state", precum Ciprul, care au propriile probleme serioase. Organizațiile coordonate de Moscova, integratoare în spațiul ex-sovietc, au fost singurele instituții internaționale care nu l-au criticat[12] pe Lukashenko și regimul său.

Lukashenko solicită sprijinul exclusiv al președintelui Putin

Lukashenko a înțeles rapid că nu poate să ignore Kremlinul, pentru că acest lucru ar însemna să piardă puterea, și a renunțat la orice gest de a mai reface relații bune cu Occidentul, față de care a abordat de altfel o retorică extrem de dură. De aceea s-a adresat președintelui Putin și a solicitat spijin exclusiv de la Moscova pentru îngenunchierea protestelor opoziției pașnice din țară și menținerea sa la putere. După care a declarat răspicat că a învățat din greșelile sale din ultimul an[13], când ajunsese să fie interpretat că ar fi un dușman al Rusiei. În acest context, este de reamintit că Lukashenko s-a opus în ultimul an planului Kremlinului de integrare profundă a Belarus în proiectele integraționiste ale Moscovei, inclusiv în cadrul Uniunii Rusia-Belarus (care a împlinit recent 20 de ani). Acesta recomanda atunci a se citi integrarea dictată de Moscova drept "încorporarea" de către Rusia a Belarus și a promovat o politica de distanțare față de Moscova, cu care a avut o aliața tradițională în cadrul Uniunii Rusia-Belarus. Deoarece, Kremlinul a supus în tot acest timp Belarus la presiuni mari pentru consolidarea unei Uniuni economice și politice extinse. Pe scurt o integrare necondiționată și totală a Belarus în spațiul rusesc.

În toată acea perioadă, Lukashenko a avut un discurs politic care a displăcut evident liderului de la Kremlin.[14] La reciprocitate și diplomatic, președintele Putin a fost printre puții lideri de stat care a adresat felicitări lui Lukashenko pentru realegerea sa imediat după anunțarea contestatelor rezultate ale alegerilor din 9 august, desigur însoțite de "speranțele Kremlinului" pentru normalizarea și dezvoltarea de relații reciproc avantajoaseîn cadrul Uniunii.

Moscova a înțeles rapid că a început declinul lui Lukashenko și a trecut la a juca această chestiune în interes propriu. Cu atât mai mult, cu cât a fost limpede de la început că toate protestele din Belarus nu au avut până acum nicio tușă contra Rusiei, sau vreo revendicare către Moscova, ci numai împotriva persoanei Lukashenko. De altfel, nici nu a mai fost nevoie de presiunile Moscovei pentru ca Lukashenko să-și corecteze definitiv devierile sale comportamentale în raport cu Rusia, pentru că, în condițiile de izolare externă și de turbulențe interne revoluționare, a optat rapid pentru protecția "fratelui mai mare" și mult mai puternic de la răsărit.

Lukashenko a trecut din nou la supunere necondiționată față de Moscova, moment jalon care indică faptul că rezolvarea crizei politice interne va fi de acum un proces controlat exclusiv de Kremlin, care va și respinge orice interferență occidentală. Oricum, Lukashenko va fi susținut de Kremlin după un scenariu montat de Moscova, cu precădere pentru a nu se permite ca orientarea statului să fie schimbată către Occident. Și pentru a se trece în sfârșit la o integrare aprofundată a Republici Belarus în spațiul rusesc, tot după un scenariu rusesc. Din acest punct de vedere, conduita politică a lui Lukashenko a început să se bazeze pe alte linii:

– Lukashenko a trecut la un discurs antioccidental abraziv imediat după ce a constatat că demonstrațiile de protest se intensifică, atrag cetățeni din segmente tradiționale proregim, capătă potențial în creștere de a-l elimina de la putere. Anunță permanent, obsesiv, interferența Occidentului, "a factorului extern controlul din exterior" pentru susținerea protestelor și motivarea oamenilor, insistând că Minskul și Moscova cunosc pe cei care exersează controlul extern: "americanii din centrul de lângă Varșovia...Al doilea centru este în Cehia și apoi Lituania din păcate, și Ucraina care creează fortărețe pentru a influența Belarusul".

– Un alt element important de discurs public este că a doua influență majoră o constituie forțele militare masate de Occident la frontierele vestice ale Belarus - pe care acum le denumește "frontierele Uniunii Rusia-Belarus", pentru a căror apărare ar fi mobilizat jumătate din Armata sa de 60 de mii de militari.

– Acesta promite că se va lucra intens la schimbări moderne în noul proiect de Constituție, care va fi supus unui referendum. Mai promite consultarea "Adunării generale a tuturor belarușilor" – un fel de congres al poporului, care va avea loc peste câteva luni de zile și care va decide acțiunile viitoare "până la alegeri prezidențiale, dacă acestea vor fi necesare", dacă "experții și nu politicienii" vor intro-

duce separat acest amendament și fără a indica un orizont de timp – un an sau doi, pentru noi alegeri.

– Lukașenko a folosit pe larg toate instrumentele de manipulare, dezinformare și propagandă pentru a desființa mișcările opoziției. Acesta susține că nu are cu cine să negocioeze din opoziție, iar dacă opoziția este cea cu "două programe nerealiste" de reforme periculoase pentru Belarus, atunci chiar nu vrea. Se arată că opoziția ar dori privatizare, dar investitorii pun condiții cu "aruncarea în stradă" a jumătate din personal, lucru respins public de Lukashenko.

– A fost criticată dur o presupusă cerere a opoziției ca Belarus să iasă din Organizația Tratatului de Securitate Colectivă – OTSC, coordonată de Moscova.[15] Lukashenko a declarat că ar fi o mare greșeală. căci părărăsirea Tratatului nu ar însemna numai că achiziția de noi tancuri sau rachete nu se va mai face la prețuri interne ale Uniunii, ci la cele de pe piața mondială - Belarus are numai arme rusești. Liderul belarus garantează că Rusia nu va accepta ca Belarus să treacă în tabăra adversă (cu trimitere la Ucraina), știind că poporul se teme de asta și că Belarus s-ar transforma într-un teatru de acțiuni militare al confruntărilor dintre Rusia și NATO. Totul cu utilizarea întrebării retorice: "Vrea așa ceva poporul belarus?"

Abordările Moscovei

Președintele Putin a fost unul dintre puținii șefi de stat care l-au felicitat pe Alexander Lukashenko pentru victoria sa electorală, deși de ceva vreme nu mai agrea aroganțele politice ale liderului belarus în raport cu Moscova. Kremlinul a continuat să sprijine actualul președinte al Belarusului, deoarece nu dorește o revoluție colorată în Belarus și în niciun caz nu vrea să piardă această ex-republică sovietică în favoarea Occidentului.

Pentru moment nu are un alt candidat potrivit la președinția belarusă, capabil să orienteze relațiile ruso-belaruse pe direcția dictată de Kremlin. Putin știe prea bine că Lukashenko nu mai are evident o soluție alternativă, fiind total dependent de bună-voința Kremlinului. Prin urmare, Lukashenko a reluat discursul pentru o integrare economică profundă cu Rusia, ceea ce constituie un prim avans pentru a plăti prețul calculat la Moscova pentru susținerea sa la putere la Minsk. În acești termeni a acceptat Lukashenko în septembrie viziunea Moscovei în dialogul cu premierul rus Mihail Mishustin, respectiv ulterior cu președintele Putin. În plus, acesta a exprimat poziția sa de a pune " punctul pe "i" privind problemele sensibile" din ultimul timp ale relațiilor dintre cele două capitale și de a relansa integrarea profundă în cadrul Uniunii Rusia-Belarus.

După primirea garanțiilor ruse de intervenție, Lukashenko a pregătit psihologic populația pentru cazul în care militari ruși ar intra în țară[16] dacă situația va degenera periculos în defavoarea puterii sale, iar opoziția belarusă pro-occidentală s-ar consolida în așa măsură încât să fie capabilă să preia puterea și să schimbe orientarea geopolitică a statului. Costurile ulterioare pentru Belarus în materie de suveranitate și independență (ale unei astfel de intervenții militare ruse) se pare că nu mai contează deja pentru Lukashenko.

Detaliul anterior este exact expresia cea mai elocventă a ceea ce a dorit și obținut Moscova: ca și în cazul Ucrainei, Putin este extrem de decis să nu permită deraierea Belarus de pe orbita Moscovei. Acesta vrea să păstreze intact statul Belarus și să folosească această criză politică de la Minsk pentru a relansa integrarea cât se poate de profundă a Belarus în spațiul rusesc.[17] Totuși, scenariul exact după care Moscova va juca "dosarul Lukashenko-Belarus" este desigur necunoscut publicului. Din abordările Moscovei, rezultă că Putin nu se grăbește, nedorind să-și antagonizeze prin acțiuni pripite poporul belarus, de simpatia căruia se bucură încă.

Kremlinul cunoaște și înțelege în detalii situația din Belarus, iar Putin știe că Lukasenko se va supune de acum ordinelor Moscovei. În definitiv, Putin a oferit lui Lukashenko o garanție solidă pentru supraviețuire, chiar dacă nu neapărat la putere, sau în alt stat decât în Belarus. Această situație îl vulnerabilizează tot pe președintele belarus, care s-a dorit permanent a fi un lider politic independent. Tocmai de aceea, nu este exclus ca Moscova să joace astfel încât tocmai Lukashenko să fie cel care va deconta în fața poporului belarus pierderile ireparabile în materie de suveranitate și integritate teritorială a statului în favoarea Ru-

siei. Oricum, Lukashenko a revenit extrem de repede la termenii de "frăție" care leagă indisolubil pe cetățenii belaruși și ruși într-o "patrie comună, aceea de la Brest la Vladivostok".

Acestea fiind principalele abordări ruse, Moscova a trecut la operaționalizarea planurilor sale cu Belarus, ale căror prime jaloane sunt:

– Kremlinul a reiteral în orice situație că Lukashenko este președinte legitim, prin alegeri legitime, în pofida faptului că UE și Parlamentul European au refuzat să recunoască drept corecte și legale alegerile din Belarus. Kremlinul susține permanent că manifestă o atitudine rezervată față de evoluțiile de la Minsk, acuzând SUA și state europene de presiunile politice nejustificate asupra Minskului.

– MAE rus a declarat că numai Rusia ar avea legitimitatea, drepturi sau chiar obligații juridice în raport cu Belarus, inclusiv în plan politic și de intervenție militară, în virtutea faptului că ambele sunt state OTSC și sunt părți ale Uniunii Rusia–Belarus. Acesta este de fapt și singurul element politic și de drept internațional la care a putut face apel Lukashenko pentru a fi sprijinit exclusiv de Rusia și a rămâne la putere. În anumite condiții, pe care probabil mai încearcă să le negocieze cu Kremlinul.

– Kremlinul a anunțat (9 septembrie) că se va trece la rezolvarea problemelor noi, "mai urgente și mai importante" de adâncire a integrării – din Foaia de parcurs pentru viitorul integrării în cadrul Uniunii Rusia-Belarus (probleme comercial-economice, restructurarea datoriilor către Rusia, prețuri la energo-resurse furnizate Minskului, stabilirea interacțiunii unui "număr mare de întreprinderi"). Va fi abordată și problema introducerii monedei unice rubla în piața unională.

– Lukashenko a fost determinat să-și îndeplinească "obligațiile de integrare" anterioare față de Rusia și să treacă la "supunerea politică" necondiționată față de Moscova.

Prin urmare, un scenariu destul de probabil este acela că, în cadrul acestei "supuneri" a dictatorului belarus va intra și transferul puterii în Belarus către un succesor agreat și în cadrul unui proces controlat de Kremlin. În spațiul mediatic rus au fost deja lăsate să curgă unele posibile intenții de acțiune ale Moscovei, precum și informații că la Kremlin s-ar fi decis un plan pentru stabilizarea situației din Belarus. Astfel, Lukashenko ar rămâne la putere maxim un an, după care vor fi organizate noi alegeri prezidențiale în Belarus. Până în acel moment, Lukashenko va trebui să semneze documente privind integrarea profundă a Belarus în spațiul Rusiei – ceea ce va presupune transferul unei mari părți a suveranității către Moscova. Cu alte cuvinte, Belarus s-ar transforma, nici mai mult nici mai puțin, într-o regiune de vest a Rusiei.

Între timp, Lukashenko acționează, de fapt, pentru escaladarea confruntărilor cu cetățenii nemulțumiți. Unii oficiali au început să se retragă din "tabăra nomenclaturii" și să treacă de partea protestatarilor, ceea ce sugerează că ar fi posibil ca soarta lui Lukashenko să devină în cel mai bun caz asemănătoare cu cea a ucraineanului Ianukovici - deci să ajungă izolat tot într-o reședință undeva lângă Moscova, dar în condiții dezavantajoase pentru sine. În paralel, Lukashenko merge pe ideea "tragerii de timp" și a intimidării celor care au mai au dispoziție pentru proteste. Este o tergiversare a tranșării situației sale, cu încercarea de a se menține la putere inclusiv prin manipularea mentalului colectiv cu declarații de elaborare de amendamente la Constituție (însă fără termene și garanții concrete pentru opoziție) și ascunderea înțelegerilor secrete cu Rusia lui Putin privind viitorul statului și al său personal. Cetățenii au fost aduși treptat într-o stare guvernată de confuzii și incertitudine profundă. Oricum, imaginea președintelui a fost zdruncinată puternic, ceea ce crează premize favorabile ca acesta să nu-și poată continua mandatul pe o durată mai mare de timp.

Note

[1] Grupuri civice pentru drepturile omului semnalau că după protestele și represiunile dinainte de alegeri, peste 1500 dintre adversarii regimului erau după gratii. Printre persoanele arestate s-au aflat și jurnaliști din Rusia, pentru care MAE rus a solicitat Minskului rezolvarea imediată, iar pentru un caz chiar eliberarea "în decurs de o oră". Informații accesate la 09.11.2020 pe https://www.telegraph.co.uk/news/2020/07/14/protests-belarus-government-blocks-president-lukashenkos-rivals/

[2] Motiv pentru care aceasta s-a și auto-portretizat ulterior ca fiind o "femeie slabă". MAE lituanian a confir-

mat la două zile după alegeri că lidera opoziției se află în siguranță pe teritoriul lituanian. Gestul acesteia a avut la bază cel mai probabil o înțelegere forțată de oamenii lui Lukashenko, pe baza căreia i s-a și permis să treacă prin vamă. Oricum, plecarea din țară a acesteia a avut darul de a demobiliza o perioadă de timp opoziția, în special opoziția moderată din Belarus. Informații accesate la 23.10.2020, pe https://vz.ru/news/2020/8/11/1054376.html?utm_campaign=vz&utm_medium=referral&utm_source= push și https://vz.ru/ world/2020/8/11/1054247.html

[3] Problemele cu funcționarea internetului au fost reclamate din dimineața zilei alegerilor dar și ulterior până în prezent, pe întreg teritoriul statului belarus. Compania de stat BelTelecom a invocat (11 august) că de vină ar fi atacuri cibernetice din străinătate și creșterea bruscă și inexplicabilă a traficului extern de date, care ar fi fost de natură a scoate din funcțiune unele echipamente importante și de a bloca accesul la internet pe teritoriul belarus pentru utilizatorii care "nu dețin aplicații informatice speciale". Informații accesate la 25.10.2020 pe https://sputnik.by/radio/20200810/1045400239/Nablyudatel-vybory-odniiz-luchshikh-a-bez-interneta-mozhno-poterpet.html.

[4] Lukashenko a recunoscut că a blocat accesul cetățenilor la Internet la începutul acțiunilor de pretest, deoarece considera că va putea combate "propaganda și dezinformarea externă". Ulterior Lukașenko declara că nimeni nu poate rezista puterii de dezinformare și manipulare a unor centre de putere din străinătate (exemplificând cu "Canalele Telegram" coordonate din Polonia) și că l-a avertizat pe Putin: "Am vorbit..cu fratele mai mare..Putin, l-am avertizat...Aveți capacitatea de a bloca aceste Canale Telegram? Nu. Nimeni. Nici cei care au inventat acest web." În această logică - explică Lukashenko, cum se poate genera un război intern în "liniștita țară Belarus". Chiar și în Rusia ar putea apare "din senin" anumite evenimente politice, de aceea Lukașenko ar fi avertizat pe Putin că "Dacă Belarusul se prăbușește astăzi, Rusia va fi următoarea." Deși a aceptat ideea că nu ar fi vorba de o prăbușire totală, a invocat că și "mareața Uniunea Sovietică era o putere nucleară, și unde este astăzi?".

[5] "Expert on Lukashenho's call to arm squads: Can unleash a civil war?", material accesat la 03.10.2020 pe https://newzfeed.ru/2020/11/02/ekspert-obyasnilrol-silovikov-v-padenii-rezhima-lukashenko/?utmsource=pushworld&utm_medium=push&utm_campaign=common&utm_content=vlad

[6] "To impose your own agenda: what can the implementation of the "people's ultimatum" of the Belarusian opposition lead to", articol accesat la 27.12.2020, pe https://russian.rt.com/ussr/article/796244-ultimatum-oppoziciya-protesty

[7] Muncitorii Uzinei de automobile Minsk, Uzinei de tractoare Minsk și Grodno Azot s-au alăturat opoziției împotriva regimului actual. Principalele cereri ale acestora sunt demisia lui Lukashenko și eliberarea deținuților politici. Protestatarii vorbesc despre "crime ale regimului" împotriva protestanților pașnici, pentru care solicită trmiterea în judecată a lui Lukashenko și a celor din nomenclatura regimului.

[8] "Lukashenko personally ordered to disperse protests in Minsk: They crossed the red line", respectiv "Lukashenko reveals sources of funding for protests in Belarus", articole accesate la 28.10.2020 pe https://newzfeed.ru/2020/10/28/lukashenko-lichno-prikazal-razognat-protesty-v-minske-pereshli-krasnuyu-liniyu/?utm_source=pushworld&utm_medium=push&utm_campaign=common&utm_content=vlad și https://newzfeed.ru/2020/10/28/lukashenko-raskryl-istochniki-finansirovaniya-protestov-v-belorussii/?utm_source=pushworld&utm_medium= push &utm_campaign=common &utm_content=vlad

[9] Se impune a fi punctat că s-a clarificat pentru orice observator politic intern faptul că tânăra profesoară de limba engleză Tikhanovskaya era un novice politic și un concurent extrem de "subțire" pentru "temutul" Lukashenko în ale politicii interne belaruse. Opoziția de agățase de aceasta din lipsă de alternativă, mai ales pentru că soțul ei - aflat și acum în închisoare, era un renumit oponent al regimului.

[10] Unii observatori belaruși ar fi remarcat o oarecare distanțare a Moscovei față de Lukashenko. Evident, pe fondul tulburărilor politice interne din Belarus, relațiile dintre Moscova și Minsk au început să fie discutate mai mult și mai în detalii decât oricând înainte. "Former Lukashenko s aide on protests in Belarus: Moscow begins to distance itself", articol accesat la 28.10.2020 pe https://newzfeed.ru/2020/10/27/byvshij-pomoshhnik-lukashenko-o-protestah-v-belorussii-moskva-nachinaet-distantsirovatsya/?utm_source=pushworld&utm_medium=push&utm_ campaign =common&utm_content =vlad

[11] Rachael Kennedy, "Belarus election: Protester dies as explosive detonates in his hand at Minsk rally", articol accesat la data de 20.10.2020 pe https://www.euronews.com/2020/08/10/belarus-election-hundreds-detained-amid-protest-as-early-results-indicate-lukashenko-lands

[12] Una dintre organizațiile reprezentate la Minsk și care nu "a remarcat încălcări de natură a face alegerile din Belarus ilegitime" a fost CSI, lucru explicabil din mai multe perspective politice. Iar parlamentari de la Moscova au găsit un nou motiv pentru a acuza Occidentul că se află în spatele organizării acțiunilor de protest ale opoziției de la Minsk.

[13] Acesta a explicat că 47-48% din exporturile Belarus merg spe piața rusă, motiv pentru care a și încercat să diversifice piața externă, apelând de anul trecut la exporturi în China și Occident. În acești termeni ar fi vorbit Lukashenko cu sindicatele și muncitorii care amenințau cu greve și proteste. Lukashenko ar fi conștientizat sindicatele că sunt fabrici care lucrează în domeniul apărării (aparatură pentru sateliți, muniții de tot felul inclusiv pentru rachete Topol etc.) cu comenzi pe doi ani înainte din Rusia și care ar pierde aceste avantaje la o schimbare de regim. A invitat muncitorii să privească la exemplele date de Ucraina, de conflcitele din Caucaz etc. și să se gândească bine dacă merită țara "un drum greșit".

[14] Reamintim că, în mod surprinzător, autoritățile de la Minsk anunțau (29 iulie) că pe teritoriul republicii fuseseră arestați 33 de cetățeni ruși sub acuze de pregătire a unor acte teroriste și activități subversive cu scopul de a destabiliza situația din Belarus. Minskul susținea că dintre

cetățenii reținuți, 32 ar fi de fapt luptători ai cunoscutei companiei militare ruse private "Wagner". Kremlinul a reacționat iritat că dorește pe o "clarificare rapidă a tuturor circumstanțelor" arestării rușilor și pe eliberarea imediată a acestora. Moscova a susținut că cetățenii ruși nu sunt implicați în procesele politice interne din Belarus, MAE rus arătând că cetățenii ruși arestați tranzitau statul belarus în drum spre Istanbul, iar încercările Minskului de a prezenta situația ca o ingerință externă în afacerile politice interne din Belarus sunt total deplasate și interpretări "odioase". Serviciul Federal de Securitate (FSB) al Rusiei a declarat în mod inedit că "Rusia nu a planificat și organizat vreodată acțiuni de destabilizare a statului vecin", deoarece statut belarus este "un aliat apropiat".

[15] "Lukashenko spoke about the consequnces of Belarus joining NATO", articol accesat la 29.09.2020 pe https://ria.ru/20200909/lukashenko-1576975949.html

[16] Președintele Putin a dat chiar ordin să fie constituită o "forță specială de rezervă" militară, care să fie gata de intervenție în Belarus dacă va fi necesară o intervenție armată pentru rezolvarea crizei politice interne. Militarii ruși ar trebui să facă ceea ce Lukashenko nu poate să ceară de la militarii belaruși, adică să tragă în concetățeni. Intrarea militarilor ruși în joc nu ar constitui o invazie, ci "răspunsul firesc" al partenerului strategic și aliatului rus la solicitarea imperativă a regimului Lukashenko de a interveni pentru restabilirea ordinii constituționale în stat.

[17] În context, foarte interesantă este și publicarea la Moscova în luna octombrie pe site-ul www.infotime.co a unei scrisori adresată de cetățeni belaruși președintelui Putin prin care aceștia solicită, nici mai mult nici mai puțin, încorporarea Belarus în cadrul Rusiei: "Vrem să fim parte a Rusiei!". Cetățenii belaruși arată că protestele sunt exclusiv împotriva lui Lukashenko și că preluarea republicii de către Rusia ar evita replicarea în Belarus a cazului Ucrainei. Adevărată sau nu, invocata scrisoare nu face decât să înceapă probabil pregătirea psihologică a terenului pentru faza următoare.

ABSTRACT

Large-scale social unrest and protests of the citizens of the Republic of Belarus have been taking place in the country since the beginning of August 2020. Protesters accuse authorities of falsifying the results of the August 9th presidential elections. They demanded that dictator Lukashenko leave power, that another free and fair election be held, and that political prisoners be released from prison. They also demanded that those guilty of violence against peaceful protesters be brought to justice. It has become clear that during all this time, the pro-Western opposition has not been able to make significant progress and the opposition will not be allowed to take power in Minsk.

President Lukashenko has resumed friendship with the Kremlin and called on Moscow's support to stay in power, indicating that resolving the internal political crisis in Belarus will now be a process controlled exclusively by Moscow. Russia will, at the same time, reject any western interference. The support of the Belarusian president from the Kremlin will be made according to a scenario mounted in Moscow and will be done mainly in order not to allow the derailment of the Belarusian state on any western trajectory. And to finally move to a comprehensive integration of the Republic of Belarus into the Russian space, also following a Russian scenario.

Of course, all these gestures of Moscow will involve costs that are difficult to assess, but which most likely the people of Belarus and Lukashennko will have to pay.

At the close of this analytical material, however, it is difficult to make predictions about the next stages of escalation of the internal conflict, the prospects for normalizing the situation and the fate of the Belarusian dictator. Probably even for the most knowledgeable connoisseurs of the Belarusian space.

Keywords: Republic of Belarus, Russia, presidential election, unrest, protests, national security, social confrontation, risks and security threats, informational war, hybrid war, russian suport, the West interference, sanctions.

Cristian Alexandru Eremia is Programmes Coordinator at the Integrated Intelligence, Defence and Security Solutions organization in Bucharest (https://www.i2ds2.org/). He is specialized in Wider Black Sea Area and Middle East strategic studies, European and Transatlantic defense and security studies.

Turbulențe geostrategice în arealul Mării Mediterane. Franța vs. Turcia – o suită de conflicte suprapuse, dificil de soluționat

Șerban F. CIOCULESCU

Că nu există deloc simpatie la nivel politic între Paris și Ankara se știe nu de azi de ieri, ci de ani de zile, de fapt de mai multe decenii: Franța e una dintre țările ce se opun cel mai ferm primirii Turciei în UE, deși aceasta din urmă are statut de țară candidată încă din 1999. Deși cele două state riverane Mării Mediterane sunt aliate în cadrul NATO, ele nu au ajuns să își acomodeze interesele geostrategice și nici valori în comun nu prea au: Franța e o democrație pluralistă condusă de un președinte centrist, Turcia e o democrație în declin vizibil, care virează spre un regim autoritar, de mână forte, cu un președinte conservator și islamist. Statul francez este membru permanent în Consiliul de Securitate al ONU și posedă arme nucleare, ceea ce indică statutul de mare putere, pe când Turcia e o putere regională.

În trecut, ambii actori au fost imperii – Franța sub Napoleon I și Napoleon al-III-lea, Turcia sub forma Imperiului Otoman – și au avut chiar și o perioadă fastă de cooperare reciproc avantajoasă, în secolul al XVI-lea, contra Imperiului Habsburgic. Atunci Francisc I, regele creștin (catolic) luminat și Soliman Magnificul, sultanul care visa să islamizeze toată Europa (și lumea), și-au dat mâna, din interes pragmatic. Ulterior, Războiul Crimeii a adus Franța și Imperiul Otoman în aceeași barcă, anti-rusească, ce a obținut victoria în final, scoțând Imperiul Rus de la gurile Dunării și slăbindu-l pentru o lungă perioadă.

Primul Război Mondial a transformat statul otoman și cel francez în adversari, prin jocul alianțelor, iar Tratatul de la Sevres (august 1920), prin care Franța și ceilalți învingători, au distrus teritorial imperiul otoman (decupându-și largi sfere de influență în Asia și Africa, pe seama acestuia), e încă resimțit ca o mare umilință istorică de mulți turci.

Mai aproape de noi, în vremea Războiului Rece, Turcia era copilul cuminte care beneficia de bani și tehnologie din SUA (i se spunea chiar… "küçük Amerika", mica Americă), în timp ce Franța era copilul cel rău, rebelul care denunța supremația economică americană și o contesta pe cea militară, ieșind temporar din structurile militare ale NATO și agitându-se în CEE (viitoarea UE) spre a bloca primirea Marii Britanii, văzută ca un cal troian al Americii. Un rebel ingrat, în opinia Washingtonului, deoarece victoria Franței în al Doilea Război Mondial și locul de membru permanent în Consiliul de Securitate al ONU nu ar fi fost posibile fără sprijinul american. Desigur, Turcia a devenit și ea oaie neagră, ocupând în 1974 jumătatea de nord a Ciprului, creând un stat fantomă acolo și riscând în mai multe rânduri război cu aliata din NATO, Grecia.

Grecia de azi nu are capacitatea economică și militară spre a face față Turciei, cu care încearcă constant să-și amelioreze relațiile, spre a evita un război nedorit împotriva celei de-a doua armate a NATO în plan numeric, după cea a SUA (circa 380.000-435.000 de militari).[1] Frecvent avioane de vânătoare turcești zboară peste sau printre insulițele grecești din Marea Egee, stârnind protestele Atenei. Granița e contestată de turci pe mai multe segmente, iar amenințări au tot existat. Grecii se mulțumesc să își recheme uneori ambasadorul de la Ankara sau să îl expulzeze pe cel

turc și să protesteze…În schimb Franța, una dintre marile puteri militare ale Europei și lumii (iar după Brexit a luat locul fruntaș al Marii Britanii în cadrul UE), nu pare dispusă să mai facă concesii Turciei, stat pe care o parte dintre elitele politice și economice de la Paris, îl antipatizează profund din cauza resurgenței islamului conservator, a declinului democratic și a acțiunilor militare agresive în Siria, Irak și Libia. Turcia nu doar că a intervenit în războaie civile din zone aflate în vecinătatea sudică a UE dar a adus și mercenari sirieni în Libia și Nagorno Karabah, contribuind la creșterea violenței și la răspândirea ramurilor mai agresive ale Islamului sunnit.[2] Franța a facilitat și intensificarea relațiilor dintre Grecia și Egipt, inclusiv pe linie militară, deschizând calea către un eventual triunghi strategic destinat să limiteze expansiunea geopolitică a Ankarei.

Dar mai există un factor puternic de tansiune: Franța dorește să își proiecteze puterea nu doar în Mediterana de Vest, ci și în zona centrală și chiar estică, ciocnindu-se de voința Ankarei de a controla zona estică și central-estică a acestei mări. Doctrina numită de turci *Mavi Vatan* ("patria albastră")[3] exprimă dorința statului turc, condus de Erdogan și partidul său AKP, de a proiecta puterea națională în toate mările ce scaldă țărmurile turcești, riscând conflicte cu alți riverani. Implicit de a aveea acces la depozite de gaz offshore din Mediterana, fără a le împărți cu alții. Din fosta doctrină de politică externă "zero conflicte cu vecinii" nu pare să mai fi rămas nimic: Turcia nu doar că are conflicte cam cu toți acești vecini (inclusiv Rusia cu care întreține o relație ambiguă de tip *frenemies*), dar a ajuns să aibă relații ostile și cu state aflate mai departe, de pildă Egipt și Franța, ori Israel. Prieteni prea mulți și puternici, Ankara nu prea mai are – vorbim de Qatar, Azerbaijan, Ucraina, Albania, Ciprul de Nord. Relațiile cu SUA sunt și ele tensionate din cauza mai multor dosare sensibile. Pe fondul ostilității dintre Ankara și binomul Grecia-Ciprul de Sud, statul turc blochează adesea schimbul de informații clasificate dintre NATO și UE prin mecanismul Berlin plus[4], slăbind implicit nivelul de Securitate al Occidentului și favorizând adversarii acestuia, de tipul Rusiei sau al grupărilor teroriste jihadiste.

O serie de incidente politico-militare recente au antagonizat vizibil Franța și Turcia în iunie-iulie 2020, prelungind conflictul diplomatic din 2019 cauzat de intervenția Turciei în Siria contra kurzilor (și mai puțin a Statului Islamic). Parisul a privit cu iritarea pătrunderea armatei turce în nordul Siriei, stat care după Primul Război Mondial fusese administrat de el, prin intermediul Ligii Națiunilor - Turcia lua locul soldaților americani retrași în pripă de Donald Trump, ea fiind dornică să decupeze o sferă de influență în Siria, să facă rost de resurse, de tineri sirieni pe post de mercenari și de o zonă unde putea repatria o parte din cei peste un milion de refugiați sirieni ajunși pe pământ turcesc. Cam 1500-2000 de sirieni au fost deja folosiți de armata turcă pe post de mercenari în conflictul din Libia, de partea guvernului de la Tripoli. Momentan, la începutul lunii noiembrie 2020, există un armistițiu între cele două facțiuni militare ale războiului libian, negociindu-se un acord de pace extins.

Ankara a blocat de mai multe ori planurile aliate de consolidare a apărării colective pe flancul nord-estic (zona polono-baltică), a exploatat gaze în apele maritime ale Ciprului de Sud fără acordul acestuia folosind chiar amenințări, iar mai recent marina turcă a folosit luminile radarelor în mod agresiv spre a intimida un vas militar francez (fregata Courbet din clasa La Fayette), care asigura embargoul ONU privind armele cu destinația Libia. Grav e că atât vasele turcești cât și cele franceze erau în misiune, în cadrul operației Sea Guardian a NATO! Imediat, președintele francez E. Macron a denunțat agresivitatea Turciei afirmând că Franța nu poate tolera comportamentul Turciei în Libia și în Mediterana de Est. Să nu uităm că Parisul a blamat deja acordul dintre Turcia și Libia de demarcare a granițelor maritime din Mediterana, semnat în 2019, acord ce creează o zonă economică exclusivă a Turciei extrem de întinsă, care atinge zona similară a Libiei (întinsă la 200 de mile maritime de țărm). Acest acord nu ține cont de dreptul insulei grecești Creta de a avea zonă economică exclusivă, fiind așadar văzut într-o lumină critică de statele membre ale UE, cu excepția Italiei, care sprijină, ca și Turcia, guvernul din Tripoli.

Macron a mai sugerat că înțelege foarte bine preocupările de securitate ale Egiptului (al cărui președinte Sissi a amenințat și el Ankara cu o intervenție militară dacă mai ajută armata guvernului din Tripoli să facă cuceriri spre zona central-estică a Libiei) și că are dovada, din nou, că NATO e în stare de declin grav (celebra expresie…"moarte cerebrală" îi aparține liderului francez încă din 2019, iritat de atacul Turciei in Siria fără consulta-

rea aliaților occidentali, fiind reluată acum în mod retoric).[5]

Mai mult, Franța a anunțat la început de iulie că va ieși din exercițiul Sea Guardian al NATO din cauza unui incident militar cu Turcia. Din relatările presei franceze, fregata Courbet s-a apropiat de un vas tanzanian suspect, care era escortat de trei vase militare turcești, unul fiind probabil fregata din clasa Barbaros TCG Oruçreis. În acel moment, marinarii turci au folosit de trei ori luminile radarelor, un act ostil, care în situația de război anunță iminența lansării unor rachete. Evident, Turcia și Franța fiind aliate în NATO au inserate în sistemele lor militare senzori care recunosc inamicii (țări din afara Alianței nord-atlantice) și îi diferențiază de aliați. Cumva dezactivaseră militarii turci acești senzori? Sau doar au simulat? Franța ar aștepta în mod normal un sprijin măcar politic din partea partenerei ei numărul unu în UE, Germania. Dar Angela Merkel și cercul său de sprijinitori nu doresc să antagonizeze și mai mult relația cu Ankara, pe care o văd ca pe o contrapondere la elanurile hegemonice ale Rusiei și ca pe o stavilă în calea fluxurilor de migranți dinspre statele arabo-musulmane. Parisul e frustrat de lipsa de susținere a Berlinului (care prioritizează relațiile pozitive cu Ankara) și iritat de susținerea arătată de Italia guvernului libian din Tripoli și implicit Turciei. Declarația din 25 iunie a.c. în care Franța, Italia și Germania cereau încetarea luptelor și non-implicarea actorilor externi în conflictul din Libia e prea puțin pe gustul Parisului, care ridică un deget acuzator spre Ankara. Pe de altă parte, cu siguranță, Franța este profund nemulțumită de șantajul pe care regimul Erdogan îl face asupra axei Berlin-Paris (motorul geopolitic al UE) folosind amenințarea milioanelor de migranți sirieni pe care Ankara le-ar putea lăsa să se reverse spre UE în cazul în care nu i se satisfac cerințe economice și politice.

Cu toate că Parisul se declară neutru în conflictual libian, unii analiști afirmă că e mai favorabil taberei Rusia - Haftar, deoarece crede că acesta din urmă e un adversar puternic al mișcărilor jihadiste din nordul Africii. Prin comparație, Turcia e văzută la Paris ca un element de susținere al unor gherile islamiste (nu doar în Siria și Libia, dar și în Somalia și Sudan) și ca un membru NATO ce folosește steagul Alianței și participă la misiuni aliate dar de fapt își urmărește propria agenda națională, fără a da două parale pe valorile comune ale Alianței.[6] Ankara e acuzată și că a încălcat Acordul de la Berlin (ianuarie 2020) prin care participanții acceptaseră să nu mai trimită forțe militare în Libia, iar Macron a folosit expresia "criminale" spre a descrie acțiunile Turciei în statul nord-african. Franța nu a criticat în schimb nici Rusia, nici Egiptul si EAU, și ele acuzate de încălcarea embargoului ONU din Libia, și a convenit la începutul acestui an să lanseze un nou parteneriat strategic cu Grecia (rivalul major al Turciei în NATO). Așadar în caz de conflict turco-egiptean e probabil ca Franța și Grecia, EAU dar discret și Israel să ajute Egiptul. Turcia ar conta doar pe Qatar, pe Libia (partea de vest) și pe milițiile islamiste non-statale pe care le sprijină constant (cele afiliate Frăției Musulmane), dar în acest timp ar depune eforturi spre a menține Rusia neutră sau să o atragă de partea sa.

Ankara a acuzat la rândul ei Parisul că oferă sprijin unui "senior al războiului" (warlord) care acționează illegal (anume mareșalul Kalifa Haftar, militarul care controlează autoritar estul Libiei, Cirenaica) dar Franța a negat acest sprijin. E posibil ca sprijinul francez să se intensifice totuși, spre a lovi în interesele turcești. La cererea Parisului, Alianța Nord Atlantică a efectuat o anchetă, mai ales că Turcia chiar ar comite o ilegalitate dacă ajută forțele GNA să încalce embargoul ONU asupra armelor către Libia. Rezultatele anchetei, ținute secrete, se pare că nu au mulțumit Franța.[7]

Cu toate acestea, în ciuda războiului declarațiilor dintre Paris și Ankara, Turcia a decis pe 2 iulie 2020 să renunțe la obiecțiile formulate la adresa Planului de apărare colectivă pe flanc pentru Polonia, Lituania, Letonia și Estonia, cu toate că statele occidentale ale NATO nu au afirmat că recunosc milițiile kurde YPG din nordul Siriei drept organizație teroristă, așa cum solicitase Ankara, la schimb. E posibil să fi existat un târg tacit, Turcia acceptând apărarea pe flancul nord-estic la schimb cu concluzii … neconcludente ale comisiei de anchetă a incidentelor din zona maritimă a Libiei.

Franța e decisă să continue războiul declarațiilor contra Turciei, fiind conștientă că nu are mult sprijin în NATO și UE spre a marginaliza Ankara. Niciun stat aliat, cu excepția Greciei, nu a sărit ferm în sprijinul Parisului, iar Bulgaria, care are prin tradiție relații reci cu Turcia, și în mod normal e mai apropiat de

Franța (și Rusia), preferă să nu provoace mânia lui Erdogan.

Toamna acestui an a adus în atenția publică noi dosare de conflict între Paris și Ankara. După ce președintele Franței a susținut că e dreptul oricărui francez să facă desene și caricaturi ale Profetului Mahomed, invocând dreptul constituțional la liberă exprimare, președintele Erdogan a lansat jigniri grave la adresa acestuia (sugerând că ar avea probleme de sănătate mentală) și a instigat lumea musulmană de pretutindeni (*Ummah*) să protesteze. Consecința au fost atacuri teroriste de mică amploare pe teritorul francez și o deteriorare și mai clară a relațiilor franco-turce. Macron a ajuns să fie arătat de extremiștii islamici din toată lumea ca un inamic al Islamului, cu toate că acesta a explicat foarte clar faptul că se opune doar formelor radicale de manifestare a religiilor și că înțelege frustrările legitime, existente în rândul francezilor de religie islamică.

De asemenea, în 27 septembrie a izbucnit un nou război între Armenia și Azerbaijan pentru regiunea Nagorno-Karabah, iar Franța și Turcia au susținut tabere opuse: Parisul s-a situat de partea Armeniei (oferind sprijin politic) iar Ankara de partea Azerbaijanului, oferind sprijin politic și militar, ce s-a dovedit decisiv pentru dobândirea de către Baku a unei părți din teritoriile revendicate (mai ales cele șapte districte din vecinătatea NK, pe care Armenia le ocupase cu aproape 30 de ani în urmă). Au existat informații că Turcia a adus și mercenari sirieni (unii fiind radicali islamici sunniți) spre a lupta de partea Azerbaijanului.[8] Evident, Parisul, care se confruntă cu terorismul islamic sunnit, nu poate tolera răspândirea acestui flagel la periferiile Europei. Franța e legată de Armenia mai ales prin numeroasa diasporă armenească ce trăiește și prosperă pe teritorul francez dar nu a mers până la a oferi sprijin militar oficial Yerevanului. In schimb, Parisul a participat la negocierile pentru pace în cadrul Grupului de la Minsk, dar în final Rusia și Turcia au fost actorii decisivi ai armistițiului din 9 noiembrie. Parisul se opune cu succes primirii Turciei în acest grup, obligând-o să rămână strict aliatul Azerbaijanului (a cărui populație e înrudită etnic și lingvistic cu cea a Turciei).

Pe termen lung, Franța va căuta probabil o coalizare cu Grecia, Egipt, Emiratele Arabe Unite, Arabia Saudită, poate cu Israel, Armenia și chiar Rusia, spre a ține Turcia în șah. Se va ralia SUA dacă noul președinte, J. Biden, va impune sancțiuni Ankarei pentru cumpărarea de rachete din Rusia și sprijin dat Iranului în eludarea embargoului la care e supus. E posibil ca Parisul să ajungă să ofere un sprijin mai consistent chiar forțelor kurde ce se opun Ankarei și să ajute militar Armenia dacă se confirmă aducerea de către Turcia a unor mercenari sirieni islamiști în zona Caucazului (spre a ajuta Azerbaijanul contra vecinei sale). Ea nu are în spate puterea aliaților europeni, sau o are doar pe a unora, pentru că nimeni nu vrea să riște un conflict dechis cu Ankara, mai ales acum când turcii au acceptat sistemul de apărare colectivă pe flancul nord-estic (zona balto-polonă). Însă un eventual sprijin franco-grecesc pentru Rusia contra Turciei ar fi un pas semnificativ pe calea dispariției NATO.

Ministrul francez Jean-Yves Le Drian a afirmat pe 9 noiembrie 2020 că țara sa a convins Consiliul European să adopte curând măsuri de sancționare a Turciei iar unele surse indică faptul că Macron ar dori să anuleze acordul de uniune vamală dintre UE și Turcia (în vigoare din 1995).[9] Dacă Parisul va convinge restul țărilor UE să accepte această idee, Ankara se va retrage mai mult ca sigur din negocierile de aderare cu UE, care oricum sunt înghețate. Însă probabil că Germania nu va accepta propunerea franceză. Să mai spunem că transformarea catedralei-muzeu Sf. Sofia din Istanbul din nou în moschee unde se țin slujbe religioase a produs multă iritare în rândul multor cetățeni creștini ai UE, care vor susține decizia guvernelor francez si german de a nu se mai negocia cu Ankara pentru integrare europeană.

Refacerea relațiilor dintre Franța și Turcia e unul dintre elementele esențiale ale stabilității în bazinul Mării Mediterane însă antipatia reciprocă evidentă a celor doi președinți, disensiunile culturale și geopolitice, vor face extrem de improbabil acest scenariu pe termen mediu. Odată cu schimbarea leadershipului politic la Paris și Ankara, cele două state pot încerca să negocieze rezolvări pentru dosarele sensibile.

Mai presus de orice, Turcia post-Erdogan ar trebui să renunțe să se considere port-

stindardul tuturor musulmanilor sunniți din lume și să redevină ceea ce a construit Kemal Ataturk acum circa un secol: un stat național democratic, cu obiective de politică externă limitate. Neo-otomanismul îmbrățișat de R.T. Erdogan și partidul său AKP, și care urmărește să aducă Turcia în situația de a controla geopolitic arealul sunnit al Orientului Mijlociu, o parte din Africa de Nord, din Balcani și din Caucaz, nu poate să ducă decât la noi conflicte, și nu doar cu UE ci și cu SUA, Rusia, Iran etc. Unele ar putea degenera chiar în război, accdental. Întreținerea agitației islamiste anti-occidentale și a unor războaie în vecinătatea UE (Libia, Siria, Caucazul de Sud) nu vor permite o normalizare a relațiilor nici cu UE ca atare, iar NATO va suferi de asemenea din cauza acestui conflict între doi dintre membrii săi cei mai puternici în plan militar.

Din punctul de vedere al României, amplificarea disputelor turco-franceze e un element negativ semnificativ în arhitectura de securitate regională. Avem nevoie de un NATO coerent și puternic, nu de unul slab și divizat. Avem nevoie de solidaritate inter-aliată și de o viziune comună asupra amenințărilor spre a se putea invoca articolul 5 din Tratatul de la Washington, în caz că țara e atacată. Orice conflict politico-diplomatic (nu mai spun de unul militar) între doi sau mai mulți aliați ar fi benefic Rusiei care ar interveni în dispută și ar șubrezi NATO din interior. În plus și China ar putea profita. România are relații tradițional foarte bune atât cu Turcia cât și cu Franța. Prima ne-a susținut constant cu aderarea la NATO. De a doua ne leagă o moștenire cultural-lingvistică bogată, veche de două secole și sprijinul politico-militar dat în 1916-1920, pentru formarea României Mari, dar și ajutorul dat în anii '90 ai secolului trecut pentru apropierea țării noastre de Occident. Există chiar parteneriate strategice cu ambele. Deci ne-ar fi extrem de greu să optăm pentru una în defavoarea celeilalte. Fără Turcia, apărarea flancului estic al NATO devine extrem de problematică (România și Bulgaria abia acum își consolidează puterea militară navală, în plus se cunosc simpatiile pro-ruse ale multor bulgari). Iar Franța este și ea un membru foarte important al NATO, chiar dacă în trecut a avut o lungă perioadă când a părăsit structurile militare integrate ale Alianței.[10]

Note

[1] https://www.statista.com/statistics/584286/number-of-military-personnel-in-nato-countries/, accesat pe 3 iulie 2020.

[2] Radu Carp, "Forțe de pacificare ruse și radicali islamiști în Nagorno – Karabah – cât timp va rezista acordul de pace?", https://www.contributors.ro/forte-de-pacificare-ruse-si-radicali-islamisti-in-nagorno-karabah-cat-timp-va-rezista-acordul-de-pace/, 10 noiembrie 2020.

[3] R. Gingeras, "Blue Homeland: The Heated Politics behind Turkey s new maritime strategy", https://warontherocks.com/2020/06/blue-homeland-the-heated-politics-behind-turkeys-new-maritime-strategy/, 2 iunie 2020.

[4] "Turkey blocked EU-NATO partnership programs", https://www.nordicmonitor.com/2020/01/turkey-blocked-eu-nato-partnership-programs/, 7 ianuarie 2020.

[5] Emmanuel Macron denunță din nou "moartea cerebrală a NATO", după incidentul naval cu Turcia, în Marea Mediterană, https://www.digi24.ro/stiri/externe/ue/emmanuel-macron-denunta-din-nou-moartea-cerebrala-a-nato-dupa-un-incident-naval-cu-turcia-in-marea-mediterana-1327235, 22.06.2020.

[6] C. Chesnot, "Batailles navales au large de la Libye", https://www.franceculture.fr/geopolitique/batailles-navales-au-large-de-la-libye, 2 iulie 2020.

[7] Vezi https://www.defenseromania.ro/nato-a-trecut-la-punerea-in-practica-a-planului-de-aparare-pentru-polonia-si-tarile-baltice_604074.html, 2 iulie 2020.

[8] Liz Kookman, Syrians Make Up Turkey's Proxy Army in Nagorno-Karabakh, https://foreignpolicy.com/2020/10/05/nagorno-karabakh-syrians-turkey-armenia-azerbaijan/, 5 octombrie 2020.

[9] UE este de departe principalul partener comercial al Turciei, așadar anularea uniunii vamale ar afecta grav economia turcă. "France to propose abolishing customs union between Turkey, EU", https://www.dailysabah.com/politics/eu-affairs/france-to-propose-abolishing-customs-union-between-turkey-eu, 9 noiembrie 2020.

[10] O versiune a acestui studiu a fost publicată anterior de autor în mediul online: "Franța vs. Turcia sau de ce nu încap două săbii strategice în teaca Mării Mediterane", https://www.contributors.ro/franta-vs-turcia-sau-de-ce-nu-incap-doua-sabii-strategice-in-teaca-marii-mediterane/, 9 iulie 2020.

ABSTRACT

France and Turkey, two of the strongest NATO members, are divided by a lot of conflicts, arising from their different interests and historic sensitivities in the geopolitical games of the Mediterranean Sea, but also by the personal hostility between the two presidents. If the two states will be unable to normalize their relations, then Ankara would be totally blocked from a future EU integration, and its Neo-Otomanist doctrine will further strain the relations with the other NATO states.

Cuvinte-cheie: Marea Mediterană, Franța, Turcia, Libia, război civil, Islamism, diplomație, conflicte, mercenari, neo-otomanism

Şerban F. Cioculescu (PhD in political sciences) is a senior researcher at the Institute for Political Studies of Defence and Military History and a visiting professor (lecturer) at the University of Bucharest, Department of Political Sciences.

Inițiative regionale de cooperare – scop și rezultate

Studiu de caz: *Inițiativa celor Trei Mări*

Dr. Mirel ȚARIUC

Introducere

Pandemia începută în 2020 (anul în care OMS a declarat-o ca atare[1]) poate însemna începutul unei perioade care să reconfigureze balanțele de putere la nivel mondial și există voci care socotesc COVID-19 fie un catalizator al unor schimbări majore, fie un inhibitor al transformării imediate a lumii. Altfel spus, există opinii conform cărora virulența cu care s-a manifestat pandemia va accelera procesul de finalizare a hegemoniei[2] Statelor Unite, dar acestea sunt demontate de păreri contrare, cum că această situație excepțională va duce la amortizarea temporară a veleităților Chinei, Federației Ruse, Uniunii Europene sau Indiei de a deveni jucători egali cu SUA la nivel global. Dar nu viitoarea reconfigurare a lumii constituie subiectul prezentului studiu, ci modul în care statele mijlocii și mici se pot adapta pentru a se dezvolta într-un ritm acceptabil, astfel încât să nu se revină la prăpastia Nord-Sud[3] și la conflictele sângeroase pe care dezechilibrele dintre săraci și bogați le pot genera.

În momentele în care comunitățile umane au simțit amenințări serioase venite din exterior și au apreciat propriul viitor ca nesigur, au căutat să creeze alianțe între ele sau să își recunoască *vasalitatea* față de super-puterea care părea să le satisfacă necesitățile. Subliniem aici faptul că *vasalitatea*, după părerea noastră, este numai un mijloc eficace (de multe ori) de a rezista constrângerilor de sistem pe o durată limitată și nicidecum recunoașterea definitivă a unei inferiorități generale[4]. Trecând peste alianța provocată de alegerea nefericită a tânărului Paris[5], să amintim de alianța orașelor-state din vechea Eladă, care a reușit să facă față agresiunii persane[6], Persia fiind, în anii 500-480 î.Hr., mult mai puternică militar decât adversarii săi. În ciuda conflictelor bilaterale existente, a diferențelor culturale majore, această alianță a fost posibilă și a avut, după cum se știe, succes.

Ei bine, în secolul XXI, o mulțime de platforme politice, economice, militare apar și funcționează din necesitatea de a gestiona mai bine situația de ansamblu și, evident, de a satisface nevoile particulare ale participanților. Unele dintre ele durează de decenii întregi, altele se sting cu rapiditate. Unele devin modele de urmat sau laboratoare experimentale pentru entități mai mari, altele se mulțumesc cu roluri de imagine, iar altele devin instrumente de influență pentru super-puteri care, într-un fel sau altul, le sponsorizează. Spațiul fiind relativ restrâns, ne vom limita la entități de acest fel situate pe continentul european (de preferință chiar în interiorul UE).

În partea a doua a lucrării ne vom ocupa mai detaliat ***de Inițiativa celor Tei Mări*** **(I3M),** platformă politico-economică regională din care face parte și România și care ni se pare reprezentativă pentru studiul de față. Vom aminti originile sale istorice, analizând rațiunea de înființare a acestei platforme preponderent economice, vom prezenta obiective și realizări ale sale și ale statelor ce o compun și

ne vom prezenta opiniile privitoare la viitorul și utilitatea acestei construcții politice în partea estică a Europei.

Inițiative de cooperare regională

Luxemburg (Marele Ducat de Luxemburg) este un stat european mic (al 177-lea la nivel global), cu o populație puțin peste o jumătate de milion de persoane (locul 167), devenit pentru prima dată independent în 1839, care rezistă și astăzi, având un cuvânt greu în deciziile la nivel înalt ale Uniunii Europene (**Jean Claude Juncker** este luxemburghez[7]). Cum a reușit? Unul dintre principalele motive care au făcut ca acest stat să supraviețuiască timp de aproape trei secole ca stat independent (a fost anexat, totuși, de Germania nazistă) constă în alianțele pe care conducătorii lor le-au făcut. Acum un secol, la 25 iulie 1921, s-a semnat tratatul pentru înființarea ***Uniunii Economice Belgiano-Luxemburgheze***[8]. Tratatul a fost semnat inițial pentru cincizeci de ani, după care a fost prelungit din zece în zece ani. Din 1935, a fost adăugată și cooperarea monetară. În plin război mondial (5 septembrie 1944), la Londra, a fost semnat tratatul de înființare a ***Uniunii Vamale Benelux***, care a devenit operațională în 1948. Olanda se alăturase celor două state. Luxemburgul, micul stat dintre Germania, Franța și Belgia a fost membru fondator al tuturor comunităților ce au urmat, de la NATO, la Uniunea Europeană.

Putem spune, așadar, că astfel de platforme regionale pot fi deosebit de utile, atunci când părțile sunt dispuse să coopereze pentru realizarea unor scopuri stabilite în comun, fără a se încălca înțelegeri mai extinse sau prerogativele considerate ca elemente ale suveranității naționale. Pentru fiecare dintre inițiativele studiate vom preciza componența, scopul și modul general de organizare. De asemenea, vom prezenta unele date referitoare la istoricul înțelegerilor și vom face aprecieri referitoare la modul în care ele își realizează scopul propus.

Uniunea BENELUX

Uniunea Benelux este formată din **Belgia**, **Luxemburg** și **Olanda**, toate trei monarhii constituționale, toate state membre ale NATO și ale Uniunii Europene. Este interesant faptul că, reprezentanții belgieni la această asociere fac parte din cele trei regiuni și trei comunități lingvistice, corespunzător Constituției.

La finalul războiului, prim-miniștrii (aflați în exil) ai Olandei, Belgiei și Luxemburgului au semnat, pe 5 septembrie 1944, ***Convenția de la Londra***, dând naștere ***Benelux***-ului, o uniune vamală la început și o uniune politico-economică mai târziu, care funcționează și astăzi. S-a pornit de la ideea *eliminării taxelor vamale, la extinderea loială a piețelor interne pe bază de reciprocitate, fără contingentări, licențe de export sau politici de dumping de orice fel*[9]. Amintim faptul că, încă din 1922 funcționa ***Uniunea Economică Belgia Luxemburg*** (**BLEU**), considerată precursor al Benelux-ului și că, la rândul său, **BLE**U funcționează și azi. ***Uniunea Vamală*** a devenit (1957) ***Uniunea Economică Benelux***, ca urmare a extinderii domeniului de cooperare și a creării ***Comunității Economice Europene*** (CEE), prin Tratatul de la Roma. Acest Tratat, recunoscut ca actul de naștere al Uniunii Europene, avea printre misiuni tocmai crearea unei piețe unice pentru statele semnatare (Franța, Italia și Republica Federală Germania, alături de statele Benelux), care presupunea, evident, eliminarea treptată a taxelor vamale[10].

Semnat în 1958 pentru o perioadă de cincizeci de ani, acordul privind Benelux a fost stabilit din nou în 2008[11], ocazie cu care și-a adăugat noi domenii de interes, printre care și cel al cooperării în domeniul securității, mai precis în domeniul *politicilor de viză, imigrație, cooperare polițienească, managementul crizelor și al luptei împotriva catastrofelor, precum și în lupta antiteroristă și anti-fraudă*[12]. Scopul general al documentului este de *a-și apăra interesele comune și de a promova bunăstarea cetățenilor celor trei părți*[13].

Din punct de vedere instituțional, asocierea de state a constituit un **Comitet al Miniștrilor Benelux**, un **Consiliu Benelux** și un fel de parlament propriu (**Consiliul Consultativ Interparlamentar** – 21 de deputați olandezi, 21 deputați – la nivel național sau regional – belgieni și 7 parlamentari din Luxemburg). De asemenea, există o **Curte de Justiție Benelux** și un **Secretariat general**. Interesant de subliniat este și faptul că principala instituție exe-

cutivă, **Comitetul Miniștrilor Benelux** poate emite decizii care sunt obligatorii numai pentru instituțiile statelor membre, nu și pentru cetățenii sau companiile private din țările respective. Trecând peste importanța istorică a acestei asocieri pentru Uniunea Europeană de astăzi, să notăm că ea funcționează și astăzi, printre realizările sale aflându-se de exemplu, un acord cu Renania de Nord – Westfalia, entitate din componența Republicii Federale a Germaniei.

Consiliul Nordic

Consiliul Nordic, organismul oficial de cooperare între țările scandinave, a fost creat pornindu-se de la necesitatea asigurării securității și apărării zonei, în condițiile unei lumi bipolare. Proiectul a căzut (Norvegia și Danemarca au aderat la NATO) și s-a încercat înființarea unei uniuni vamale, dar și acest proiect a fost abandonat. Ca urmare, Danemarca a propus înființarea unui organism consultativ parlamentar (1951) care să faciliteze cooperarea mai strânsă a statelor componente: Danemarca, Islanda, Norvegia, Suedia și Finlanda. Prima reuniune a avut loc în 1953, iar în 1955 Finlanda a aderat și ea la acest organism. Pe lângă aceste state, sunt reprezentate în ***Consiliu*** și regiunile autonome Groenlanda, Insulele Faroe (ambele aparținând Danemarcei) și Aaland (Finlanda).

Spre deosebire de statele ***Benelux***, țările din ***Consiliul Nordic*** nu sunt toate membre ale NATO (Suedia și Finlanda), nici ale Uniunii Europene (Islanda și Norvegia). Din pricina acestor opțiuni politice diferite, ele nu au reușit să își construiască o piață nordică unică, în anii șaptezeci. Translația unora dintre state către ***Piața Comună*** a determinat semnarea unui **Tratat,** în 1962, la Helsinki[14]. Pentru creșterea calitativă a cooperării, a fost înființat, în 1971, **Consiliul Miniștrilor**, pentru a adăuga dimensiunii parlamentare una inter-guvernamentală. De asemenea, activitatea curentă este gestionată de un **Secretariat General**. ***Consiliul Nordic***[15] este format din 87 parlamentari proveniți din parlamentele naționale, câte douăzeci din Suedia, Norvegia, Danemarca (dintre aceștia doi sunt din Feroe și doi din Groenlanda) și Finlanda (doi dintre ei din Aaland) și șapte parlamentari din Islanda. ***Consiliul*** se reunește bi-anual, într-o sesiune ordinară (toamna) și într-una cu tematică specială (primăvara). ***Consiliul Nordic al Miniștrilor***[16] este organismul oficial de cooperare interguvernamentală a părților semnatare, fiind condus prin rotație de premierul[17] uneia dintre aceste țări, astfel încât acesta să nu fie compatriot cu președintele ***Consiliului Nordic***. Fiecare stat are câte un vot, iar la reuniuni pot participa prim-miniștri sau miniștri ai fiecărui stat și reprezentanți ai celor trei regiuni autonome. Viziunea comună a guvernelor celor cinci state este *ca regiunea nordică să devină cea mai durabilă și integrată regiune a lumii până în anul 2030*[18], iar eforturile Consiliului Miniștrilor trebuie îndreptate către realizarea acestui țel.

Adunarea Baltică

La 1 decembrie 1990, la Vilnius, reprezentanții celor trei republici baltice au adoptat decizia înființării unui organism interparlamentar de cooperare care să coordoneze activitatea parlamentară din Estonia, Letonia și Lituania. Modelul a fost inspirat exact de cele două asocieri anterioare, așa cum precizează însăși prezentarea ***Adunării Baltice***: *Adoptând experiența și tradițiile cooperării regionale dintre țările nordice și din Benelux, Adunarea Baltică a fost creată la 8 noiembrie 1991, la Tallin*[19]. ***Adunarea Baltică*** are un asociat de nădejde în ***Consiliul Baltic al Miniștrilor***, organism responsabil de cooperarea interguvernamentală dintre cele trei țări.

Adunarea Baltică este compusă din trei delegații naționale din care fac parte parlamentari ai fiecărui stat (12-16 persoane), aleși conform structurii existente în legislativele naționale. Aceștia se întâlnesc în sesiuni ordinare (o dată pe an) și sesiuni extraordinare, conducerea fiind asigurată de un **Prezidiu** (președintele și vicepreședintele delegațiilor naționale) și un **Președinte** al adunării, ales prin rotație. Ambele organisme (**Adunarea și Consiliu**l) au o activitate remarcabilă, iar prioritățile pentru 2020 ne arată modul în care este înțeleasă extinderea cooperării. Astfel, în afara priorităților proprii și a celor desfășurate cu **Consiliul de Miniștri**, ***Adunarea Baltică*** și-a fixat priorități precise în parteneriat cu **Consiliul Nordic**, **Benelux** și **GUAM**[20]. Ni

se pare de interes faptul că prima prioritate a Adunării Baltice este legată de securitatea și apărarea regiunii[21].

Nord-Baltic Opt (NB8)

Având în vedere relațiile dintre părți și apropierea geografică, dar și similitudinile de gândire în privința cooperării regionale, statele din ***Consiliul Nordic*** (Danemarca, Finlanda, Islanda, Norvegia și Suedia) și cele din ***Adunarea Baltică*** (Estonia, Letonia și Lituania) au creat un format de cooperare interguvernamental, încă din 1992, care presupune întâlniri anuale ale premierilor și ale miniștrilor de externe. Discuțiile sunt informale și au ca obiect interese comune al statelor componente. Spre exemplu, în anul 2020 (**NB8** este prezidat de Estonia) prioritățile asocierii sunt: Securitatea regională, inclusiv Parteneriatul estic, relațiile transatlantice; *cooperarea cibernetică; conectivitate, inclusiv proiecte regionale de energie și transport și cooperare digitală; schimbările climatice și problemele de mediu; cooperare culturală și sănătate*[22].

Fără să presupună structuri specializate de conducere, **NB8** este extrem de activă, întreținând relații strânse cu organizații similare sau state individuale; ***e-PINE*** (**NB8** împreună cu **Statele Unite**), parteneriatul **NB8-Marea Britanie**, parteneriat cu ***Grupul de la Vișegrad***. **I3M** nu se află pe lista formală a parteneriatelor NB8, deși toate cele trei state baltice sunt membre fondatoare ale ambelor asocieri. Este de asemenea de semnalat că pentru problemele strict legate de Uniunea Europeană, s-a constituit **NB6**, din care nu fac parte Islanda și Norvegia, care nu sunt state membre UE.

Grupul de la Vișegrad

În pusta maghiară, la castelul Vișegrad[23], liderii a trei state europene (Polonia, Cehoslovacia și Ungaria) proaspăt eliberate de dominația sovietică, au constituit o asociere numită ***Grupul de la Vișegrad***, la 15 februarie 1991. După dizolvarea Cehoslovaciei, în 1883, grupul are patru membri, ambele țări (Republica Cehă și Slovacia) păstrându-și acest statut. În acei ani, principalul țel al semnatarilor era de a pătrunde (adera) în lumea occidentală, iar cooperarea părea cea mai eficace formulă de realizare a acestui scop. De altfel, ***Declarația de la Vișegrad*** afirmă clar: *Cooperarea națiunilor și a comunităților civile din cele trei țări este esențială pentru crearea în comun a condițiilor care vor contribui în fiecare dintre țări la dezvoltarea unui sistem social democratic bazat pe respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, a libertății întreprinderilor economice, supremația legii, toleranța, tradițiile spirituale și culturale și respectul pentru valorile morale*[24]. Apărut inițial din dorința de a înlesni aderarea lor la NATO și la Uniunea Europeană, ***Grupul de la Vișegrad*** se consideră *cea mai clar profilată inițiativă de cooperare din Europa*[25] *Centrală* și nu există argumente suficiente pentru a combate această pretenție. Din punct de vedere strict românesc, acest grup este, probabil, cel mai cunoscut și mai controversat în țara noastră, atât din cauza unor relații destul de reci de-a lungul timpului, al diferențelor culturale majore dintre regiunea celor patru state și regiunea noastră (mai sudică), cât și a modului de abordare a locului și poziției statelor în Uniune. Chiar dacă documentele oficiale afirmă loialitatea totală față de UE și complementaritatea sinergică a celor două organizații, Polonia și Ungaria au mari probleme în domeniul democrației și libertăților cetățenești, iar euroscepticismul din toate cele patru țări se află la cote dintre cele mai înalte.

Din punct de vedere organizatoric, Grupul Vișegrad se deosebește de formatele precedente pentru că nu este instituționalizat în nici un fel, funcționarea bazându-se pe întâlnirile și discuțiile reprezentanților de diverse niveluri, de la șefii de stat la experți din ministere sau din societatea civilă. De regulă, șefii de stat se întâlnesc anual, iar unul dintre ei devine **președinte** al grupului pe o perioadă de un an. De exemplu, pentru exercițiul 2020-2021 (1 iulie 2020-30 iunie 2021), președinția aparține Poloniei, care și-a fixat patru obiective majore: *Un grup puternic într-o Europă puternică*, *Revenirea la normalitate* (după pandemie), *Contactele inter-umane* (creșterea coeziunii) și *Digitalizarea*[26]. Desigur că cele patru state nu au opinii identice în toate problemele, cum s-a întâmplat și cu ocazia anexării Crimeii și a sancțiunilor aplicate Federației

Ruse. Un semn al existenței problemelor interne îl constituie și formarea unui format în trei (Austria, Republica Cehă și Slovacia) creat în ianuarie 2015. Acest nou grup ***(grupul de la Austerlitz***) promovează cooperarea între cele trei (fără a concura/stânjeni alte ***relații deja existente). Grupul Austerlitz a apărut în momentul refuzului Budapestei de a extinde Grupul de la Vișegrad*** prin aderarea Sloveniei și Austriei.

De remarcat și faptul că, în președinția trecută, a avut loc întâlnirea miniștrilor apărării din cele patru state membre (24 iunie 2020, Praga) care au semnat viziunea pe termen lung a grupului în domeniul securității și apărării[27].

Grupul de la Craiova

În România a existat, în mai multe momente, un interes deosebit pentru **Grupul de la Vișegrad**. Astfel, în 2016 (când nu mai era premierul României), Victor Ponta insista asupra faptului că locul României este mai potrivit lângă țările membre ale acestui grup decât lângă așa-numitul nucleu dur al Uniunii Europene. Mai mult, cu ceva timp înainte, inspirat de această asociere, același politician înființase, alături de premierul Serbiei și al Bulgariei, ***Grupul de la Craiova***, pe 24 aprilie 2015. Era vorba de două state membre ale Uniunii Europene și Serbia care depusese documentele în vederea unei viitoare aderări.

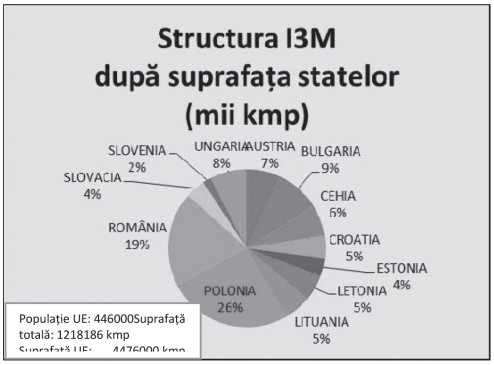
Cu ocazia reuniunii din 2017 (Varna), Grecia a aderat și ea la ***Grup***, iar în anul următor, la Salonic, a propus organizarea Cupei Mondiale din 2030 (fotbal) de către cele patru state. Proiectele comune au fost destinate îmbunătățirii sistemului de comunicații, sprijinirii eforturilor de aderare ale Serbiei și construcția unei autostrăzi București-Sofia-Belgrad. Nu există prea multe informații legate de acest format de cooperare, semn că funcționarea sa este ocazională, statele membre nefiind interesate efectiv în identificarea și îndeplinirea unor țeluri comune. Este evident că funcționarea unei platforme politico-economice care să dezvolte cooperarea în zona Balcanilor ar fi benefică tuturor statelor din zonă, mai ales dacă o astfel de asociere ar fi bazată pe un grad de încredere superior celui actual.

Inițiativa celor Trei Mări

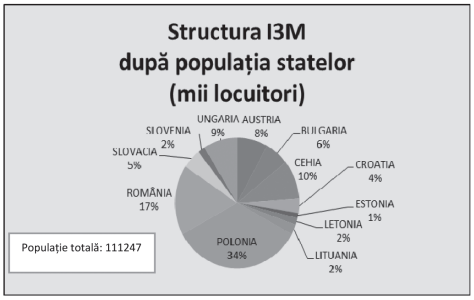
Inițiativa celor Trei Mări (**I3M**) este, cu siguranță, cea mai importantă platformă politică la nivel regional din care face parte și România. Inițiativa a fost lansată în anul 2015 de președintele Poloniei și cel al Croației, iar prima reuniune importantă a forumului a avut loc la **Dubrovnik** (Croația), în zilele de 25 și 26 august 2016. Din grup fac parte douăsprezece state, membre ale Uniunii Europene, aflate în zona centrală și cea răsăriteană ale continentului: Polonia, Lituania, Letonia, Estonia (riverane **Mării Baltice**), Republica Cehă, Slovacia, Austria, Ungaria (**fără ieșire la mare**), Croația, Slovenia (**Marea Adriatică**), România și Bulgaria (**Marea Neagră**). Simplu de dedus, denumirea vine de la cele trei mări la care grupul acestor state europene (compact) este riveran.

Structura I3M

Începem prin a analiza datele generale referitoare la statele membre, pentru a ne face o

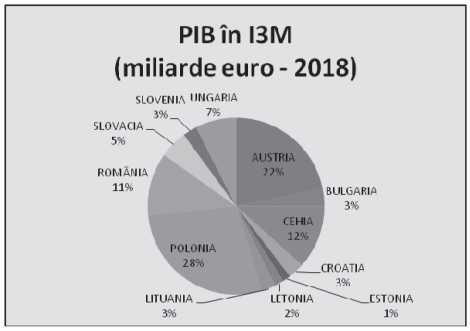

idee asupra raporturilor dintre ele, din punct de vedere al suprafeței, populației și rezultatelor economice. Suprafața[28] cumulată a statelor membre ale **I3M** este de **1218186** kilometri pătrați, adică **27,2%** din suprafața **Uniunii Europene** (4476000 de kilometri pătrați). Țara cu cea mai mare suprafață este Polonia (312679 kmp), fiind urmată de țara noastră (238931 kmp). Cele mai mici țări ca întindere din I3M sunt Slovenia (20273 kmp) și Estonia (kmp). Din punct de vedere al populației, statele componente ale Inițiativei însumează **111,247** milioane locuitori, ceea ce înseamnă **24,9 %** din populația **Uniunii** (446 milioane locuitori). Pe primele locuri se află Polonia și România, iar

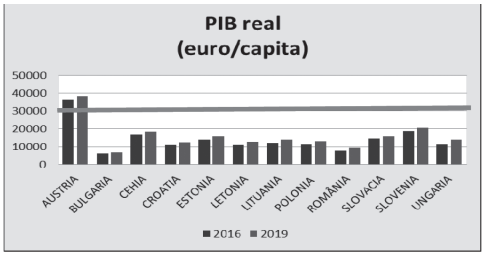
pe ultimele două Estonia și Slovenia schimbă locurile între ele. Evident, având în vedere procentele (27,2% din suprafață și 24,9% din populație), grupul **I3M** constituie o parte importantă a **Uniunii Europene**. Precizăm că aceste procente au crescut întrucâtva odată cu ieșirea Regatului Unit din Uniune. De asemenea, trebuie să subliniem faptul că statele avute în vedere sunt ultimele care au aderat la UE: Austria (1995 odată cu Finlanda și Suedia), Republica Cehă, Ungaria, Slovacia, Slovenia, Polonia, Estonia, Letonia și Lituania (2004 alături de Malta și Cipru), Bulgaria și România (2007, Croația (2013). Aderarea recentă la Uniune este una dintre caracteristicile grupului analizat care poate induce percepția unei adaptări mai greoaie la filozofia și regulile Uniunii.

Din punct de vedere economic, contribuția statelor **I3M** este mai mică, din pricina unor factori pe care îi vom analiza în continuare[29]. **Uniunea Europeană** (U27) înregistra un **Produs Intern Brut** în valoare de **13483** miliarde euro, iar țările din **I3M** aveau, cumulat **1769** de miliarde, ceea ce înseamnă numai **13,1%,** în jur de jumătate din procentele anterioare. Se observă cu ușurință că Polonia (497 mld. euro) rămâne prima în ierarhie, dar Austria (386 mld.) apare pe locul doi, urmată de Cehia (207 mld.) și România (203 mld.euro). Slovenia

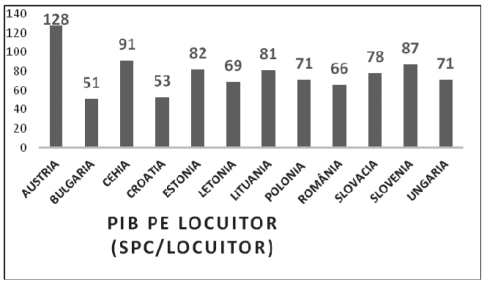
(45,9 mld.) părăsește subsolul listei, în dauna Letoniei (29,5 miliarde, iar pe ultimul loc rămâne Estonia (25,7 miliarde). Sub Estonia, la nivel european, numai Cipru și Malta au un PIB mai mic.

De multe ori, indicatorii de volum ne pot păcăli, mai ales atunci când se fac ierarhii. De aceea, se recomandă, pentru a realiza comparații juste între componente compatibile, să folosim indicatori sintetici. Din punct de vedere al performanțelor economice, un astfel de indicator îl constituie produsul intern brut pe cap de locuitor. La rândul său, acesta se poate calcula la așa numita valoare reală, exprimată în euro/capita, cât și la valoarea în standardul puterii de cumpărare. Dacă primul indicator ne arată performanța economică obținută, cel de-al doilea este relevant pentru nivelul calității vieții în țara respectivă. În privința performanței economice, așa cum se vede în grafic[30], putem spune că ierarhiile se schimbă dramatic, Austria surclasând toa-

te celelalte state și fiind singura țară al cărui PIB/capita depășește media europeană în ambii ani de referință[31] (linia roșie – 28000 euro/locuitor). Astfel, am putea aprecia că cele mai eficiente state din grup sunt Slovenia, Cehia și Estonia (după Austria, evident), iar cele mai ineficiente Bulgaria, România și Croația. Remarcăm faptul că indicatorul a crescut, în perioada considerată, în toate statele din I3M. Vom analiza mai târziu cât de mulțumitoare este această creștere, într-o perioadă de funcționare a Inițiativei.

Trecând la indicele de calitate a vieții, acesta se numește tot PIB/capita, dar este calculat într-o monedă construită artificial (standardul puterii de cumpărare – SPC) menită să elimine deformațiile date de monede naționale și/sau prețuri diferite din motive fiscale sau de altă natură. Folosind acest indicator, așa cum

se poate observa și în grafic, România cedează penultimul loc Croației și se apropie sensibil de state ca Ungaria, Polonia și Slovacia. Evident, în fruntea ierarhie rămâne Austria, urmată de Cehia, Slovenia și Estonia. Bulgaria rămâne ultima. Se poate observa aici o relativă uniformizare a valorilor, marea majoritate a statelor aflându-se în plaja 66-82 SPC/locuitor, excepție făcând doar primele trei și ultimele două.

Din punct de vedere al formei de guvernământ, toate cele douăsprezece state sunt republici. Grupul este extrem de eterogen din punct de vedere etnic și religios. Până la acest prim stadiu al cercetării noastre, singurul *loc comun* îl constituie starea economică generală (excluzând, bineînțeles Austria) care induce nevoia unor eforturi suplimentare pentru a atinge media Uniunii Europene. De asemenea, datele prezentate mai sus nu oferă discrepanțe majore (de tipul Luxemburg vs. Olanda) la nici un indicator, fapt care induce presupunerea unei convergențe destul de uniforme a statelor din zonă.

Oportunitatea Inițiativei

Așadar, **I3M** este o sub-diviziune informală a ***Uniunii Europene***, compactă și relativ omogenă, destinată accelerării statelor membre în procesul de reducere a decalajelor față de Vestul mai dezvoltat. În fond, *Inițiativa are ca obiectiv creșterea convergenței și a coeziunii, în paralel cu reducerea decalajului de dezvoltare economică între diferite zone și state membre ale UE, prin creșterea interconectivității în regiune, în domeniile energiei, transporturilor și celui digital*[32]. Această descriere a scopului de către autoritățile de la București, în condițiile în care există și descrieri diferite, nu face altceva decât să ne indice motivația noastră de a participa activ la acțiunile **I3M.** pe de altă parte, se observă cu ușurință că prima componentă a obiectivului (creșterea convergenței și coeziunii) nu diferă semnificativ de cea de-a doua (reducerea decalajului între diferite zone). Mai concretă este doar stabilirea domeniilor principale de interes: energie, transport, digitalizare.

Cu excepția Austriei, așa cum am arătat anterior, reducerea decalajelor constituie o necesitate stringentă pentru toate statele semnatare. Dacă adăugăm la acest aspect faptul că toate celelalte state au aderat la Uniune în acest secol, apare mai vizibilă întrebarea privitoare la rolul Vienei în această construcție. Privind harta Europei, observăm că absența Austriei din **I3M** nu ar afecta caracteristica de continuitate a grupului (teritoriul fiind la fel de compact), dar îmbogățește structura în dauna omogenității. Din punct de vedere economic, graficul referitor la Produsul Intern Brut pe cap de locuitor ar fi mult mai uniform. Dar discrepanțele deja subliniate de noi nu sunt singurele care provoacă întrebarea pusă.

După cum se observă, doar Austria nu a făcut parte dintre țările numite socialiste, înainte de 1990. Țările baltice (Estonia, Letonia, Lituania) au fost republici ale URSS, alte state au fost membre ale Tratatului de la Varșovia (Polonia, Cehia și Slovacia, România, Ungaria și Bulgaria), putând fi încadrate (mai mult sau mai puțin) în categoria de sateliți ai Moscovei, iar celelalte două au fost componente ale Republicii Socialiste Federative Iugoslavia (Croația și Slovenia). Cu excepția aceleiași Austriei, toate statele ce fac parte din I3M sunt astăzi membre ale **Alianței Nord-Atlantice**. Nicio țară fostă socialistă membră a UE nu lipsește, așadar, din Inițiativă, fapt care poate induce ideea că tocmai această caracteristică a determinat nașterea platformei politico-economice (Austria fiind excepția care duce la evitarea unei denumiri neplăcute de genul ***statele UE fost-comuniste***). Altfel spus, prezența acestei țări este menită și spre a proteja grupul de o imagine care nu este convenabilă.

Ca urmare, considerăm că principala trăsătură comună a statelor membre este legată de trecutul lor comunist, de obiceiuri și mentalități specifice, de leadership adeseori deficitar, de nostalgii și complexe referitoare la secolul trecut. Austria trebuie să fie prezentă

pentru ca niciunul dintre liderii ceilalți să nu emită pretenția unei ierarhizări arbitrare înăuntrul I3M. de altfel, acțiunile Inițiativei se află încă sub spectrul existenței unor interese netransparente din partea unora sau altora dintre membri. Astfel, invitarea la Dubrovnik a unui reprezentant chinez a dat prilejul interpretării asocierii ca dornice de translație către est prin îmbrățișarea proiectului Beijingului, după cum participarea președintelui Donald Trump la summit-ul de la Varșovia a dat naștere impresiei unei atitudini generale pro-americane în disputa politică a Washington-ului cu Uniunea Europeană. Mai clar spus, din pricini istorice sau conjuncturale, **I3M** pare fragilizată de lipsa de încredere între componente, spre deosebire de situația ***Beneluxului*** sau a ***Consiliului Nordic***.

Originile Inițiativei

La propunerea comună a președintelui **Andrzej Duda** (Polonia) și a președintelui Croației din acel moment (**Kolinda Grabar-Kitarovici**) a fost lansată această inițiativă în septembrie 2015, la New York, cu prilejul Adunării generale a ONU. Ea a fost inspirată de ***planul Pilsudski***, plan care propunea crearea unei uniuni statale în estul Europei, care să fie capabilă să reziste cu succes presiunilor Germaniei (la vest) și ale Rusiei, apoi Uniunii Sovietice (la est). Țările chemate inițial să facă parte din ***Intermarium*** (numele propunerii, însemnând ***între mări***) erau Lituania, Ucraina și Belarus. Planul a fost dezvoltat, astfel încât se propunea atragerea Finlandei, a tuturor țărilor baltice, a Ungariei, Cehoslovaciei, României și Iugoslaviei într-o (con)federație a estului european. **Joszef *Pilsudski*** a fost primul mareșal al Poloniei, fost șef al statului și ministru al apărării, cel mai influent politician polonez al perioadei interbelice. Propunerea nu a fost pusă în practică, pe de-o parte din pricina lipsei de sprijin exterior, pe de alta din dorința de independență a celorlalte state, care abia obținuseră (multe dintre ele) un astfel de statut. Nici istoriile bilaterale între aceste țări nu constituiau un avantaj iar supoziția conform căreia Polonia dorea de fapt să controleze strict întreaga zonă sabota temeinic ***planul Pilsudski***. Pe de altă parte, des afirmata paternitate poloneză a actualei asocieri a stârnit deja aprecieri conform cărora este vorba despre o manifestare a dorinței Varșoviei de a controla zona.

Trebuie spus că ideea nu venea din neant. Prin căsătoria reginei (minore) Jadwiga a Poloniei cu marele duce al Lituaniei (rege al Poloniei sub numele de Wladyslaw II Jagiello) a apărut așa numita ***Uniune Polono-Lituaniană*** care s-a transformat în 1569 în ***Republica celor două națiuni,*** o (con)federație ce avea în compunere și vaste regiuni belaruse, ucrainene sau chiar rusești, întinzându-se continuu de la Marea Baltică la Marea Neagră. ***Uniunea polonezo-lituaniană*** (monarhie electivă) a dispărut cu ocazia reîmpărțirii Poloniei, în 1795. De remarcat faptul că actuala Constituție a Poloniei[33] consideră în preambul că actualul stat este continuator al celor două republici amintite mai sus, în timp ce Lituania încearcă o oarecare distanțare. De asemenea trebuie spus faptul că nici planul lui Pilsduski (primele decenii ale secolului XX) nu este singular, existând, de asemenea, încercări similare la mijlocul secolului XIX (prințul Czartoryski) și în preajma celui de-al doilea Război Mondial (Jozef Beck – *a treia Europă*)

Așa cum arată azi, **I3M** este inspirată evident de al doilea plan al lui Pilsudski, platforma de cooperare unind trei mări (Adriatică, Baltică și Neagră) prin intermediul celor douăsprezece state componente. Pe de altă parte, domeniile de interes și organizarea existentă nu permit în nici un fel confiscarea controlului de către una sau mai multe dintre componente. Putem observa că sunt prezente în I3M toate statele din ***Adunarea Baltică*** și din ***Grupul de la Vișegrad***, asocieri a căror organizare formală este mult superioară.

Organizarea I3M

Ca urmare, prima rațiune a înființării și funcționării **I3M** este cea de cooperare regională pentru reducerea decalajelor economice față de statele europene occidentale, prin identificarea unor căi complementare de dezvoltare, altele decât cele generale ale Uniunii (politica de convergență și cea de coeziune)[34]. De altfel, cele șase obiective stabilite pentru inițiativă se încadrează în această rațiune:

creșterea economică, investiții mai mari, securitate energetică, geopolitică, conectivitate inteligentă, obiective climatice[35]. Domeniile prioritare sunt ***energia, infrastructura și digitalizarea***[36].

Funcționarea **I3M** implică organizarea anuală a unei întâlniri la vârf a statelor membre. Prima întâlnire a fost organizată de **Croația,** la Dubrovnik, în 25-26 august 2016, rezultatul său principal constând în semnarea unei declarații comune[37] care arăta deschidere regiunii pentru investitorii interesați de domeniile prioritare ale grupului. Nu toți liderii statelor membre au participat la summit, iar invitatul cel mai mediatizat a fost un oficial chinez care a propus conectarea investițiilor viitoare cu proiectul chinezesc al ***Drumului mătăsii***. La cel de-al doilea summit[38] (**Varșovia**, participarea a fost mult mai consistentă (zece șefi de stat și doi reprezentanți cu rang înalt au fost prezenți). De asemenea, a participat președintele SUA, Donald Trump, aflat în relații destul de reci cu **UE**, care a încurajat inițiativa și a promis sprijin consistent, fapt ce a determinat imediat un interes sporit din partea Comisiei Europene. S-a decis crearea unui forum de afaceri al I3M.

Summit-ul de la București (17-18 septembrie 2018) a fost axat pe găsirea celor mai bune modalități de creștere a interconectivității în domeniile stabilite, fiind chiar realizată o ***listă preliminară de propuneri de proiecte***[39]. A fost semnată o ***declarație comună***[40] și a avut loc primul ***forum economic internațional*** atașat inițiativei. La forum s-a discutat cu reprezentanți ai companiilor din cele douăsprezece țări membre, dar și din alte state, despre propunerile de proiecte[41], criteriile de eligibilitate și s-a întocmit lista inițială. România a propus cinci asemenea proiecte. De asemenea, s-a decis înființarea unui **fond de investiții**, administrat în comun de Polonia și România (Eximbank), prin băncile de investiții alese. La Luxemburg, în data de 28 mai 2019, cele două bănci au semnat statutul fondului de investiții cu un capital minim de 500000 euro. În anul 2019, summit-ul a avut loc în **Slovenia** (Brdo, 5-6 iunie). A fost anunțată oficial înființarea fondului, s-a evaluat stadiul de evoluție al proiectelor propuse[42] și a avut loc, la **Ljubliana**, a doua ediție a forumului de afaceri.

Așa cum am arătat, în acest an, summit-ul a fost unul **virtua**l, din pricina pandemiei. În primul rând, a fost prezentată poziția oficială privitoare la speculațiile referitoare la o competiție mascată între Statele Unite, pe de-o parte și Uniunea Europeană sau Germania de cealaltă parte. Intervențiile lui Mark Menezes[43] și Margarethe Vestager[44] au avut darul să clarifice că interesele părților sunt convergente și țin de încurajarea cooperării în regiune în vederea reducerii decalajelor față de Occident.

Statele Unite au promis alimentarea Fondului cu minimum **300 de milioane de euro** (30% din valoarea actuală) și a susținut că va suplimenta contribuția până la un milion de euro, atunci când soldul existent va fi de aproximativ 3,4 miliarde (pentru a rămâne la procentul de 30%). Sublinierea faptului că administrația Trump își va onora promisiunea are, totuși, un iz electoral.

Estonia și-a prezentat viziunea referitoare la conectivitatea inteligentă, care presupune dezvoltarea tehnologică a regiunii până la vârfurile existente în domeniu, asigurând o digitalizare completă a regiunii la standarde foarte ridicate. În completare, Google va investi două milioane de euro în regiune, exclusiv pentru familiarizarea cetățenilor cu noile cunoștințe. În sfârșit, supraveghetorul Fondului (Amber Infrastructure, Londra) va investi minimum zece milioane de euro într-unul dintre programele deja aprobate.

Participarea activă a României la această inițiativă este benefică, printre proiectele existente aflându-se unele de mare importanță pentru sistemul de securitate și apărare, respectiv pentru dezvoltarea și asigurarea infrastructurii critice de transport (**autostrada Carpatia, între țările baltice și Salonic, calea ferată modernă între Gdansk și București**), dar și pentru participarea directă și un sistem interconectat pentru distribuția energetic. Totodată, este deosebit de importantă digitalizarea la standarde înalte, perfect compatibilă cu sistemele cele mai performante la nivel mondial. Din nefericire, condițiile speciale ala anului 2020 nu au permis dezvoltarea fondului de investiții conform așteptărilor, contribuția UE fiind întârziată, iar investitorii privați preferând să fie precauți în actuala criză sanitară.

Concluzii

Participarea activă a României la această inițiativă este benefică, printre proiectele existente aflându-se unele de mare importanță pentru sistemul de securitate și apărare, respectiv pentru dezvoltarea și asigurarea infrastructurii critice de transport (**autostrada Carpatia - între țările baltice și Salonic, calea ferată modernă între Gdansk și București**), dar și pentru participarea directă și un sistem interconectat pentru distribuția energetică. Totodată, este deosebit de importantă digitalizarea la standarde înalte, perfect compatibilă cu sistemele cele mai performante la nivel mondial. Din nefericire, condițiile speciale ala anului 2020 nu au permis dezvoltarea fondului de investiții conform așteptărilor, contribuția UE fiind întârziată, iar investitorii privați preferând să fie precauți în actuala criză sanitară.

Pe de altă parte, este dezamăgitor ritmul de participare la fondul de investiții, ajuns la 900 milioane de euro în condițiile în care 500 de milioane este capitalul său social. Spre comparație, zece kilometri din autostrada Comarnic Brașov vor costa ceva mai mult decât soldul actual al fondului (un kilometru va costa între 50 și 150 milioane de euro[45]). Mai mult, deși entuziasmul provocat de participarea lui Donald Trump la întâlnirea de la Varșovia a fost imens, abia în acest an s-a promis ferm de suma de 300 de milioane euro ca participare a Statelor Unite. Există temerea că încurajările lui Trump au fost exagerate din pricina relațiilor reci pe care acesta le are cu Germania și Franța, președintele american încercând o apropiere de partea răsăriteană a UE. Reacția **Uniunii Europene** a fost imediată, dar nu s-a materializat într-un sprijin real cuantificabil. Totuși există posibilitatea certă a co-finanțării de către UE a unor proiecte concrete. De asemenea, în ciuda unui debut spectaculos, China este foarte discretă privitor la colaborarea cu **I3M**, mai ales în condițiile în care **SUA** este foarte îngrijorată de emanciparea Beijingului.

Chiar dacă îmbunătățirea situației geopolitice a regiunii este considerată unul dintre obiectivele **I3M**, este evident că inițiativa este predominant de natură economică, problemele majore de securitate fiind discutate (aproape de aceleași state) în cadrul formatului B9. Cu toate acestea, este evident că infrastructura ce urmează a fi realizată (și) prin eforturile inițiativei înseamnă modernizarea sistemului de securitate și apărare al fiecărui stat component. Pe de altă parte, considerăm ca esențială necesitatea creșterii gradului de încredere între statele componente, lucru care este foarte dificil în contextul unei dinamici destul de abrupte și a unor democrații încă fragile.

Note

[1] **Tedros Adhanom Ghebreyesus**, directorul OMS, a declarat oficial prima pandemie cauzată de coronavirus în data de 14 ianuarie 2020, moment în care numărul de cazuri depășise 100000, în 114 țări. De menționat faptul că, anterior declarării, OMS susținuse public și permanent punctul de vedere al Chinei conform căruia, nu există dovezi ale transmiterii virusului de la om la om: *Investigațiile preliminare întreprinse de autoritățile chineze nu au descoperit nicio dovadă clară a transmisiei de la om la om a noului coronavirus (2019 - nCov) identificat in Wuhan, Chinade* (11 ianuarie 2020) - https://www.dw.com/ro/in-urma-cu-3-luni-oms-copia-china-si-spunea-ca-virusul-nu-se-transmite-de-la-om-la-om-ziarecom/a-53114629 , accesat pe 13 octombrie 2020

[2] **Joseph S. Nye** propune ca participația disproporționată deținută de o țară (SUA) la toate cele trei resurse de putere (militară, economică și soft-power) ar trebui numită ***primat*** și nu ***hegemonie***- https://dilemaveche.ro/sectiune/editoriale-si-opinii/articol/america-hegemonie-sau-primat, accesat pe 13 octombrie 2020.

[3] Divizarea politică și economico-socială a lumii în **Nord** (bogat – țările dezvoltate) și **Sud** (sărac – țările în curs de dezvoltare) este o teorie relativ arbitrară, foarte folosită la sfârșitul secolului trecut și începutul acestuia, care face o demarcație consistentă între Nordul evoluat (îndeosebi Occidentul) și Sudul mai puțin dezvoltat. Ca o ironie, pe harta colorată a lumii, China, principal competitor la nivel global, este considerată în Sud. Harta poate fi vizualizată pe https://prezi.com/pz7kwfvhtrur/raportul-nordsud/?frame=d4da390616f53d49def9e19f2760573a4c6e39ef, accesat pe 14 octombrie 2020

[4] În privința eficacității ***vasalității***, reamintim numai faptul că **Ștefan** s-a închinat polonezilor (Cazimir al IV-lea, 1459), ungurilor (Matei Corvin, 1475) și turcilor. Asta nu a împiedicat istoria să îl considere cel mai de seamă domnitor al Moldovei și nici să aibă victorii de răsunet asupra suzeranilor săi.

[5] **Orașele stat ale Greciei** s-au aliat împotriva Troiei, pornind de la pretextul alegerii Afroditei ca cea mai frumoasă zeiță de către fiul regelui troian.

[6] Așa numitele războaie ***medice*** i-au opus pe greci perșilor, orașele **Atena, Sparta, Teba** etc. aliindu-se pentru a face față agresiunii lui Darius și apoi Xerxes. Principalele bătălii au fost cele de la Maraton (490 î.Hr.), Termopile și Salamina (ambele 480 î.Hr.)

[7] **Jean Claude Juncker**, fost premier din Luxemburg, a fost președintele Comisiei Europene între noiembrie 2014 și noiembrie 2019.

[8] Actuala Uniune Europeană a fost construită etaj cu etaj (uniune vamală, piață comună, politică monetară, instituții comune etc,), având la fundament **funcționalismul descris de David Mitrany**, un istoric și politolog născut la București și naturalizat în Marea Britanie

[9] Cooperarea de acest fel se bazează, din punct de vedere teoretic pe funcționalismul lui David Mitrany (1888-1975) care a considerat că soluția pentru menținerea păcii nu este federalizarea ci edificarea cooperării internaționale prin agenții specializate. Citatul este preluat din http://www.histoire-des-belges.be/au-fil-du-temps/epoque-contemporaine/politique-etrangere-de-la-belgique/le-benelux, accesat pe 10 octombrie 20120

[10] *Treaty of Rome* (1957), art.3, lit.a) și b). Tratatul este disponibil pe https://ec.europa.eu/romania/sites/romania/files/tratatul_de_la_roma.pdf , fiind accesat pe 12 octombrie 2020

[11] De fapt. în 2008 reprezentanții părților au publicat declarația de prelungire a tratatului de asociere, acesta fiind finalizat în 2009. În 2010, **noul tratat** a intrat în vigoare și poate fi accesat pe http://legilux.public.lu/eli/etat/leg/loi/2009/06/04/n1/jo .

[12] **Noul tratat Benelux**, art.3, alin.2, lit.c, care poate fi accesat la adresa indicată mai sus.

[13] Ibidem, art.1

[14] **Tratatul de la Helsinki** (ultima variantă – 2018) privitor la Consiliul Nordic poate fi accesat pe https://www.norden.org/en/node/41928

[15] Informațiile despre **Consiliul Nordic** sunt preluate de pe https://www.norden.org/en/organisation/nordic-co-operation

[16] Informațiile despre **Consiliul Nordic al Miniștrilor** au fost preluate de pe https://www.norden.org/en/information/about-presidency-nordic-council-ministers, accesat pe 10 octombrie 2020

[17] Este de semnalat faptul că **patru dintre premierii celor cinci țări sunt femei**. De altfel, Scandinavia a fost întotdeauna un exemplu la aplicării egalității de gen.

[18] **Viziunea** este oficială, fiind preluată de pe https://www.norden.org/en/information/about-nordic-council-ministers , accesat pe 10 octombrie 2020.

[19] Informațiile despre organizarea și funcționarea Adunării Baltice au fost preluate de pe https://www.baltasam.org/en/

[20] **GUAM** este o asociere de state ex-sovietice (Georgia, Ucraina, Azerbaidjan și Republica Moldova) care nu face obiectul prezentei lucrări. Totuși, pentru cei interesați, informații pertinente pot fi obținute de pe https://guam-organization.org/en/guam-member-states/

[21] Prioritățile pe anul 2020 pot fi accesate pe https://www.baltasam.org/images/1_2020/BA_Calendar/Priorities_2020.pdf

[22] Am considerat necesară enumerarea acestor priorități, deoarece unele dintre ele se regăsesc și în agenda Inițiativei celor Trei Mări, care este prezidată, în acest an, tot de Estonia. Informațiile referitoare la acest format sunt preluate de pe https://vm.ee/en/nordic-baltic-cooperation-nb8, accesat pe 12 octombrie 2020

[23] Constituirea grupului în acel loc istoric a fost legată de o întâlnire similară din Evul Mediu, între

[24] Citatul este preluat de pe http://www.visegradgroup.eu/documents/visegrad-declarations/visegrad-declaration-110412, accesat pe 12 octombrie 2020

[25] Această caracterizare poate fi găsită pe http://www.visegradgroup.eu/about/aims-and-structure. accesta pe 12 octombrie 2020.

[26] Ibidem

[27] Declarația corespunzătoare acestei strategii este accesibilă pe http://www.visegradgroup.eu/documents/official-statements

[28] Datele despre suprafață și populație au fost preluate de pe https://europa.eu/european-union/about-eu/figures/living_ro#size, accesat pe 22 septembrie 2020.

[29] Datele privind PIB pentru fiecare țară corespund anului 2018 și au fost preluate de pe https://cursdeguvernare.ro/economia-romaniei-pe-locul-15-in-ue-am-intrecut-portugalia-ponderile-statelor-pib-ul-ue.html, accesat pe 22 septembrie 2020

[30] Datele au fost preluate din statisticile europene, de pe https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/sdg_08_10/default/table?lang=en, accesat pe 22 septembrie 2020.

[31] Este vorba de ani în care **I3M** funcționa deja

[32] Obiectivul este astfel precizat de către **Ministerul Afacerilor Externe** din România și este preluat de pe https://www.mae.ro/node/49437, accesat în 21 septembrie 2020

[33] **Noua Constituție** poloneză poate fi accesată pe http://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/angielski/kon1.htm

[34] Informație preluată de pe http://www.mae.ro/node/52671

[35] Informație preluată de pe https://www.3seas.eu/about/objectives

[36] Domeniile au fost precizate în http://www.mae.ro/node/52671

[37] Declarația de la Dubrovnik poate fi accesată pe https://media.voog.com/0000/0046/4166/files/DUBROVNIK_deklaratsioon_2016.pdf, accesat pe 12 septembrie 2020

[38] Informațiile au fost preluate de pe https://www. 3seas.eu/about/past-summits/warsaw-summit-2017 , accesat pe 25 octombrie 2020

[39] Lista proiectelor prioritare poate fi accesată pe http://three-seas.eu/wp-content/uploads/2018/09/LIST-OF-PRIORITY-INTERCONNECTION-PROJECTS-2018.pdf

[40] Declarația referitoare la această întâlnire poate fi accesată pe http://three-seas.eu/wp-content/uploads /2 018/09/BUCHAREST-SUMMIT-JOINT-DECLARATION.pdf

[41] Au participat și organizații din Balcanii de Vest, Moldova, Ucraina și Georgia, state aflate în vecinătatea I3M. Preluare de pe http://three-seas.eu/business-forum/, accesat pe 25 octombrie 2020

[42] Descrierea a fost preluată de pe https://www.mae.ro/node/49437 , accesat pe 25 octombrie 2020. Ministerul Afacerilor Străine susține că summit-ul a conchis că există capacitatea managerială de realizare a proiectelor.

[43] **Mark Menezes** era, la data întâlnirii, subsecretar de stat pentru energie, în Statele Unite

[44] **Margarethe Vestager** este vicepreședinte executive al Comisiei Europene

[45] Informația a fost preluată de pe https://www.mediafax.ro/economic/proiectul-autostrazii-comarnic-brasov-drumul-va-costa-intre-51-5-milioane-si-159-5-milioane-euro-pe-kilometru-ce-taxe-vor-plati-soferii-13764931, accesat pe 26 octombrie 2020

ABSTRACT

In order to have a safer perspective regarding their future, states had often used the associative system based on common interests and the respective trust coefficient. A model is the Benelux Union, the base for the European construction, while continuing its role as a promoter and a basis for experiments. In this very moment, we might consider that we have an inflation of such cooperation platforms, in various areas. It might be useful to have others as well. It is clear that their meaning comes from their capacity to reach the mentioned purposes, a fact which is not quite easy to attend.

We shall analyze few of the existing platforms and insist on the Three Seas Initiative, as being the most important regional cooperation platform where our country it is involved. Which are the common interests and which is the degree of trust among the member states? These are two of the questions for which we are looking to get correct answers, thus the Initiative should become more viable.

Cuvinte-cheie: cooperare regională, Europa estică și centrală, Intermarium, Benelux, relații multilaterale, convergență, încredere internațională

Mirel Țariuc este doctor în științe militare și informații, șef de secție Studii de Securitate în cadrul ISPAIM.

Hybrid Warfare in Vietnam – How to win a war despite military defeat

Johann SCHMID

"I wrote this book to explain to my own satisfaction how the United States won every battle in and over Vietnam and yet lost the war. Such a defeat is unprecedented in the annals of military history. And we did lose the war. Our objective was to preserve South Vietnam as an 'independent, non-Communist State', and we obviously failed to do that. Refusing to accept this defeat, or saying that we won the shooting war, may assuage our bruised egos, but it oversimplifies the conflict and distorts our understanding of its true nature." (Davidson 1988)[1]

1. Hybridisation of the War Debate[2]

With the takeover of Crimea by masked Russian soldiers without national insignia between February and March 2014 and the Kremlin's initial denial of any involvement, war has become "hybrid" in European minds. The follow-on conflict and war in Eastern Ukraine, with separatism supported by the neighbouring country and the armed establishment and military protection of pseudo-state "people's republics" with support from Russian fighters "on holiday", among other things, has reinforced this perception of a hybrid way of warfare. After the debate on *hybrid warfare* had gathered momentum in autumn 2014 (Ehrhart 2014, pp. 26–32; Reisinger and Colts 2014, pp. 1–12), the civil war in Syria – which had been continuing since 2011 – and the activities of the Islamic State (IS) in Iraq and Syria were retroactively also declared to be "hybridised" (IISS 2014). This occasionally led to the impression that hybrid warfare was a new phenomenon that had also permanently changed the character of war and would therefore pose a fundamentally new security challenge. It seemed that the old debate on *new wars* was experiencing a *hybrid* revival.

In contrast, however, there were also lines of argument which stated that hybrid warfare, from a historical point of view, was by no means a "new" phenomenon (Popescu 2015, pp. 1–2). The Trojan Horse, the role of Russian Spetsnaz forces during the Cold War, or the activities of Hezbollah, which combined conventional and irregular tactics during the Lebanon War in 2006 (Hoffmann 2009; Gaub 2015), are evidence of the timeless relevance of this type of warfare. The "hybrid hype" which has developed since then eventually also prompted critics to criticise the value of this narrative and concept, and to even call it entirely into question (Münkler 2015, pp. 22–25).[3] But what is *hybrid war* and *hybrid warfare* really about?[4] Is it a well-known phenomenon, or is it really a new type of conflict? What is the difference between *hybrid warfare* and non-hybrid warfare? What is specific about this phenomenon? Is it necessary to criticise the narrative and concept, or should the current debate about it be criticised instead? Which criteria for a character-focused comprehensive understanding of hybrid warfare have actually emerged from the debate so far? The regular indication that

there is no clear "definition" of hybrid warfare at least shows that there is still some need for clarification in this area.[5]

But one main question remains: *Why did we not have this debate at an earlier point?* Are the wars in Afghanistan (since 2001) and in Iraq (since 2003) not hybrid wars? And what about the war in Vietnam, which resulted in the first large-scale defeat of the United States of America in an armed conflict? A defeat which traumatised the country and left its self-confidence shaken for many years as it did not seem plausible that a superpower – despite deploying a maximum in terms of assets and also making a considerable effort and far-reaching own sacrifices – could lose a war with an opponent who was far inferior in many respects.

Can a war that is fought in the rice fields and jungle of Southeast Asia at the military level, but that is psychologically, morally and politically decided in the living rooms of an American television audience, also in terms of its legitimacy, not be described as the incarnation of a *hybrid war?* Does the concept of hybrid warfare perhaps provide the precise missing link needed to systematically explain this defeat? Based on these questions, the *hybrid dimensions* of the Second Indochina War (1961–1975), i.e. the American phase of the Vietnam War, will be examined so as to move closer to the specific characteristics of hybrid warfare. Besides gaining knowledge in terms of war theory, this approach can also contribute to improving our judgement regarding current manifestations of the phenomenon of hybrid warfare.

2. War in Vietnam: An Unexplained Defeat

The Second Indochina War is a prime example of the range and possibilities of hybrid warfare and the strategic approaches that are based on it. After all, the United States as a superpower was decisively defeated by a supposed fourth-rate opponent who employed a superior strategy. After many years of struggle, resulting in the loss of approximately 58,000 American soldiers and some two million Vietnamese deaths[6], the US was forced to withdraw from the country and give up its political objectives (Frey 2010, p. 222). In his work *Vietnam at War*, in which he examines the question of how the United States lost the war in Vietnam, US General Philip B. Davidson, who served as head of military intelligence at the height of the Vietnam War (1967–1969), sums up the reasons as follows:

"To sum it all up, the United States lost the war in the way all wars are lost – to a superior strategy which availed itself of our political and psychological vulnerabilities while negating our great military strength. […] We lost because the United States government was *unable to comprehend the strategy of revolutionary war,* and thus, unable to counter it." (Davidson 1988, p. 811, emphasis by the author)

The trauma of this devastating defeat, which to date has remained nearly the only US defeat in a larger war[7], was accompanied by incomprehension. Despite having won almost every single military battle, the overall war had been lost. This Vietnam trauma has existed for many years and continues to influence US foreign policy until today (Frey 2010). The starting point of this defeat was broad ignorance that resulted in misjudgement of the opponent. The motive and will of the Vietnamese opponent had been misjudged (Tuchmann 2001; Knöbl 1966), and his revolutionary and hybrid strategy approach had also not been understood until the end.

In contrast to the then prevailing dogmatic assumption that all of Southeast Asia was threatened by a communist conspiracy (domino theory), the main motive of the Vietnamese for fighting against both the US and previously against France was not so much their support of communism, but their desire for national independence and self-determination. This goal of the Vietnamese was incompatible with the post-colonial aspirations of France and the activities of the US, which were perceived as something quite similar. The great communist powers, the People's Republic of China and the Soviet Union, therefore became natural allies of the Vietnamese in their struggle for national liberation, although mainly for pragmatic reasons rather than due to ideological conviction.

In her work *The March of Folly*, Barbara Tuchman (2001, p. 473) states that Washington's biggest mistake was its underestimation of North Vietnam's determination to achieve its objective. Enemy motivation was an element that was missing in the United States' calculations. Washington was therefore able to ignore all the evidence of nationalist fervour and passion for independence. Information about the persistence of Vietnamese resistance against foreign rule would have been available in any history book about Indochina. "Wooden-headedness, the 'don't-confuse-me-with-the-facts' habit, is a universal folly never more conspicuous than at upper levels of Washington with respect to Vietnam." (Tuchmann 2001, p. 473)

At the same time, lacking knowledge about the opponent made it impossible to understand his strategic approach and, on this basis, to develop an appropriate strategy. The way in which the United States stumbled into the Vietnam War almost exactly corresponds to the negative example set by the "defeated warriors" described by the Chinese warrior-philosopher Sun Tzu (1990, p. 79):

"Therefore, they say that victorious warriors win first and then go to war, while defeated warriors go to war first and then seek to win."

3. Vietnamese Hybrid Strategy and the *Center of Gravity* of Decision

But what were the special characteristics of the Vietnamese hybrid strategy? While the United States primarily saw the *center of gravity* concerning the anticipated decision of the conflict and the war to be in the military sphere and therefore in the jungle and swamps of Vietnam, as well as in the airspace above North Vietnam and the neighbouring states of Laos and Cambodia[8], the strategy of its Vietnamese opponents was aimed in a completely different – and mainly non-military – direction. In an effort to achieve exhaustion, it eventually focused on weakening the United States' political and societal willingness to fight the war at all, and on weakening its *will* to continue fighting in the long run. As a result of media coverage, the US population, and particularly the television audience, became the neuralgic point in a hybrid political-psychological strategy approach aimed at motive, morale and legitimacy. The intention indirectly was to achieve delegitimisation, rather than a military defeat of the opponent. Paradoxically, this delegitimisation was indirectly carried out via the opponent's media. The special characteristic of this approach was that military victories or defeats remained largely irrelevant, as long as the war as such could be continued with significant media attention. Therefore, even severe military setbacks of the Vietcong – the National Liberation Front of South Vietnam[9] – and of the North Vietnamese forces, as in the 1968 Tet Offensive, were transformed into political successes as a result of dramatic television pictures and a superior long-term strategy. Writer and journalist Kuno Knöbl summed up these connections with visionary foresight as early as 1966 (p. 398): "The military victory of the guerrillas may indeed be ruled out; but can the political defeat of the Vietcong not also be ruled out?"

4. Guerrilla Warfare and Conventional Warfare

After first having mainly fought the war in rural areas according to the principles of guerrilla warfare, the Vietcong and the North Vietnamese launched a surprise all-out attack against cities throughout South Vietnam (Tet Offensive or New Year's Offensive) on New Year's Day 1968. This day also marked the beginning of the Buddhist festivities during the Tet celebrations. The South Vietnamese and the Americans, who by then had more than half a million soldiers deployed in Vietnam, were completely taken by surprise. The Vietcong, together with the regular North Vietnamese forces, succeeded in capturing important positions throughout South Vietnam, in some cases holding them for more than one month. Not only the old imperial city of Hue, but nearly all the villages of the Mekong Delta temporarily fell under the control of the insurgents or North Vietnamese forces. However,

their plan to lead the South Vietnamese population into an uprising of the masses did not succeed. The majority of the population essentially remained passive. Eventually, the offensive collapsed under overwhelming US defensive firepower and subsequent counter-attacks. Despite being a military failure, the Tet Offensive nevertheless became the turning point of the war. Peter Scholl-Latour, the journalist and eyewitness of both Indochina Wars, describes these connections as follows:

"From a purely military point of view, the New Year's Offensive had been a fiasco and a terrible setback for Hanoi. [...] In reality, with this tragic beginning to the Year of the Monkey, the fortune of war had finally tipped in favour of North Vietnam. In the United States, the accumulated indignation about the 'dirty war' transformed into a hurricane. [...] The US Army had achieved a perfect defensive victory in this battle at the beginning of the new year. The long-term political success, however, was achieved by North Vietnamese commander Võ Nguyên Giáp. His untiring troops had shaken the morale of their far stronger US opponent." (Scholl-Latour 1981, pp. 135–136)

Two things became clear after the Tet Offensive: First of all, it was now obvious that neither side could win the war militarily at the local level in Vietnam. General Võ Nguyên Giáp, the long-time commander of the North Vietnamese armed forces and Minister of Defence of North Vietnam, could not hope to repeat a military victory against US firepower similar to that achieved in the Battle of Dien Bien Phu against the French in 1954. At the same time, however, a *crucial weakness* of the United States also became apparent: the possibility that it could lose the war at its own home front for psychological reasons and in terms of lacking legitimacy. General Giáp and the North Vietnamese were not unaware of these *vulnerabilities*. As experienced strategists, they knew how to exploit them. For them, the decisive factor was to not lose the war in Vietnam at the military level.[10] Their ultimate objective would eventually be achieved through time, the lacking legitimacy of the US war effort, and especially as a result of the horrors of war being shown in the media. Davidson (1988, p. 808) outlines the strategic approach taken by General Giáp following the Tet Offensive as follows:

"[…] Giáp's whole strategy after Tet 1968 was aimed at one decisive objective – to attack the greatest American vulnerability, its *will* to continue the struggle. The protraction of the war, the propaganda, the inconclusive negotiations, the ambiguities and the military actions which produced American casualties were *blended* and used to strike at this American weakness."

5. Military vs. Comprehensive Hybrid Strategy Approach: Inability to Understand the Opponent's Strategy

Unexpected Center of Gravity. The intensity of the military resistance of the Vietnamese, who were essentially fighting an all-out war and showing a tremendous willingness to make sacrifices, seemed to attract particular attention in the United States and apparently strengthened the US belief that the conflict needed to be decided primarily at the military level. What seemingly did not occur to the superpower is that its opponent was seeking a decision indirectly via a hybrid strategy approach in a wholly different area, i.e. in an area that closely combined political, social and military elements. The hybrid strategy of the Vietnamese, indirect and aimed against an unexpected *center of gravity* from their opponent's point of view, seemed to exceed the imagination of both the US and its South Vietnamese allies. Knöbl (1966, p. 380) expressed this as follows:

"The political and military leadership of South Vietnam does not understand the essence, the 'independent' foundation of this multi-level war that is being fought with various motivations, and neither do the Americans."

The extent to which the American strategic approach focused on a purely military decision in Vietnam, its lacking inclusion of politics, psychology, morale and legitimacy, as well as the incorrectness of the associated scientistic evaluation of the war as a whole, is particular-

ly reflected in the military strategy of "*search and destroy*". This strategy was propagated as the "new formula for victory" and as the "infallible recipe" of General Westmoreland, the commander of the US troops in Vietnam, "to combat the partisans" (Scholl-Latour 1981, pp. 112, 128). The "body count" system was introduced as a "controlling method". The computers at the US headquarters in Saigon were fed with these actual – although mostly somewhat fictitious – figures in order to "calculate" the opponent's remaining fighting strength (Scholl-Latour 1981, pp. 112-113, 128). Based on this approach, the assumption in autumn 1967 still was that the war had essentially been won. The US leadership never seemed to realise that this very approach was mainly playing into the hands of the long-term strategy of the North Vietnamese and Vietcong.

Hybrid Combination of Different Forms of Warfare. However, it was not only the overall strategy *(grand strategy)* of the Vietnamese that can be described as hybrid in view of the close combination of political and military elements as well as morale and legitimacy. The combination of different forms, concepts, means and methods of warfare and fighting meant that military combat at the local level also became hybrid to a large extent. A wide range of different methods was used that included conventional fighting as well as subversion, agitation and propaganda[11] by means of targeted terror and guerrilla activities. The irregular guerrilla warfare of the Vietcong was combined with conventional operations of North Vietnam's regular armed forces, and every effort was supported with Soviet equipment and technology (in some cases also including operating personnel). Added to this was China's very substantial military support[12] for North Vietnam and, as a result, the potential threat of the war escalating into a direct confrontation with China as a nuclear power. It could not be ruled out that China would intervene in the fighting on a larger scale, as this had already happened after 1950 in the Korean War[13]. As a result of these various interrelations, the conflict – in addition to its original postcolonial and domestic dimensions – also gained a multiple interstate and international dimension. The war with North Vietnam was a veritable interstate war. Despite being limited at the political level, it had caused a considerable degree of destruction, not least due to the US bombing campaigns[14].

Operations in the Grey Area of Vulnerable Interfaces. At the same time, the Vietnamese were fighting the war in a grey area of various *interfaces*, including the interface between domestic and interstate wars, and between irregular and conventional fighting carried out by state and non-state actors. The categories of war and peace, friend and enemy, as well as domestic vs. interstate were largely dissolved. North Vietnam's regular armed forces took part in the fighting in South Vietnam on a broad scale, and after the military failure of the Tet Offensive in 1968, they even became the main pillar in the ground fighting. Initially, however, they did not primarily intervene as part of larger conventional operations and offensives from the outside, but through concealed infiltration and conventional military reinforcements during the fighting deep inside South Vietnam. At the political level, any involvement was denied throughout long phases of the conflict. The Vietcong's guerrilla warfare was therefore directly connected to the more conventional fighting of the regular and highly disciplined North Vietnamese intervention regiments and units.

Later on, additional direct offensives from the outside were also carried out, for instance in connection with the demarcation line between North and South Vietnam. As a result of this partially covert – although in later phases of the war quite open – intervention by the regular North Vietnamese armed forces, China's and the Soviet Union's substantial support for Hanoi, as well as the possibility of a direct intervention by China, the US forces and their South Vietnamese allies were never able to focus exclusively on counterinsurgency measures against the Vietcong. Conventional fighting and its potential escalation always had to be taken into consideration.[15] At the same time, despite the considerable expansion of the conflict with North Vietnam, US warfare remained subject to certain limits at the political level. A direct confrontation with China, with its nuclear weapons and millions-strong army, had to be avoided. At the same time

the US could stress the legitimacy of her own cause and her credibility as a member of the international community only to a certain degree. An expansion of the ground war to North Vietnam and an intensification of the bombing campaigns, for instance by also attacking most vital critical infrastructur in North Vietnam like the big dam, which where protecting around 15 million people living in the Deltas of the Red River, therefore had to be ruled out.

6. Theory and Strategy in Vietnam

The type of warfare fought by the North Vietnamese and the Vietcong was no coincidence. It followed a clear and ultimately superior overall strategy. But there were setbacks as well. For instance, the transition phase from guerrilla warfare to more conventional warfare was repeatedly initiated too early[16] from a military point of view. This had devastating consequences at the military level every time, given the far superior firepower of the United States, especially in terms of its air force.[17]

The Prussian general and military philosopher Carl von Clausewitz already described these basic interrelations of the revolutionary people's war in the early nineteenth century and against the background of entirely different weapons technology:

"According to our understanding, people's war should resemble fog or clouds. It should nowhere consolidate into a concrete body, otherwise the enemy can direct an sufficient force at its core, crush it, and take many prisoners. [...] It is the principle that in using this great means of strategic defence one should rarely or never allow oneself to be drawn into tactical defence." (von Clausewitz 1980 [1832], pp. 803–804)

This was precisely the kind of tactical defence the North Vietnamese and Vietcong allowed themselves to be drawn into when they overran large parts of South Vietnam during the 1968 Tet Offensive and subsequently attempted to hold their positions. Against the far superior firepower of the American war machine, this was only possible for a limited period of time and with heavy losses. From a military point of view, the offensive was condemned to failure from the outset. By changing the *center of gravity* of conflict decision through political and strategic adaptations, however, the North Vietnamese not only managed to overcome these military setbacks, but eventually also succeeded in transforming them into a political victory. As part of a cross-domain operation and in an apparent application of the Aikido principle, the military power of the opponent was thereby shifted from the military to the domain of legitimacy and directed against the opponent himself. In this context, it was important to accurately assess both one's own physical and moral strength and abilities as well as the sensitivities of the opponent. Identifying the specific weaknesses and particular vulnerabilities of the United States, especially regarding its *limited willingness* to continue the war for an indefinite period – also in view of its delegitimisation in the media and considerable own losses – eventually became the decisive key to victory.

On a theoretical level, the approach of the North Vietnamese was partially inspired by the writings of Vladimir Ilyich Lenin and the *Theory on Guerrilla Warfare* by Mao Zedong (1966) via their defence minister and military strategist Võ Nguyên Giáp. In addition to the close integration of military and political activities, this new generation of warfare focused on the systematic coordination of irregular guerrilla warfare and conventional warfare with regular armed forces. In this respect, particular attention was paid to the transition between the different phases of the revolutionary fight for liberation, in which conventional warfare gradually gained importance compared to guerrilla warfare. Having started as a partisan war that was later conducted in a hybrid combination of guerrilla and conventional war for long phases, the war finally ended with regular North Vietnamese troops using mechanised mobile warfare in a "Blitzkrieg-mode" to take control of Saigon in 1975 when US-troops already had left Vietnam. According to today's terminology, Mao's theory of guerrilla warfare could also be described as a theory or concept for hybrid warfare.

The fact that this approach was also not genuinely *new* is already reflected in the cir-

cumstance that both Lenin and Mao, in their considerations on the theory of war, had extensively borrowed ideas from the writings of Carl von Clausewitz (Schössler 1991, pp. 124–129; 2009). In his deliberations on "arming the population" (von Clausewitz 1980 [1832], pp. 799–806) in his main work entitled *On War* published in 1832, as well as in his lectures on the "Small War" (von Clausewitz 1966, pp. 208–599), Clausewitz had already laid crucial foundations for a theory of guerrilla warfare. In this context, besides factors associated with psychology and morale, he particularly also addressed the possibility of collaboration between a guerrilla movement and regular armed forces.[18] Although he is rarely associated with this type of war, the conciseness of the Prussian military philosopher's thoughts on the strategic principles of guerrilla warfare remains unsurpassed to this day. In this respect, it remains a paradox of military theory that the significance of Clausewitz' work *On War* is often overlooked when irregular forms of warfare are examined, particularly by Western authors. This is because he is often thought to have only written about regular interstate war (van Creveld 1998; Keegan 2003), even though the current and past theorists and practitioners of revolutionary guerrilla warfare proofed how the ideas of Clausewitz can be successfully applied particularly with regard to their cause.

7. Results for the Theory of Hybrid Warfare

In addition to one central and general characteristic of war, the type of warfare used by the Vietnamese against the United States in the Second Indochina War exhibits three key characteristics of hybrid warfare in the narrower sense. These characteristics are suitable to determine the nature of hybrid warfare.

General characteristic. Every war essentially has hybrid dimensions and elements, on the one hand because it arises from and pursues a political rationale and, on the other hand, because it is usually not carried out purely at the military level. The interconnection of the military and political dimensions is an intrinsic feature of war, regardless of how stringently or professionally this connection is brought into play. According to Carl von Clausewitz, war is "a continuation of politics by other means" (von Clausewitz 1980 [1832], p. 210), which means that it is always hybrid. In addition, it is also possible to identify a specifically hybrid form of warfare in the narrower sense. This form can be described using three characteristics exemplified in the approach taken by the North Vietnamese and the Vietcong in the Second Indochina War.

***First* characteristic.** The *first* characteristic of hybrid warfare in the narrower sense, which also became a crucial aspect in the US defeat in Vietnam, is that the center of gravity concerning the aspirational decision of the conflict and the war is neither exclusively nor primarily located in the military domain. Despite the possibility of intense hostilities, the decision is sought neither primarily in the military domain nor primarily by military means but on a broad spectrum of multiple and interconnected domains and dimensions.[19] In hybrid warfare, therefore, a military victory is not necessarily essential in order to ensure an overall success. In the case of the Second Indochina War, aspects of psychology, morale and legitimacy at the US home front eventually became the centers of gravity in terms of deciding the war. All activities, including the military effort, were increasingly adjusted to this effect as part of an evolutionary and strategic transformation process of the North Vietnamese and Vietcong *center of gravity*. Contrary to "*conventional" or more precisely military centric warfare*[20], the purpose of combat action in hybrid warfare is not primarily to bring about a decision at the military domain and by the use of military force primarily. Instead, its purpose is to influence the decision of the conflict or war in other domains that are non-military.[21] In contrast to "conventional" military centric warfare, therefore, the other relevant domains, dimensions and areas of the conflict are also not hierarchically focused on a military decision.

These central characteristics are supplemented by a frictional or conscious transformation of the *center of gravity* or, in this case,

by its evolutionary shift away from the jungle and rice fields of Vietnam and into American living rooms. The central characteristics are furthermore supplemented by a combination of several different centers of gravity of conflict decision and by a generally indirect accompanying course of action. In this respect, it can generally be assumed that the parties to the conflict will have diverging ideas regarding the way in which the anticipated decision is to be achieved. This also means that not all actors involved in a hybrid war must necessarily be pursuing a hybrid approach. The United States clearly did not pursue a hybrid strategy in Vietnam, but instead aimed to achieve a "*classic*" military centric decision of the conflict. It is therefore more appropriate to speak of hybrid warfare with respect to a specific party to the conflict, rather than using the term to describe the war as a whole.

***Second* characteristic.** A *second* significant characteristic of hybrid warfare in the narrower sense is the dissolution and blurring of established categories of order by means of intentionally operating within the grey areas of various interfaces. The blurring of these lines, especially between the categories of war and peace, friend and enemy, internal and external security, domestic and interstate conflict, civilian and military means and methods, regular and irregular forces, or symmetric and asymmetric approaches, creates interface problems that are aimed at identifying and exploiting the adversary's specific vulnerabilities, while simultaneously creating ambiguity and hiding own vulnerabilities. In general, the hybrid actor will intentionally work within the grey zone of different interfaces where his adversary's options to respond are blocked, limited or at least confused. While pursuing an indirect, covert or concealed strategic approach, he will intentionally concentrate his efforts against these specific vulnerabilities of the adversary.

In this case, the activities were in particular focused on the interface between domestic civil war and open interstate war, which was partially conducted in a covert manner, as a proxy war and simultaneously with substantial external support – namely from China and the Soviet Union. The combination of subversion and guerrilla warfare with conventional warfare within the same area in South Vietnam prevented the US and South Vietnamese forces from being able to concentrate on a single type of threat. By being able to flexibly select the type and place of the hostilities, the hybrid actor maintained the initiative and therefore also determined the agenda. At the same time, any US strategy for defeating the adversary could only be implemented to a limited degree due to the threat of a potential full-scale Chinese intervention as it happened in the Korean War.

***Third* characteristic.** *Thirdly,* hybrid warfare is essentially characterised – in the narrower sense as well as in a specific military sense – by the creative, partially covert and cross-level combination and interconnection of different types, forms and concepts of warfare and fighting. This includes conventional fighting and guerrilla warfare, regular and irregular methods (including subversion, terror and propaganda) as well as symmetric and asymmetric approaches at the interstate, domestic or pseudo-state level, all of which are coordinated in terms of time and space. The newly created hybrid forms are often difficult to clearly distinguish and understand regarding their patterns, rationales and respective logic. This creates ambiguity, facilitates surprise and hampers defence, reaction and the development of appropriate counterstrategies. In this case, the entire spectrum of military concepts, means and methods was used, including subversion and terror, broadscale guerrilla activities of the Vietcong, as well as conventional combat action by regular North Vietnamese units, with indirect support provided by the conventional and nuclear escalation potential of China and the Soviet Union. Depending on the local environment, the respective center of gravity was selected with considerable flexibility, although there was a basic tendency to move from the initial irregular activities to increasingly conventional activities later on. The overall approach was based on an indirect strategy, aimed at psychological and moral exhaustion rather than physical defeat or annihilation, and its primary aim was to avoid losing the war at the military level. The war had to be won in a different area.

The three key characteristics of hybrid warfare in the narrower sense, i.e. 1) the flexible

adjustment of the decision of a conflict or war to centers of gravity on a broad spectrum of non-military domains and dimensions, 2) the intentional activities in the grey area of various interfaces directed against the specific vulnerabilities of the adversary, the subsequent blurring of established categories of order, and 3) the creative combination and hybrid coordination of different (civilian and military) forms, concepts, means and methods of handling conflicts, warfare and combat into to ever new mixed hybrid forms also mean the following: Although hybrid warfare may not be fundamentally new, there is considerable scope for innovation in its various manifestations if they are creatively designed through hybrid orchestration. Besides long-term measures to build resilience, an early recognition and understanding of the specific logic and rationale of hybrid warfare strategies used by different actors therefore becomes a neuralgic point with respect to a timely and appropriate response and defence effort. Against this background, the capability to analyse wars, conflicts and strategy becomes a key capability in conflicts with actors engaging in hybrid warfare. An identification of the characteristics of this phenomenon, as presented in this paper, can be useful as an *analysis framework* when examining and assessing current military challenges.

In view of the importance of analytical capabilities in recognising and understanding the continuously changing logic and patterns of war and strategy, systematic and theory-based judgement training by using the full "depth of historic experience" (Schössler 2009, p. 130) becomes a decisive element in terms of intellectually preparing for such challenges. In this respect, special attention should be paid to the theoretical and philosophical sources of inspiration used by hybrid actors in wars. Re-examining *On War* is therefore also advisable in view of the success of the theorists and practitioners of the revolutionary struggle for liberation, which was fought in Indochina according to hybrid principles, because they were directly or indirectly inspired by Clausewitz. "Much strategy prevails over little strategy, so those with no strategy cannot but be defeated." (Sun Tsu 1990, p. 79)

8. Current Relevance: War in Eastern Ukraine

The current relevance of these interrelations is, for instance, also reflected in the activities of the pro-Russian separatists in Ukraine since 2014, which are in many ways similar, albeit on a much smaller scale, to the warfare carried out by the North Vietnamese and Vietcong in their fight against South Vietnam and the United States (Schmid 2016, pp. 114-120; Schmid 2019, pp. 5-15). The situation shows all three major characteristics of hybrid warfare that were identified earlier on:

Firstly, the activities of the pro-Russian separatists follow a hybrid *grand strategy,* with a *center of gravity* that is not primarily focused on a military decision of the conflict or war. The military activities of the hybrid actor are instead focused on preventing the adversary – i.e. Ukraine within the framework of its anti-terror operations (ATO) – from achieving a military decision of the conflict. This is similar to the situation of the North Vietnamese and the Vietcong, who primarily wanted to avoid a military defeat by the US so as to achieve a decision in a different, non-military domain. In eastern Ukraine (Donbass), the main focus is being placed on the subversive, clandestine and propaganda-supported establishment of pseudo-state political structures ("peoples republics"), which is not unlike the approach taken by the North Vietnamese agitprop teams in South Vietnam. The intention is to use these structures to achieve long-term political success, especially in the form of increased influence in and regarding Ukraine as a whole. The fight for legitimacy, supported by intense propaganda, has in this case also become a decisive factor in the overall conflict.

The style of the activities carried out against Ukraine by the pro-Russian separatists is no coincidence. It follows a pattern that was already outlined by General Valery Vasilyevich Gerasimov, Chief of the General Staff of the Russian Armed Forces, in a speech held in front of Russian officers in February 2013. This speech, which was later published in a Russian-language military journal as a signed article[22], provides a succinct and important

insight into the current Russian mindset regarding questions of war, armed conflict, and military and non-military activities in this context. Gerasimov's speech can be considered a *key document* in the analysis of Russia's form of non-linear or hybrid warfare. Gerasimov describes the significance of non-military means and asymmetric activities in the context of achieving political-strategic objectives as follows:

"The very 'rules of war' have changed. The role of nonmilitary means of achieving political and strategic goals has grown, and, in many cases, they have exceeded the power of force of weapons in their effectiveness. The focus of applied methods of conflict has altered in the direction of the broad use of political, economic, informational, humanitarian, and other nonmilitary measures -- applied in coordination with the protest potential of the population. […] *Asymmetrical actions* have come into widespread use, enabling the nullification of an enemy's advantages in armed conflict. Among such actions are the use of special-operations forces and *internal opposition* to create *a permanently operating front through the entire territory of the enemy state,* as well as *informational actions,* devices, and means that are constantly being perfected." (Gerasimov 2013, English translation by R. Coalson, italics added by the author)

Secondly, the pro-Russian separatist forces in Ukraine are also intentionally operating in the grey area of different interfaces, in a situation reminiscent of Vietnam, thereby dissolving traditional categories of order and areas of responsibility. This applies to the interface between war and peace as well as to the interface between friend and enemy. There has been no declaration of war in Ukraine either. The hybrid activities of the pro-Russian separatist forces are normally backed up by propaganda and carried out in a way that allows a somewhat plausible denial. The intentional blurring of the lines between domestic and interstate conflict as well as between state and non-state actors is particularly significant in this respect. Non-state pro-Russian separatist forces are openly taking military action in Donbass and are also securing the establishment of pseudo-national political structures by military means. In so doing, they are engaging in open combat with the regular Ukrainian security forces. As the external adversary is already operating inside the country and joining forces with local actors, Ukraine was and still is faced with the challenge of defending its internal and external security at the same time. The presumed Russian guidance and support for the separatists in the form of weapons[23], equipment, supplies and specialists – namely the interstate element of the war – is being carried out covertly. Direct Russian intervention with regular armoured units at the local level, which allowed the separatists to survive in the summer of 2014[24] as well as in January and February 2015[25], is intentionally concealed and denied *(plausible deniability).* Ukraine's incapacitation in 2014 therefore seems unsurprising. It is an immediate result of the ambiguities and vulnerabilities created by the activities centered around the interfaces of the traditional categories of order and areas of responsibility. Gerasimov describes such situations as follows:

"In the 21st century we have seen a tendency toward *blurring the lines between the states of war and peace.* Wars are no longer declared and, having begun, proceed according to an unfamiliar template." (Gerasimov 2013, English translation by R. Coalson, italics added by the author)

Thirdly, the hybrid actor in Ukraine is also creatively combining different forms and concepts in carrying out the conflict and conducting warfare. The main focus in this respect is on combining the subversive activities of intelligence services and local separatists with special forces operations and the use of means and methods of conventional warfare in a partially covert and limited way. At the same time, Russia is retaining a conventional and nuclear threat scenario in the background while ostentatiously demonstrating its ability to escalate the situation by conducting wide-ranging exercises. These measures are accompanied by a vast internal and external propaganda campaign. Ukraine thus faced the dilemma of having to conduct *anti-terror operations* and *counterinsurgency measures* against an adversary who has already gained a subversive and political foothold inside the country and is

securing his position from the outside using a superior conventional military force provided by an external state. Ukraine was unprepared for this multiple combination of hybrid challenges to its internal and external security and the technique of limited warfare carried out with – theoretically –unlimited means. This is comparable to the way in which the South Vietnamese forces and their US allies in Indochina were unprepared for the creative and essentially all-out war fought by North Vietnam and the Vietcong.

In contrast to the Vietnam War, however, the range of forms and concepts of warfare employed in the war in Eastern Ukraine remained relatively limited. The fighting was primarily carried out with conventional weapons, with artillery (empowered by drone reconnaissance) being used as the main weapon system on both sides, and it mostly took place between combatants, despite a significant number of civilian casualties. Guerrilla tactics have hardly been used. The prerequisite for these tactics to be applied would presumably have been if Russia were to invade Ukraine on a broader scale. Ukraine's former President Petro Poroshenko has accordingly indicated that these tactics would have need to be considered an option and has already initiated the necessary preparations (*Tagesspiegel* 2014). Although terrorist means and methods have been witnessed on some occasions, they have not been applied on a broader scale.[26] Gerasimov stresses the significance of covert military operations applied together with a combination of various means and methods as follows:

"All this is supplemented by *military means of a concealed character,* including carrying out actions of *informational conflict* and the actions of *special-operations forces.* […] We must acknowledge that, while we understand the essence of traditional military actions carried out by regular armed forces, *we have only a superficial understanding of asymmetrical forms and means.* In this connection, the *importance of military science* – which must create a *comprehensive theory* of such actions – is growing. The work and research of the Academy of Military Science can help with this." (Gerasimov 2013, English translation by R. Coalson, italics added by the author)[27]

Although the activities of the pro-Russian separatists supported by Russia in Ukraine are considered a prime example of hybrid warfare, it must be noted that the range of hybrid warfare strategies and tactics in Vietnam was significantly broader and also featured a much larger mixture of hybrid means and methods. However, the main characteristics of hybrid warfare are identical in both cases, and the basic patterns of their empirical manifestations show a number of remarkable analogies, despite the differences in terms of geostrategic context, time, space and scale. A closer examination of the war that was fought in the jungle and rice fields of Vietnam, by now long forgotten in Europe, could therefore also be useful when analysing and trying to understand present-day forms of hybrid warfare. At the same time, the concept of hybrid warfare, as outlined in this paper, could help to make the still largely unexplained defeat of the US superpower at the hands of a physically and materially far inferior adversary more understandable.

(The first version of this paper - Schmid, Johann (2017): **Hybride Kriegführung in Vietnam – Strategie und das *Centre of Gravity* der Entscheidung.** In: Zeitschrift für Außen- und Sicherheitspolitik (ZFAS). Band 10, Heft 3 (2017), DOI 10.1007/s12399-017-0659-4, S. 373-390.)

List of References

Chang, J., & Halliday, J. (2005). *Mao. Das Leben eines Mannes – Das Schicksal eines Volkes.* Munich: Pantheon.

von Clausewitz, C. (1832/1980). *Vom Kriege. Hinterlassenes Werk des Generals Carl von Clausewitz.* Bonn: Dümmler.

von Clausewitz, C. (1966). *Schriften – Aufsätze – Studien – Briefe.* Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.

van Creveld, M. (1998). *Die Zukunft des Krieges.* Munich: Gerling.

Davidson, P. B. (1988). *Vietnam at war. The history: 1946-1975.* Novato: Presidio Press.

Ehrhart, H.-G. (2014). Russlands unkonventioneller Krieg in der Ukraine: Zum Wandel kollektiver Gewalt. *Aus Politik und Zeitgeschichte, 64*(47/48), 26–32.

Frey, M. (2010). *Geschichte des Vietnamkriegs. Die Tragödie in Asien und das Ende des amerikanischen Traums.* Munich: Beck.

Gaub, F. (2015). Hizbullah's hybrid posture: three armies in one. *ALERT, 7/2015.* European Institute for Security Studies.

Gerasimow, V.V. (2013) НАУКИВ ПРЕДВИДЕНИИ (Neue Herausforderungen lassen die Formen und Methoden der Kriegsführung überdenken). http://vpk-news.ru/sites/default/files/pdf/VPK_08_476.pdf (Created: 27 Feb 2013). Accessed: 31 May 2017. *Military-Industrial Courier*.

Hoffman, F. G. (2009). Hybrid warfare and challenges. *Joint Forces Quarterly, 52*(1), 34–39.

IISS – International Institute for Strategic Studies (2014). Countering hybrid threats: challenges for the west. *Strategic Comments, 20*(8), x–xii.

Keegan, J. (2003). *Die Kultur des Krieges* (3rd edition). Hamburg: Rowohlt.

Knöbl, K. (1966). *Victor Charlie: Viet Cong – Der unheimliche Feind.* Vienna Munich: Molden.

Mao, T.-T. (1966). *Theorie des Guerillakrieges oder Strategie der Dritten Welt.* Reinbek: Rowohlt.

Münkler, H. (2015). Hybride Kriege. Die Auflösung der binären Ordnung von Krieg und Frieden und deren Folgen. *ZEBIS: Ethik und Militär. Kontroversen der Militärethik und Sicherheitskultur, 2,* 22–25.

Popescu, N. (2015). Hybrid tactics are neither new nor only Russian. *European Institute for Security Studies, 4/2015,* 1–2.

Reisinger, H., & Golts, A. (2014). Russia's hybrid warfare. Waging war below the radar of traditional collective defence. https://www.files.ethz.ch/isn/185744/rp_105.pdf. Accessed: 16 May 2017.

Schmid, J. (2016). Hybride Kriegführung und das „Center of Gravity" der Entscheidung. *Sicherheit und Frieden - Security and Peace, 34*(2), 114–120.

Schmid, J. (2017): Hybride Kriegführung in Vietnam – Strategie und das Centre of Gravity der Entscheidung. In: Zeitschrift für Außen- und Sicherheitspolitik (ZFAS). Band 10, Heft 3 (2017), DOI 10.1007/s12399-017-0659-4, S. 373-390.

Schmid, J. (2019). Hybrid warfare on the Ukrainian battlefield: developing theory based on empirical evidence. In: Sciendo: Journal on Baltic Security, Tartu August 2019; 5(1): (p. 5-15), ISSN: 2382-9230. http://www.degruyter.com/view/j/jobs.2019.5.issue-1/jobs-2019-0001/jobs-2019-0001.xml

Schmid, J. (2020): Der Archetypus hybrider Kriegführung. Hybride Kriegführung vs. militärisch zentrierte Kriegführung. In: Östererreichische Militärische Zeitschrift (ÖMZ), Heft 5/2020, ISSN 0048-1440, S. 570-579.

Schmid, J. (2013). Forschungslücke Krieg – Risiko für den Frieden? Über die friedens- und sicherheitspolitische Notwendigkeit einer wissenschaftlichen Befassung mit Krieg. *Zeitschrift für Außen- und Sicherheitspolitik, 6*(2), 227–248.

Schössler, D. (1991). *Carl von Clausewitz.* Reinbek: Rowohlt.

Schössler, D. (2009). *Clausewitz – Engels – Mahan: Grundriss einer Ideengeschichte militärischen Denkens.* Münster: LIT.

Scholl-Latour, P. (1981). *Der Tod im Reisfeld. Dreißig Jahre Krieg in Indochina.* Stuttgart: Ullstein.

Stöver, B. (2013). *Geschichte des Koreakriegs. Schlachtfeld der Supermächte.* Munich: Beck

Sun, T. (1990). *Wahrhaft siegt, wer nicht kämpft – Die Kunst der richtigen Strategie.* Freiburg: Bauer.

Tagesspiegel (2014). Kiew verstärkt den Heimatschutz. http://www.tagesspiegel.de/politik/ukraine-krise-kiew-verstaerkt-den-heimatschutz/10688132.html (Created: 11 Sep 2014). Accessed: 16 May 2017.

Tuchman, B. (2001). *Die Torheit der Regierenden. Von Troja bis Vietnam* (4th edition). Frankfurt am Main: S. Fischer.

Endnotes

[1] General Phillip B. Davidson served as the head of military intelligence in Vietnam under the command of William Westmoreland during the height of the Vietnam War (1967–1969). He also served in World War II and the Korean War.

[2] Cf. Schmid 2016, pp. 114–120.

[3] Herfried Münkler describes hybrid war as a "cipher for semantic cluelessness", as a "semantic passenger of the old binary order" from which only very little clarification can be expected (Münkler 2015, pp. 22–25).

[4] In the following, the main focus will be on the concept of *hybrid warfare.* On the one hand, because war can only be described as hybrid or non-hybrid in the narrower sense based on the way that it is fought. On the other hand, because hybrid warfare is usually carried out asymmetrically. This generally means that not all actors involved in a war must also specifically be pursuing a hybrid strategy. As a whole, the war will therefore not always necessarily be seen as hybrid from every perspective.

[5] Hereby considering that the development of a comprehensive understanding of the phenomenon oh hybrid warfare is far more important than any nominal „definition".

[6] A total of approximately 3 million Americans were deployed in Vietnam between 1961 and 1973. At the height of the confrontation (1968), the US had some 550,000 troops deployed.

[7] The Korean War ended in a stalemate based on the status quo ante, and it was the first (major) war the United States was unable to win. The US suffered approximately 37,000 casualties and lost about 3,000 aircraft (Chang and Halliday 2005, p. 484). The US lost its first war during the Indian Wars against Chief Red Cloud and the Lakota (Red Cloud's War 1866–1868) exactly one century before the height of the Vietnam War. Even though this remained a temporary episode, it is significant that this defeat, similar to that in Vietnam, was suffered against an opponent far inferior in terms of strength who was, however, fighting for his existential interests. Similar to the Vietnamese, the Lakota pursued a strategy of exhaustion and used an unconventional form of warfare by combining guerrilla tactics with elements of conventional fighting.

[8] An overemphasis on scientistic approaches under Robert McNamara, then secretary of defence, popularised the idea that the course of the war could be statistically calculated and that the war could virtually be "solved" like a mathematical problem (Tuchman 2001, pp. 370–372).

Ignoring psychological and morale-related factors, US experts predicted that – in view of the bombing campaign – North Vietnam's resistance would be exhausted by 1967 at the very latest (Knöbl 1966, p. 398). This *calculation* is known not to have worked out. Although all military and industrial targets in North Vietnam had been largely destroyed by 1967, the bombing had no discernible impact on the course of the war as such. The morale of the North Vietnamese remained unbroken, and the movement of supplies and reinforcements to the south continued. It also had no significant influence on the course of the war in South Vietnam. As an agrarian society that was relatively independent of complex infrastructure, and in combination with a very high resilience to losses, the nationally oriented political leadership was willing to accept these losses. Despite enormous sacrifices, the Vietnamese opponent proved to be relatively impervious to US air raids.

[9] Another common term: National Liberation Front (NFL).

[10] This alone, given the military superiority of the United States and its South Vietnamese allies, was an enormous challenge that could only be accomplished by making enormous sacrifices. Besides the military capabilities needed to maintain pressure on South Vietnam and the US, this also required an extremely high level of political determination and morale.

[11] Carried out, for example, by the Vietcong's specialised agitprop teams.

[12] At the height of the Vietnam War (1965–1968), China had more than 300,000 troops deployed in North Vietnam. Most of these were air defence personnel, some of whom remained in Vietnam until 1973. Their presence enabled Hanoi to send more of its own troops to the south, although they were also accompanied by Chinese personnel (Chang and Halliday, p. 743).

[13] China intervened in the Korean War as of 1950. At peak times, there were 740,000 Chinese soldiers deployed in Korea (Stöver 2013, p. 77).

[14] For instance during Operation Rolling Thunder which targeted North Vietnam and Laos from 1965 to 1968.

[15] This is one of the most significant differences compared to the more recent interventions in Afghanistan (since 2001) and Iraq (since 2003), where large-scale conventional intervention from the outside was not to be expected.

[16] This particularly applies to the Tet Offensive of 1968, but likewise to the Easter Offensive of 1972, which also failed from a purely military point of view.

[17] A phase in which many uprisings failed.

[18] Like it happend in Clausewitz days 1807-1814 when the spanisch guerillas were fighting supported by the britisch fleet and the army under Wellington against the invading Napoleonic armies in Spain and Portugal.

[19] The situation was slightly different during the French phase of the First Indochina War (1950–1954), where both sides aimed for a military decision. Contrary to all expectations, the Viet Minh forces were able to achieve a significant military success over the French forces at Dien Bien Phu, which contributed significantly to decide the war in their favour.

[20] This is the type of warfare where the center of gravity to decide the confrontation focuses on a military decision. That means on a decision on the military domain/"battlefield" primarily achieved by military means and methods. Its style is similar to the Cabinet Wars in 18th-century Europe, the Napoleonic Wars, the German Unification Wars, and also large parts of both World Wars. Examples would also be the Falklands War (1982) or the Gulf War (1991). A bias in this form of thinking simultaneously makes it harder to understand the specific logic of hybrid forms of warfare. Compare: Schmid 2020, pp. 570-579.

[21] However, this does not mean that each instance where the military is employed to play a supporting role in other areas inevitably constitutes hybrid warfare.

[22] The article was published in the Russian military journal *Military-Industrial Courier* on 27 February 2013*:* cf. Gerasimov 2013. The journalist Robert Coalson produced a rough translation of the article in English and initially published it on his Facebook page on 21 June 2014. The article was later also published in the *Huffington Post.*

[23] Like in Vietnam, air defence systems are of crucial importance in this case.

[24] In the course of its anti-terror operations, Ukraine managed to retake approximately half of the area controlled by separatists in the summer of 2014. The separatists were in danger of suffering an overall defeat.

[25] Ukraine suffered a severe military defeat in January and February 2015 when it tried to reestablish control over the border between Russia and Donbass by military means. The intervention by armoured Russian units was decisive in this respect, and the fighting over the control of the Debaltseve kettle is a prime example of this.

[26] Presumably on the basis of a tacit mutual agreement.

[27] In the context of Germany, this would first require the establishment of an appropriate research association dedicated to military science and the science of war (Schmid 2013, pp. 227-248).

[28] The article was originally published in German language: Schmid, Johann, „Hybride Kriegführung in Vietnam – Strategie und das center of gravity der Entscheidung". In: Zeitschrift für Außen - und Sicherheitspolitik (ZFAS), 15 August 2017, vol. 10, No. 3, Wiesbaden, 373–390, © Springer Fachmedien Wiesbaden GmbH 2017.

ABSTRACT

All war is hybrid, but there is also a specific hybrid way of conducting war. In contrast to "conventional" *military* centric warfare, its *center of gravity* is not primarily located in the military domain. Instead, one of the key factors in this respect is influencing, disintegrating or destroying the opponent's psychological constitution, particularly his willingness and morale to fight and continue a struggle. Legitimacy and justness can become strong and effective weapons in this respect. Thus success in hybrid warfare does not necessarily require victory on the military battlefield. Success is even possible despite military defeat. The example of the Second Indochina War underlines this and shows that hybrid warfare can be conceptualized by three key characteristics. 1. Focusing the decision of the war and conflict as such on a broad and combined spectrum of non-military centers of gravity (flexible adjustment). 2. Operating in the shadow of various interfaces against the specific vulnerabilities of an opponent. Hereby blurring traditional lines of order, creating ambiguity, confusing the decision-making process of the opponent and paralyse his options to respond. 3. Creative combination and tailored integration of different - civilian and military as well as physical, mental and moral - forms, concepts, means and methods into ever new mixed hybrid forms. These characteristics and their hybrid orchestration and interplay provide the *missing link* that helps to explain this frequently misunderstood defeat in Vietnam. A comparative analysis with the war in Eastern Ukraine shows a number of interesting parallels.[28]

Keywords: Hybrid Warfare, Center of Gravity, Vietnam War, Second Indochina War, War in Eastern Ukraine, Russia-Ukraine Conflict, Strategy

Johann Schmid, director, Community of Interest on Strategy and Defence, European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats, Helsinki

Transformarea politico-militară în urma Primăverii Arabe. Evoluția politică din Egipt

Claudia CARDOŞ

Scena politicii internaționale a fost zguduită începând cu luna decembrie a anului 2010. O parte a societăților care compun "lumea arabă" s-a declarat în măsură, dornică și în putere să se ridice contra nedreptății, a opresiunii și umilințelor la care a fost supusă timp de multe decenii de către conducători.

Într-o realitate ce a fost supusă, pe o perioadă ce se întinde pe aproape jumătate de secol, unei tiranii și represiuni instituționalizate, "Primăvara arabă" a reușit să surprindă o lume întreagă și să răstoarne orice viziune fatalistă, pasivă și închisă asupra societăților arabe. Vechile tradiții cu care aceste societăți s-au identificat decenii în șir, par să fie șubrezite și substituite de principiile și idealurile epocii Al-Nahda[1], o mișcare pentru reconstrucție și reforma politică, spirituală și culturală.

Ideea, potrivit căreia în lumea arabă ar avea loc aceeași mișcare care a avut loc în Europa de Est în 1989, s-a dovedit a fi o eroare întrucât regiunea nu a fost liberalizată sub nicio formă și probabil că acest lucru nu se va întâmpla niciodată. De pildă, în cazul lui Muhammad Hosni Mubarak, acesta a fost dat jos din funcție și adus în instanță, dar regimul în care armata rămâne principalul arbitru al statului este în continuare același. Egiptul a ajuns să fie guvernat de o comisie de comandanți ai armatei, care au fost în fruntea statului și în perioada în care Mubarak încă era președinte. Probabilitatea apariției unui președinte democrat care să preia controlul ministerelor din Cairo și să poată reglementa sistemul național de securitate este infimă, iar junta militară egipteană va încerca în continuare să suprime elementele prea radicale și imprevizibile.

Egipt, Yemen, Libia și Tunisia sunt statele în care a avut loc schimbarea liderilor după multe decenii în care popoarele respective s-au aflat sub o dictatură dură, care a dus la foamete și sărăcie. Egiptul reprezintă o mare putere în Orientul Mijlociu, atât datorită faptului că este cel mai populat stat arab, cât și datorită suprafeței. În virtutea importanței sale geostrategice, acesta are un interes în fiecare eveniment major în politica internațională din Orientul Mijlociu. După asasinarea lui Anwar Sadat, președintele Egiptului a devenit Hosni Mubarak, lider al Partidului Național Democrat pentru o perioadă de 42 de ani. În urma primăverii arabe "s-au succedat mai mulți lideri la președenția țării, iar perioada imediat următoare a fost marcată de Frăția Musulmană și liderii armatei egiptene"[2].

În prima țară unde au început revoltele, Tunisia, "regimul de 23 de ani al lui Zâne El Abidine Ben Ali a fost înlăturat și a fost adoptată Constituția Luminată"[3]. Oamenii politici care au venit la putere după Primăvara Arabă au încercat să reformeze statul și prin reformele lor să pună capăt într-o proporție mai mică sau mai mare, cauzelor care au dus la revoltele de la sfârșitului anului 2010 și începutul anului 2011.

Aflat la putere din 1990 până în 2012, Ali Abdullah Saleh, președintele Yemen-ului s-a văzut nevoit să își dea demisia în urma revol-

telor care au cuprins Yemenul în anul 2011 și anul 2012. Funcția acestuia a fost preluată de vicepreşedintele Abdrabbuh Mansour Hadi care, prin acțiunile sale, nu a reușit să aplaneze problemele populației, cu toate că a colaborat cu serviciile secrete ale SUA într-o campanie pentru alungarea grupării Al Qaeda în Peninsulă Arabă, fiind obligat să plece în exil în orașul-port Aden. Raidurile cu drone aduse de americani au ucis câțiva lideri extremiști însă Primăvara Arabă a generat în Yemen un teribil război sectar ce a ruinat societatea, infrastructura și economia.

În Libia, protestele față de regimul colonelului Muammar Gadhafi au început la jumătatea lunii februarie, în estul țării. Contestarea, reprimată în mod violent, s-a transformat în război civil. Datorită intervenției NATO la presiunile Franței, Muammar Gadhafi a fost înlăturat de la putere, fiind ucis de către rebeli. Ce a urmat după uciderea liderului libian, care a controlat țara într-un mod totalitar timp de peste 40 de ani, se poate traduce printr-un climat apocaliptic.

Revoltele arabe au implicații diverse asupra mediului de securitate. Astfel, din punct de vedere social, revoltele, prin durata și contestarea ordinii sociale existente, „au accentuat sentimentul de insecuritate individuală, societală și națională”[4]. Din perspectivă politică, revoltele arabe au avut urmări diferite pentru fiecare stat în parte, datorate particularităților fiecăruia, de la schimbări politice radicale la unele prea puțin semnificative. În același timp, revoltele au determinat orientarea puterii politice spre alte alianțe externe, iar în acest sens „Turcia pare a fi marele câștigător, în plan politic, influența sa în regiune crescând, ea putând fi luată de model de regim politic de alte state din zonă”[5].

Toate aceste țări, mai sus menționate, s-au aflat, iar unele dintre această încă se află, sub o dictatură dură. De-a lungul timpului „politicile arabe au fost ca ale unei lumii adormite”[6], în care conducătorii de stat, au deposedat populațiile de cele mai elementare drepturi. Statul a încercat timp de decenii, să liniștească populația, să pacifice societățile prin oferirea unor subvenții pentru produse de bază precum: combustibil, făină, ulei comestibil.

În conformitate cu Programul de Dezvoltare al Națiunilor Unite, „numărul populației din țările arabe s-a dublat în 2005 față de anul 1975, ajungând la 314 milioane de locuitori”. Din cauza acestei creșteri demografice, de pildă, în Egipt, două treimi din populație are vârsta sub 30 de ani. Astfel, dezvoltarea politică și economică în cele mai multe state arabe nu a putut ține pasul cu creșterea semnificativă a populației, „iar incompetența elitelor conducătoare în aceste condiții a condus la nivelul ridicat de șomaj, provocând starea generală de sărăcie”[7].

Implicațiile Primăverii arabe asupra mediului de securitate

Mediul de securitate definit în raport cu criteriul nivelului de existență și manifestare a caracteristicilor sale implică: mediul internațional de securitate, mediul regional de securitate și mediul național de securitate. Fiecare tip de mediu de securitate se particularizează prin intermediul unor trăsături definitorii și implică diferite riscuri, amenințări și vulnerabilități. Se poate afirma faptul că mediul de securitate este definit de realitatea sistemului condițiilor favorabile, interne și internaționale, sociale, economice, militare, politice și de mediu în care activează comunitățile umane.

Între cele 3 tipuri de medii de securitate menționate mai sus există o relație de interdependență funcțională, și anume mediul național de securitate poate fi perceput ca o componentă a mediului regional, prin urmare atunci când există instabilitate în planul național eventualele revolte ale populației pot duce la înlăturarea guvernelor și generează astfel instabilitatea statului și o insecuritate a acestuia în planul regional, aceasta fiind și situația țărilor din Africa de Nord și Orientul Mijlociu. La rândul ei, insecuritatea existentă la nivel regional prezintă efecte nefavorabile în mod inevitabil asupra mediului global de securitate. Exemplul reiese din situația conflictului armat regional dintre statul Israel și milițiile Hezbollah (din sudul Libanului), care a acționat în mod vizibil asupra mediului internațional amplificând sursele de insecuritate.

Ținând cont că mediul de securitate prezintă o structură amplă și evoluția acestuia depinde de mai mulți factori naționali, regionali și internaționali nu este surprinzător faptul că evenimente precum cele petrecute în Africa de Nord și Orientul Mijlociu prezintă implicații mult dincolo de teritoriul național[8].

Cu toate acestea, analizând un segment din implicațiile aduse de revolte în rândul comunității unde s-au produs și anume ținând cont de componența socială este remarcabil faptul că s-a maximizat sentimentul de insecuritate personală, grupală și națională. A crescut posibilitatea realizării unor fapte antisociale în aceste zone cuprinse de valul revoltelor antiguvernamentale, cum sunt furturile, omorurile, distrugerile de bunuri. Funcționarea societății, ca ansamblu, a fost afectată și de aici au rezultat și serie de disfuncționalități majore pentru populație.

Din punct de vedere politic, revoluțiile arabe au avut urmări distincte. De exemplu, în Tunisia și Egipt șefii de stat au părăsit puterea de care dispuneau de decenii întregi, locul acestora fiind luat de un guvern provizoriu ce avea ca misiune urmărirea unei linii democratice pe calea reformelor. Celelalte țări nu au avut parte de rezultate atât de concrete, schimbările fiind mai repede nesemnificative, cu excepția Libiei, unde s-a declanșat un război civil iar rebelii sprijiniți semnificativ de către comunitatea internațională au preluat puterea politică în stat fără ca Gadhafi să se declare învins. De asemenea s-a schimbat orientarea puterii politice și anume s-au creat noi alianțe, Turcia având un mare câștig și afirmându-și influența în regiune[9].

Implicațiile cele mai semnificative ale Primăverii arabe s-au regăsit în sectorul economic unde s-a adus atingere atât dezvoltării economice naționale, cât și mondiale. S-a diminuat producția petrolieră în statele din regiune și astfel a scăzut și exportul către piața aferentă iar prețul petrolului pe piață a crescut. De aici provine și preocuparea statelor dezvoltate ale lumii de a ajuta aceste țări pentru depășirea dificultăților economice cu care se confruntă[10].

În plan militar, prezintă importanță poziția în care se află armata. În Egipt armata nu a intervenit în favoarea șefului statului și a guvernului în momentul în care manifestanții au solicitat cedarea puterii politice de către aceștia, iar după îndepărtarea acestora de la conducerea țării, armata s-a angajat în procesul de reformare a țării.

Caz contrar în Bahrein unde armata a luat parte la suprimarea revoltei. Bineînțeles, un caz aparte este Libia unde revolta a culminat cu un război civil iar rebelii au fost susținuți inițial de Franța, pentru ca după aceea conducerea operațiunilor să fie preluată de către NATO, sub mandat ONU, intervenție ce a fost contestată de mai mulți specialiști.

Egipt după Hosni Mubarak

După ce Hosni Mubarak și-a dat demisia și armata a preluat puterea, se credea că lucrurile se vor liniști în Egipt, însă dezamăgirea a înlocuit euforia „în Tunisia, Egipt și Libia, țări în care tranziția politică este blocată de divergențe și violență, în care economiile s-au prăbușit și care se confruntă cu riscul extremismului."[11]

În plus, egiptenii au avut ocazia să vadă că libertatea are prețul său, și așa cum multe alte revoluții o arată, de la revoluția franceză din 1789 până la cea est-europeană din 1989, libertatea nu vine obligatoriu însoțită de prosperitate. Zilele de haos de la Cairo, când Piața Tahrir devenise centrul atenției lumii întregi, și săptămânile imediat următoare au afectat Egiptul „prin blocarea turismului, activităților economice și birocratice, fiind pierderi de circa 1,7 miliarde de dolari"[12].

La data de 13 februarie 2011, imediat după demisia lui Hosni Mubarak, Consiliul Suprem a dizolvat parlamentul Egiptului și a suspendat Constituția ca răspuns la cererile protestatarilor. Astfel, „timp șase luni acestea urmau să dețină puterea până când vor fi organizate noile alegeri"[13]. Proteste majore s-au diminuat, dar nu s-au terminat.

Primele alegeri parlamentare după înlăturarea de la putere a lui Hosni Mubarak au avut loc la sfârșitul anului 2011. Astfel, pe 28-29 noiembrie 2011 au avut loc alegerile pentru Camera Deputaților, Camera Inferioară a Parlamentului Egiptean. Între 20 ianuarie și 11 martie 2012 au avut loc alegerile pentru Cam-

era Superioară (Shura). În urma rezultatelor preliminare, Partidul Libertate și Justiție, brațul politic al Frăției Musulmane, conduce în noua guvernare, urmat de partidul islamist Al-Nour. În iunie 2012, candidatul Fraților Musulmani, Mohamed Morsi, a fost ales președinte al Egiptului, acesta fiind primul președinte egiptean civil, islamist și ales democratic[14].

Imediat ce a fost ales în funcția de președinte, Mohamed Morsi îndepărtează armata, încearcă apoi să-și consolideze atribuțiile, dar provoacă o criză politică dublată de confruntări în stradă, care se prelungesc pe toată perioada anului 2012 și începutul anului 2013. La data de 21 noiembrie 2012-, Morsi „a emis un decret care îi permitea să ia orice decizie și toate acțiunile pe care le consideră necesare pentru a proteja țara"[15], și a promovat un proiect de constituție considerat de militanții pentru drepturile omului drept ultra-islamist. În urma deciziilor și acțiunilor reprezentantului Frăției Musulmane, susținătorii opoziției au ieșit în stradă și au cerut demisia acestuia. Decretul emis de Morsi creează un nou val de proteste. Locul de întâlnire a oamenilor a rămas același, Piața Tahrir, opozanții acuzându-l pe Morsi că vrea să islamizeze țara.

Pe 3 iulie 2013 „armata îl destituie și îl arestează pe Morsi, care denunță o lovitură de stat"[16]. Generalului Abdel Fattah el-Sisi, ministru al Apărării, anunță nominalizarea președintelui Consiliului Constituțional Adly Mansour ca președinte interimar, numirea lui Mohamed El Baradei ca prim-ministru, iar Constituția votată prin referendum la sfârșitul anului 2012 va fi suspendată. Astfel, pe data de 4 iulie 2013, Adly Mansour a depus jurământul ca președinte interimar al Egiptului.

După înlăturarea lui Morsi de la putere, mareșalul Abdel Fattah al-Sissi și armata controlează puterea. În aceste condiții, tranziția pe care mulți oameni și-au dorit-o și pentru care s-au pierdut vieți a fost realizată într-un procentaj destul de mic. A fost doar o tranziție de la un regim condus de Hosni Mubarak și supravegheat de militari la un regim condus temporar de președintele Adly Mansour și prim-ministrul Mohamed ElBaradei și supravegheat tot de militari.

La 18 ianuarie 2014, guvernul interimar a instituit o nouă constituție în urma unui referendum aprobat de o majoritate covârșitoare a alegătorilor (98,1%).[17] În martie 2014 mareșalul Abdel Fattah al-Sissi renunță la funcțiile militare și anunță că dorește să candideze la alegerile prezidențiale. Organizând alegerile în trei zile și cu multe acuzații de fraudă, Al-Sissi a fost instalat președinte în vara anului 2014. Un alt eveniment important a avut loc la finalul anului 2015, când partidele pro Al-Sissi au reușit să aibă majoritatea în Camera Reprezentanților.

Fostul mareșal a reușit o nouă victorie la alegerile parlamentare din din 2018, obținând un nou mandat, dar cea mai importantă reușită pentru acesta a avut loc în anul 2019, când a reușit să modifice o serie de amendamente constituționale. Abdel Fattah al-Sissi, președintele în funcție al Egiptului și-a sporit și mai mult puterea, atât a lui, a președintelui, cât și puterea armatei, crescând durata mandatelor prezidențiale de la 4 ani la 6 ani, pe lângă posibilitatea ca fostul mareșal să candideze pentru alte două mandate. Propunerile au fost aprobate într-un referendum organizat între 20 -22 aprilie 2019.

Dintr-un total de 61.344.503 de persoane cu drept la vot, s-au prezentat 27.193.593 de persoane[18].

	Voturi	Procente
Da	23.416.741	99.83%
Nu	2.945.680	11.17%
Voturi invalide	831.172	3.06%

Sursa: http://english.ahram.org.eg

Corupția, unul dintre principalele motive pentru care oamenii au ieșit în strada în 25 ianuarie 2011, a rămas la același nivel și după schimbarea regimului Mubarak. În continuare o mică minoritate se bucură de privilegii, în timp ce restul populației trăiește în sărăcie. Șomajul este în continuare la cote ridicate, schimbarea regimului nu a adus și crearea unor locuri de muncă, în special pentru tineri.

Cele 18 zile de proteste anti-Mubarak au unit în faimoasa piață Tahrir din Egipt atât copții și musulmanii, cât și liberali și islamiștii, dar și cetățeni din clase sociale diferite, toți având un singur țel, înlăturarea lui Hosni Mubarak. În ansamblu se poate considera că protestatarii și-au atins țelul, iar Hosni Mubarak a fost îndepărtat. Ceea ce urmează să se întâmple într-una dintre cele mai puternice țări din Orientul Mijlociu rămâne în mâinile factorilor de decizie de la Cairo.

În Egipt schimbarea a reușit să își atingă obiectivul primordial în anumite domenii, cel de a pune capăt deceniilor de dictatură, dar nu a avut și alte efecte scontate. În mod firesc, revoltele cetățeniilor s-au axat și pe dorința unei reînnoiri politice, sociale și economice care să permită redistribuirea bogățiilor, creșterea nivelului de trai, scăderea șomajului, crearea unor noi locuri de muncă, în aceste condiții bogățiile urmau să nu rămână exclusiv în mâinile unei minorități aflate la putere. Tranzițiile politice s-au dovedit mult mai lungi și mai dificile decât s-a crezut la început, iar reînnoirile sociale și economice au lipsit cu desăvârșire. În aceste condiții, ieșirea Egiptului din haos pare tot mai dificilă iar beneficiile pentru care au luptat eroii revoltei din 2011 sunt tot mai îndepărtate.

Prezența fostului mareșal Al-Sissi în funcția de președinte al Egiptului, personaj care a avut funcții importante și în perioada expreședintelui Hosni Mubarak, dar și modificarea Constituției prin posibilitatea unor mandate multiple pentru președinte, în paralel cu sporirea puterii acestuia, sunt semne ca Egiptul se află pe o cale îndepărtată de democrație, așadar după "Primăvara Arabă" nu a urmat o tranziție spre democrație ci o revenire la politica anterioară.

Egipt între securitate și insecuritate

The Fund of Peace publică în fiecare an în *The Fragile States Index* nivelul de instabilitate a unui stat. Fragilitatea unui stat poate avea repercusiuni grave pentru cetățenii săi dar și pentru vecinii statului respectiv. Instabilitatea unui stat are la bază o criză, care poate fi declanșată de tensiuni etnice, războaie civile sau revoluții, adică de revolta unei părți a populației împotriva conducătorului. În ultimul raport publicat, cel din anul 2019, Egiptul a primit un punctaj de 88,4 acesta clasificând statul ca fiind mai puțin stabil, dar nu în alertă, ci într-o stare de avertizare.[19]

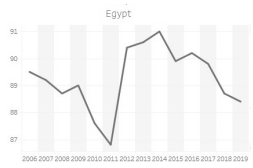
Punctajul este alcătuit din mai mulți indici: coeziunea aparatului de securitate, fragmentarea elitei politice, situația economică, respectarea drepturilor și libertăților, legitimitatea conducerii statului în viziunea populației, serviciile publice sau egalitatea în fața justiției.

Poziția Egiptului este în acest clasament este datorată și "Primăverii Arabe", revoltei din anul 2011 care l-a îndepărtat de la putere pe Hosni Mubarak. Din 2011 au trecut nouă ani, însă nivelul de securitate din Egipt nu este unul stabil.

Acest scor de 88,4 atribuit Egiptului, indică faptul că statul este unul instabil, egalitatea de șanse nu există, femeile, unii membri ai etniilor sau grupurilor religioase au un acces limitat la educație sau locuri de muncă. Acest indice ne indică faptul că în Egipt nu s-a produs nicio schimbare substanțială în ciuda protestelor din 2011 și a schimbărilor politice prin instalarea unui nou guvern în 2012.

Imaginea de mai jos este reflectată de evoluția indicelui statului Egipt din anul 2006 până în anul 2019. Imediat după revolta din 2011 statul egiptean a devenit foarte instabil cu un nivel de securitate redus, însă începând cu anul 2015 el a devenit puțin mai stabil.

instabil cu un nivel de securitate redus, însă începând cu anul 2015 el a devenit puțin mai stabil.

Sursa: https://fragilestatesindex.org/country-data/

Sursa: https://fragilestatesindex.org/country-data/

Securitatea unui stat reprezintă o condiție prealabilă a transformării acestuia în unul democratic, fiind o condiție necesară pentru creștere economică și automat pentru un nivel

de trai mai ridicat pentru populație. Revolta populației din 2011 nu a condus către un stat democratic și stabil.

Cercetările efectuate recent indică faptul că între cauzele principale care au declanșat revoltele „Primăverii Arabe" au fost: evoluțiile demografice din ultimii 30-40 de ani care au avut ca efect o natalitate ridicată ducând la o populație tânără, fără orizonturi sociale și economice; prezența unor regimuri dictatoriale sau autoritariste, care se succed la putere pe principii de clan și clientelă, și care au rezistat cu aceleași personalități 30-40 de ani; corupția generalizată a guvernanților dar și a autorităților locale; încălcarea în mod masiv și fără nicio reținere a drepturilor fundamentale ale oamenilor; inflația mare și scumpirea, în principal, a alimentelor de bază; afirmarea unei noi "politici" de stat și anume a cleptocrației; dar și a sectarismului religios și de clan, la care se mai adaugă și lipsa locurilor de muncă și șomajul care afectează 20-30% din populația aptă pentru activități economice.

Având în vedere derularea evenimentelor politice și sociale în Egipt după "Primăvara Arabă" și faptul că țara se află în continuare în instabilitate, este evident că rezultatele revoltei întârzie să apară. Cu toate că cei mai mulți analiști se așteptau ca în lumea arabă să aibă loc aceeași mișcare care a avut loc în Europa de Est în 1989, acest lucru s-a dovedit a fi o estimare eronată întrucât regiunea nu a fost liberalizată sub nicio formă și probabil că acest lucru nu se va întâmpla în viitorul apropiat.

Egiptul a fost mult timp caracterizat ca un stat cu un aparat de securitate puternic, din acest aparat făcând parte:

- Forțele Armate Egiptene (FEA) care utilizează un sistem bazat pe recrutare
- Garda Republicană care este responsabilă de securitatea președintelui
- Poliția
- Forțele de Securitate Centrale
- Serviciile de informații care sunt formate din 3 structuri: Serviciul de Informații; Serviciul de Investigații privind Securitatea de Stat; Informațiile militare.

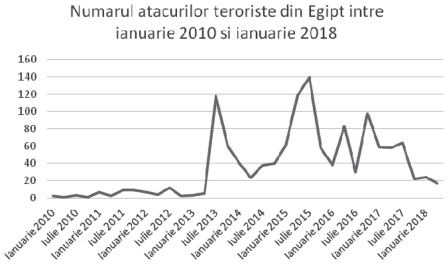
În timpul revoltei din 2011, forțele armate s-au adaptat politicii și transformării economice și au reușit să își mențină hegemonia și puterea în structura statului, în acest fel, aparatul de securitate din Egipt a rezistat oricărei reforme.

Principala problemă a Egiptului pentru a asigura un sistem de securitate eficient atât pentru propria populație cât și pentru turiști rămâne prezența grupărilor teroriste pe teritoriul țării. După revolta din anul 2011 grupările teroriste aflate în Munții Sinai au inițiat o serie de acțiuni violente pe teritoriul Egiptului. Ca răspuns, guvernul a inițiat o operațiune, numita "Operațiunea Vulturul", împotriva insurgenților islamiști, care atacaseră forțele de securitate egiptene din Sinai. În acest fel, violențele din Munții Sinai au crescut din nou, o dată cu lovitura de stat care a dus la izgonirea lui Mohamed Morsi.

În anul 2013 au început atacuri violențe împotriva polițiștilor și soldaților din Egipt, "s-au creat noi grupări armate islamiste pentru a reinstaura stăpânirea islamistă în Egipt, cum ar fi Soldații Egiptului și Mișcarea Populară de Rezistență"[20].

Din 2013 în urma atacurilor teroriste și-au pierdut viața 103 persoane, în anul 2014 și-au pierdut viață 195 de persoane, în anul 2015 și-au pierdut viață 272 de persoane, în anul 2016 au murit în urma atacurilor teroriste 101 persoane iar în anul 2017 și-au pierdut viața 160 de persoane.

În acest peisaj pe alocuri apocaliptic, războiul terorist din Egipt reprezintă o caracteristică a noului regim instalat de fostul mareșal Abdel-Fattah El Sisi. Violența grupărilor teroriste a de venit mai accentuată ca înainte de "Primăvară Araba", au apărut noi grupări teroriste iar atacurile se desfășoară pe întreg teritoriul statului.

Sursa: Institutul Tahrir pentru Politica Orientului Mijlociu

Institutul Tahrir pentru Politica Orientului Mijlociu (TIMEP) a publicat un raport care a

examinat tendințele violenței în Egipt din anul 2010 până în anul 2018. În tabel se poate observa faptul că violența în Egipt a crescut după evenimentele din 2011.

Ca răspuns la aceste atacuri, statul egiptean a creat un nou cadru legal, lărgind definiția terorismului, astfel încât o serie de activități să fie considerate acte de terorism. Poliția și armata au primit mai multe prerogative și astfel au devenit mai puternice, dar nu și în ochii teroriștilor care au continuat atacurile în special împotriva celor două aparate din cadrul statului.

La nivel intern, situația din Egipt este departe de a fi una liniștită, tranziția spre democrație se anunță a fi una destul de lungă. În vara anului 2014 Egiptul a declarat stare de urgență, a redus drepturile și libertățile omului, a restricționat spațiul public, pentru a putea lupta împotriva terorismului. Ultimele evenimente din Egipt arată lupta pentru putere între poliție, armata și elita politică, iar această luptă se desfășoară într-un regim autoritar.

Tot în în numele războiul împotriva terorismului, statul egiptean a luat mai multe măsuri draconice, printre care blocarea a peste 500 de site-uri web, închisoare pentru jurnaliștii care deranjau puterea dar și arestarea și urmărirea penală a unei game largi de dizidenți pașnici.

La nivel internațional, SUA au continuat să sprijine Egiptul în lupta împotriva terorismului, cu toate ca sprijinul financiar s-a diminuat în fiecare an. Sprijin împotriva luptei contra terorismului, Egiptul a primit și din partea vecinilor săi din Orientul Mijlociu.

În ciuda campaniilor succesive de combatere a terorismului prin care din 2014 până în prezent au fost arestați peste 9000 de insurgenți din Munții Sinai sau membri ai grupărilor teroriste, aceștia continuă să recruteze tineri din Egipt sau din alte țări și rămân în continuare cea mai serioasă amenințare la adresa securității Egiptului.

La nivel regional, Egipt s-a implicat și în conflictul din Libia. După prăbușirea regimului lui Muammar Gaddafi, în 2011, țara se află într-un război soldat cu mii de morți, dintre care numeroși civili. În prezent în Libia conflictul este între facțiunea Armată Națională Libiană a lui Haftar, susținut de Egipt, Emiratele Arabe Unite și Rusia și respectiv Guvernul de Uniune Națională susținut de Turcia și Qatar.

Relația între Turcia și Egipt era una tensionată încă din 2013 când a fost înlăturat președintele Mohamed Morsi, de aceea sprijinirea unor entități rivale în Libia a înflamat mai puternic disputa dintre cele două țări - astfel în vara anului 2020 Egipt aprobă dislocarea de trupe în Libia, ceea ce putea însemna un conflict direct cu Turcia. Acest lucru a inflamat situația de securitate la nivel regional, cu implicații internaționale, luând în considerare relația dintre Turcia și Rusia, consolidată în ultimii ani, dar și relația veche de prietenie dintre SUA și Egipt.

În concluzie, consider că restricționarea drepturilor omului, pedepsele colective și execuțiile pripite, în urma unor procese desfășurate în câteva zile, nu au servit în mod eficient obiectivul eradicării terorismului, nu au făcut altceva decât să erodeze statul de drept și să agraveze relația dintre stat și cetățean. De asemenea, costurile economice ridicate ale acestor metode nu au fost justificate, deoarece atacurile teroriste se intensificau în fiecare zi.

În anul 2018 atacurile au scăzut, dar în continuare în Munții Sinai se găsesc mulți insurgenți înarmați iar pe teritoriul Egiptului aproape zece grupări teroriste. Lupta împotriva terorismului este departe a se fi terminat, asta și pentru că, deși beneficiază de sprijin din partea SUA, UE și a vecinilor din Orientul Mijlociu, Egiptul a ales o abordare ineficientă, impunând restricții împotriva populației. În cele din urmă, populația civilă a provinciei respective a plătit și va continua să plătească un preț dureros în această luptă.

Note

[1] Al-Nahda - Denumita si Renașterea arabă reprezintă mișcarea culturală care a avut loc în țările din Orientul Mijlociu in secolul XIX

[2] David W. LESCH, Mark L. HAAS, The Arab Spring: Change and Resistance in the Middle East, Westview Press, Colorado, 2013, p. 328.

[3] Idem, p. 328.

[4] Lisa ANDERSON, „Demystifying the Arab Spring: Parsing the Differences Between Tunisia, Egypt and Libya" în The Council of Foreign Relations, *The New Arab Revolt:*

What Happened, What It Means, and What Comes Next, Foreign Affairs, New York, 2011, p.325.

[5] Nassim Nicholas TALEB, Mark BLYTH, „The Black Swan of Cairo: How Suppressing Volatility Makes the World Less Predictable and More Dangerous" în The Council of Foreign Relations, *The New Arab Revolt: What Happened, What It Means, and What Comes Next*, Foreign Affairs, New York, 2011, p.152.

[6] Dumitru CHICAN, *Primavara araba sau chipurile lui Ianus*, Editura Proema, Bucuresti, 2011 p. 54

[7] David W. LESCH, Mark L. HAAS, *The Arab Spring: Change and Resistance in the Middle East*, Westview Press, Colorado, 2013, p. 28.

[8] EUROPEAN UNION, *EU's response to the „Arab Spring": The State-of-Play after Two Years*, Brussels, 08 February 2013 A 70/13

[9] *Revista de Științe Militare*, Nr. (1) 26, ANUL XII, 2012, p. 15

[10] Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate, *Echilibrul de putere și Mediul de securitate,* Ed. Universității Naționale de Apărare „Carol I" București, 2011, p. 52.

[11] Richard HAASS, „Reflections on the Revolution in Egypt" în The Council of Foreign Relations, *The New Arab Revolt: What Happened, What It Means, and What Comes Next*, Foreign Affairs, New York, 2011, p.117.

[12] Mohsin KHAN, *The Economic Consequences of the Arab Spring,* Atlantic Council. Rafik Hariri Center For The Middle East, Washington, 2014, p 9

[13] David W. LESCH, Mark L. HAAS, *The Arab Spring: Change and Resistance in the Middle East,* Westview Press, Colorado, 2013, p. 327,

[14] http://www.reuters.com/article/2013/11/08/us-gypt-elections-idUSBRE9A70DC20131108, consultat la 27.04.2020.

[15] http://www.nytimes.com/2012/11/23/world/middleeast/egypts-president-morsi-gives-himself-new-powers.html?_r=0, consultat la 27.04.2020.

[16] http://edition.cnn.com/2013/07/03/world/meast/egypt-protests/, consultat la 27.04.2020.

[17] https://www.aljazeera.com/news/middleeast/2014/01/egypt-constitution-approved-981-percent-201411816326470532.html, consultat la data de 02. 05.2020.

[18] http://english.ahram.org.eg/NewsContent/1/64/330543/Egypt/Politics-/UPDATED-Egypts-constitutional-amendments-passed-by.aspx, consultat la data de 02.05.2020.

[19] https://fragilestatesindex.org/category/analysis/fragile-states-index-2019/, consultat la data de 02.05.2020

[20] https://carnegie-mec.org/2015/10/21/egypt-s-escalating-islamist-insurgency/ijgn, consultat la data 02. 05. 2020.

ABSTRACT

International political scene it was shaken starting with December 2010. A part of the societies that compose the "Arab world" declared ager and able to rise above the injustice, oppression and militancy to which it has been subjected for many decades by their leaders.

The action called Arab Spring will lead to modification of regimes in four states: Egipt, Libia, Yemen and Tunisia. The peoples revolt in Middle East has triggered in regional and globally security. The Fragile States Index found Egypt less stable with a score of 88.4, not on alert but on supervision. Egypt's position in this ranking is also due to the "Arab Spring" uprising in 2011 that removed Hosni Mubarak from power. Nine years have passed since 2011, but the security level in Egypt is not stable, so the Egyptian state has started a war against terrorist and insurgent groups in the Sinai Mountains, a war that is taking place in Egypt. The fight against terrorism has triggered a state of instability in Egypt. The political leadership has chosen an inefficient approach to imposing restrictions on the population, in the end, the civilian population of the province has paid and will continue to pay with their lives in this fight.

Cuvinte-cheie: Egipt, gherilă, terorism, Primavara Arabă, securitate, apărare, reformă

Claudia Cardoș este absolventă a Facultății de Științe Politice a Universității București, a unui master în relații internaționale și actualmente este doctorandă în cadrul aceleiași facultăți. Este specializată în probleme de securitate ale Orientului Mijlociu.

Radicalismul islamic somalez: de la amenințare regională la pericol global

Florentina MIHALCEA

Introducere și obiective

26 ianuarie 1991 marchează începutul sfârșitului pentru statul somalez. Odată cu războiul civil izbucnit pe fondul căderii dictaturii lui Siad Barre, Somalia nu a mai avut un guvern central funcțional, fiind pentru decenii întregi, epicentrul violenței din Estul Africii. Acest stat este terenul luptei pentru putere a mai multor agenți, precum seniorii războiului, clanurile somaleze, grupările teroriste, radicalii islamici și piratii somalezi. Adițional violenței alarmante, guvernul somalez este incapabil să își impună autoritatea asupra întregii populații și să controleze întregul teritoriu, existând mișcări cu pretenții secesioniste. Astfel, Somalia s-a plasat în ultimii ani mereu pe primele locuri ale *Indexului Statelor Fragile*[1], ocupând în 2019 locul al doilea, după Yemen, fiind clasată ca stat cu grad de alertă maximă. Eșecul statului somalez este considerat la nivel global o catastrofă umanitară, fiind răspunzător pentru jumătate de milion de decese, forțând peste două milioane de somalezi să își abandoneze domiciliul și să caute azil politic în alte state[2].

În lipsa unei guvernări *de facto* a Somaliei de la căderea regimului Barre până în 2006, urmată de o conducere slabă, puternic dependentă de ajutor extern (organizații internaționale și puteri regionale), radicalismul islamic a reușit să atragă sprijin din partea somalezilor. Dorința unei autorități guvernamentale islamice a fost existentă încă din timpul regimului comunist, însă nu a avut implicații politice sau vreun impact concret la nivel administrativ. Odată cu haosul creat de războiul civil somalez, pretențiile radicalilor cresc, aceștia militând pentru guvernarea *Somaliei Mari* conform legii islamice. Aceștia reușesc să obțină controlul orașului Mogadishu pentru o scurtă perioadă, fiind înlăturați de la putere de către trupele etiopiene. Conflictul militar asimetric între acești extremiști si trupele internaționale (Etiopia, Kenya, Misiunea Uniunii Africane în Somalia- AMISOM) îi forțează pe jihadiști să își schimbe modul de organizare și de atac, să devină din ce în ce mai creativi din punct de vedere militar și să mobilizeze sprijin popular.

Reconstrucția națională nu s-a încercat doar la nivelul Somaliei, organizațiile internaționale contribuind și la stabilizarea altor națiuni, precum Rwanda, Sierra Leone, Republica Democrată Congo, Haiti, Cambodgia etc. Importanța internațională acordată eșecului statal și a statelor instabile în general a crescut odată cu atacurile din 11 septembrie 2001, episod ce a dovedit pericolul transfrontalier impus de organizațiile teroriste cu baze în astfel de țări. Statele eșuate sunt considerate amenințări transnaționale, *Strategia Europeană de Securitate* definind eșecul statal drept *„un fenomen alarmant care subminează guvernanța globală și accentuează instabilitatea regională”*[3]. Astfel, la nivel internațional au fost intensificate eforturile de reconstrucție a acestor state. Pentru a stabiliza națiunile vulnerabile este necesară contribuția activă a al-

tor state și, implicit, a organizațiilor regionale și internaționale. Acești agenți trebuie să își unească eforturile pentru a rezolva problemele ce țin de securitatea internațională și de securitatea internă, a dezvolta și a construi instituții politice eficiente în statele eșuate.

În prezent, reconstrucția națională somaleză nu se confruntă numai cu probleme de factură sociopolitică, ci și cu impedimente naturale precum secete[4], inundații[5], invazii de lăcuste[6] sau virusuri cu risc epidemiologic crescut, ca SARS-CoV-2. Cu toate că pandemia COVID-19 a cauzat stoparea activității în multe domenii la nivel global, lupta pentru dominație a grupării al-Shabaab nu s-a oprit. Jihadiștii au lansat atacuri în mod repetat pe teritoriul Somaliei, majoritatea pe bază de explozibil, autoritățile somaleze, forțele AMISOM și SUA încercând să le contracareze. Pe lângă activitatea criminală ridicată, militanții al-Shabaab au fost inițial opozanți ai măsurilor de distanțare socială și de combatere a virusului, încurajând populația să continue să frecventeze în număr cât mai ridicat moscheele și să urmeze cursurile școlilor islamice. Deși susținea faptul că epidemia de COVID-19 afectează doar statele americane și europene, odată cu creșterea numărului infectărilor și deceselor în Somalia, organizația a început să realizeze amenințarea reprezentată de virus la adresa forței de luptă jihadiste. Astfel, aceasta a început să încurajeze cetățenii să se trateze și chiar a creat o bază de izolare și tratament în Jilib, ca răspuns la sistemul statal de sănătate deficitar[7].

În această lucrare îmi propun să analizez mediul în care s-a dezvoltat radicalismul islamic în Somalia contemporană (post 1991), axându-mă pe modul în care grupările extremiste islamice au obținut și au mobilizat susținerea populară. Pentru a înțelege modul în care funcționează societatea somaleză, voi contextualiza succint situația politică din teritoriile somaleze a secolelor al XX-lea și al XXI-lea. De asemenea, voi explica pe scurt modul în care a ajuns extremismul islamic în Africa Răsăriteană și rațiunile pentru care al-Qaeda nu a reușit să își consolideze prezența în rândul somalezilor. În continuare voi analiza contextul în care apar al-Ittihad al-Islamiya, Uniunea Tribunalelor Islamice (*Islamic Courts Union*-ICU) și al-Shabaab, scopul acestor organizații, modul de operare și de consolidare a susținerii populare. În ultimul rând, doresc să explic modul în care operează al-Shabaab, ca organizație teroristă independentă ulterior dispariției ICU. Astfel, voi urmări retorica pe care aceștia o folosesc, cum folosesc aceștia tehnologia pentru a recruta, cum se finanțează, finalizând cu transformarea acesteia dintr-o grupare teroristă națională la una internațională.

Contextul social și cultural al Somaliei

Din punct de vedere etnic, Somalia este considerată una dintre cele mai omogene națiuni africane, aproximativ 85% din populație identificându-se drept somaleză[8]. Cu toate acestea, societatea somaleză este organizată din punct de vedere social în funcție de clanuri, apartența la un clan influențând puternic stilul de viață al individului. Astfel, un somalez se naște într-un clan, fapt ce îi setează poziția în societate și definește modul în care acesta se va raporta la alți somalezi. Apartenența la un astfel de grup social este adânc înrădăcinată în identitatea unei persoane, simplul nume al clanului putând oferi informații despre regiunea din care un individ provine sau în care locuiesc, ocupația pe care o are, pe cine susține în cadrul alegerilor politice sau cine sunt bătrânii clanului său. Există două linii de descendență: *Somaale* și *Saab*. Pe linia *Somaale*, există patru clanuri majoritare, numite istoric *„clanuri nobile”*- Darod, Hawyie, Dir, Isaaq- care au la origine păstori nomazi. Cele mai importante clanuri din familia *Saab* sunt Rahanwyen și Digil, constituind împreună cu alte grupuri mai mici categoria clanurilor minoritare somaleze. Cele din urmă au la origine cultivatori și fermieri sedentari, fierari, meșteșugari, fiind considerați inferiori din punct de vedere social de către membrii clanurilor nobile[9]. Fiecare clan se împarte în mai multe subclanuri care se pot ramifica la rândul lor în mai multe grupuri, distincțiile între acestea apărând în funcție de descendență, tradiții, cutume, ocupații etc. Aceste șase clanuri ocupă diferite regiuni din

Somalia, apărând conflicte în unele zone unde există un clan majoritar și unul sau mai multe clanuri minoritare, iar în anumite cazuri pot fi tensiuni și în interiorul clanurilor.

Scurt context istoric al Somaliei

Teritoriul somalez a fost împărțit între Imperiul Britanic, Imperiul Francez, Imperiul Italian și Etiopia în cinci provincii politico-administrative diferite. Odată cu decolonizarea Africii, Somalia Italiană și Somalia Britanică devin independente și decid să se unească în 1960. Elitele somaleze conduc demersuri pentru a înființa *Somalia Mare*, dorind să fie incluse și regiunea Ogaden (teritoriu integrat Estul Etiopiei), Provincia de Nord-Est (regiune ce aparține Kenyei) și teritoriul actualului stat Djibouti. Încercările acestora sunt fără succes, însă visul *Somaliei Mari* continuă odată cu venirea la putere a dictatorului Siad Barre în octombrie 1969. Regimul comunist Barre a fost caracterizat de favoritismul politic al propriului clan, adâncirea rivalităților în interiorul populației și stagnare economică. Pe baza nemulțumirii populare crescânde și a unei crize interne provocate de pierderea războiului Ogaden cu Etiopia (1977-1978), are loc o lovitură de stat extrem de violentă în urma căruia Siad Barre părăsește capitala[10]. Căderea regimului comunist în 1991 a declanșat Războiul Civil Somalez care are loc și în prezent, anume lupta pentru putere a clanurilor, a facțiunilor politice, a seniorilor războiului (*warlords*) sau a grupărilor islamiste. Pentru a media situația, a instaura pacea și a reconstrui statul african au avut loc nenumărate inițiative diplomatice și militare la care au participat mai multe state și organizații internaționale: Statele Unite ale Americii, Etiopia, Kenya, Organizația Națiunilor Unite (ONU), Uniunea Africană (UA), Uniunea Europeană (UE) etc. Războiul Civil Somalez este unul dintre cele mai sângeroase conflicte contemporane înregistrând peste 500.000 de victime, forțând 2 milioane de somalezi să părăsească țara și să caute refugiu în alte state[11]. Numai în 2019 acest conflict a cauzat strămutarea internă a 2,6 milioane de somalezi[12].

Radicalismul islamic în Africa de Est

Extremismul islamic ia amploare în Africa de Est încă din 1991, odată cu sosirea în Sudan a fondatorului și liderului *al-Qaeda*, Osama bin Laden. Acesta este invitat în Cornul Africii de Hasan al-Turabi, conducătorul *Frontului Național Islamic* (*National Islamic Front*), coaliție islamică radicală influentă în Khartoum, pentru a îl ajuta în lupta împotriva creștinilor separatiști din Sudanul de Sud. În timpul ședерii în Africa, bin Laden stabilește o rețea complexă de afaceri și întreprinderi teroriste, ascunse sub umbrela unor organizații non-guvernamentale. Astfel, înființează *Shura*[13] *Armatei Islamice* (*Islamic Army Shura*), cu scopul de a coordona trupele și membrii grupărilor teroriste partenere Al-Qaeda din țările Orientului Mijlociu și Asia de Sud-Est, dar și țări africane precum Libia, Tunisia, Maroc, Somalia, Eritreea, Ciad, Mali, Nigeria, Niger și Uganda. Acesta este izgonit de către autoritățile sudaneze în 1996 din cauza presiunii regionale și internaționale în urma implicării al-Qaeda în încercarea de asasinare din Etiopia a președintelui egiptean Hosni Mubarak din iunie 1995. Osama bin Laden se întoarce în Afganistan, de unde continuă să coordoneze activitatea rețelei teroriste sub protecția talibanilor[14].

Cu toate că al-Qaeda stabilește o prezență destul de puternică în Estul Africii, cu precădere în Sudan, Kenya și Tanzania, aceasta nu reușește să își consolideze influența și în Somalia în anii ,90. Populația somaleză nu empatiza cu luptătorii al-Qaeda, văzându-i ca pe niște străini, niște intruși, nefiind atrasă de discursul împotriva americanilor, africanii văzând SUA ca pe un ajutor, nu ca pe un inamic, fiind principalul furnizor de ajutor umanitar[15]. În același timp, al-Qaeda nu înțelege importanța clanismului din Somalia, părăsirea clanului pentru a face parte dintr-o organizație teroristă străină fiind un sacrificiu mult prea mare pentru somalezi. De asemenea, majoritatea somalezilor

sunt adepții sufismului[16], fiind incompatibili cu salafismul[17] promovat de al-Qaeda.

Al-Ittihad al-Islamiya

Radicalismul islamic apare pentru prima dată în Somalia la sfârșitul anilor ,80 când se formează *al-Ittihad al-Islamiya* (AIAI), fiind tradus ca *Unitatea Islamului*. Această mișcare apare în Mogadishu prin asocierea tinerilor musulmani care au studiat la universități din Orientul Mijlociu, inspirându-se din mișcările islamice din această zonă, dorind crearea unui stat islamic în Cornul Africii care să guverneze după legea *sharia*. AIAI este o reacție a salafiștilor somalezi la corupția și clanismul regimului Barre, mai exact la discriminarea și oprimarea anumitor grupuri.

După căderea dictaturii în 1991, al-Ittihad începe să se axeze pe anexarea regiunii Ogaden de către Somalia, consolidând autoritatea islamică în această zonă. Astfel, obține în mod violent controlul a câteva orașe din sudul Somaliei și din regiunea Ogaden a Etiopiei, fiind implicată în confruntări militare cu generalul Aideed și cu armata etiopiană. Pentru a obține sprijin popular, această grupare stabilește infrastructuri sociale, politice și administrative în regiunile în care avea influență, umplând golul lăsat de guvernarea statală practic inexistentă din acea perioadă. Astfel, oferă educație religioasă, înființează tribunale care funcționează după legea islamică, oferă locuri de muncă, construiesc clădiri publice și rețele de apă potabilă etc. Pentru a își consolida stabilitatea, recrutează oameni de afaceri somalezi și își dezvoltă o miliție bine antrenată[18]. În acest timp, al-Qaeda, care era deja prezentă în Cornul Africii, susține în anumite momente activitatea AIAI. În 1992, Osama bin Laden trimite agenți operativi în Nairobi, folosind drept acoperire pentru aceștia o organizație non-guvernamentală. Scopul acestei misiuni este de a oferi susținere și arme luptătorilor islamiști din Somalia[19]. Totodată, al-Qaeda pretinde implicare în episodul *Black Hawk Down* din 1993, însă nu sunt găsite dovezi care să ateste vreo contribuție a organizației teroriste în acest eveniment[20]. Se speculează că în perioada 1991-1996 al-Qaeda ajută gruparea AIAI în obținerea și menținerea controlului în orașul Luuq și în regiunea Juba Inferioară.

Al-Ittihad este prezentă și la nivelul autorității centrale noi stabilite în 2000, comisia de securitate a *Guvernului Național Tranzițional* (*Transitional National Government*- TNG) incluzând adepți ai grupării teroriste. În cadrul *Adunării Naționale Tranzitionale* (*Transitional National Assembly*- TNA), AIAI are infiltrați la momentul anului 2002 în jur de 12 islamiști radicali[21]. Totodată, această grupare este influentă și în viața politică din Puntland, susținând activ pentru poziția de președinte un adept AIAI la conferința de la Garowe din 2001. Guvernarea centrală neagă cu vehemență orice legătură cu al-Ittihad, al-Qaeda sau orice altă organizație radicală islamică, afirmând că pe teritoriul Somaliei nu activează vreo grupare teroristă[22]. După atacul Turnurilor Gemene de pe 11 septembrie 2001, Statele Unite adaugă al-Ittihad al-Islamiya pe lista grupărilor teroriste internaționale[23], motiv pentru care TNG încearcă să ascundă orice influență a acestei organizații teroriste în cadrul guvernării somaleze.

Administrația Uniunii Tribunalelor Islamice

În 2004 are loc Conferința de la Nairobi, în urma căreia se înființează *Parlamentul Federal Tranzițional* (*Transitional Federal Parliament*- TFP) și *Guvernul Federal Tranzițional* (*Transitional Federal Government*- TFG), fiind numit președinte Abdullahi Yusuf Ahmed, figură pro-etiopiană, pro-americană, luptător vehement împotriva radicalismului islamic. Prin urmare, pentru islamiștii radicali din Mogadishu a căror influență crește din ce în ce mai mult, stabilirea unei guvernări care se opune activității lor și care se află în relații strânse cu Etiopia reprezintă un pericol puternic, care trebuie înlăturat. Aceștia se unesc oficial în 2005 sub denumirea de *Uniunea Tribunalelor Islamice* (*Islamic Courts Union*- ICU), având ca scop crearea unei administrații bazate pe legea *sharia*, rivală TFG. ICU înființează o miliție numită *al-Shabaab* (*Tinerii*), care

devine cunoscută pentru asasinatele politice, ucigând în Mogadishu orice persoană suspectă de colaborare cu TFG, Etiopia sau SUA. Totodată, numai în 2005, al-Shabaab încearcă de patru ori să îi asasineze pe Abdullahi Yusuf și prim-ministrul Ali Muhammad Ghedi[24]. Datorită terorii instaurate prin al-Shabaab și a retoricii naționaliste și islamice puternice, ICU ajunge să controleze orașul Mogadishu în perioada 2005-2006. Din cauza situației de securitate volatile din Mogadishu, TFG operează din Nairobi, Kenya pentru o perioadă de trei luni până când președintele somalez, Abdullahi Yusuf, la presiuni kenyene, decide relocarea noilor instituții federale tranziționale în Baidoa, Somalia[25].

Cu toate acestea, dominația ICU asupra fostei capitale nu rămâne necontestată de către somalezi. Astfel, la începutul anului 2006 se formează gruparea opozantă *Alianța pentru Restaurarea Păcii și Combaterea Terorismului* (*Alliance for the Restoration of Peace and Counter-Terrorism-* ARPCT), alcătuită din membri ai clanului Hawiye, care controlează Mogadishu, oameni de afaceri și seniori ai războiului, nemulțumiți de stăpânirea radicalilor islamici a orașului. Această inițiativă este aprobată și sponzorizată de Statele Unite ale Americii prin intermediul CIA[26], având drept scop eradicarea terorismului, suspectând că în Somalia se refugiază agenți al-Qaeda care au fost implicați în atentate teroriste în Africa de Est. În februarie 2006 are loc prima confruntare militară între ARPCT și ICU cauzată de disputa pentru controlul unui port maritim dintre doi oameni de afaceri somalezi rivali. Au loc numeroase lupte violente în Mogadishu între cele două grupări soldate cu victorii de partea islamiștilor, având luptători mult mai bine antrenați, echipați și mult mai motivați decât cei ai coaliției. Războiul se încheie în iunie 2006 cu înfrângerea și retragerea alianței susținută de americani, ICU câștigând controlul întregului oraș. Mulți membri ai ARPCT dezertează, refugiindu-se în Etiopia și Kenya, iar alții se alătură islamiștilor împotriva cărora luptaseră în trecut[27].

ICU controlează fosta capitală pentru o perioadă de aproximativ de șase luni, până în decembrie 2006 când Etiopia intervine militar pentru a ajuta guvernarea somaleză centrală să își mute instituțiile federale tranziționale (TFP și TFG) și a restabili capitala administrativă la Mogadishu. Inițial, ICU se bucură de susținere publică din partea somalezilor, reușind să stabilească cel mai mare grad de siguranță pentru civili din 1991, seniorii războiului fiind alungați de către islamiști din fosta capitală și bandele criminale fiind aspru pedepsite de către tribunalele *sharia*. Totodată, nivelul de stabilitate adus de către aceștia în Mogadishu, îmbunătățesc semnificativ comerțul, prețurile alimentelor devenind mult mai accesibile pentru somalezul de rând. Cu ajutor militar din partea eritreenilor, reușesc să renoveze principalul aeroport din țară și portul din Mogadishu[28]. Treptat, ICU începe să își răspândească influența și în afara acestui oraș, având succes în special în zone rurale și sărace, fiind văzuți de populația din acele zone nu doar ca o administrație care aduce siguranță și stabilitate, ci și ca o alternativă favorabilă clanismului. În zonele sărace locuite de clanuri neinfluente în administrația centrală somaleză, egalitatea între somalezi promovată de ICU aduce acestei organizații mulți susținători.

În ciuda reușitelor ICU, susținerea populară începe să scadă treptat odată cu radicalizarea acestei grupări. Este important de notat faptul că ICU era o coaliție foarte vastă, fiind compusă din salaftiști și sufiști moderați, dar și radicali salaftiști, și chiar și jihadiști. Cu toate că există o proporție considerabilă de moderați în interiorul grupării, radicalii devin cei mai vocali și cei mai activi, implementând în zonele pe care le controlează politici sociale foarte stricte. Astfel, deciziile de a interzice drogul numit *khat*[29], reuniunile publice mixte dintre bărbați și femei, a cinematografelor, a evenimentelor artistice publice, a fotbalului și înăsprirea pedepselor *sharia* atrag nemulțumire populară. Totodată, nemulțumirea crește și în rândul oamenilor de afaceri somalezi deoarece noua administrație islamică le impune anumite restricții în activitatea lor și îi obligă să le predea anumite vehicule pe care aceștia le dețineau[30].

Rivalitatea dintre clanuri este o problemă recurentă în viața politică și socială a Somaliei care se resimte și în cazul conducerii islamiste din Mogadishu. Clanul Hawiye a dominat dintotdeauna fosta capitală, controlând im-

plicit viața politică, fiind cei mai reprezentați în cadrul instituțiilor politice, acest lucru fiind văzut drept un abuz de către celelalte clanuri care, de multe ori, nu erau corect reprezentate politic. Deși controlează de facto Mogadishu, acest clan constituie doar 20-25% din totalul populației somaleze. Miliția al-Shabaab este condusă de către subclanul Habar Gidir al clanului Hawyie, șefii comitetelor din ICU sunt din același clan (șase dintr-un total de nouă), iar cei patru lideri ai *shurei* sunt toți din această facțiune[31]. Fiind sensibili la dominația din trecut a anumitor clanuri, somalezii observă rapid dominația clanului Hawiye din conducerea ICU, fapt care duce la creșterea nemulțumirii populare față de administrația islamică pentru membrii celorlalte clanuri.

Radicalii încep să devină din ce în ce mai influenți în cadrul ICU, cea mai puternică ramură a acestei organizații fiind cea militară, al-Shabaab controlând cu strictețe regiunile guvernate de legea *sharia* prin intermediul celor 30 de tribunale ale administrației. Cu toate că popularitatea ICU începe să scadă în rândul somalezilor, ceea ce aduce sfârșitul guvernării lor este provocarea tensiunilor cu Etiopia. Astfel, administrația islamistă declară *jihad* Etiopiei, îndemnând somalezii de pe teritoriul etiopian să se revolte împotriva guvernării statale și oferă sprijin grupărilor de gherilă care luptă împotriva guvernului etiopian: *Frontul de Eliberare Oromo* (*Oromo Liberation Front- OLF)* și *Frontul de Eliberare Națională al Ogadenului* (*Ogaden National Liberation Front- ONLF)*. Pretextul ICU pentru aceste acțiuni este apărarea împotriva trupelor etiopiene care doresc să controleze Somalia, având relații strânse cu TFG și trupe militare staționate în mod ilegal pe teritoriu somalez[32]. Deși jihadiștii nu atacă direct trupele etiopiene, Etiopia răspunde militar amenințărilor, lansând ofensive simultan asupra bazelor inamice din regiunile Galgaduud, Muduq, Hiran și Bay în decembrie 2006. Islamiștii nu fac față atacurilor etiopiene, pierzând aproximativ 1.000 de oameni în luptă, fapt ce cauzează conflicte interne puternice și scade considerabil moralul luptătorilor. Fiind depășiți de situație, trupele ICU se retrag la baza principală din Mogadishu, loc în care trupele etiopiene se așteptau să aibă loc confruntarea decisivă, unde jihadiștii vor deține un avantaj strategic semnificativ. Spre surprinderea tuturor, odată cu retragerea în Mogadishu, ICU se desființează, predând armele și vehiculele militare milițiilor clanurilor din acel oraș și se duc către sud, pentru a se refugia în Kenya. Pentru a bloca accesul jihadiștilor pe teritoriul său, Kenya își închide granițele, forțând populația afectată de război care caută refugiu în statul kenyan să rămână în Somalia. Profitând de criza internă a islamiștilor și de haosul provocat de dizolvarea ICU și având suspiciuni că niște agenți al-Qaeda s-ar afla în grupul celor care vor să se refugieze în Kenya, americanii lansează două atacuri aeriene lângă granița kenyană. În urma acestui episod sunt uciși 8 luptători al-Shabaab, lucru care adâncește și mai mult ura jihadiștilor pentru SUA, întărind în ochii acestora legătura dintre Etiopia și SUA[33]. Pe 28 decembrie 2006, armata etiopiană asigură în mod pașnic ocuparea clădirilor guvernamentale de către TFP și TFG, capitala politică fiind mutată înapoi în Mogadishu.

Intervenția AMISOM

Cu toate că Instituțiile Federale Tranziționale reușesc să ocupe fizic capitala într-un final și amenințarea ICU dispare, populația este încă ostilă față de noua autoritate instaurată, în special față de trupele etiopiene staționate încă pe teritoriu somalez. Astfel, în februarie 2007 este aprobată *Misiunea Uniunii Africane în Somalia* (*African Union Mission to Somalia-* AMISOM), coordonată de UA, pentru a susține TFP și TFG și a coordona negocierile pentru reconciliere în Somalia[34]. La începutul anului 2007, au loc mai multe încercări de negociere între TFG și susținătorii săi și opoziție, însă nu au niciun rezultat. În această perioadă, opoziția TFG era formată din mai multe grupări: milițiile clanurilor, seniorii războiului și islamiștii. Din cauza rivalității dintre clanuri și a istoricului de abuz a coalițiilor de clanuri aflate la conducere, clanurile se revoltă împotriva unei conduceri centrale, operând prin milții de gherilă. Seniorii războiului doresc să își continue afacerile ilegale precum traficul de arme și de droguri, activități care devin sancționabile odată cu instaurarea unei

guvernări și a unui sistem de taxare, un inconvenient evident pentru aceștia. Islamiștii își cer în continuare dreptul de a guverna Somalia conform legii *sharia*, detonând explozibili în puncte cheie ale capitalei, executând atacuri sinucigașe împotriva trupelor de menținere a păcii, a membrilor TFG și a trupelor etiopiene. Astfel, asasinatele politice, ambuscadele și atacurile de gherilă, grenadele și minele tereste improvizate, bombele și atacurile sinucigașe ajung să fie destul de întâlnite în această perioadă. Un eveniment extrem de brutal are loc în martie 2007, când pe străzile capitalei sunt expuse public cadavrele arse ale unor soldați etiopieni, similar cu episodul *„Black Hawk Down"* din octombrie 1993[35]. Violența din Somalia atinge cote alarmante, TFG și trupele etiopiene ripostând la fel de brutal, rănind și ucigând mii de civili, impunând restricții asupra distribuirii ajutorului umanitar furnizat de organizațiile internaționale în încercarea de a înfometa și de a produce pagube luptătorilor opoziției, fapt ce a aduce critici din partea Comisiei Europene și a ONU. Aceste atacuri au efecte devastatoare pentru populația somaleză- sunt uciși 10.000 de civili, orașe și cartiere întregi sunt evacuate, peste un milion de somalezi părăsesc țara pentru a căuta refugiu în statele vecine, rezultă o foamete a cărei victime sunt peste 3 milioane de somalezi- aceste date fiind valabile numai pentru perioada 2006-2009. Deși numărul pagubelor este clar mai ridicat de partea islamiștilor și a susținătorilor acestora, pierderile suferite de etiopieni depășesc numărul așteptat, fiind uciși sute de soldați[36]. În urma negocierilor de pace din Djibouti din 2008 este decisă retragerea trupelor etiopiene din Somalia care este finalizată pe 25 ianuarie 2009.

Odată cu retragerea trupelor etiopiene, violențele din partea al-Shabaab cresc, țintele fiind membrii TFG și trupele AMISOM. Până în anul 2010, gruparea ajunge să controleze majoritatea sudului Somaliei, aproximativ o treime din teritoriul statului, reușind să supună populația prin frică. Spre deosebire de guvernarea ICU și de celelalte grupări radicale islamice somaleze, al-Shabaab susține o implementare a legii *sharia* mult mai brutală. Astfel, sunt practicate amputările, lapidările, flagelările și alte pedepse pentru păcate și infracțiuni precum furtul, adulterul, nerespectarea orelor de rugăciune etc. În zonele aflate sub administrarea al-Shabaab, sunt scoase în ilegalitate cinematografele, discotecile, petrecerile, dansul, vizionările de filme și de sporturi și practicarea anumitor sporturi (fotbal în special)[37].

Totodată, retorica al-Shabaab este de *jihad defensiv*, în sensul în care se spune că este de datoria grupării și a susținătorilor acestora să se apare și să spulbere inamicii "păgâni" care i-au atacat. „Atacatorii" sunt TFG, Etiopia, AMISOM, SUA, reprezentanți ai creștinătății și ai Occidentului, care răspândesc minciuni și informații false despre poporul somalez și despre islam. Prin urmare, persoanele care luptă de partea al-Shabaab sunt văzute ca eroi, fiind glorificate, reprezentând somalezi musulmani care trebuie luați drept model de restul populației, îmbinând naționalismul somalez cu radicalismul islamic. Al-Shabaab se folosește de radio, controlând posturile de radio din regiunile pe care le administrează, dar cel mai populară metodă prin care își răspândesc agenda este internetul, încărcând pe site-uri precum Youtube, Twitter și alte rețele de socializare populare în Africa videoclipuri care înfățișează violența grupării teroriste alături de mesaje de recrutare adresate populației somaleze[38]. Motivul pentru care al-Shabaab se bucură de atâția recruți este faptul că luptătorii acestei organizații sunt plătiți destul de bine, oferind un nivel de stabilitate pentru familiile combatanților pe care autoritățile statale nu îl pot asigura. Totodată, această grupare renovează și îmbunătățește infrastructura orașelor controlate de ea, precum sisteme de irigație și canalizare, fiind un progres față de ceea ce asigură guvernarea centrală. În februarie 2012, al-Shabaab devine oficial afiliată al-Qaeda, fapt ce cauzează tensiuni în interiorul grupării somaleze[39].

Al-Shabaab are o rețea bine pusă la punct, obținând bani din răscumpărările plătite pentru recuperarea victimelor răpite de către teroriști, impunerea taxelor în zonele comerciale și porturile din zonele controlate, investirea în aur, dar și prin donațiile credincioșilor și comunităților pe care le administrează. Astfel, oamenii pot dona bani; le pot oferi mâncare, haine, medicamente și adăpost luptătorilor și familiilor acestora; pot îngriji familiile combatanților decedați în luptă, ajutând văduvele și orfanii sau pot colecta donații în numele

al-Shabaab[40]. Totodată, un raport ONU susține faptul că Eritreea oferă grupării lunar 80.000 de dolari prin intermediul ambasadei eritreene din Nairobi, acuzație pe care Eritreea o neagă vehement[41].

Extinderea pe plan internațional a al-Shabaab

Gruparea teroristă începe să opereze și în plan internațional, plasând bombe în două locații din Kampala, Uganda, pe 11 iulie 2010, omorând 74 de oameni și rănind 85. Țintele alese sunt un restaurant cu specific etiopian și o locație unde avea loc vizionarea finalei Campionatul Mondial de Fotbal disputată între Olanda și Spania. Al-Shabaab comite acest atentat dublu împotriva Ugandei întrucât este o țară predominant creștină, principala furnizoare a AMISOM, trimițând până la acel moment aproximativ 5.000 de trupe pentru această misiune de menținere a păcii[42]. Din motive similare și din cauza pretențiilor teritoriale pe care le au asupra Provinciei de Nord-est, al-Shabaab lansează atacuri și asupra Kenyei. Aceștia amplasează bombe în mai multe zone precum restaurante, parcuri, stații de autobuz și răpesc resortisanți din state vestice, unii dintre aceștia fiind membri ai unor organizații internaționale sau jurnaliști[43].

Din cauza atacurilor și amenințărilor făcute de al-Shabab asupra statului kenyan și a amenințărilor de securitate provocate de numărul ridicat de refugiați somalezi sosiți în teritoriul vecin în momentele de criză[44], Kenya decide să pună capăt dominației teroriste a Somaliei. Profitând de experiența militară a Ugandei și a Etiopei pe teritoriul somalez și de sfaturile acestora, kenyenii trimit 2.400 de trupe pentru a interveni de partea TFG și a susținătorilor săi în data de 16 octombrie 2011. Până la încheierea operațiunii comandate de Kenya în mai 2012 și integrarea trupelor kenyene în cadrul AMISOM, acestea reușesc să distrugă alături de aliați bazele al-Shabaab din orașele Hawina, Baidoa, Afgoye, Maslah, Hudur, Afmadow și Kismayo[45]. Drept răzbunare pentru implicarea militară pe care o are Kenya în combaterea trupelor jihadiste, al-Shabaab lansează mai multe atacuri mortale între 2013 și 2015 precum: atacul de la complexul comercial Westgate din Nairobi; atacurile din Mpeketoni având drept ținte o secție de poliție, o bancă, mai multe hoteluri; uciderea călătorilor unui autobuz care nu știau a recita versete din Coran; atacul Universității din Garissa, etc[46].

Al-Shabaab continuă să controleze anumite regiuni din centrul si sudul Somaliei, atacând frecvent puncte cheie din Somalia, continuând atacurile din Kenya[47]. Cu toate că UA dorește să retragă până în 2021 trupele AMISOM din Somalia, există în continuare susținerea Statelor Unite, ale organizațiilor internaționale precum UN și agențiile sale și organizații nonguvernamentale internaționale pentru combaterea grupării teroriste, instruind forțele de ordine somaleze și pentru susținerea civililor.

Concluzii

Radicalismul islamic este un impediment puternic în instaurarea unei guvernări eficiente a Somaliei, reușind să mobilizeze sprijin popular. Totuși, acest fenomen poate fi considerat totodată un efect sau un produs al eșecului statal. Grupările islamiste apar pe fondul unei crize politice grave, un război civil a cărui miză este stabilirea unei autorități statale legitime, recunoscută și acceptată de majoritatea populației. Astfel, AIAI se formează inițial ca reacție la nedreptățile comise de dictatorul Siad Barre, reușind să atragă susținerea somalezilor în contextul haosului creat de căderea regimului comunist. ICU și, ulterior, al-Shabaab apar ca ripostă la TFG, conducerea propusă în 2004, care este văzută drept ilegitimă de către militanții islamiști.

Amploarea extremismului islamic somalez evoluează odată cu prelungirea perioadei de instabilitate politică și cu implicarea mai multor actori internaționali, o administrație radical islamică devine inițial o alternativă viabilă pentru o parte semnificativă a populației. Metodele de recrutare sunt foarte eficiente, retorica acestora fiind adaptată la contextul somalezului de rând: sătul de conflict, violență, sărăcie, guvernare ineficientă, ingerențe străine în propriul stat. Retorica extremiștilor is-

lamici este o combinație între naționalismul somalez, având puternice tendințe iredentiste, dorind alungarea oricărei influențe străine de pe teritoriul statului, dar și salafism, promovând instaurarea legii sharia și întoarcerea la origini și vechiul stil de viață. Din combinația acestora rezultă practic ideea de jihadism defensiv, care îndeamnă musulmanii somalezi să se apere împotriva dușmanilor păgâni (creștini și/sau vestici). Cu toate acestea, modul violent de menținere al controlului, abuzurile și pedepsele aspre practicate de extremiști nemulțumesc somalezii, însă proporțiile fenomenului nu permit acestora să se elibereze de sub dominația jihadistă.

Deși luptă pentru întoarcerea la origini și la stilul de viață învechit promovat de Coran, al-Shabaab se bazează pe tehnologie în procesul de consolidare al influenței: de la modul de recrutare, foarte dependent de rețele sociale, internet și mass-media, până la modul de atac, prin bombe, detonarea explozibililor, atentate sinucigașe, folosirea masivă a autovehiculelor și motocicletelor pentru atacurile de gherilă. Datorită tehnologiei, al-Shabaab reușește să atragă susținere externă mult mai rapid, fiind mediatizat internațional, recrutând oameni din afara granițelor Somaliei. Prin intermediul sprijinului popular din partea cetățenilor somalezi și a membrilor diasporei somaleze, dar și prin ajutorul extern al Eritreei și al al-Qaedei, radicalismul islamic somalez a ajuns în ultimii ani să fie considerat un pericol la adresa securității globale.

Evoluția la nivel internațional a pericolului terorist somalez este dovada faptului că reconstituirea unui stat eșuat este o problemă deosebit de importantă pentru securitatea internațională. Eforturile pentru stabilizarea statelor fragile trebuie intensificate, criminalitatea sporită din aceste teritorii fiind o amenințare la adresa comunității internaționale, riscând să evolueze în focare de activitate teroristă sau chiar piraterie. Pentru a fi combătut radicalismul islamic somalez, trebuie înțeles modul în care societatea somaleză funcționează, anume cum sunt integrate clanismul și religia în stilul lor de viață, dar și nedreptățile pe care acest popor le-a suferit în trecut, factor vital în interacțiunea cu acesta.

Note

[1] The Fund for Peace, *Fragile States Index Annual Report 2019,* pp. 6-7, disponibil în https://fundforpeace.org/wp-content/uploads/2019/04/9511904-fragilestatesindex.pdf, accesat în 28 august 2020.

[2] Human Rights Watch, *Somalia: Events of 2017,* disponibil în https://www.hrw.org/world-report/2018/country-chapters/somalia, accesat în 28 august 2020.

[3] Consiliul Uniunii Europene, *European Security Strategy: A Secure Europe in a Better World,* Brussels, 2009, pp. 31-32, disponibil în https://www.consilium.europa.eu/media/30823/qc7809568enc.pdf, accesat în 28 august 2020.

[4] Programul Națiunilor Unite pentru mediu, *Mapping the devastation of Somalia's drought*, disponibil în https://www.unenvironment.org/news-and-stories/story/mapping-devastation-somalias-drought, accesat în 28 august 2020.

[5] Înaltul Comisariat al Națiunilor Unite pentru Refugiați, *Floods drive over 650,000 Somalis from their homes in 2020,* disponibil în https://www.unhcr.org/news/briefing/2020/8/5f2cf86c4/floods-drive-650000-somalis-homes-2020.html, accesat în 28 august 2020.

[6] BBC, *Somalia declares emergency over locust swarms,* disponibil în https://www.bbc.com/news/world-africa-51348517, accesat în 28 august 2020.

[7] Sunguta West, *Al-Shabaab Attacks Spike, as COVID-19 Grips the World* în Terrorism Monitor, volumul XVIII, nr. 15, 28 iulie 2020, pp. 5-6, disponibil în https://jamestown.org/wp-content/uploads/2020/07/TM-July-28-2020-Issue.pdf?x87010, accesat în 28 august 2020.

[8] Daniel N. Posner, *Measuring Ethnic Fractionalization in Africa* în American Journal of Political Science, volumul 48, nr. 4, octombrie 2004, p. 856.

[9] ACCORD, *Clans in Somalia,* Austrian Red Cross, Viena, 2009, pp. 11-16.

[10] Mohamed Ibrahim, *Somalia and global terrorism: A growing connection?* în *Somalia: State Collapse, Terrorism and Piracy,* coordonat de Brian J. Hesse, Institute of Social and Economic Research, New York, 2011, pp. 35-36.

[11] Human Rights Watch, *Somalia: Events of 2017,* disponibil în https://www.hrw.org/world-report/2018/country-chapters/somalia, accesat în data de 25 august 2020.

[12] Freedom House International, *Freedom in the World 2020: Somalia,* în https://freedomhouse.org/country/somalia/freedom-world/2020, accesat în data de 25 august 2020.

[13] SHURA (*s. f., lb. arabă*) înseamnă consultare. Conform Coranului, musulmanii suniți sunt de părere că toate deciziile făcute de către și pentru societățile musulmane trebuie făcute de către comunitățile musulmane prin intermediul *shura* și că acestea reprezintă bazele implementării unei democrații reprezentative. Deși în Coran *shura* este menționată ca fiind o activitate menită cu scopul de a organiza și de a lua deciziile din cadrul unei moschei, fiind un consiliu de natură religioasă, acest tip de consultare a fost și încă este folosit în prezent în anumite state, având rol consultativ sau de sfătuire. State unde *shura* este folosită în scop politic: Oman, Arabia Saudită, Iran, Pakistan, Bahrain, Qatar etc.

Sursa: John Esposito, *Oxford Dictionary of Islam,* Oxford University Press, Oxford, 2003, pp. 293-294.

[14] James J.F. Forest, *Al-Qaeda's Influence in Sub-Saharan Africa: Myths, Realities and Possibilities* în *Perspectives on Terrorism,* vol. 5, nr. 3-4, septembrie 2011, p. 66.

[15] *Ibidem,* pp. 74-75.

[16] Sufismul este o dimensiune a islamului care promovează uniunea cu Divinitatea prin traiul unei vieți simple prin rugăciune și meditație. Aceștia sunt atrași de partea mistică a islamului practicând discuții despre ritualurile, comportamentele, moralitatea din Coran și despre esența Divinității și a lumii. Sufismul este popular în state precum Egipt, Algeria, Maroc, Somalia, Turcia etc.

Sursa: John Esposito, *Oxford Dictionary of Islam,* Oxford University Press, Oxford, 2003, pp. 302-303.

[17] Salafismul (din lb. arabă) este un curent al islamului sunit care promovează întoarcerea la adevăratul islam, cea mai pură formă a acestuia fiind cea practicată de primele trei generații de musulmani. Salafiștii sunt considerați „ultraconservatori", fiind popular în state precum Arabia Saudită, India, Egipt, Sudan etc.

Sursa: John Esposito, *Oxford Dictionary of Islam,* Oxford University Press, Oxford, 2003, p. 275.

[18] Shaul Shay, *Somalia in Transition since 2006,* Transaction Publishers, New Jersey, 2014, pp. 25-29.

[19] James J.F. Forest, *Al-Qaeda's Influence in Sub-Saharan Africa: Myths, Realities and Possibilities* în *Perspectives on Terrorism,* vol. 5, nr. 3-4, septembrie 2011, p. 67.

[20] *Ibidem,* pp. 68-69.

[21] *Somalia: Countering Terrorism in a Failed State,* în International Crisis Group Africa Report, nr. 45, Nairobi/Bruxelles, 23 mai 2002, p. 18.

[22] *Ibidem.*

[23] James J.F. Forest, *Al-Qaeda's Influence in Sub-Saharan Africa: Myths, Realities and Possibilities* în *Perspectives on Terrorism,* vol. 5, nr. 3-4, septembrie 2011, p. 68.

[24] Ken Menkhaus, *The Crisis in Somalia: Tragedy in Five Acts,* în *African Affairs*, vol. 106, nr. 424, iulie 2007, pp. 364-365.

[25] Apuuli Phillip Kasaija, *The UN-led Djibouti peace process for Somalia 2008-2009: Results and problems,* în *Somalia: State Collapse, Terrorism and Piracy,* coordonat de Brian J. Hesse, Institute of Social and Economic Research, New York, 2011, pp. 17-18.

[26] CIA finanțează ARPCT, fiind găsite dovezi că aceasta transfera seniorilor de război din Mogadishu în jur de 150.000 de dolari lunar.

Sursa: Mohamed Ibrahim, *Somalia and global terrorism: A growing connection?* în *Somalia: State Collapse, Terrorism and Piracy,* coordonat de Brian J. Hesse, Institute of Social and Economic Research, New York, 2011, pp. 37-38.

[27] Ken Menkhaus, *The Crisis in Somalia: Tragedy in Five Acts,* în *African Affairs*, vol. 106, nr. 424, iulie 2007, pp. 368-3670.

[28] I. M. Lewis, *Understanding Somalia and Somaliland*, Columbia University Press, New York, 2008, pp. 87-88.

[29] Khatul este o plantă a cărei frunze se mestecă care acționează drept stimulent, fiind considerat un drog ușor extrem de popular în Africa de Est. Majoritatea khatului provine din Kenya sau Etiopia, fiind adus în Somalia de către seniori ai războiului, de unde ajunge în statele din Golful Persic. Importul acestui drog este o afacere extrem de profitabilă, câștigându-se în jur de 6.000 de dolari zilnic. Importul constant este necesar întrucât proprietățile acestei plante sunt active doar în primele zile de la recoltă, fiind consumată numai atunci când este proaspătă.

Sursa: Shaul Shay, *Somalia in Transition since 2006,* Transaction Publishers, New Jersey, 2014, p. 272.

[30] I. M. Lewis, *Understanding Somalia and Somaliland*, Columbia University Press, New York, 2008, p. 87.

[31] Ken Menkhaus, *The Crisis in Somalia: Tragedy in Five Acts,* în *African Affairs*, vol. 106, nr. 424, iulie 2007, pp. 374-376.

[32] *Ibidem,* pp.378-379.

[33] *Ibidem,* p. 381.

[34] Apuuli Phillip Kasaija, *The UN-led Djibouti peace process for Somalia 2008-2009: Results and problems,* în *Somalia: State Collapse, Terrorism and Piracy,* coordonat de Brian J. Hesse, Institute of Social and Economic Research, New York, 2011, pp.18-20.

[35] Ken Menkhaus, *The Crisis in Somalia: Tragedy in Five Acts,* în *African Affairs*, vol. 106, nr. 424, iulie 2007, p. 385.

[36] Shaul Shay, *Somalia in Transition since 2006,* Transaction Publishers, New Jersey, 2014, pp. 79-82.

[37] *Ibidem,* pp. 100-101.

[38] *Somalia: Al-Shabaab- It Will Be a Long War* în Crisis Group Africa Briefing, nr. 99, Nairobi/Bruxelles, 26 iunie 2014, pp. 18-19.

[39] *Ibidem,* p. 10.

[40] *Ibidem,* pp. 15-17.

[41] Shaul Shay, *Somalia in Transition since 2006,* Transaction Publishers, New Jersey, 2014, p. 106.

[42] *Ibidem,* pp. 114-115.

[43] *The Kenyan Military Intervention in Somalia* în Crisis Group Africa Report, nr. 184, Nairobi/Bruxelles, 15 februarie 2012, p. 3.

[44] În decembrie 2011 se aflau pe teritoriul Kenyei 516.000 de refugiați de origine somaleză.

Sursă: Kenya în UNHCR Global Appeal 2011 Update, disponibil în https://www.unhcr.org/4cd9600d9.pdf, accesat la data de 29 august 2020.

[45] *Somalia's Al-Shabaab: Down But Not Out* în Homeland Security Policy Institute Issue Brief, nr. 22, 27 august 2013, Washington DC, pp. 2-3.

[46] Center for International Security and Cooperation, *Al-Shabaab/Major Attacks,* disponibil în https://cisac.fsi.stanford.edu/mappingmilitants/profiles/al-shabaab#text_block_13374, accesat la data de 29 august 2020.

[47] Caroline Goodson, *The Fight Against al Shabaab isn't Over,* disponibil în https://www.criticalthreats.org/analysis/fight-against-al-shabaab-isnt-over, accesat la data de 29 august 2020.

ABSTRACT

The failure of the Somali state is a serious threat to the African security, as the territory represents as a safe haven for Islamic terrorism. Since collapse of the communist regime in 1991, the Islamic radicals started gaining popular support, rapidly obtaining control of large areas of the country. This paper analyzes how the Somali Islamic radicalism evolved over the last 30 years and how it became a threat to international security with al-Shabaab operating outside of its borders of. The focus of this research is the context in which Somali Islamic groups have emerged, with a specific emphasis on the purpose of these organizations, their modus operandi and the way they acquired increasing popularity and support amongst people outside Somalia, foreign Islamic networks and even other countries.

Cuvinte-cheie: Africa, război civil, tribalism, violență, stat eșuat, terorism, intervenție

Florentina Teodora Mihalcea este masterandă în cadrul *Școlii Naționale de Studii Politice și Administrative*, studiind cooperarea internațională și ajutorul umanitar. A absolvit *Facultatea de Științe Politice a Universității din București*, cu specializare în *Studii de Securitate.*

Aspecte strategice, militare și politice ale războiului civil din Libia

Șerban Filip CIOCULESCU

Conflictul intern din Libia, de fapt succesiunea de conflicte politico-militare de tip război civil, merită un studiu aparte deoarece ele au urmat prăbușirii unui regim dictatorial de lungă durată, o dictatură personală în care liderul se consideră stăpân peste toată țara, nefiind constrâns de legi și de instituții (regim "sultanistic", în terminologia lui Max Weber, apud Linz și Stepan)[1], și a dus la apariția unui stat eșuat în locul unei democrații în curs de consolidare, așa cum e cazul în vecina Tunisia.

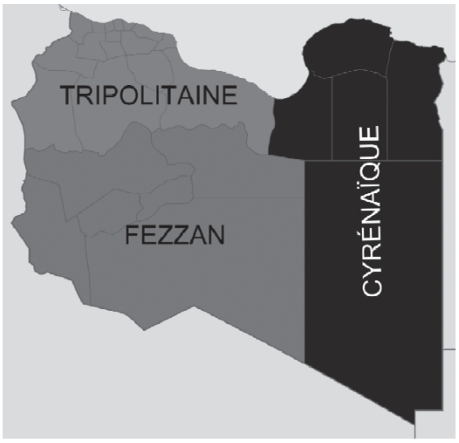
În momentul finalizării acestui studiu, pe 26 octombrie 2020, există deja un acord de încetare a focului negociat între cele două tabere rivale (cu sprijin din partea ONU și a unor puteri regionale) și se discută despre o pace pe termen lung, bazată pe împărțirea pârghiilor puterii și a accesului la resursele economice naționale. Dar astfel de încercări de pacificare au mai existat în ultimii ani și nu au condus la pace, așadar scepticismul nostru e normal.

Anii de război și numărul mare de victime au făcut dificilă ajungerea la un acord național. Mii de morți, zeci de mii de răniți, sute de mii de persoane deplasate forțat au rezultat din acest conflict, care în curând va...„aniversa" un deceniu, dacă luăm ca reper prăbușirea violentă a regimului lui Muammar Gaddafi. De parcă nu era destul, zilnic sosesc în orașele de coastă ale Libiei sute sau mii de imigranți din Africa subsahariană, care caută rețele de traficanți spre a îi ghida pe drumul maritim către spațiul Uniunii Europene. Războiul, exploatarea, sărăcia, le transformă multora dintre aceștia viața într-un calvar.

Statul nord-african Libia, o republică arabă dotată de natură cu mult petrol de foarte bună calitate, populată de doar 6,8 milioane de locutori, la o suprafață de 1.750.000 km2 (al patrulea stat african, după Algeria, RD Congo și Sudan), având cea mai lungă coastă la Marea Mediterană (1900 km) și 4000 km de granițe terestre, merită o analiză separată deoarece a cunoscut mai multe etape de război civil survenite după doborârea unei dictaturi lungi și violente, și pentru că e situat pe flancul sudic al Uniunii Europene, influențând decisiv propagarea către Europa a unor fluxuri masive de imigranți și a unor teroriști, dar fiind și o posibilă zonă de exprimare a influenței geo-economice și geopolitice a Uniunii.

Țara e compusă din trei provincii istorice, cu trecut și cultură diferite: Cirenaica, Tripolitania și Fezzan. In plus e foarte tribală, iar religia islamică de tip sunnit nu a putut suprima aceste diferențe clanice și regionale. Constituția din 1951 nu a putut șterge diferențele regionale, rivalitățile dintre cele trei provincii, în ciuda elementelor sale federaliste. Ulterior, Gaddafi reușise să țină țara unită atât prin teroare, cât și prin negocieri cu grupările de triburi regionale, oferindu-le diverse avantaje economice.

Libia este profund scindată politic. În vestul țării, zona numită Tripolitania, *Guvernul Acordului Național* (GNA) se află la conducere, având recunoaștere internațională mai largă (in-

(https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Map_of_traditionnal_provinces_of_Libye_fr.svg)

clusiv din partea ONU), în timp ce în Est, în zona denumită Cirenaica, mareșalul Kalifa Haftar conduce autoritar un alt guvern, bazat pe parlamentul din Tobruk, si ar dori să unifice țara chiar prin forță, punând capăt anarhiei polilor de putere rivali. Haftar e născut în 1943, a fost în tabăra politică a lui Gaddafi până când, trimis cu trupe să lupte în Chad, a fost capturat de inamici și, în final, a ajuns în SUA, unde a stat douăzeci de ani și a fost instruit de CIA.

Deocamdată, Libia este doar observator în Uniunea pentru Mediterana (formată din țările UE și cele din Magreb și Orientul Mijlociu), structură din care Gaddafi nu dorise ca țara să facă parte, dar după ce va trece la starea de pace va deveni și ea probabil membră, beneficiind de proiecte economice și de insfrastructură importante. De asemenea, nu a semnat încă cu UE un acord de liber schimb, la fel ca și Siria, fiind singurele state riverane acestei mări care nu au acest tip de tratat cu Uniunea. Cu toate acestea, UE a importat petrol și produse petroliere libiene în valoare de 11,4 miliarde euro în 2017 și a exportat de 3,6 miliarde euro. În 2012, Libia exporta de 32 miliarde euro către UE dar războiul civil a redus cu 85% volumul comerțului. Uniunea este totuși cel mai important partener comercial al Libiei.[2]

Dictatorul Muammar al Gaddafi, lider republican dar cu atitudini monarhice pronunțate și metode de guvernare dictatoriale, a generat o revoltă spontană la începutul anului 2011, care a măturat regimul Jamahiriei, dar nu a fost capabilă să aducă stabilitatea în țară. Libia nouă, liberă, a devenit rapid sinonimă cu haosul și instabilitatea, astfel că mulți libieni au ajuns treptat să desconsidere ideea de democrație, preferând un regim de mână forte. Revolta libiană se înscrie, desigur, în evenimentele asociate Primăverii Arabe, fiind comparabilă cu cea din Siria, care a condus la cel mai sângeros război civil din zona Orientului Mijlociu și Africii de Nord (MENA).

Căderea lui Gaddafi se explică și prin defectarea unui număr de militari urmată de trecerea acestora de partea rebelilor, dar mai ales prin sprijinul oferit rebeliunii de statele NATO, inclusiv prin campania militară care a distrus puterea regimului, deși a avut ca scop anunțat protejarea civililor (R2P).[3] Sprijinul unor state arabe cum ar fi Qatarul, a avut o contribuție semnificativă în schimbarea regimului. Nu trebuie uitat că Gaddafi venise la putere răsturnându-l de la putere pe regele Idriss în 1969, printr-o lovitură de stat, așadar nu avea legitimitate democratică reală. Odată cu moartea dictatorului, cantități mari de armament ușor de infanterie au fost furate din depozitele armatei libiene și au ajuns atât la milițiile care au contestat cu succes monopolul violenței legitime al noilor guverne postrevoluționare, cât și în țările vecine, alimentând mai ales insurgențe jihadiste în Mali, Niger, Algeria etc.

După acest prim război civil din primăvara-vara anului 2011 s-a ajuns în faza de tranziție către ceea ce se dorea a fi democrație pluralistă. Desigur că existau și islamiștii care visau la un "califat", dar și adepții unui regim democratic de tip european. Libia fusese colonie italiană, cunoscuse cumva chiar trăsăturile regimului politic fascist interbelic, așadar o anumită moștenire politică europeană oricum exista. Puterile occidentale (Franța și Marea Britanie) au intervenit contra dictaturii Gaddafi, încurajate tacit de Administrația Obama, dar nu au avut scenarii de implicare post-dictatură, de aceea țara a căzut în haos. S-a dovedit că distrugerea unei dictaturi din exterior, cu forța, nu garantează stabilitatea, pacea și nicidecum trecerea la democrație. Lecția Irakului ocupat de SUA în 2003 și ajuns pradă haosului sectar a cunoscut o repetiție.

Guvernul de uniune națională creat in Tripolitania, susținut de statele occidentale încă

de la început, s-a confruntat atât cu opoziția islamiștilor, cât și cu formarea unui pol de putere rival în zona de Est, Cirenaica. In plus milițiile din Misrata si grupări islamiste au controlat o vreme grosul rezervelor de petrol de pe coasta libiană.[4] O coaliție de miliții islamiste din Vest, numite Libia Dawn (*Fajr Libya*) au ocupat Tripoli și au putut controla instituțiile statului în august 2014. Această forță politico-militară a reinstaurat vechiul parlament, Congresul Național General, cel care refuzase să se dizolve spre a lăsa locul Camerei Reprezentanților. Aceasta din urmă s-a mutat în orașul Tobruk, devenit polul de putere rival față de Guvernul acordului național (GNA). L.D. era compusă din Libya Shield Forces, miliții bazate pe brigăzile din Sabratha, Al Zawya, Surman, Misrata etc. (forțe integrate apoi în armata guvernului din Tripoli) și Comitetul Suprem de Securitate, bazat pe brigăzile revoluționare din Tripoli.*

Când milițiile subsumate mișcării Libya Dawn au capturat Tripoli (și aeroportul său), guvernul premierului Abdullah al-Thinni s-a refugiat în orașul Al-Baida.

Haftar a reușit să învingă întâi forțele preponderent islamiste din Cirenaica, lansând "operation Dignity" (contra ramurilor locale ale ISIS și Al Qaeda, aflate într-o rivalitate continuă, incapabile să facă front comun)[5], și-a consolidat alianța cu triburile mari din Est (oferindu-le protecție, funcții în armată și administrația publică, dar și o anumită autonomie în treburile lor interne – copiind modelul lui Gaddafi, care a guvernat prin consens cu anumite triburi, pedepsindu-le aspru pe cele rebele - , de asemenea ferindu-le de excesele noului regim revoluționar care ar fi dorit să modernizeze rapid societatea libiană[6]), apoi cele de pe coasta mediteranei și apoi s-a indreptat contra guvernului din Tripoli (emanația grupării *Libya Dawn*), decis să unifice națiunea prin forță dacă de bunăvoie nu se putea.[7] Prin alianța cu triburile din Tarhouna a reușit să își croiască drum spre Tripoli. El era motivat de succesul lui Bashar al-Assad în Siria, lider laic care, ajutat tot de Rusia, a zdrobit în cea mai mare parte opoziția siriană (islamistă și laică), fiind aproape de recentralizarea controlului asupra țării. Fără acțiunea Turciei, care și-a decupat momentan propria felie din Siria, ar fi reușit în întregime acest lucru, în ciuda unor raiduri punitive ale aviației israeliene, menite să lovească în forțele iraniene desfășurate pe sol sirian.

Așadar există un paralelism între Rusia și Turcia, respectiv Siria și Libia: cele două state au intervenit decisiv în favoarea guvernelor legale, cu soldați (mercenari), expertiză și arme, salvându-le de la prăbușire, sub asaltul unor forțe rebele, fie acestea religioase sau laice, autohtone sau combinate cu elemente străine. În acest fel, au evidențiat pasivitatea strategică a UE, pentru care cele două state eșuate, vecine sudice ale continentului european, au o importanță geopolitică și de securitate evidentă.[8]

Pe 4 aprilie 2019, mareșalul Haftar își lansa armata (ANL) asupra Tripoli, demarând o campanie dură de bombardamente, simbol al eșecului procesului politic de pace *Libya Political Agreement*, sub egida ONU. Toamna și iarna acelui an au dus la lupte încrâncenate în Tripolitania, soldate cu multe dustrugeri. LNA avea să ocupe periferia orașului Tripoli, dar si zonele de coastă bogate în petrol. Dacă Turcia nu ar fi trimis ajutor militar masiv pentru guvernul din Tripoli (mercenari, instructori, drone si sisteme antiaeriene sofisticate), cel recunoscut international ca legitim, Haftar ar fi fost poate stăpânul Libiei (re)unificate în prezent.

Armata Națională Libiană, forța paramilitară sponsorizată și ajutată mai ales de Rusia, dar și de Egipt, Arabia Saudită și EAU, nu a reușit să cucerească Tripoli și să captureze toate orașele importante și toate zăcămintele de petrol de pe coasta Mării Mediterane.

Dar asediul asupra capitalei, oraș unde se află Guvernul acordului național, recunoscut de ONU și ajutat militar de Turcia și Qatar, precum și politic de Italia, a eșuat, rezultând o blocare reciprocă a combatanților. Acest lucru a lovit grav în aura de erou unificator și luptător invincibil a mareșalului Haftar. GNA a încercat și el să atragă diverse triburi de partea sa, inclusiv unele din Est și Sud, dar a avut un succes limitat, în schimb Haftar, care provine din orașul vestic Ajdabiya a reușit să capete încrederea majorității triburilor estice.

* Libya Dawn / fajr Libya, https://www.globalsecurity.org/military/world/para/libya-dawn.htm, accesat pe 25 mai 2020.

Efotul său și al aliaților săi - Rusia și Egipt – s-a dovedit inutil. Turcia a adus masiv drone și instructori pentru armata guvernului din Tripoli, de asemenea circa 2000 de mercenari din Siria – veterani ai războiului civil sirian. Ankara a început să trimită arme și muniții în Libia cel puțin din 2018, încălcând repetat embargoul ONU pe arme, alături de alte state: Rusia, EAU, Qatar etc. Pe 7 ianuarie 2019, autoritățile portuare din Misrata anunțau descoperirea unui transport ilegal de pistoale dinspre Turcia, circa 20.000 de arme ascunse într-un container. Intervenția Turciei în Libia seamănă cu cea a Rusiei în Siria – ambele au avut loc la solicitarea unor guverne recunoscute internațional si cu aprobarea parlamentelor statelor interveniente. La rândul ei Rusia a adus arme, instructori și trimis mercenari din Grupul Wagner să ajute facțiunea Haftar să se impună. Mercenarii ruși au ocupat puncte cheie de-a lungul țărmului Mediteranei, ajutând la securizarea unor terminale petroliere, de exemplu în portul petrolifer Sidra, din Estul Libiei. În acest fel, guvernul din Tripoli, care controlează cea mai mare companie petrolieră a țării, *National Oil Co*, și-a văzut exporturile scăzând cu peste o treime de la finalul anului 2019, din cauza acțiunilor LNA, ajutată de mercenarii ruși sau instruiți de aceștia. Războiul a devenit unul de uzură, Turcia a întâmpinat și opoziția Egiptului, al cărui președinte se temea ca nu cumva GNA să avanseze în final spre Benghazi cu ajutor turcesc. GNA și-a dat seama că și dacă reușește să ocupe localitatea Tarhouna, triburile locale nu îi vor accepta conducerea fără recurs la o violență extremă, ceea ce ar împiedica o pacificare a țării.

De la război civil la *proxy war*

E evident că intervenția actorilor externi care au sprijinit unii guvernul, alții pe islamiști sau pe Haftar, a dus la prelungirea și intensificarea luptelor. Dintr-un simplu război civil, s-a ajuns după aproape 10 ani de lupte, la un conflict internaționalizat, la fel ca în Siria, și amintind de războiul civiul spaniol sau de cel, mai recent, din R.D. Congo. Acum Rusia și Turcia sunt principalii susținători ai celor două tabere aflate în conflict, ambele fiind dispuse să supraliciteze cu trupe și armament spre a obține poziții strategice și acces la petrolul libian, dar fiind și state cu planuri geopolitice post-imperiale cunoscute și bazate pe doctrine bine crisatlizate: eurasianismul (calat pe velico-naționalism rusesc) versus neo-otomanismul. Actorii externi secundari – includem aici EAU, Qatar, Egipt, Arabia Saudită, Iordania etc. – contribuie și ei cu bani, arme și chiar militari/mercenari la prelungirea conflictului, care acum reflectă mai ales interese geopoltice străine populației libiene.[9] Ankara si Moscova au eșuat în a media un acord de pace în ianuarie 2020. De asemenea, Moscova si Ankara sunt prinse într-o dispută legată de Siria, iar dublarea mizei în Libia le va permite eventuale trocuri în decuparea sferelor de influență. Dar rivalitatea din Siria și Libia nu face ca Moscova si Ankara să se perceapă ca inamici direcți, ci mai mult ca rivali non-adversariali pragmatici. Asta deși Turcia e stat membru al NATO, iar Rusia consideră NATO un adversar. Fiecare din cele două puteri își alimentează cu arme și oameni aliații locali (miliții, guvern) dar nu escaladează criza bilaterală spre a nu risca să scape conflictul de sub control. De fapt ambele așteaptă negocieri și împărțirea sferelor de influență.

Turcia pare să se simtă mai amenințată de Franța și Egipt decât de Rusia, cu toate că sprijinul rus a fost decisiv în ridicarea nivelului de putere al facțiunii Haftar-LNA. Trebuie precizat că pe 19 ianuarie 2020 puterile implicate în acest conflict au avut o întâlnire la Berlin și au decis să respecte embargoul pe arme și să nu se mai amestece în treburile interne ale Libiei. Haftar a decis să nu respecte cele discutate în Germania referitor la încetarea focului, și nici discuțiile de la Palermo nu au dus la vreun rezultat. Turcia nu pare să respecte nici ea programul de la Berlin, împiedicând uneori marina militară franceză să veririfice în Mediterana respectarea embargoului pe arme impus de ONU Libiei.[10] De asemenea, Egiptul și EAU sunt state suspectate că nu respectă embargoul ONU. Între timp se organizează diverse conferințe de pace, care nu duc către rezultate spectaculoase. O reuniune a avut loc la Montreux, Elveția, la început de septembrie 2020 sub cupola Misiunii ONU de sprijin în Libia, iar diplomații din Est și Vest au acceptat ideea

de a se crea un nou consiliu prezidențial și a se organiza alegeri în octombrie 2021. Imediat după aceea, o altă întâlnire a avut loc la Monaco, Franța, cele două tabere convenind norme comune de numire a șefilor băncii centrale, comandanților armatei și liderilor National Oil Corporation.

Posibila implicare militară a Egiptului și Franței contra intereselor Turciei în Libia și în Mediterana de Est (împărțirea apelor maritime continentale) ar genera o expansiune a conflictului și ar duce și la accentuarea clivajelor din cadrul NATO. Coaliția de facto Egipt, Grecia, Franța (poate si Israel în mod discret) ar reuși să balanseze Turcia, blocându-i expansiunea spre centrul Mediteranei și degrevând Rusia de această sarcină aferentă comportamentului de tip balance of power. Ankara ar păsări probabil NATO și ar căuta rapid o acomodare cu Rusia sau, mai puțin probabil, cu SUA. Constatăm și apariția unui pol de rezistență anti-turc în Mediterana de Est, format din Grecia, Ciprul de Sud și Israel, care are potențial de a se alătura unei axe freanco-egiptene în caz de conflict deschis cu Ankara. Statele opuse Ankarei au format recent, în ianuarie 2020, EastMed Gas Forum, ele având interesul de a avea acces la gaze offshore și la rute de transport maritim pentru energie, ferite de imixtiunea Ankarei, a regimului Bashar din Siria și a GNA din Libia.

Războiul libian e unul ciudat: pare premodern deoarece luptă numeroase miliții și grupări insurgente, dar e și post-modern deoarece dronele joacă un rol important, iar internetul, prin site-urile de socializare și propagandă, este un element inconturnabil.

Prezența mercenarilor străini e o constantă în războaiele civile libiene, pentru că și Gaddafi a folosit mercenari africani, acum fiind vorba mai ales de ruși, sirieni și sudanezi. Aducerea de mercenari si arme e o încălcare a embargoului impus de ONU. Există o asemănare cu Siria unde au venit luptători din numeroase state, inclusiv europeni (vestici si ruși), atrași de mirajul Jihadului dar și de bani. GNA, dotat militar de Turcia, a dovedit că poate rezista în bătălia anti-aeriană și la rândul său poate distruge sisteme antiaeriene de fabricație rusească. Modelul sirian devine tot mai clar pattern-ul desfășurării conflictului din Libia, treptat milițiile locale ajungând în solda puterilor externe, la fel ca și guvernul recunoscut de ONU din Tripoli.

Prezența forțelor si intereselor străine face ca războiul libian să nu mai fie strict unul civil, ci un conflict internaționalizat, cu mize geopolitice si economice ce depășesc controlul si interesele poporului libian. GNA si LNA sunt marionete manevrate de aliații lor străini. Niciuna dintre facțiuni nu pare capabilă să unifice țara pașnic, obținând acceptul tuturor triburilor importante.

Concluzii

Viitorul Libiei este unul incert. Zeci de mii de morți au rezultat din războaie civile succesive, peste 200.000 de deplasați interni și 1,3 milioane de persoane cu nevoi umanitare presante. Nici GNA si nici LNA nu au acum capacitatea de a cuceri țara și a pune capăt războiului civil, mai ales pentru că sprijinitorii lor externi, puteri regionale importante, continuă să își sporească contribuția militară în mod cvasi-simetric. Nimeni nu poate atrage de partea sa majoritatea marilor triburi din Est și Vest, și concomitent să aibă sprijinitori externi mult mai puternici decât ai celuilalt. Haftar descrie GNA ca fiind un amestec de islamiști violenți și de corupți, dar el însuși nu e foarte popular decât în unele zone din țară, fiind considerat un fel de al doilea Gaddafi. Premierul Fayez Mustafa al-Sarraj, conducătorul GNA, îl descrie pe Haftar ca un despot militar și un individ obsedat de cultul personalității proprii, dar la rândul lui nu beneficiază de încredere în Est și Sud. GNA e un guvern care a depus eforturi spre a combate terorismul în zonele controlate de el, o parte dintre warlorzii loiali acestuia au alungat ISIS din Sirte în 2016, cu sprijin american, însă se bazează în continuare pe miliții islamiste puternice. Însă războiul civil nu poate continua la infinit, la un moment dat facțiunile rivale și sprijinitorii lor din exterior, vor ajunge la un acord de pace, probabil prin decuparea unor sfere de influență și formarea unui guvern de uniune națională. Niciuna dintre tabere nu pare acum capabilă de victorie militară totală asupra celeilalte. Pe termen lung, Libia rămâne un stat tampon între

Europa de Sud și Africa, foarte bogat în petrol și gaze, un posibil partener economic și de securitate important pentru UE în lupta contra islamismului radical (terorismului islamist) și a migrației ilegale dinspre zona subsahariană. Peste 600.000 de migranți ilegali se află în țară, iar o pace în această țară ar contribui la gestionarea mai bună a fluxurilor de migranți către UE, de exemplu găsindu-le joburi în reconstrucția țării. Liga Arabă cere retragerea trupelor străine din Libia și începerea de negocieri serioase, sprijinind planul egiptean de pace – ea a organizat deja o videoconferință cu douăzeci și unu de participanți.

Către o pace durabilă?

Franța, Italia și Germania într-o scrisoare din 10 iunie au cerut încetarea luptelor, plecarea forțelor străine (soldați, mercenari și echipamentele lor) din Libia și revenirea la formatul 5 plus 5 de negociere, sub patronajul ONU. Pe 20-21 octombrie 2020, după ce Comitetul Comun de Securitate și Apărare s-a reunit în Egipt la Hurghada, cele două facțiuni rivale din Libia au negociat la Geneva și Montreux în formatul 5+5 al Comisiei Militare Comune (sub patronajul trimisului special al ONU, Stephanie Williams) și au luat câteva decizii ce pot constitui primul pas pe calea normalizării treptate a relațiilor: deschiderea tuturor rutelor terestre dintre diversele regiuni ale țării, mai ales drumurile ce conectează Shuwerif, Sebha și Murzuq, cele ce merg de la Abu Grein la Jufra, de la Misrata la Sirte și la Ajdabiya. De asemenea s-a decis reluarea conexiunilor aeriene, evitarea mutuală a retoricii agresive și infamante (a limbajului urii), dar păstrarea libertății de exprimare în mediul online. Se urmărește reducerea nivelului de sărăcie și subdezvoltare din sudul Libiei și reluarea graduală a producției de petrol, cu acces echitabil pentru cele două tabere. S-a semnat pe 23 octombrie 2020 un acord de încetare a focului în toată Libia, iar printre elementele centrale ale acestuia sunt formarea unei armate comune, cu un comandament comun, precum și obligația mercenarilor străini de a părăsi Libia în maximum trei luni. În afară de Geneva, negocieri între cele două tabere rivale s-au desfășurat în septembrie a.c. și la Bouznika, în Maroc, tot în format cinci plus cinci denumit Dialogul libian, fiind negociate atribuirea unor posturi cheie: directorul băncii centrale, al National Oil Corporation și al forței armate comune. De asemenea, Egipt și Franța cooperează activ spre a aduce la masa negocierilor părțile în conflict.

Este doar începutul revenirii la normalitate. Vor urma timp de câteva luni negocieri de pace, iar Rusia și Turcia vor fi actorii principali în timp ce țările UE vor juca mai mult un rol diplomatic, de rang secundar. Desigur că va fi nevoie de ajutoare economice pentru refacerea țării, iar UE are tradiție de donator, însă ar trebui să ofere acest sprijin comensurat cu participarea politică și rolul său în negocierile de pace. UE si NATO sunt afectate în plan strategic de prezența militară rusă în Africa de Nord, pe flancul lor sudic, iar o înțelegere ruso-turcă de partaj a Libiei ar arăta clar că statele mari din UE și SUA nu mai au control asupra mediului de securitate regional. Semnalul de alarmă tras de Comandamentul forțelor aeriene SUA din cadrul AFRICOM privind prezența de avioane militare rusești în Libia ar putea oare însemna că, dacă Joseph Biden ajunge președintele SUA, va încerca să ajute direct GNA spre a opri penetrarea Rusiei în Mediterana centrală și prezența cvasi-permanentă acolo (pe modelul bazelor din Siria)? Nu putem ști deocamdată. Americanii presupun că Rusia a adus aceste avioane, conduse de piloți ruși, spre a ajuta forțele mercenarilor Wagner să reziste asaltului armatei GNA, spre a opri mișcarea amplă de retragere a LNA în fața armatelor guvernului din Tripoli. Ar fi un semn că Rusia e pregătită să creeze baze militare dotate cu sisteme A2/AD în Libia și să rămână pe termen lung acolo, ca și in Siria, spre a pune presiune suplimentară pe flancul sudic al NATO. La negocierile viitoare, Turcia ar putea obține controlul asupra unor teritorii din Vest si Sud, iar Rusia asupra celor din centru și est.

Libia are ipotetic șansa de a călca pe urmele Tunisiei, chiar după conflictul intern (dar internaționalizat) devastator, de a limita puterea islamului radical și a privilegia un islam moderat, grefat pe un naționalism arab constructiv, care va conduce treptat la limitarea efectelor tribalismului anarhic asupra

coerenței statului. Desigur, stabilitatea și pacea în Libia au nevoie de rezultate economice rapide, care să liniștească populația (lipsită adesea de curent electric, apă potabilă și acces satisfăcător la hrană și sanitație), dar și de vecinătăți stabile – Egiptul, Tunisia, Algeria, Sudanul, Nigerul trebuie să nu mai alimenteze mișcările de gherilă, grupuri teroriste și rețele de crimă organizată din Libia.

Note

[1] Juan J. Linz, Alfred Stepan, "Modern Nondemocratic Regimes" in *Problems of Democratic Transition & Consolidation*. Johns Hopkins University Press: Baltimore, 1996.

[2] https://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/libya/, accesat pe 24 iunie 2020.

[3] Matthew Green, "To What Extent Was the NATO Intervention in Libya a Humanitarian Intervention?", https ://www.e-ir.info/2019/02/06/to-what-extent-was-the-nato-intervention-in-libya-a-humanitarian-intervention/, 6 februarie 2019. Intervenția NATO s-a bazat pe aprobarea data de Consiliul de Securitate al ONU, fiind legală – vezi rezoluția 1973 din 17 martie 2011 Totuși NATO nu a avut mandate de a răsturna regimul Gaddafi prin forță, existând voci care afirmă că și-a depășit mandatul acordat de ONU. De ex Geir Ulfstein and Hege Føsund Christiansen, The Legality of NATO Bombing in Libya, he International and Comparative Law Quarterly, Vol. 62, No. 1, January 2013), pp. 159-171.

[4] "Guide to key Libyan militias", https://www.bbc.com/news/world-middle-east-19744533, 11 ianuarie 2016.

[5] Alison Pargeter, "Haftar, Tribal Power and the Battle for Libya", 15 MAI 2020. HTTPS://WARONTHEROCKS.COM/2020/05/HAFTAR-TRIBAL-POWER-AND-THE-BATTLE-FOR-LIBYA/

[6] "Haftar and the Tribes, Michael Young in dialog cu Alison Pargeter", https://carnegie-mec.org/diwan/81917, 28 mai 2020.

[7] Michael Young, „Haftar and the Tribes", https://carnegie-mec.org/diwan/81917, 28 mai 2020.

[8] Marc Pierini, Libya Is a European Emergency, https://carnegieeurope.eu/strategiceurope/82240?utm_source=rssemail&utm_medium=em, 6 iulie 2020.

[9] Frederic Wehrey, 'Our Hearts Are Dead.' After 9 Years of Civil War, Libyans Are Tired of Being Pawns in a Geopolitical Game of Chess, https://time.com /57 79348/war-libya-global-conflict/, 12 februarie 2020, p.2.

[10] France blasts 'extremely aggressive' Turkish intervention against NATO mission targeting Libyan arms, https://www.france24.com/en/20200617-france-blasts-extremely-aggressive-turkish-intervention-against-nato-mission-targeting-libyan-arms, 17 iunie 2020.

ABSTRACT

Libya is closing a period of about 10 years of internal chaos, instability and violence, with the recurrence of civil wars. The elimination of the former Gaddafi dictatorial regime did not produce a viable democracy. The Government of National Accord, which controls the Western side of Libya and the Libyan National Army, which governs the East side, fought some bloody battles and now are in a situation of stalemate, in spite of being supported by important foreign powers: Turkey, Russia, UAE, Egypt etc. A durable peace will most probable result not from one side being victorious on the battlefield, but from a long protracted negotiation process, leasding to a wide power-sharing and through inspired confidence-building measures.

Cuvinte-cheie: Libia, război civil, intervenție, proxy war, instabilitate, democrație, petrol, pace, negocieri

Şerban F. Cioculescu (PhD in political sciences) is a senior researcher at the Institute for Political Studies of Defence and Military History and a visiting professor (lecturer) at the University of Bucharest, Department of Political Sciences.

Provocări la adresa sistemului relațiilor internaționale bazat pe reguli

Narciz BĂLĂȘOIU

Context

O axiomă a relațiilor internaționale atestă faptul că, după "Războiul de 30 de ani" și pacea Westfalică din 1648, lumea este guvernată de un sistem de reguli unanim și vădit, ori tacit, acceptate de către toți actorii ce animă sistemul internațional.

Existența unui sistem internațional este tratată astăzi ca o constantă a teoriei relațiilor internaționale, indiferent că vorbim de o abordare realistă, liberală, conservatoare, structuralistă sau a oricărei alte școli de gândire. Chiar și acele teorii critice, radicale și post-moderne care atacă sau neagă existența unui sistem internațional, se opun de cele mai multe ori modului în care teoriile din „mainstream-ul" academic și politic își reprezintă sistemul decât să nege existența unui asemenea sistem.

A fost semnalată o abordare ce vine să conteste sistemul de reguli și ordine, întrucât un anumit actor se simte nedreptățit în dorința de a-l schimba în favoarea sa decât negarea sistemului. Asemenea tezei partidelor politice antisistem sau a mișcărilor sociale revoluționare, care mai degrabă doresc schimbarea ordinii politice sau a configurației sociale, decât negarea acesteia[1].

Pe de altă parte, atât în sociologia politică, cât mai ales în teoria relațiilor internaționale, după Al Doilea Război Mondial nu mai putem chestiona existența conceptului de sistem internațional în accepțiunea sa politică, geopolitică și a interacțiunii dintre actori statali și nestatali. În acest sens, putem invoca două surse conceptuale. Pe măsură ce teoria generală a sistemelor devine tot mai populară, inclusiv în științele sociale post-belice, ideea de sistem social, economic, politic, internațional nu mai poate fi redusă la o simplă metaforă. Treptat pozitivismul din științele sociale evoluează în paradigme de tipul analizei sistemice, apoi structurale și structural-funcționaliste[2].

Evident, caracterul sistemic al realităților social-politice este diferit de cel al entităților tehnologice sau biologice. Ideea de sistem a ajutat sociologia, politologia și odată dezvoltată știința relațiilor internaționale nu doar să poată citi mai științific interacțiunile studiate, ci să se raporteze la ele în perspectiva intervenției.

Înțelegerea sistemului internațional presupune atât cunoașterea structurilor și relațiilor formalizate în cadrul acordurilor și organizațiilor internaționale, dar și a normelor care le reglementează interacțiunea, cât mai ales cunoașterea aspectelor mai degrabă informale ale relațiilor internaționale precum cutume istorice, aranjamente și ierarhii regionale, dileme identitare, relații sectare sau principii de autodeterminare națională.

Indiferent de cât de intense sunt interacțiunile din cadrul sistemului internațional, cât de ierarhizat și așezat este acesta la un moment dat, sau cât de importante sunt în construcția sa variabilele behavioriste, lumea de astăzi se află la un grad de interconectare și globalizare în care existența unui sistem

internațional nu mai poate fi negată, chiar dacă poate fi criticat metodologic prin lentila uneia sau alteia dintre paradigmele specifice teoriei relațiilor internaționale.

Spre sfârșitul anilor 1970, deci în apogeul Războiului Rece, Immanuel Wallerstein dezvolta teoria sistemului mondial modern ca o critică, respectiv o încercare de înlocuire a teoriei modernizării. Teoria sistemului mondial modern este una a stratificării la nivel mondial a societății internaționale în centru, periferie și semiperiferie, fiind o teorie a dezvoltării sociale[3].

Această abordare se suprapune parțial cu teoria dependenței de unii actori ai sistemului internațional, însă respinge împărțirea „pe caste" și în mod particular a Lumii a Treia. Wallerstein consideră că există o singură lume, conectată prin relațiile economice și organizată în periferie, semiperiferie și centru, un precursor al globalizării și teoriei "celor șase prieteni" a gradelor de separare.

La sfârșitul Războiului Rece, Francis Fukuyama scria despre "Sfârșitul istoriei și ultimul om", proclamând unilateralismul american în sistemul relațiilor internaționale și îmbrățișarea capitalismului liberal ca unic mod de guvernare și orânduire socială la nivel global. Unilateralismul american a eșuat însă după războaiele din Irak și Afghanistan, după rolul tot mai pregnant al Rusiei în afacerile globale și după expansiunea în primul rând demografică și apoi economică a unor puteri regionale precum China, India sau Iran, toate contestând ordinea globală[4].

În 2014, unul dintre cei mai galonați teoreticieni ai relațiilor internaționale, Henry Kissinger scria "Ordinea Mondială", o carte ce enunța contestarea ordinii din acel moment și încerca să prefigureze mutațiile tectonice din sistem. Astfel, Kissinger scria: *"astăzi, acest sistem pe bază de reguli se confruntă cu dificultăți. Frecventele îndemnuri la adresa statelor de a-și aduce o contribuție adecvată, de a respecta principiile secolului XXI sau de a fi actori responsabili în cadrul unui sistem comun reflectă realitatea faptului că nu există o definiție comun acceptată a sistemului ori o idee clară privind ce anume înseamnă o contribuție adecvată. Dincolo de granițele lumii occidentale, regiuni care au jucat un rol minor în formularea inițială a acestor reguli le pun la îndoială validitatea în forma lor actuală, precizând limpede că intenționează să le modifice. Astfel, deși comunitatea internațională este invocată astăzi probabil mai des decât oricând altcândva în istorie, ea nu deține un sistem clar și unanim acceptat de obiective, metode de lucru sau limite"*[5].

Specialiștii conchid aproape în unanimitate că lipsa unui sistem internațional bazat pe reguli de orice fel conduce la anarhie. Anarhia este unul din conceptele de bază în teoria relațiilor internaționale, care desemnează lipsa unei autorități centrale la nivel mondial, a unor reguli sau norme universal valabile care să reglementeze relațiile dintre statele lumii, similare celor funcționale în cadrul unei entități statale.

Pentru teoreticienii realiști care au dezvoltat acest concept, statele sunt actorii principali în politica mondială, iar acestea, în mod inerent, au un comportament competitiv pentru putere sau pentru supraviețuire, dar nu se pot baza pe nicio autoritate centrală internațională pentru a găsi sprijin.

Sistemul internațional este unul anarhic, organizații internaționale precum Societatea Națiunilor și ulterior Organizația Națiunilor Unite având o autoritate limitată, lipsite fiind de capacitatea și pârghiile necesare pentru a reglementa relațiile dintre actorii ce animă scena globală. Structuraliștii răspund însă că aceste organizații internaționale sunt ajutate de așanumiții "jandarmi ai sistemului internațional", adică mari puteri care au capacitatea de a veghea asupra respectării ordinii internaționale, a orânduirii regionale și de a aplica sancțiuni statelor care nu respectă regulile. Organizații de securitate precum NATO sau dreptul de veto în cadrul Consiliului de Securitate al ONU întăresc acest principiu în viziunea lor[6].

Alte teorii catalogheză drept exagerate consecințele anarhiei în sistemul internațional și a efectelor pe care le are asupra comportamentului statelor. Teoria interdependenței, în special teoria interdependenței complexe, diminuează importanța anarhiei în relațiile internaționale, în condițiile în care interdependența statelor diminuează din atributele tradiționale ale suveranității, prin crearea multiplelor canale de contact între țări.

Reflexe ale sistemului internațional actual

O privire sinoptică asupra dezvoltărilor din sistemul internațional post-1945 conduce la concluzia că datorită complexității interacțiunii și relațiilor dintre state, vorbim de fapt de trei sisteme distincte, dar interconectate: un Sistem Universal de Securitate, un Sistem Occidental și un Sistem Economic Universal. Fiecare dintre acestea are reguli și obiective diferite, dar fiecare în ansamblu său este suma negocierilor și compromisurilor între marile puteri.

Funcționarii din domeniul politicii externe sau de securitate ai oricărui stat ar clama însă o naivitate absolută dacă credem că actuala ordine este guvernată doar de cele trei sisteme amintite. Pe lângă aceste trei sisteme există o țesătură complexă de relații și compromisuri între marile puteri unde regulile universale lipsesc cu desăvârșire. De obicei, acțiunile protagoniștilor reverberează asupra micilor actori din sistem.

Importanța relativă a acestor patru piloni (cele trei sisteme plus relațiile adiacente amintite) s-a schimbat semnificativ între sfârșitul Războiului Rece și sfertul de secol ce i-a precedat. Balanța de putere este foarte probabil să se schimbe din nou, de această dată în manieră mai radicală.

În întreaga perioadă de după 1945, multe dintre problemele sistemului internațional au fost rezultatul unor tensiuni în cadrul acestor piloni. Mai degrabă, decât să privim evoluția relațiilor internaționale ca pe o simplă dihotomie între perioade bazate pe reguli și cele anarhice, pe modelul realist al păcii privită ca absență a războiului, este mult mai potrivit să o sistematizăm în termenii interacțiunii complexe între cele trei sisteme bazate pe reguli. Desigur, acestea sunt determinate de relațiile de putere existente în cadrul lor și de un sistem separat de compromisuri între marile puteri[7].

Principiile fundamentale ale Sistemului de Securitate Universal sunt autodeterminarea și non-agresiunea, împreună cu inadmisibilitatea utilizării forței în schimbarea frontierelor internaționale. SSU cuprinde de asemenea reguli universale (sau cvasi-universale) de securitate, stabilite înainte sau în timpul perioadei post-belice, în special legate de armele nucleare și cele de distrugere în masă, dreptul internațional și o conduită în diplomația internațională (ca de exemplu imunitatea diplomatică și protecția ambasadelor).

Aceste norme și reguli, precum și acordurile și deciziile organizațiilor internaționale, au scopul de a fi aplicate tuturor statelor, indiferent de sistemul politic domestic. Principalele entități sau acorduri care le guvernează sunt Organizația Națiunilor Unite și Tratatul de Neproliferare Nucleară. Primul este universal acceptat, însă al doilea nu cuprinde India, Israel, Coreea de Nord și Pakistan. Mai nou, există tentații de contestare inclusiv din partea SUA sau a Rusiei.

Sistemul Occidental are obiective mult mai ambițioase decât celelalte două, dar și o comunitate de membri mult mai exclusivistă. Cuprinde piețele dezvoltate din America de Nord, Asia-Pacific și Europa într-un set de mecanisme integrative fără corespondent în orice perioadă dinainte de 1945. A fost creat având la bază instituțiile euro-atlantice (NATO și UE), împreună cu aranjamente bilaterale, cu precădere economice și de securitate, între SUA și aliații cheie din Asia-Pacific (Japonia, Australia și Noua Zeelandă). A fost creat și susținut pe sprijinul unei comunități cu aceleași interese politice, economice și de securitate.

Formatul G7 sau Organizația pentru Cooperare Economică și Dezvoltare sunt și ele părți importante ale sistemului, dar și unele acorduri de schimburi de intelligence de tipul ”5 Eyes” au un rol important în acest sistem. Coreea de Sud poate fi și ea considerată pe bună dreptate parte a sistemului, în ciuda conflictului deschis cu vecinii din Nord.

Sistemul Economic Universal se referă la un set de aranjamente și instituții care a oferit cadrul politic și legal pentru o creștere masivă în comerțul internațional și în domeniul investițiilor străine directe. Instituțiile sale cheie sunt Fondul Monetar Internațional, Banca Mondială și Organizația Mondială a Comerțului. Alături de acestea există numeroase acorduri internaționale, globale dar și regionale, care s-au dezvoltat într-o economie globalizată post-1945.

Această economie globalizată cuprinde și acorduri internaționale pentru combaterea

schimbărilor climatice, protecția proprietății intelectuale sau combaterea bolilor infecțioase. De-a lungul timpul apartenența la aceste acorduri s-a răspândit considerabil, așadar astăzi putem spune că sunt universal acceptate.

Prefigurarea unor modificări structurale

Fiind un sistem extrem de dinamic, este de așteptat ca sistemul internațional să își schimbe periodic structura sau măcar să sufere modificări permanente ale unora dintre parametrii importanți. Sesizarea acestor modificări de către analiștii fenomenului internațional constituie una dintre principalele provocări ale teoriei și practicii relațiilor internaționale și, din păcate, una dintre principalele surse de erori în analiza de profil.

Același Kissinger ne spune că *"lumea actuală năzuiește insistent, uneori chiar cu disperare, la un concept de ordine mondială. Haosul este un risc care amenință în egală măsură cu interdependența fără precedent – prin răspândirea armelor de distrugere în masă, prin dezintegrarea statelor unitare, prin impactul distrugerii mediului, prin persistența practicilor cu efect de genocid și dezvoltarea de noi tehnologii care amenință să ducă la conflicte scăpate de sub control și dincolo de puterea de înțelegere umană. Metode noi de accedere la și de vehiculare a informațiilor unesc lumea ca niciodată înainte și globalizează evenimentele, dar o fac într-un mod care inhibă reflecția, impunându-le liderilor să înregistreze reacțiile imediate în forme acomodate prin slogane*[8]*"*.

Evenimentele și acțiunile Chinei și Rusiei din ultima decadă arată clar că cel puțin aceste două state contestă ordinea internațională actuală. Mai există și alți actori precum Iran, Coreea de Nord, chiar și India, care încearcă, în măsura posibilităților, să conteste cel puțin ordinea regională în care se află. Mai există apoi "ordinea din haosul" Orientului Mijlociu și chiar și Turcia, aliat NATO, cu acțiuni și narativ deseori divergente față de poziția aliaților săi militari.

În 2017, ministrul rus de Externe, Serghei Lavrov lansa în spațiul public o teză extrem de interesantă, care confirma atitudinea și acțiunile Rusiei începute cu războiul din Georgia și anexarea Crimeei împotriva regulilor sistemului internațional. Actuala ordine mondială se distanțează de ideea dominației occidentale din cauza amenințărilor globale, cărora lumea le poate face față doar printr-o comunicare reciprocă, consideră Lavrov. *„Putem numi acest lucru multipolaritate, policentrism, sau mai multă democratizare, însă acest lucru reprezintă un fapt. Puterea economică și financiară, precum și influența politică este distribuită astăzi mult mai uniform"*, spunea Lavrov[9].

Ulterior, Lavrov a publicat un articol într-o revistă de geopolitică rusă în care își explica ideologic viziunea asupra transformării sistemului internațional. *"Astăzi, este evident că încercările de a afirma modelul unipolar au eșuat. Procesul de transformare a ordinii mondiale a devenit ireversibil. Noii jucători mari, cu o bază economică stabilă, se străduiesc să influențeze, mai activ, procesele regionale și globale, cu motive temeinice și pretind participarea mai semnificativă la luarea deciziilor cheie. Crește nevoia unui sistem mai echitabil și mai incluziv. Recidivele unor abordări neocolonialiste arogante, care atribuie anumitor țări dreptul de a-și dicta voința asupra altora, sunt respinse de către majoritatea absolută a membrilor comunității internaționale (...) Din lipsa de pregătire a Occidentului de a accepta realitățile de astăzi, când, după secole de dominație economică, politică și militară, el pierde prerogativa formării, de unul singur, a unei agende globale, a răsărit conceptul de "ordine bazată pe reguli". Aceste "reguli" sunt inventate și combinate selectiv, în funcție de nevoile curente ale autorilor termenului menționat, pe care Occidentul îl introduce, în mod perseverent, în viața de zi cu zi"*[10], scria acesta.

Nu trebuie să ne ascundem când afirmăm că Brexitul din 2016, urmat de alegerea președintelui Trump la Casa Albă reprezintă provocări majore pentru sistemul occidental bazat pe reguli. În ciuda normelor puternice și instituțiilor profund birocratizate, Occidentul a fost construit și este menținut prin negocieri și compromis între state independente puternice, între SUA și aliații săi cheie și între statele

europene. Aceste compromisuri sunt împinse la limita unor tensiuni nemaivăzute după 1950.

Împingerea aproape în derizoriu și joaca cu asumarea articolului 5 din Tratatul NATO de către președintele Trump a pus pe masă un subiect devenit tabu, care continuă să reverbereze asupra proiecției de securitate a unor state care și-au construit strategiile ultimelor decenii pe garanțiile de securitate oferite de cea mai puternică organizație militară din toate timpurile.

Mai nou, China este cel mai puternic contestatar al sistemului internațional, iar această retorică asertivă se va accentua după pandemia COVID-19. China a cunoscut în ultimele două decenii o transformare socio-politică spectaculoasă, depășind cu mult rolul de putere regională pe care îl are.

Îngrijorările decidenților sistemului internațional rezidă într-un autoritarism crescând al președintelui Xi care se îndepărtează tot mai mult de la un mod de conducere democratic, abandonarea unor reforme care să apropie economia chineză de linii directoare ale OMC sau FMI, o reformare cvasi-totală a rolului pe care îl joacă Partidul Comunist Chinez în orânduirea societală și nu în ultimul rând, rolul pe care China și-l arogă printr-o politică externă agresivă conceptualizată prin inițiative precum Belt & Road sau Made in China 2025-2030.

Implicarea Chinei în dosarul nord-coreean a demonstrat rolul extrem de important pe care această țară îl are în contextul regional, dar și în cadrul afacerilor globale. Practic regimul dictatorial nord-coreean a rezistat și continuă să o facă doar prin eludarea regulilor și sancțiunilor la care este supus cu ajutor chinez și rus. Subiectul Hong-Kong este altul care demonstrează că încăpățânarea Chinei este determinantă în negocierile politice de la nivel internațional. Cu toată dârzenia puterilor occidentale și cu toate măsurile întreprinse de acestea, China nu renunță la retorica sa agresivă și își impune cu forța regulile, deși contestate puternic.

Recent, Uniunea Europeană acuza Rusia și China că au desfășurat campanii de dezinformare în timpul pandemiei de coronavirus pentru a încerca să "submineze" democrațiile, să exacerbeze polarizarea societății și să-și amelioreze propria imagine. Acuzațiile vin după ce în ultimii ani s-a demonstrat că ambele state s-au implicat în campaniile electorale din mai multe state occidentale cu scopul de a destabiliza societatea respectivă. De altfel, toate aceste acțiuni au un scop mai important, de destabilizare a actualei ordini internaționale[11].

Destabilizarea acesteia nu vine însă doar din partea Rusiei și a Chinei. Spectrul relațiilor internaționale pare să se afle într-un blocaj continuu, fără ca vreo construcție internațională să poată împinge sau avansa niciun dosar major al politicii globale. Mai mult, consolidarea unor state ca puteri regionale, le-a permis acestora să își exprime dreptul de veto pe unele considerente cel puțin discutabile, dar cu largul concurs al marilor puteri. Nu se găsesc soluții acceptabile pentru dosare de importanță majoră pentru parcursul omenirii precum acordul climatic, Siria, Israel-Palestina, Ucraina, Balcanii de Vest, Iran, Yemen, Coreea de Nord, relația transatlantică, Brexit sau reforma UE, subiecte politice care țin capul de afiș al campaniilor electorale.

Nu mai devreme de anul trecut, Franța a contestat și modificat procedura de desemnare a președintelui Comisiei Europene, după ce birocrația bruxeleză și compromisul dintre statele membre a perfecționat un mecanism care corespundea în cel mai mic detaliu excepționalismului occidental. În plus, președintele său pledează pentru o reformare a NATO, o dezbatere văzută drept interzisă de multe state occidentale, dar dorită de actorii mai sus-menționați.

Ca să privim și mai recent, vechiul și noul premier al Israelului, Bibi Netanyahu anunța că a sosit timpul unei strategii pentru aplicarea proiectului american de rezolvare a conflictului israeliano-palestinian. Respins de palestinieni, acest plan prevede între altele anexarea de către Israel a Văii Iordanului și a coloniilor israeliene din Cisiordania, teritoriu palestinian ocupat din 1967 de către statul israelian.

Uniunea Europeană a răspuns prin vocea ministrului de Externe german, Heiko Mass care a afirmat că planul Israelului de anexare a unor zone din Cisiordania este incompatibil cu reglementările internaționale. Uniunea consideră anexarea incompatibilă cu legislația internațională, dar vrea dialog cu Israelul.

Un alt exemplu concludent de reașezare a balanței de putere, este declarația recentă a șefului diplomației europene, Josep Borrell care a spus că Uniunea nu trebuie să aleagă între SUA și China, dar are nevoie de o autonomie strategică pentru a-și apăra interesele. *"Există o confruntare care crește în intensitate între China și SUA. Este ceva ce va determina lumea de mâine. Trebuie să ne păstrăm un anumit grad de autonomie pentru a ne apăra interesele. Uniunea nu este neutră în această confruntare. Împărțim același sistem politic cu SUA și nu îmbrățișăm sistemul politic al Chinei[12]".*

Concluzii

Pacea relativă pe care lumea a cunoscut-o după Al Doilea Război Mondial comparativ cu alte perioade are multiple cauze (inclusiv dezvoltarea democrației): o mai mare interdependență economică, un nivel crescut al salarizării și al educației și rolul descurajator pe care îl au armele nucleare. Peste toate acestea se așază regulile internaționale, precum și tratatele și organizațiile internaționale care le grupează.

Dacă analizăm toți acești factori este aproape imposibil ca lumea să se întoarcă la un nou Război Rece, cu atât mai puțin la războaie globale ca cele din secolul XX. În ultimii ani însă au fost întreținute dezbateri cu privire la existența unui singur sistem internațional universal bazat pe reguli și mai precis despre împărțirea între cei care respectă regulile sistemului (de obicei occidentalii și mai nou doar SUA) și cei care nu respectă regulile sistemului (în viziunea occidentalilor și cu precădere a SUA acest actor este China). Pentru a menține pacea în lume este nevoie doar de respectarea regulilor din sistem.

Regulile internaționale evoluează, iar unele sunt dizolvate ca urmare a deciziei statelor participante, mai precis spus a celor puternice. Cel mai bun sistem bazat pe reguli adaugă predictibilitate la relațiile dintre state, reducând costurile tranzacțiilor dintre ele și servind intereselor mutuale ale membrilor. Regulile în sine nu au însă o calitate pozitivă. Valoarea lor depinde în mare măsură de modul în care servesc intereselor și valorilor statelor care le susțin.

Un factor important care a susținut aceste trei dimensiuni ce formează sistemul internațional bazat pe reguli a fost eroziunea contractelor sociale egalitariste și creșterea semnificativă a bunăstării cetățenești în cadrul doctrinelor "wellfare state". Câștigul mediu din statele dezvoltate s-a apropiat de cel din statele în curs de dezvoltare. În ultimii ani însă putem observa o creștere a inechităților la nivel global. Acest fenomen s-a tradus într-o creștere a politicilor naționaliste care se manifestă, culmea, într-o lume internaționalizată.

Nu în ultimul rând, competiția intensificată dintre marile puteri, în mod special SUA, Rusia și China, a demonstrat cu această ordine bazată pe cele trei sisteme coexistente este un proces continuu de confruntare și cooperare între marile puteri. Toate cele trei sisteme au fost până la urmă create pentru a servi interesele marilor puteri, ale căror agende au zone de convergență tot mai reduse. Aderarea la aceste reguli depinde de dorința acestor state de a le respecta, de a le sfida, sau de a le impune forțat spre a fi respectate.

Negocierile directe între marile puteri în afara formatelor multilaterale (de exemplu SUA-Rusia cu privire la controlul armelor nucleare sau discuțiile comerciale SUA-China) joacă un rol extrem de important în sistemul internațional actual, complementându-l sau contestându-l după caz.

În ultima vreme, Statele Unite par din ce în ce mai dispuse să folosească sancțiuni financiare unilaterale pentru a stopa accesul la economia mondială a statelor adversare pentru a-și securiza câștiguri în politicile de securitate, în mod special în relație cu Rusia, Iran și Coreea de Nord. Politica SUA de a nu le permite aliaților să permită accesul companiilor chineze cu tehnologia 5G pe piețele europene demonstrează implicațiile de securitate atrase de comerțul internațional.

Așadar, există multe provocări la adresa sistemului internațional occidental bazat pe reguli, însă cele mai importante rămân Brexitul și alegerea președintelui Donald Trump la Casa Albă. În ciuda puternicelor norme și instituțiilor bine-dezvoltate, Occidentul a fost construit și continuă să se bazeze pe compromisuri robuste între SUA și aliații săi în materie de securitate. Joaca președintelui Trump cu fermitatea articolului 5 din Tratatul NATO ar putea schimba acest lucru.

Noi compromisuri, precum un soft-Brexit sau o reformare a contribuției la NATO, sunt mult mai probabile în viitorul proxim, decât o criză exponențială care să amenințe însăși existența sistemului occidental. Cu toate acestea, trebuie remarcat un trend puternic către renaționalizarea apărării și securității, precum și a economiilor. Încă nu este clar cât de departe se poate merge cu acest proces.

Pentru statele occidentale, întrebarea nu ar trebui să fie dacă ele sunt sau nu în favoarea unui sistem internațional bazat pe reguli. În vreme ce sistemele bazate pe reguli joacă un rol cheie în ordinea internațională, ele se află într-o continuă dezvoltare și concurează deseori.

Dacă aceste sisteme pot să evolueze în așa mod încât să poată contribui la pacea și prosperitatea internațională, devine critică o înțelegere deplină a realităților de putere de la nivel internațional, inclusiv a faptului că aceste reguli pot fi în mod realist respectate.

Note

[1] Ringmar Erik, Performing International Systems: Two East-Asian Alternatives to the Westphalian Order, Cambridge University Press, Vol 66, No 1, 2012

[2] Wight Colin, Philosophy of Social Science and International Relations, HANDBOOK OF INTERNATIONAL RELATIONS, 2013

[3] Wallerstein Immanuel, "World-systems Analysis." In World System History, Encyclopedia of Life Support Systems (EOLSS), Developed under the Auspices of the UNESCO, Eolss Publishers, Oxford, UK, 2004

[4] Fukuyama Francis, The End of History and the Last Man, Free Press Publishing, 1992

[5] Kissinger Henry, World Order, Penguin Publishing, 2015

[6] Steans Jill & Pettiford Lloyd, An Introduction to International Relations Theory: Perspectives and Themes, Routledge, 3rd Edition, 2013

[7] Gordeeva Evghenia, A transforming international system and the three approaches to the security dilemma, European Journal of Futures Research , Springer Publishing 2016

[8] Kissinger Henry, World Order, Penguin Publishing, 2015

[9] Kortunov Andrei, Between Polycentrism and bipolarity – On Russia's World Order Evolution Narratives, Russia in Global Affairs Journal, No1, 2019

[10] Lavrov Serghey, The Present and the Future of Global Politics, Mezhdunarodnaya Zhizn (International Affairs), 2007

[11] Scott Mark, Russia and China push 'fake news' aimed at weakening Europe, Politico website, https://www.politico.eu/article/russia-china-disinformation-coronavirus-covid19 , 05/2020

[12] Zaran Eszter, Borrell: EU doesn't need to choose between US and China, Eu Observer, June 2nd 2020

ABSTRACT

An axiom of the international relations proves the fact that, after the „Thirty Years' War" and the Westphalian Peace of 1648, the world is governed by a system of rules unanimously and obviously, or tacitly accepted by all actors of the international system. The existence of an international system is treated today as a constant factor of the theory of international relations, whether we are talking about a realistic, liberal, conservative, structuralist approach or any other school of thought. Even those critical, radical, postmodern theories that attack or deny the existence of an international system often oppose the way in which theories in the academic and political „mainstream" represent their system rather than denying the existence of such a system.

Cuvinte-cheie: sistem, relații internaționale, negocieri, mari puteri, rivalitate, cooperare, dezinformare, economie globală

Narciz Bălășoiu este lector universitar la facultatea de Relații Economice Internaționale din cadrul Academiei de Studii Economice din București și director al Centrului de Prevenire a Conflictelor și Early Warning, un think-thank ce activează în spațiul relațiilor internaționale și studiilor de securitate. Este deținător al unui titlu doctoral în Securitate Națională și Informații acordat de Universitatea Națională de Apărare "Carol I". De asemenea, el a ocupat diferite poziții în administrație, precum cea de consilier al ministrului apărării, sau consilier al ministrului afacerilor europene.

Descurajarea nucleară și coplementaritatea cu sistemele de capabilități convenționale

Dragoș Gabriel GHERCIOIU

În plină pandemie și disfuncționalități sociale, politice și economice, a trecut pe neobservate un eveniment semnificativ pentru istoria omenirii și a distrugerilor pe care acesta le poate provoca planetei: August 2020 a marcat 75 de ani de la lansarea celor două bombe atomice, la Hiroshima (6 august 1945) și Nagasaki (9 august 1945), lansări care, prin distrugerile și șocul pe care le-au provocat, au adus capitularea Japoniei (15 august 1945), marcând astfel sfârșitul celei mai brutale conflagrații mondiale.

Având drept reper de lansare podul *Aioi*, în formă de "T", ușor de reperat din aer, bombardierul american *Enola Gay* a prăvălit peste Hiroshima prima bombă atomică din istoria omenirii, cântărind peste 4.5 tone, care a ucis instantaneu peste 70 000 de oameni și a semănat groaza pe o planetă obișnuită deja cu ororile unui război nemaivăzut până atunci la scară globală. Puținii supraviețuitori ai acelei tragedii, denumiți în japoneză *"hibakusha"*, au participat în august 2020, alături de familiile lor, la o ceremonie restrânsă din motive de pandemie, fără prezența îndelung anunțată și negociată a unor lideri politici.

Avem astăzi o serie de puteri nucleare relevante (Federația Rusă, Statele Unite, China, Franța, Marea Britanie), semnificative (India, Pakistan), turbulente (Coreea de Nord) sau neasumate or în curs de devenire (Israel, poate Iran și Arabia Saudită) și mulți lideri politici care cochetează imaginar sau declarativ cu ideea (președintele actual al Turciei, spre exemplu). Ca un fapt pozitiv, trebuie menționate aici și statele care au rezultat din destrămarea Uniunii Sovietice și care au renunțat la arsenalele nucleare existente pe teritoriul lor ca urmare a războiului rece, respectiv Ucraina, Kazahstan și Belarus. Nu în cele din urmă, trebuie menționat cazul (unic până în prezent) Africii de Sud, care a renunțat de bună voie la cercetarea, producția și stocarea de arme nucleare la începutul anilor 1990 (după 30 de ani de activitate în domeniu), devenind astfel prima putere regională care a renunțat la avantajele descurajării nucleare.

Ce este important de menționat, în acest moment al evoluției tehnologice prin care trece omenirea, este faptul că, astăzi, orice putere regională sau locală cu un dram de dezvoltare industrială, poate accesa tehnologia de fabricare a armelor nucleare, sporind tensiunea și impredicitibiliatea geopolitică, creând noi posibile amenințări (nu doar regionale), așa cum s-a creat nevoia în baza propagandei și retoricii naționaliste. Se structurează astfel un cadru de negociere și proiecție a teoriilor patriotarde, specifice anilor '50 - '60, de la începutul Războiului Rece, iar metodele de coerciție asupra „războinicilor nucleari" sunt relativ limitate.

Principalele amenințări globale sunt astăzi structurate pe două categorii: **amenințări geopolitice** (cu care suntem familiarizați în lunga istorie de conflicte și tensiuni a omenirii) și **amenințări tehnologice**.

Domeniul nuclear este, fără îndoială, cel mai letal și mai terifiant pentru întreaga populație a planetei datorită efectului său di-

structiv colosal, însă nu este singurul. Distrugeri majore, grație avansului tehnologic și al progresului științific al omenirii, pot aduce și capabilitățile non – nucleare complementare forțelor nucleare deja existente, dar și armele biologice cu nivel de letaliate și potențial de distrugere la scară globală. Dacă ar fi să ne gândim doar la pandemia declanșată de virusul care a bulversat planeta în acest an, ne putem imagina cu ușurință ravagiile pe care o armă biologică modernă le poate face atunci când se urmărește explicit acest scop.

În ultima vreme au fost sau urmează a fi abolite o serie de tratate și extensiile lor, negociate în lumea bipolară a Războiului Rece, care așa neconvingătoare și contestate cum erau, livrau o stare de relativ echilibru și comfort politic și militar la scară planetară.

Tratatul INF (*Intermediate Range Nuclear Forces Treaty*), denumit inițial „Tratatul dintre SUA și URSS cu privire la eliminarea armelor nucleare cu rază scurtă și medie de acțiune", a fost semnat la Washington în decembrie 1987 de cei doi președinți de la acea vreme, respectiv Ronald Reagan și Mihail Gorbaciov. Tratatul a expirat în august 2019 și a adus eliminarea din arsenalele nucleare ale celor două mari puteri a unei cantități importante de arme staționate la sol, cu rază de acțiune 500 – 1000 km și 1000 – 5500km.

Tratatul START (*Strategic Arms Reduction Treaty*) care face referire la armele ofensive strategice, intrat pentru prima dată în vigoare în decembrie 1994, a fost la momentul negocierii între cei doi semnatari, cel mai important și mai cuprinzător tratat de control armamente din istoria omenirii. Întrucât a expirat în decembrie 2009, a fost semnat un nou tratat, denumit **New START,** intrat în vigoare în ianuarie 2011 și cu expirare la începutul anului viitor.

Acestea sunt printre cele mai importante tratate, iar ieșirea din vigoare va avea un impact major asupra evoluției nucleare a omenirii în anii ce vor urma. Nu este mai puțin adevărat faptul că anterior menționatele tratate erau semnate de principalele două puteri nucleare, SUA și Federația Rusă, noii veniți în clubul nuclear nefiind deloc deranjați de aceste înțelegeri, ba mai mult, simțindu-se chiar motivați în cursa înarmării tocmai de nivelul de dotare și letalitate al celor două puteri. Sau cum foarte bine spun analiștii revistei *Foreign Policy*: *„in a multipolar world, bilateral arms control agreements make much less sense"*[1].

Rămân în vigoare în schimb:

Tratatul de neproliferare nucleară, cunoscut mai mult ca **NPT** (*Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons)*, negociat timp de trei ani și intrat în vigoare din 1970. Este depășit și nu pare a fi luat în seamă astăzi decât în dezbateri sterile, care nu au nici o finalitate sau relevanță în ochii ambițioșilor decidenți politici. La vremea respectivă, ideea de bază stipulată în tratat era că, în afara celor cinci puteri nucleare existente la momentul semnării, celelalte națiuni ale planetei (191 pe atunci) se vor abține de la dezvoltarea de arsenale nucleare, stimulate de angajamentele celor cinci de conlucrare pentru reducerea arsenalelelor deținute. Nu și-a imaginat nimeni (în fapt nu de imaginație era nevoie la momentul încheierii istoricului document) că avansul tehnologic și setea de dominație locală, regională sau chiar globală a numeroșilor lideri care conduc pe planetă, vor împinge în derizoriu angajamentele asumate în 1970. Spre exemplu, Rusia testează astăzi torpile nucleare (*Poseidon*) capabile să aducă apocalipsa orașelor de coastă prin crearea unor tsunami artificiale, abordare de neconceput în 1970.

Tratatul Cer Deschis (Treaty on Open Skies), intrat în vigoare în ianuarie 2002, pentru o durată nelimitată, are un număr de 35 de semnatari din Europa, fostul spațiu sovietic și America de Nord. Este deschis și altor țări interesate și urmărește creșterea încrederii între țările semnatare, prin stabilirea unei ***cote de zboruri*** de survol și supraveghere aeriană pe întregul teritoriu aparținând semnatarilor, incluzând aici și inspectarea aeriană a unor zone/teritorii ce ar putea fi destinate producției, depozitării sau întreținerii de arme nucleare.

Dincolo de semnarea de tratate și înțelegeri internaționale multilaterale, crearea **Agenției Internaționale pentru Energie Atomică** (*International Atomic Energy Agency – IAEA*) în iulie 1957, o structură independentă, care raportează periodic ONU și altor organisme internaționale aspecte legate de domeniul nuclear, a avut un ***aport substanțial*** în dezvol-

tarea conceptului global de utilizare a energiei nucleare în scopuri pașnice.

IAEA are propriul său tratat de funcționare și o contribuție semnificativă la reglementarea utilizării materialelor fisionabile în domeniul energiei și al armamentelor nucleare, fiind și principala structură responsabilă de inspecțiile internaționale în domeniu, precum și de standardizarea normelor de siguranță și securitate nucleară în domeniul civil și militar (siguranța instalațiilor, a transportului, situații critice, pregătire pentru evacuare, regimul reziduurilor și al deșeurilor nucleare, precum și al combustibilului uzat, măsurarea radioactivității și combaterea traficului de materiale radioactive)[2].

Deși descurajarea nucleară funcționează, deși există o asumare clară a responsabilităților pentru funcționarea planetei împotriva tuturor relelor provocate de oameni, se pare că doar o economie globală, integrată și bine structurată, pare a crea siguranță atunci când agresiunile și conflictele deschise tind să devină noua normă. De altfel, chiar și războaiele convenționale au devenit mai rare, zonele de conflict de pe planetă fiind deja bine structurate și definite.

Un studiu interesant[3] realizat de *Oficiul Istoric* al Departamentului american al Apărării care evaluează pierderile globale de vieți omenești în diversele conflicte care s-au derulat începând cu anul 1600 până spre zilele noastre, arată o scădere semnificativă de la momentul intrării în dotare a armelor nucleare. Astfel, perioadele istorice care includ cele mai numeroase victime ale războaielor, în procente raportate la întreaga populație existentă pe planetă la momentul respectiv, sunt anii 1600 – 1700 (cu un procent de 2.27%) și perioada celor două războaie mondiale (1.12% pentru Primul Război Mondial, respectiv 1.75% pentru Al Doilea Război Mondial).

Începând cu anul 1950, procentele au scăzut spre 0.4%, unul dintre factorii de influență de necontestat fiind evident adăugarea **descurajării nucleare** în arsenalul celor două mari puteri militare de la acel moment.

Un aspect important, greu de descifrat în abordările strategiei nucleare aparținând fiecăruia dintre marii jucători, este legat de natura primei lovituri. *Va fi o lovitură preventivă sau o lovitură de răspuns?*, iar această întrebare setează încă de la început regulile jocului. În timp ce documentele strategice ale Federației Ruse vorbesc despre utilizarea armelor nucleare ca răspuns la un atac convențional care poate pune în pericol „existența statului" (fără a fi definită această linie roșie), documentele Pentagonului afirmă că „Moscova amenință și exersează prima lovitură nucleară"[4].

Sigur, această dilemă a celor două mari puteri nucleare (care au împreună aproape 90 % din capabilitățile nucleare globale), nu exclude ambițiile unui terț, care deși incomparabil mai mici, pot genera o reacție de răspuns care să inducă o accelerare exponențială a distrugerilor și o îndepărtare dramatică de perspectiva unor decizii raționale, care să nu pună în pericol însăși existența planetei. Deși pare un subiect mai degrabă pentru uzul producătorilor de filme care abordează catastrofe naturale induse de om, amenințarea cu o ***„iarnă nucleară"*** este foarte reală și foarte posibilă. În contextul dezbaterilor actuale tot mai intense referitoare la schimbările climatice, se omite adesea perspectiva devastatoare a unei *ierni nucleare*, ale cărei efecte vor urma mult timp după executarea loviturilor. Un studiu recent[5], publicat în *Journal of Geophysical Research: Atmospheres* vorbește despre declanșarea unei „traume climatice majore" cu efecte inimaginabile pe termen lung și foarte lung.

De mai bine de 70 de ani, NATO este o alianță politico – militară defensivă, care are la dispoziție un *„mix de capabilități"* nucleare, convenționale și de apărare anti-rachetă[6].

Alianța deține așadar propriile capabilități și duce o politică nucleară foarte clară, toate țările membre NATO, cu excepția Franței, făcând parte din structura Grupului de Planificare Nucleară (*Nuclear Planning Group*), forul de dezbateri și decizii în domeniul politicii nucleare, fondat în 1966. Fiind o alianță militară defensivă, NATO militează pentru reducerea armamentului nuclear pe glob, așa cum fiecare din țările membre s-a angajat prin *Tratatul de ne-proliferare nucleară*, însă își menține propriile capacități de apărare și descurajare, atât timp cât armele nucleare vor continua să existe.

„Umbrela nucleară" a NATO este asigurată de către forțele nucleare strategice ale Statelor

Unite, în timp ce Franța și Marea Britanie își păstrează forțe nucleare independente, ce pot fi puse la dispoziția Alianței de la caz la caz. De la încheierea Războiului Rece, echipamentele militare americane dislocate în Europa au fost reduse cu peste 90%, ca un semn al angajamentului asumat de Alianță pentru o lume cu cât mai puține arme nucleare.

Un aspect important, care trebuie menționat în acest context, este cel referitor la încheierea așa-numitelor *Asigurări Negative de Securitate* (**Negative Security Assurances**), încheiate în 1995, prin care cele trei puteri nucleare occidentale (SUA, Franța și Marea Britanie) se angajează să nu utilizeze arme nucleare împotriva nici unei țări ne-nucleare, semnatare a *Tratatului de Neproliferare*, cu excepția cazului în care sunt ele însele ținta unei agresiuni la care să participe anterior menționatul stat, în alianță cu o putere nucleară (abordare reminiscentă, demnă de doctrina agresiunii armate îndelung planificate și exersate în laboratoarele Războiului Rece).

Cât privește abordarea politică **First – Use/No First – Use**, Alianța Nord - Atlantică nu are o poziție exprimată deschis, situația urmând a fi decisă la momentul escaladării unei crize, aspectele cele mai importante fiind legate de asumarea ***rolului defensiv***, încorporat în toate documentele strategice ale Alianței. Gândite în scopul creșterii transparenței și al deschiderii în relația cu Federația Rusă, NATO a adoptat o serie de măsuri (denumite **Confidence and Security Building Measures**) care vizează aspecte legate de armele nucleare și fac referire la: schimbul reciproc de date referitoare la forțele nucleare sub-strategice, doctrină și strategie, stocare și siguranță.

Administrația americană își bazează deciziile din domeniul nuclear pe un document care se emite periodic, sub egida Departamentului Apărării și cu sprijinul principalelor agenții guvernamentale cu responsabilități în domeniu. Documentul este denumit **Nuclear Posture Review** și este o strategie la cel mai înalt nivel de abordare a politicii în domeniul armamentului nuclear deținut de SUA, bazată pe o serie de capabiltăți cât mai diversificate, flexibile și adaptate, așa – numita *triadă nucleară*.

Întrucât ultimul NPR fusese emis în 2010, administrația Trump a solicitat, încă de la preluarea responsabilităților în ianuarie 2017, elaborarea și emiterea unui nou document, în principal datorită numeroaselor evoluții de pe scena internațională și în special datorită intensului program de înarmare nucleară desfășurat de Beijing. Apărut în februarie 2018, noul *Nuclear Posture Review* ia notă de dezvoltările considerabile *(„considerable nuclear forces")* în domeniul armelor nucleare desfășurate sau în curs de desfășurare ale Chinei și statuează circumstanțele extraordinare ale noului status-quo, în care SUA și aliații trebuie să se pregătească pentru a-și apăra și proteja interesele globale. Menit a convinge potențialii adversari de riscurile unei abordări nucleare *(„to convince adversaries they have nothing to gain and everything to loose from the use of nuclear weapons")*, administrația americană amintește în documente și de rolul fundamental al NATO, prin contribuția pe care aliații o au deja cu avioane cu *dublă capabilitate* (**Dual Capable Aircraft**) și o structură robustă de comandă, control și comunicații pe domeniul nuclear.

Forțele nucleare, alături de cele convenționale și alte instrumente de exercitare a puterii politice, militare și economice, au menirea de a descuraja, pe termen lung, agresiunile de orice fel și sunt un garant al păcii și echilibrului global, tot mai des pus la încercare de noile jocuri strategice. De la încheierea Războiului Rece, Statele Unite și-au redus unilateral stocurile de arme nucleare cu 85% și mai bine de două decenii nu au procedat la desfășuarea și instalarea unor noi sisteme de arme nucleare. Este principalul motiv pentru care US National Nuclear Security Administration a lansat un program de up-grade, înlocuire și modernizare a echipamentelor nucleare cu uz militar care are ca orizont de timp anul 2030[7].

Nu putem vorbi de o politică completă în domeniul nuclear fără a acorda importanța și atenția cuvenite abordărilor legate de proliferare și controlul armamentelor, chiar dacă vorbim de cele convenționale. Avansul tehnologic și potențialul de dezvoltare industrială al zilelor noastre fac cu ușurință posibilă tranziția unor sisteme de arme de la încărcături clasice, la sisteme nucleare, fapt de altfel puțin con-

testat de principalii jucători din lume. Suntem astfel în situația de a discuta permanent de intențiile și perspectivele de cooperare deschisă, sinceră a unor țări cu derapaje constante în procesele de verificare a armamentelor, precum și de dorința clară de progres a discuțiilor avute de delegații aparținătoare unor regimuri autocratice, în diversele foruri internaționale. Prin urmare, un control eficient al proceselor de dezarmare sau de ne-proliferare are la bază câteva aspecte fundamentale:

– Limitarea clară, verificabilă a proceselor de fabricare, stocare, cercetare – dezvoltare în domeniul armamentului nuclear sau cu potențial nuclear;

– O atenție sporită asupra modului de transmitere a informației, a fenomenului *fake news,* conex domeniului nuclear, cu consecințe directe asupra percepției și interpretării din perspectiva tuturor actorilor implicați;

– Un control cât mai strict asupra dispersiei, traficului și fenomenului de transfer tehnologic avansat, chiar legal, cu reflecții politice clare asupra precedentelor create;

– Se va evita destabilizarea status – quo-ului și menținerea strictă a dezvoltărilor avansate în domeniul armamentului nuclear la nivelul actorilor deja existenți, care sunt parte sau au fost abordați în scopul includerii ambițiilor lor în cadrul unor tratate cât mai relevante și angajante (sigur că acest element este discutabil, însă este de preferat oricărui nou jucător intrat în competiție, dornic să încalce toate regulile din dorința de a surmonta decalajele tehnologice).

Deși pericolul este real, deși există o cvasi-unanimitate atunci când diplomații sau liderii politici participă la diferite formate de consultare, principalii interlocutori pe domeniul armamentului nuclear pentru delegațiile oficiale ale societăților deschise, rămân cele două mari puteri globale, respectiv Federația Rusă și China.

Astăzi Rusia este în plin avânt de înlocuire a infrastructurii și echipamentelor deținute din perioada sovietică, fiind reticentă din acest motiv în a participa și angaja noi limitări ale dezvoltărilor sale viitoare. În plus, pare a se concentra pe dezvoltarea unor echipamente cu utilizare duală, convențională și nucleară, utile în dezvoltarea de capabilități și sisteme non – strategice, de nivel tactic sau ce pot fi desfășurate în teatre de operații, și care nu sunt reglementate sau limitate de tratate internaționale.

Pe de altă parte, China este tot mai preocupată de punerea în scenă a „faptului împlinit", ajutată și de economia sa în dezvoltare galopantă dar și de ofensiva de șarm diplomatic. Cu o postură militară tot mai asertivă, în special în Marea Chinei de Sud și de Est, Partidul Comunist Chinez s-a angajat la Congresul al XIX – lea să facă din forțele militare aflate la dispoziția sa, cea mai modernă și numeroasă forță, până la începutul lui 2050. În acest context, domeniul nuclear și intențiile de dezvoltare conexe acestuia pe plan militar sunt abordate opac, fără nici un fel de mențiune asupra scopului (defensiv/ofensiv) și nivelului dorit de relevanță globală.

Coreea de Nord este un alt actor important ale cărui acțiuni și ambiții riscă să destabilizeze întreaga regiune a Asiei de Est, cel puțin. Ambițiile dictatorului de la Pyongyang sunt din ce în ce mai numeroase și variate, prezentând un dublu risc pentru stabilitatea și securitatea internațională: o dată ca deținător instabil și tot mai amenințător de arme nucleare și, poate chiar mai riscant, ca proliferator de amenințări „orizontale" care pot face jocurile altor proliferatori, interesați de achiziția ilegală de materiale, echipamente, tehnologie sau chiar arme nucleare nord – coreene. Tot un fapt îngrijorător este intenția de a continua testele nucleare (s-au efectuat deja șase din 2006), liderul Kim Jong – Un fiind foarte preocupat de obținerea unor progrese tehnice cât mai avansate în domeniul armamentului nuclear, singura sa monedă de schimb în contextul regional tensionat.

Nu în ultimul rând Iranul, unul dintre cei mai consecvenți jucători, cu o politică agresivă de alianțe zonale și un interes niciodată declinat pentru leadership regional. Liderul său religios, sprijinit de organizația IRGC (*Iran Revolutionary Guard Council*) – „Gardienii Revoluției", alocă în continuare sume importante de bani pentru proiecte ce pot avea finalitate nucleară imediată. Deși încă semnatar al JCPOA (**Joint Comprehension Plan of Action**), care constrânge Iranul să se abțină de la orice dezvoltări de arme nucleare până

în anul 2031, conducerea religioasă menține în continuare capabilitățile tehnologice și capacitatea de producție adecvată, fapt ce îi permite producția de arme în maxim un an de la luarea deciziei politice. În plus, trebuie menționat progresul realizat de Iran în controlul și dezvoltarea rachetelor cu rază lungă de acțiune, element extrem de important atunci când lansarea unui program nuclear militar devine iminentă.

Terorismul nuclear și radiologic este un aspect amenințător în sine, o mulțime de organizații și structuri nestatale fiind mai mereu prezente pe piața ilicită a materialelor nucleare cu utilizare dual, civilă și militară. Un eveniment catastrofic poate să apară oricând, modul de acțiune și mentalitatea celor care sunt preocupați de astfel de acțiuni ilegale fiind un catalizator pentru astfel de dezvoltări. Este un motiv pentru care o țară ne – nucleară trebuie să aibă abilități probate de reacție la incidente nucleare din cele mai diverse, cu echipe bine antrenate în managementul consecințelor, iar un pas concret în această direcție este Inițiativa Globală pentru Combaterea Terorismului Nuclear (**Global Initiative to Combat Nuclear Terrorism**).

În încheiere, câteva cuvinte despre costuri și bugete aferente domeniului nuclear, care este, alături de cel aerospațial, unul dintre cele mai costisitoare și mai speciale, atât prin specificul foarte diferit de celelalte domenii tehnice, cât, mai ales, prin calitatea deosebită a materialului uman implicat.

Se impune o pregătire continuă pentru orice specialist din domeniul nuclear, iar specializările sunt extrem de diferite și, în general, fără echivalent în alte domenii tehnice. Industria nucleară, civilă sau militară presupune sacrificii aparte, puțin prezente în alte profesii. Este un motiv pentru care marile puteri nucleare construiesc ghiduri de carieră foarte clare, bine renumerate și cu perspective de dezvoltare profesională relevante pentru specialiștii din domeniul nuclear.

Există, de asemenea, costuri importante cu partea de infrastructură aferentă domeniului, iar partea de comandă și control a tuturor operațiilor și proceselor de dezvoltare a unor obiective nucleare este cheia întregului efort. O structură de comandă – control reziliență și eficace este cheia funcționării sigure și garanția unei asigurări credibile date propriei populații, aliaților, partenerilor, dar mai ales, adversarilor.

Probabil că una din cele mai complete și mai complexe lucrări în domeniul eforturilor economice, traduse în costuri și investiții, pentru producția și stocarea de arme nucleare, a apărut sub egida prestigioasei *The Brookings Institution* din Washington[8]. Într-un efort de documentare și redactare de o transparență nemaivăzută până la momentul apariției lucrării, autorul abordează extrem de profesionist aspecte economice cheie, referitoare la eforturile unei puteri nucleare globale: costuri cu cercetarea, dezvoltarea de produs, testarea și lansarea în producție, desfășurarea în zona de operare, C3[9], intel și măsuri de protecție pentru echipamentele nucleare deținute. În plus, sunt abordate și costurile cu scoaterea din uz, managementul reziduurilor și substanțelor toxice sau radioactive, compensațiile pentru personalul sau terții afectați în cursul ciclului de viață al echipamentelor. Iar pentru a întregi imaginea, adăugăm costurile (foarte importante atunci când vorbim de preocupările pentru protecția mediului) cu pregătirea și execuția unei testări nucleare reale. Estimarea lor a fost făcută de organizația independentă *Los Alamos Study Group*, care militează pentru dezarmarea nucleară și protecția mediului, iar valorile se situează între 45 milioane și 90 de milioane de dolari, în funcție de anvergura detonării și managementul consecințelor[10].

Concluzionând, se poate afirma că, deși nu există un indicator clar de măsură pentru a evalua eforturile descurajării nucleare, este foarte clar că orice capabilitate legată de acest domeniu, presupune eforturi umane, tehnologice și economice uriașe, aproape imposibil de cuantificat ad-integrum, vitale însă pentru menținerea balanței și al echilibrului de forțe în contextul geostrategic actual.

Note

[1] Chris Miller, „The INF Treaty Is Dead, and Russia Is the Biggest Loser", https://foreignpolicy.com/2019/08/02/the-inf-treaty-is-dead-and-russia-is-the-biggest-loser/, 2 August 2020.

[2] www.iaea.org

[3] 2018 Nuclear Posture Review, https://media.defense.gov/2018/Feb/02/2001872886/-1/-1/1/2018-NUCLEAR-POSTURE-REVIEW-FINAL-REPORT.PDF, accesat pe 20 octombrie 2020.

[4] Idem

[5] Nuclear Winter Responses to Nuclear War Between the United States and Russia in the Whole Atmosphere Community Climate Model Version 4 and the Goddard Institute for Space Studies Model E

[6] Jacek Durkalec, "European security without the INF Treaty", https://www.nato.int/docu/review/articles/2019/09/30/european-security-without-the-inf-treaty/index.html, 30 septembrie 2020.

[7] 2018 Nuclear Posture Review, idem.

[8] , Stephen I. Schwartz, "Atomic Audit: The Costs and Consequences of US Nuclear Weapons Since 1940", Brookings Institution Press, 1998

[9] Comandă, Control, Comunicații

[10] www.lasg.org, accesat pe 1 noiembrie 2020.

ABSTRACT

In August 2020 there has been 75 years since the first nuclear strike in Hiroshima opened up the nuclear arms race. It has been a period of both turbulences and stability, the paradox being that the world has been safer because of the nuclear weapons. Their formidable deterrence capacity remains unchallenged so far, while the technological and scientific progress expanded the number of the Nuclear Powers world-wide. NATO as an Alliance, remains a nuclear alliance, as long as nuclear weapons will continue to exist, and is keeping it's deterring capacity with a mix of capabilities. Of course, there is also a strong connection between the immense destruction capacity of the nuclear weapons and the irreversible damages done to the natural balance and climate on the Planet Earth.

Cuvinte-cheie: capabilități, descurajare, arme nucleare, geopolitică, tratate, norme de siguranță, puteri nucleare, comandă și control, NATO, lovitură preventivă, proliferare și control armamente, costuri, resurse umane, management.

Dragoș Ghercioiu este șeful programului Studii de Apărare din cadrul Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară.

Parteneriatul Strategic UE-ONU în domeniul managementului crizelor

Dragoș ILINCA

Dezvoltarea relațiilor de cooperare între UE și ONU în domeniul managementului crizelor s-a realizat gradual în ultimele două decenii, în mod consonant cu dezvoltarea cooperării europene vizând securitatea și apărarea. În economia generală a proiectului european dezvoltat sub egida Politicii Europene de Securitate și Apărare (PESA) și, după intrarea în vigoare a Tratatului de la Lisabona, sub auspiciile Politicii de Securitate și Apărare Comună (PSAC), relația de cooperare cu ONU a reprezentat un vector esențial. Afirmată strategic ca primă valență de orientare constantă, cooperarea cu ONU a fost afirmată în mod explicit în momentul adoptării primului Obiectiv Global al UE în domeniul securității și apărării. În acest sens, Consiliul European de la Helsinki (9 – 10 decembrie 1999) exprima interesul pentru dezvoltarea contribuției UE în sprijinul "păcii și securității internaționale", în conformitate cu principiile Cartei Națiunilor Unite.

De asemenea, în contextul inițierii proiectului european în domeniul securității și apărării a fost recunoscută responsabilitatea primară a Consiliului de Securitate pentru pacea și securitatea internațională, cadru în care era afirmat interesul UE de a coopera cu ONU în domenii asociate managementului crizelor și reconstrucției post-conflict[1]. Erau momentele inițiale ale unei relații care va evolua rapid către o formulă de parteneriat eficient între cele două organizații. Nucleul acestei formule va fi susținut prin intermediul angajamentelor operaționale derulate de UE la scurt interval după asumarea propriilor obiective în domeniul securității și apărării. Se poate vorbi, pentru ultimul deceniu al secolului trecut, despre un efort major al ONU în acoperirea necesarului de angajamente în domeniul managementului crizelor, prin dislocarea a peste 60.000 de militari în diferite misiuni de menținere a păcii derulate în diferite zone ale globului. Acest nivel de angajament a exercitat o presiune majoră asupra capacității operaționale a ONU, vizibilă mai cu seamă în ceea ce privește potențialul de generare a forțelor pentru misiuni. În scopul remedierii acestei situații, Secretarul general ONU, Kofi Annan a inițiat, la începutul anului 1995, un amplu proces de reflecție menit să contribuie la optimizarea capacității ONU de a face față nevoii, în permanentă creștere, de contingente pentru operațiile de menținere a păcii.

Cunoscut sub numele de Raportul Brahimi[2] (după numele coordonatorului procesului de analiză, Lakhdar Brahimi), rezultatul introspecției a generat o serie de recomandări. Segmentul funcțional al acestora a vizat trecerea la o abordare practică în gestionarea aspectelor privind managementul crizelor de către ONU, atât din perspectiva abordării integrate a situațiilor de criză, cât și în ceea ce privește îmbunătățirea procesului de generare a forțelor pentru misiuni. Era subliniată, de asemenea, importanța contribuțiilor statelor membre ca fiind singura opțiune de asigurare a resurselor necesare pentru dezvoltarea contingentelor necesare.

Din perspectiva unei racordări eficiente la realitățile din teatru, recomandările vizau adaptarea procesului de generare și, subsecvent, sublinierea importanței pachetelor integrate de forțe și capabilități (militare și civile) care puteau fi angrenate în contextul managementului crizelor. În acest context, trebuie subliniat faptul că potențialul UE a fost suplimentat prin decizia Consiliului European de la Feira (19-20 iunie 2000) privind dezvoltarea capacităților civile de management al crizelor, inițial în patru domenii: poliție, administrație civilă, stat de drept, protecție civilă[3].

În aceeași logică, prima Strategie de securitate a UE (ESS), adoptată în decembrie 2003, a promovat opțiunea fermă a acestei organizații de a-și asuma un rol consolidat în domeniul managementului crizelor. În cadrul unei viziuni complexe privind sprijinul UE pentru securitatea internațională, un rol central era acordat promovării multilateralismului efectiv[4]. Angajamentul UE de a susține acțiunile ONU a fost reafirmat în mod clar, în special din perspectiva contribuției practice cu mijloace și instrumente dezvoltate pe un spectru larg de acțiuni asociate domeniilor politic, militar și social. În acest sens, dezvoltarea profilului operațional al UE, prin cele două opțiuni – operații de tip „Berlin+"[5], respectiv autonome, a reprezentat un palier oportun de susținere a eforturilor Organizației Națiunilor Unite în gestionarea diferitelor situații de criză. Practic, ESS a indicat direcțiile de acțiune concretă în sprijinul ONU. Din perspectiva obiectivului unei "*Uniuni mai active*" se viza sprijinul pentru capacitatea de răspuns a ONU pe două componente. Acestea includeau, inițierea unei formule instituționalizate de cooperare între cele două organizații cu accent pe dimensiunea de reconstrucție a statelor implicate în situații de conflict, respectiv dezvoltarea sprijinului acordat pe termen scurt ONU în contextul managementului crizelor. Asupra ultimului aspect se releva o tendință cu implicații operaționale de substanță, înscrisă în contextul general al perioadei în care preferința statelor europene viza utilizarea misiunilor mandatate de ONU pentru care contingentele erau generate prin intermediul cooperării în formate multilaterale (ex. NATO, UE, organizații regionale).

Instituționalizarea dialogului dintre cele două organizații

În contextul interacțiunii între cele două organizații în contextul evoluțiilor din Balcani, s-a putut atinge un nivel consistent al percepției comune față de rațiunea dezvoltării unei matrice de cooperare care să corespundă preocupărilor reciproce. În mod evident, principalul factor coagulant al acestei abordări se regăsește în convergența semnificativă a obiectivelor asumate de UE și ONU în domeniul managementului crizelor. Gestionarea situației de securitate din Balcani a reprezentat liantul viziunii comune care se va dezvolta semnificativ în următorii ani. Consiliul European de la Nisa (7-9 decembrie 2000)[6] a aprofundat interacțiunea între dezvoltarea PESA, prin capabilitățile europene de management al crizelor care au permis diversificarea instrumentelor pe care UE le putea angaja în sprijinul ONU și OSCE. Ulterior, Președinția suedeză a Uniunii Europene a coordonat procesul de structurare a unui cadru formal de cooperare.

Pornind de la mandatul transmis de președinția franceză, Consiliul European de la Göteborg (15 – 16 iunie 2001)[7] a continuat procesul de structurare a dialogului, avansând reperele pe care urma să se structureze cooperarea instituțională. Acestea vizau, în esență, sprijinul reciproc în domeniul prevenirii conflictelor, respectiv angajamentul UE cu mijloace și capabilități civile și militare în domeniul managementului crizelor. Pe aceste coordonate a fost articulată o viziune structurată privind cadrul formal de cooperare, cu prilejul Consiliului Afaceri Generale și Relații Externe din 11 iunie 2001 fiind adoptat un set de posibile domenii care puteau fi structurate ca agendă de cooperare. Principiile de la care se pornea în acest demers vizau: valoarea adăugată a capacităților; interoperabilitatea; vizibilitatea angajamentului și autonomia decizională a celor două organizații. Se distinge atenția acordată pentru abordarea contribuției UE ca entitate distinctă în cadrul ofertelor avansate în sprijinul ONU, cu intenția evidentă de a menține relevanța cooperării europene în domeniul securității și apărării. Din această perspectivă, au fost identificate ca principale domenii de cooperare:

- Prevenirea conflictelor, în special din perspectiva asigurării sprijinului reciproc între cele două organizații în contextul derulării propriilor angajamente operaționale.
- Aspecte civile și militare ale managementului crizelor, identificate, în mare măsură, în concordanță cu modul de articulare a PESA pe cele două dimensiuni, civilă și militară.
- Componenta regională, în cadrul căreia un rol important îl reprezentau aspectele privind managementul crizelor în Africa.

În completarea acestora a fost adoptată o platformă de cooperare instituțională între principalele structuri implicate în gestionarea managementului crizelor la nivelul celor două organizații. Importanța acestui demers se valoriza în special din perspectiva creșterii interacțiunii instituțional-birocratice între UE și ONU, generând, totodată, oportunități pentru asigurarea unui palier de funcționalitate și cunoaștere reciprocă. Nivelurile de consultare identificate la această etapă au vizat:

- Reuniuni ministeriale, inclusiv posibilitatea organizării în formatul Troicii UE (Înaltul Reprezentant, Comisarul pentru relații externe, Președinția în exercițiu a Consiliului UE).
- Întâlniri la nivelul Înaltului Reprezentant și Comisarul pentru relații externe cu Secretarul General ONU și adjunctul acestuia.
- Dialog la nivelul Comitetului Politic și de Securitate al UE și adjunctul Secretarului General ONU, respectiv cu subsecretarii generali.
- Interacțiune permanentă între Secretariatul Consiliului, serviciile Comisiei Europene și structuri similare din cadrul ONU[8].

Pe această bază, în perioada următoare ritmul interacțiunii a evoluat în mod semnificativ dar cu viteze diferite, adeseori determinate circumstanțial de aspecte punctuale ale agendei operaționale. În scopul uniformizării și al consolidării caracterului regulat au fost create structuri de coordonare ad-hoc care aveau rolul de a asigura derularea procesului de consultare pe coordonate predictibile, ceea ce a contribuit la consolidarea caracterului practic al cooperării. În această abordare, fiecare entitate relevantă din domeniul managementului crizelor și-a identificat structura parteneră[9] în cadrul celeilalte organizații, procesul de cooperare fiind coordonat prin intermediul unui Comitet director UE-ONU[10].

Trebuie subliniat faptul că dezvoltarea cooperării instituționalizate devenea o necesitate pe măsura aprofundării cooperării operaționale în teatru. Este cazul angajamentelor operaționale derulate în Balcani, unde Uniunea Europeană a preluat, din ianuarie 2003, responsabilitățile Misiunii ONU și a Structurii internaționale de poliție (IPTF), prin intermediul Misiunii de poliție civilă din Bosnia-Herțegovina (EUPM). Suplimentar, anul 2003 a adus o nouă premieră în domeniul managementului crizelor, prin dislocarea primei misiuni militare autonome a UE. Răspunzând unei solicitări specifice a ONU privind implicarea Uniunii Europene în stabilizarea situației din capitala provinciei Ithuri din RD Congo, la 30 mai 2003 a fost lansată operația Artemis. Concepută ca un demers operațional limitat temporal, aceasta s-a derulat până la începutul lunii septembrie, desfășurându-și activitatea într-un mediu operațional intens și în condiții umanitare dramatice pentru populația civilă, supusă atacurilor grupărilor rebele. Viabilitatea tipologiei utilizate în generarea forțelor și derularea acțiunilor în teatru a determinat preluarea „modelului Artemis" pentru dezvoltarea capacităților militare rapide, operaționalizate din 2007 sub forma Grupurilor de luptă UE. De asemenea, cooperarea între cele două organizații, dezvoltată în contextul desfășurării operației Artemis, a evidențiat potențialul pe care Uniunea Europeană îl putea genera sub egida Politicii Europene de Securitate și Apărare.

Din această perspectivă, ambele organizații au devenit interesate față de latura practică a cooperării. Pentru ONU această dimensiune oferea perspective favorabile în ceea ce privește identificarea unor noi surse de forțe și capabilități, într-o perioada în care angajamentele Națiunilor Unite erau solicitate în mod accelerat. Pentru Uniunea Europeană, dezvoltarea relației de cooperare operațională cu ONU reprezenta o oportunitate semnificativă de validare a angajamentului politic exprimat prin Politica Europeană de Securitate și Apărare, precum și de testare a potențialului propriu în domeniul managementul crizelor. Astfel, în contextul creat de lansarea Artemis, dialogul

între structurile de specialitate ale celor două organizații s-a intensificat semnificativ, având ca finalitate identificarea unor domenii practice de cooperare în care capacitățile militare și civile ale UE puteau fi valorificate. La 21 iulie 2003, Consiliul Afaceri și Relații Externe a adoptat un pachet de inițiative menit să consolideze platforma de cooperare agreată în iunie 2001. Principiile de la care s-a pornit au vizat dezvoltarea unui mecanism regulat de informare reciprocă în domeniul managementului crizelor (militar și civil). Componenta practică urma să fie consolidată prin identificarea opțiunilor de desfășurare a unor exerciții și programe de pregătire. Al treilea pilon al abordării avansate prin decizia CAGRE a vizat valorificarea experienței operaționale a celor două organizații, prin schimburi regulate de informații în domeniul lecțiilor învățate din operații și a bunelor practici.

Astfel, a fost propusă adaptarea opțiunilor de cooperare pe care UE le dezvoltase în contextul relațiilor cu alte organizații (ex. NATO și OSCE) la realitățile unui potențial parteneriat cu ONU. Principalele tipologii avute în vedere vizau:

- contribuții naționale în cadrul unei operații ONU, fără dezvoltarea unei formule de coordonare din partea instituțiilor UE;
- contribuții naționale în cadrul unei operații ONU, formulate în baza unor consultări între statele membre UE vizând identificarea posibilităților de punere în comun a capabilităților;
- contribuție coordonată a UE;
- componentă UE în cadrul unei operații sub conducerea ONU;
- operație UE având componente furnizate de alte organizații internaționale, inclusiv ONU;
- operație autonomă a UE, de tip *follow*-on sau *entry force* pentru o misiune de nivel superior a ONU[11].

În completarea acestor demersuri, la 10 septembrie 2003, Comisia Europeană a elaborat o comunicare prin care avansa o abordare mult mai structurată în ceea ce privește contribuția Uniunii Europene, prin intermediul unui Plan de acțiune[12]. De asemenea, documentul includea și ideea unui parteneriat între cele două organizații în domeniul managementului crizelor, răspunzând, astfel, unui nivel apreciabil de așteptări. Din această perspectivă, abordarea UE, gândită într-o perspectivă mai largă asupra securității internaționale, urma să se realizeze multidimensional, având ca numitor comun sprijinirea rolului ONU în promovarea multilateralismului efectiv. Prioritatea viza eficiența procesului de implementare a deciziilor și a acțiunilor adoptate în context multilateral. Contribuția UE era promovată ca putându-se manifesta în susținerea instrumentarului ONU, precum și ca element adițional de susținere a eforturilor individuale ale statelor membre pentru implementarea responsabilităților care decurg din angajamentele multilaterale. Premisa principală în definirea modalităților concrete de acțiune decurgea din potențialul componentei de relații externe și apărare a UE cu aplicabilitate în domeniul managementului crizelor. În acest sens, instrumentarul extins (incluzând și capacitățile civile și militare dezvoltate sub egida PESA) a oferit prilejul pentru aprofundarea domeniilor principale identificate prin decizia CAGRE din iunie 2001. Abordarea generală era aceea a focalizării practice a cooperării între cele două organizații asupra unor proiecte concrete, una dintre principale direcții vizând prevenirea conflictelor și managementul crizelor, din perspectiva valorificării oportunităților oferite de programele UE-ONU pentru statele identificate în comun ca putând face obiectul unor astfel de demersuri.

De asemenea, se avea în vedere o mai bună racordare a instrumentelor și potențialul pe care Comisia Europeană îl gestiona, după cum era cazul Mecanismului de reacție rapidă, pentru operațiile ONU. Demersul trebuie privit și din perspectiva interacțiunii interne la nivelul UE, între Președinția Consiliului și Comisia Europeană, demersul reprezentând o modalitate de a stabili agenda activităților avute în vedere la nivelul Comisiei, dar și de a oferi oportunități de nișă pentru această instituție în contextul cooperării UE-ONU.

În încercarea de valorificare a experienței cooperării se aveau în vedere diferite teatre (ex. Afganistan, RD Congo, Balcani), precum și coordonarea în derularea programelor de dezarmare – demobilizare – reintegrare (DDR), precum cele inițiate în regiunea Marilor Lacuri și Cambodgia, sau cele de reabilitare post-con-

flict din Balcani. Se indica, totodată, o direcție suplimentară de cooperare vizând problematica reconstrucției, principalele măsuri propuse vizând consolidarea opțiunilor identificate până la acel moment pentru cooperarea UE-ONU, cu o notă particulară privind rolul Comisiei în optimizarea asistenței pentru state partenere și asigurarea complementarității cu acțiunile altor donatori internaționali.

După cum se observă, nivelul de ambiție promovat prin intermediul acestor opțiuni se profila ca unul extrem de ambițios, indicând disponibilitatea ambelor organizații pentru implementarea unei abordări exhaustive în ceea ce privește posibilitățile de structurare a unei agende de cooperare operațională. Trebuie menționat faptul că din perspectiva UE, lansarea acestor propuneri corespundea unei perioade de relativ entuziasm privind ritmul și substanța progreselor înregistrate în preluarea responsabilității principale în gestionarea evoluțiilor de securitate din Balcani, simultan cu succesul înregistrat în derularea operației Artemis. Se poate vorbi, astfel, despre o fereastră de oportunitate în care profilul cooperării europene, sub egida PESA, putea să beneficieze de parametrii evolutivi ai cooperării UE-ONU.

Pornind de la aceste aspecte, UE a asumat ca obiectiv pentru perioada imediat următoare dezvoltarea modalităților practice de cooperare, din perspectiva încheierii unui potențial acord între cele două organizații. Astfel, la 24 septembrie 2003, Președinția italiană a Consiliului UE, reprezentată de premierul Silvio Berlusconi și Secretarul general ONU, Kofi Annan, au semnat "Declarația comună privind cooperarea UE-ONU în domeniul managementului crizelor"[13]. Principiile acestui demers vizau următoarele elemente: responsabilitatea primară a ONU pentru menținerea păcii internaționale și a securității; valorificarea tendinței pozitive inițiată prin angajamentele operaționale din Balcani și Africa; dezvoltarea unei formule de parteneriat între cele două organizații. Implementarea acestor elemente a încorporat o dimensiune instituțională, concretizată în crearea unui mecanism consultativ întrunit, gândit ca o formula de lucru la nivel de experți pentru abordarea practică a relațiilor de cooperare în domeniul managementului crizelor. Accentul era plasat, astfel, pe consolidarea coordonării și compatibilității într-o serie de domenii cu impact operațional semnificativ, precum:

Planificare – sprijin reciproc în evaluarea misiunilor și dezvoltarea rețelei punctelor de contact la nivelul structurilor de planificare ale celor două organizații. Se acorda prioritate aspectelor relevante pentru susținerea operațiilor și interacțiunea contingentelor UE-ONU dislocate în același teatru de operații. Această abordare se reliefa și în ceea ce privește alocarea resurselor logistice și interoperabilitatea echipamentelor utilizate în operații.

Pregătirea personalului – se viza implementarea unei agende extinse de compatibilizare a procedurilor și tipologiilor de angrenare a contingentelor în operații. Elementele constitutive ale acestei formule includeau: implementarea unor standarde comune de pregătire și planificare pentru personalul militar și civil; sincronizarea programelor și prevederilor utilizate de cele două organizații în perioada de predislocare pentru: poliție civilă, ofițeri militari de legătură și observatori militari; instituționalizarea diferitelor forme de pregătire - seminarii, conferințe și exerciții.

Comunicații – principalul obiectiv era acela de a dezvolta o rutină de cooperare între structurile de lucru ale celor două organizații prin care se dorea facilitarea aranjamentelor necesare pentru derularea operațiilor și, subsecvent, valorizarea contribuției UE în sprijinul ONU. În mod practic, se viza: intensificarea cooperării între centrele de situații ale celor două organizații; schimb de ofițeri de informații (militari, poliție civilă, centre de situații, comandamente); dezvoltarea dialogului de rutină la nivelul structurilor centrale din New York și Bruxelles.

Bune practici – introducea o serie de elemente standardizate în domeniul operațiilor prin intermediul schimbului regulat de lecții învățate și bune practici în domeniul procedurilor de predare-primire a responsabilităților în teatru, precum și în domeniul înzestrării.

Anul 2004 a adus noi evoluții, reflectând dezvoltarea semnificativă a profilului operațional al Uniunii Europene în domeniul managementului crizelor. În acest context, angajamentele asumate în Balcani (EUPM și operația

Althea din Bosnia-Herțegovina) au fost suplimentate prin lansarea misiunii EUPOL Proxima din Macedonia și a misiunii în domeniul statului de drept din Georgia. De asemenea, Consiliul UE a adoptat decizia privind înființarea unui mecanism de asigurare a costurilor comune pentru operațiile militare, cunoscut sub numele de Mecanismul Athena[14]. Accentul plasat pe dimensiunea operațională a UE s-a reliefat și prin adoptarea unui nou Obiectiv Global[15] al UE (Headline Goal 2010, 17 mai 2004). Elementul central al acestei abordări viza capacitatea UE și a statelor membre de a formula răspunsul rapid la situații de criză „pentru întreaga gamă de misiuni Petersberg"[16]. În centrul acestei abordări se regăseau Grupurile de luptă, structuri dezvoltate prin cooperarea între statele membre având capacitate de dislocare rapidă, capabile de a fi menținute în teatru până la 120 de zile.

Nucleul geografic al abordării operaționale promovate în această perioadă s-a concentrat pe evoluțiile din Africa, prin intermediul revizuirii Poziției Comune (26 ianuarie 2004), privind prevenirea, managementul și rezolvarea conflictelor în Africa. Acest demers este considerat punctul de plecare în structurarea unui pachet[17] integrat de răspuns al UE în construcția păcii și susținerea procesului de dezvoltare a capabilităților Uniunii Africane. Reflectarea la nivelul agendei de cooperare între cele două organizații, s-a concentrat asupra valorificării potențialului componentei militare a PESA. Practic, se poate vorbi despre consolidarea valorii adăugate a UE pe componenta militară a angajamentelor operaționale, mai cu seamă în ceea ce privește sprijinul acestei organizații pentru demersurile ONU. Opțiunile identificate au vizat posibilitățile de furnizare de capabilități militare într-o operație ONU precum și a unei operații UE ca răspuns la solicitarea ONU. Din perspectiva primei opțiuni, ideea de bază era aceea de a menține caracterul flexibil al angajamentului care să permită utilizarea capacităților naționale în formate diverse, atât în context ONU, OSCE, cât și NATO. Se anticipa posibilitatea unei coordonări accentuate sub forma unui sistem de tip „clearing house" în ceea ce privește modalitățile de participare a statelor membre în cadrul unei operații ONU. Totodată, din perspectiva posibilității derulării unei operații distincte a UE, în sprijinul ONU, opțiunile de implementare luau în calcul experiența operațională acumulată în Balcani și Africa. De asemenea, în structurarea acestui curs de acțiune se avea în vedere menținerea autonomiei decizionale a celor două organizații, precum și asigurarea controlului și direcției strategice prin intermediul Comitetului Politic și de Securitate.

Prima tipologie avută în vedere se baza pe așa-numitul „model punte" prin care o operație UE putea fi angajată ca măsură temporară pentru a permite generarea-dislocarea sau reorganizarea unei misiuni existente a ONU. Premisele de planificare ale acestui model au fost preluate din experiența Operației Artemis, mai ales în ceea ce privește claritatea mandatului, durata de angajament și autonomia operațională. A doua opțiune viza modelul distinct (*stand-by*), centrat pe ideea creării unei „forțe de rezervă dincolo de orizont" sau a unei „forțe de extracție", puse la dispoziție de UE în susținerea unei operații ONU. Parametrii acestei opțiuni reclamau menținerea unei capacități de reacție rapidă constituită din forțe și capacități puse la dispoziție de statele membre. Având în vedere evoluțiile înregistrate în planul cooperării europene în domeniul securității și apărării, implementarea nu se putea realiza decât prin recurs la utilizarea Grupurilor de luptă dezvoltate în context PESA. În mod evident, pentru utilizarea unei astfel de opțiuni era necesară articularea unui mecanism de coordonare suficient de aprofundat pe componentele de planificare și generare a forțelor.

La 7 iunie 2007, cele două organizații au adoptat o nouă Declarație privind cooperarea în domeniul managementului crizelor. Demersul venea pe fondul consolidării semnificative a interacțiunii operaționale UE-ONU în Africa (lansarea misiunii EUFOR RD Congo, 30 iulie 2006 și sprijinul UE pentru misiunea Uniunii Africane în Darfur), precum și realizarea Capacității Operaționale Finale a Grupurilor de luptă UE (1 ianuarie 2007). Acest din urmă aspect a fost menționat explicit[18] în cadrul declarației comune ca potențial instrument utilizabil în cadrul operațiilor de răspuns la crize, la solicitarea Consiliului de securitate sau în baza unui mandat ONU. Pe aceste coordonate,

demersul comun venea să contribuie la structurarea dialogului pe coordonate predictibile și a cooperării între cele două organizații, optându-se pentru o abordare geografică flexibilă pentru a permite eventuale angajamente și în alte perimetre geografice decât Africa. De asemenea, principalele direcții de acțiune care au fost adoptate cu acest prilej au vizat substanțierea procesului de consultare politică, cu accent pe dimensiunea de securitate și monitorizarea situațiilor de securitate în plan global. Din perspectivă practică, se aveau în vedere:

- dialog regulat la nivel înalt între Secretariatul ONU și Troica UE privind aspecte generale ale managementului crizelor;
- schimb periodic de opinii și evaluări între Secretariatul ONU și Comitetul Politic și de Securitate al UE;
- continuarea, cu regularitate, a reuniunilor Comitetului director UE-ONU, inclusiv prin întâlniri ad-hoc pe durata situațiilor de criză;
- identificarea unor modalități suplimentare de întărire a cooperării, incluzând domenii precum: sprijinul pentru consolidarea capacităților de menținere a păcii; cooperare din perspectiva susținerii Uniunii Africane în domeniul menținerii păcii, cu accent pe: stat de drept, poliție, reforma sectorului de securitate, schimburi de informații la nivelul centrelor de situație UE și ONU, cooperarea ONU cu Centrul Satelitar al UE;
- promovarea unor formule de coordonare și cooperare privind situațiile de criză pentru zonele în care UE și ONU erau angajate operațional;
- derularea unor exerciții comune UE-ONU privind lecțiile învățate în operații, pornind de la situațiile concrete de cooperare în teatru.

Dezvoltarea Parteneriatului Strategic în domeniul managementului crizelor

Interacțiunea dintre cele două organizații a atins parametrii avansați, majoritatea operațiilor derulate de UE în intervalul 2003-2012 (dintre care un segment important au fost dislocate în Africa) utilizând cadrul formal de cooperare UE-ONU. La sfârșitul anului 2011, s-a trecut la o abordare mult mai practică privind aspectele operaționale, vizibile mai cu seamă în ceea ce privește preluarea la nivelul procesului de planificare UE a implicațiilor generate de cadrul agreat pentru cooperarea dintre cele două organizații. Practic, vorbim despre dezvoltarea unui sistem de planificare aferent sprijinului UE pentru operațiile ONU, care avea să fie structurat pe cele două modele agreate la mijlocul anului 2004. În cadrul acestei abordări, a fost utilizat „Planul de acțiune pentru consolidarea sprijinului Politicii de Securitate și Apărare Comune pentru angajamentele ONU de menținere a păcii", inițial, pentru perioada 2012-2015, extins, ulterior, pentru intervalul 2015-2018. Tipologia de utilizare a acestor instrumente a înglobat atât elementele practice dezvoltate succesiv din 2001, cât și propunerile formulate de Comisia Europeană. Rezultatele au fost structurate pe următoarele componente:

1) Mecanism de tip „clearing house"și contribuții ale statelor membre – prin care se viza, în esență, crearea unui inventar de capabilități (militare și civile) pe care statele membre le puteau pune la dispoziție pentru misiuni UE. Se stabileau, de asemenea, responsabilități la nivelul structurile UE și ONU pentru derularea unui mecanism eficient de gestionare a contribuțiilor avansate, inclusiv din perspectiva obiectivelor globale UE. Se viza, astfel, crearea unui model/unei matrici pentru implementarea unui sistem care să poată fi utilizat în comun de cele două organizații, în ideea de optimizare a relevanței contribuțiilor naționale.

2) Scenariul „modular" prin generarea unei componente UE în cadrul operațiilor ONU – obiectivul se concentra pe stabilirea cadrului procedural pentru o astfel de situație, prin definirea naturii, structurii și modalităților pentru contingentul (militar și/sau civil) care urma să fie generat și dislocat de UE. În același timp, se urmărea stabilirea rolului pe care UE ar fi trebuit să-l joace în cadrul operației ONU, atât din perspectiva misiunilor, cât și a tipului de capabilități necesare în domenii

precum: reforma sectorului de securitate, dezarmare – demobilizare – reintegrare, managementul granițelor[19].

3) Angajament autonom al UE, în sprijinul ONU – se avea în vedere asigurarea nivelului adecvat de coordonare între cele două organizații, pe durata derulării procesului de planificare, respectiv în exercitarea conducerii operațiilor militare și civile ale UE, derulate în sprijinul unui angajament operațional al ONU. Tipologiile angajamentelor anticipate includeau: operație „punte" (angajament UE înaintea dislocării unei misiuni ONU); dislocare comună – operație UE, simultan cu un demers similar ONU; preluare – operație UE de preluare a rolului și responsabilităților ONU în teatru. În implementarea acestor opțiuni trebuiau avute în vedere toate aspectele legate de planificare (direcționări strategice, control politic, aspecte operaționale, lanț de comandă, personal, financiar, informații). De asemenea, se reglementau parametrii normativi (Acorduri tehnice), precum și valorificarea lecțiilor învățate în urma derulării operațiilor.

4) Consolidarea asistenței pentru Uniunea Africană și alte organizații regionale și subregionale – proiectat din perspectiva optimizării modului în care cooperarea UE – ONU răspunzând obiectivului de sprijin a capacităților de management al crizelor dezvoltate de alte organizații. Principalele direcții de acțiune avute în vedere includeau: consolidarea cooperării UE – ONU, în ceea ce privește asistența acordată pentru organizații regionale, atât la nivelul structurilor de lucru ale organizațiilor implicate, cât și în ceea ce privește sinergia între diferitele programe derulate de acestea. Suplimentar acestor aspecte, Planul de Acțiune indica interesul pentru consolidarea caracterului funcțional al relației de cooperare, în cadrul căruia un rol extrem de important fiind reprezentat de încheierea unor aranjamente tematice de cooperare între ONU și UE privind: dezvoltarea capabilităților civile ale UE; sprijin reciproc în dezvoltarea cadrului conceptual în domeniul managementului crizelor; cooperare în domeniul pregătirii și exercițiilor; schimb de lecții învățate în urma derulării diferitelor operații.

După cum menționam, introducerea Planului de Acțiune ca instrument menit să permită o structurare superioară a cooperării între cele două organizații, a generat trecerea la un sistem de planificare comună a interacțiunii UE – ONU. Reflectarea imediată a acestei abordări poate fi identificată în contextul procesului de pregătire a unor misiuni și operații, după cum este cazul: misiunilor militare ale UE din Republica Centrafricană (EUFOR RCA, martie 2014 – martie 2015; misiunea de consiliere, EUMAM RCA, mai 2015) prin care s-a facilitat procesul de dislocare a misiunii ONU (MINUSCA din Bangui), misiunii civile din Mali – Sahel (EUCAP Sahel – Mali, din 15 ianuarie 2015), respectiv misiunii militare EUTM Mali care a facilitat îndpelinirea obiectivelor misiunii ONU (MINUSMA).

Pe aceste coordonate, la sfârșitul lunii martie 2015, au fost adoptate noi priorități privind cooperarea în domeniul menținerii păcii și managementului crizelor, în cadrul unui nou ciclu de planificare, incluzând următoarele elemente:

1) Răspunsul rapid la criză – presupunea un nivel superior de interacțiune politică (ONU – UE- Uniunea Africană), centrat pe ideea de optimizare a modelului „punte". În structurarea acestei opțiuni[20] un rol important era acordat posibilității de utilizare a Grupurilor de luptă UE, inclusiv printr-un posibil sprijin financiar. De asemenea, pe componenta civilă a PSAC se viza valorificarea oportunităților oferite prin inițiativa de cooperare, Forța de Jandarmerie Europeană (utilizată în cadrul misiunii EUMAM RCA), ca potențial model de dislocare în cadrul altor operații.

2) Sprijinul pentru arhitectura africană de pace și securitate – printr-un set concret de misiuni care să contribuie la sporirea angajamentului african (în special, prin intermediul Uniunii Africane) în gestionarea situației de securitate de pe continent. Din această perspectivă, se dorea orientarea procesului de asistență asupra acelor zone identificate ca fiind deficitare din punct de vedere al securității și, subsecvent, relevante pentru angajamentele de menținere a păcii dislocate în Africa. Din această perspectivă, prioritățile identificate se concentrau pe: sprijinirea pregătirii și dezvoltarea capacității forțelor africane, incluzând componentele de poliție; securitate maritimă, inclusiv combaterea pirateriei și a pescuitului

ilegal; potențiala utilizare a misiunilor PSAC pentru capacitățile statelor africane (militare și de poliție) la standardele ONU.

3) Facilitarea participării statelor membre UE în cadrul misiunilor de menținere a păcii – în special din perspectiva optimizării dialogului între cele două organizații, cu accent pe adaptarea contribuțiilor avansate de statele membre sub egida PSAC, la nevoile operaționale ale ONU, acestea din urmă fiind formulate pornind de la cerințele[21] de capabilități pentru misiunile de menținere a păcii. De asemenea, se avea în vedere consolidarea mijloacelor de coordonare UE pentru contribuțiile avansate de statele membre, inclusiv din perspectiva dezvoltării unor formule combinate de angajament, precum și de evitare a duplicărilor.

4) Cooperarea în domeniul statului de drept și reformei sectorului de securitate – prin derularea de exerciții și elaborarea de studii, inclusiv prin cooperare cu NATO. Suplimentar acestor aspecte, se vizează optimizarea cooperării în teatru, atât pe dimensiunea evaluărilor comune a misiunilor, cât și prin intensificarea interacțiunii în domenii de interes reciproc, după cum este cazul: terorism, criminalitate transfrontalieră, trafic ilegal.

5) Cooperare în domeniul logistic și de sprijin – în special din perspectiva încheierii unor aranjamente specifice pentru asigurarea sprijinului logistic în teatrele de operații unde sunt desfășurate misiuni ale ambelor organizații. În cadrul acestor demersuri se vizează și stabilirea cadrului procedural de predare – primire a echipamentelor și facilităților.

6) Informații și analiză – se vizează încheierea de acorduri privind schimbul de informații relative la procesul de revizuire a misiunilor derulate de UE și ONU, simultan cu adaptarea canalelor de dialog pe această dimensiune.

7) Monitorizarea procesului de implementare a obiectivelor Planului de Acțiune 2012 - 2014 – deși o dimensiune relativ birocratică, includerea acestui obiectiv ca prioritate pentru cooperarea UE – ONU indica interesul pentru dezvoltarea profilului predictibil și a trasabilității interacțiunii instituționale.

În cadrul reuniunii Consiliului European din 18 septembrie 2018, au fost adoptate noi priorități care fundamentau o formulă superioară de cooperare între cele două organizații. Fără a formaliza excesiv noua abordare, aceste decizii au parafat *de facto* inițierea Parteneriatului strategic între cele două organizații, având ca aplicabilitate centrală operațiile de menținere a păcii și managementul crizelor. Demersul venea să răspundă evoluțiilor graduale înregistrate în anii anteriori, reprezentând, practic, o nouă etapă de maturizare a cooperării UE – ONU, într-un parcurs dens și productiv. A reprezentat, totodată, un moment de inflexiune în planul interacțiunii instituțional politice fundamentat printr-un bagaj consistent de experiență operațională, acumulat în diferite perimetre geografice.

Potrivit evaluărilor discutate la nivelul Consiliului European, reflectarea tendinței ascendente a parteneriatului la nivel operațional s-a realizat prin creșterea gradului de coerență și eficiență a angajamentelor operaționale. De asemenea, deciziile asumate la nivelul șefilor de stat și de guvern s-au concentrat pe valorificarea evoluțiilor înregistrate de UE și ONU în ceea ce privește capacitatea de a genera și menține în teatru misiuni și operații. În aceeași logică, abordarea utilizată în dezvoltarea relației de cooperare dintre cele două organizații a vizat o mai bună racordare a palierului instituțional de interacțiune și tendințele procesului de adaptare a abordărilor multinaționale în domeniul managementului crizelor. Din perspectivă politică, acest demers se concentra pe abordarea Parteneriatului UE – ONU în complementaritate cu alte formule de cooperare internațională dezvoltate în relația cu alte organizații internaționale, în domenii precum: prevenirea conflictelor; combaterea terorismului; prevenirea crimelor împotriva umanității; construirea păcii și susținerea procesului de reconstrucție. Totodată, se avea în vedere dezvoltarea sinergiilor cu organizațiile care derulau programe de dezvoltare și/sau angajamente operaționale în același perimetru geografic (ex. OSCE, NATO, Uniunea Africană). Pe coordonate similare, se dorea utilizarea formulelor de cooperare trilaterală între UE - ONU - Banca Mondială în domeniul structurării procesului de prevenire a conflictelor, refacere instituțional-economică în context post-conflict. În același

context se plasa și interesul privind valorificarea oportunităților oferite de cooperarea trilaterală ONU – UE – Uniunea Africană pentru dezvoltarea inițiativelor de cooperare regională G5 Sahel Joint Force și Misiunea Uniunii Africane din Somalia (AMISOM).

Abordarea agreată la nivelul Uniunii Europene a fost împărtășită de ONU, permițând adoptarea, la 25 septembrie 2018, a Declarației comune UE – ONU privind „Parteneriatul strategic în operații de menținere a păcii și managementul crizelor". Prin intermediul acesteia se avansa o nouă agendă de cooperare pentru perioada 2019 – 2020 care includea opt priorități, reflectând atât dezbaterile derulate la nivelul UE, cât și cerințele contextului internațional de gestionare a situațiilor de criză. Din această perspectivă, prioritățile vizau:

- Crearea unei platforme colaborative privind programul „Femeile, pacea și securitatea", în scopul consolidării coerenței de acțiune în acest domeniu, precum și în ceea ce privește integrarea perspectivei de gen la nivelul cooperării dintre cele două organizații.
- Consolidarea cooperării între misiuni și operații în diferite teatre pentru consolidarea cadrului aferent, precum și a continuității în ceea ce privește utilizarea în comun a capabilităților pentru operații.
- Evaluarea posibilității de dezvoltare a complementarității acționale pe durata derulării procesului de planificare operațională, respectiv în contextul tranziției rolurilor și responsabilităților. În acest sens, se viza posibilitatea dezvoltării unor orientări procedural-practice comune.
- Facilitarea sprijinului statelor membre UE și susținerea operațiilor de menținere a păcii, în spiritul inițiativei agreate la nivelul ONU privind implicarea în domeniul menținerii păcii (UNSG Action for Peacekeeeping Initiative/A4).
- Identificarea, mobilizarea și utilizarea instrumentelor politico-diplomatice (mediere, avertizare timpurie, reforma sectorului de securitate), precum și coordonarea mesajelor politice și a comunicării strategice în primele etape ale conflictelor.
- Dezvoltarea formulelor de cooperare în domeniul poliției, statului de drept și al reformei sectorului de securitate prin includere structurilor din justiție și administrarea penitenciarelor. De asemenea, se viza și evaluarea posibilităților de extindere a cooperării în ceea ce privește răspunsul civil rapid.
- Întărirea cooperării și sprijinirea operațiilor conduse de Uniunea Africană precum și aprofundarea cooperării trilaterale în domeniile: operații de menținere a păcii; prevenirea conflictelor și management al crizelor; dezvoltarea strategiilor regionale.
- Creșterea performanței operaționale în domeniul menținerii păcii, în scopul întăririi cooperării în domeniul pregătirii și construcției instituționale, inclusiv pe componenta de pregătire și testare.

În acest nou nivel de ambiție asumat la nivelul cooperării UE-ONU, la 25 septembrie 2020, cele două organizații au semnat un acord privind întărirea cooperării și structurarea răspunsului colectiv în operații de management al crizelor. Din această perspectivă, asigurarea unui nivel adecvat de complementaritate și sinergie practică între demersurile operaționale asumate de UE și ONU reprezintă principala zonă de interes, cu accent în domeniile privind: medical, sprijin în asigurarea securității personalului dislocat și aspecte logistice.

Concluzii

După cum se obervă, cooperarea UE-ONU în domeniul managementului crizelor reprezintă unul dintre principalii vectori de proiectare a angajamentelor operaționale în contextul actual de securitate. Dezvoltată într-un timp relativ scurt, interacțiunea dintre cele două organizații a evoluat rapid, atât în esență conceptuală, cât și prin exprimări operaționale, într-o relație de parteneriat strategic. Fundamentul acestor evoluții a fost reprezentat, în primul rând de comuniunea valorilor în vocația multilateralismului de a reprezenta principala abordare de combatere a riscurilor și amenințărilor contemporane. Pornind de la aceste elemente, s-a putut trece la o abordare structurată în definirea agendei practice de cooperare și a domeniilor de interes reciproc.

Din perspectiva Uniunii Europene, cooperarea cu ONU a apărut ca o consecință firească, derivată din dezvoltarea cooperării sub egi-

da Politicii Europene de Securitate şi Apărare şi, după adoptarea Tratatului de la Lisabona, a Politicii de Securitate şi Apărare Comună. În acest sens, sprijinirea angajamentului ONU în domeniul managementului crizelor a permis valorizarea potenţialului UE în acest domeniu contribuind, astfel, la consolidarea viabilităţii proiectului european. Exprimările practice ale acestei realităţi au fost consemnate în diferite teatre de operaţii precum cele din Balcani, Africa şi Asia, abordare care s-a consolidat pe măsură ce proiectul european în domeniul securităţii şi apărării s-a maturizat. Practic, vorbim astăzi de un nivel de cooperare superior tuturor formulelor de parteneriat dezvoltate de UE în domeniul managamentului crizelor. Această dimensiune completează un context mai larg al interacţiunii dintre cele două organizaţii care se manifestă, sub diferite aplicabilităţi, în peste 170 de state. În acelaşi timp, UE reprezintă principalul contributor la bugetul ONU în domeniul menţinerii păcii, în cadrul unei perspective financiare mult mai ample a contribuţiei statelor europene la finanţarea diferitelor programe şi iniţiative derulate de Naţiunile Unite.

Pe acest fond, dezvoltarea instrumentelor UE în domeniul managementului crizelor, militare şi civile, a reprezentat o oportunitate majoră pentru susţinerea practică a angajamentelor operaţionale ONU, în condiţiile multiplicării situaţiilor de criză pe parcursul ultimului deceniu. Derularea operaţiei Artemis în RD Congo a permis iniţierea unui dialog aprofundat UE – ONU în urma căruia au fost dezvoltate tipologii concrete prin care potenţialul Uniunii Europene poate fi utilizat. Efectele acestor evoluţii se regăsesc atât în creşterea gradului de predictibilitate al angajamentului ONU, cât şi în consolidarea gradului de coerenţă în derularea misiunilor şi operaţiilor derulate de acest organism. De asemenea, dezvoltarea parteneriatului între cele două organizaţii a permis valorificarea adecvată a segmentelor specializate ale potenţialului UE, în special pentru domeniul de asistenţă în domeniul reconstrucţiei şi stabilizării instituţional-politice post-conflict. În acest sens, capacităţile civile generate sub egida PSAC sunt valorificate adecvat prin intermediul demersurilor operaţionale UE, precum şi în cadrul angajamentelor ONU.

Importanţa Parteneriatului UE-ONU trebuie privită şi din perspectiva efectelor generate la nivelul diferitelor mecanisme de cooperare regională, dimensiune nu întotdeauna suficient de vizibilă la nivelul altor formule de parteneriat sau cooperare multinaţională în domeniul managamentului crizelor. Spre deosebire de această stare de lucruri, la nivelul relaţiei de cooperare UE-ONU, una dintre principalele priorităţi vizează dezvoltarea rolului şi capacităţii operaţionale a Uniunii Africane în contextul de securitate din această regiune. În mod evident, această abordare se încadrează şi în contextul mai larg al interesului UE privind consolidarea mediului de securitate din vecinătăţile proprii, context în care evoluţiile în domeniul managementului crizelor de pe continentul african prezintă o importanţă deosebită. În condiţiile menţinerii unui potenţial de instabilitate în acest perimetru geografic, dezvoltarea continuă a capacităţilor Uniunii Africane în domeniul managementului crizelor justifică concentrarea eforturilor UE-ONU în această direcţie. Complexitatea mediului de securitate şi caracterul fluid al evoluţiilor de securitate reclamă, însă, o abordare multidimensională, inclusiv din perspectiva asumării priorităţilor geografice şi, subsecvent, a utilizării resurselor şi capabilităţilor în domeniul managementului crizelor.

Pe fond, relaţia de parteneriat UE – ONU în domeniul managementului crizelor reprezintă o formulă de cooperare care produce rezultate concrete. Din perspectivă operaţională, majoritatea angajamentelor Uniunii Europene, indiferent de perimetrul geografic, sunt structurate şi se derulează prin intermediul interacţiunii cu ONU, în numeroase situaţii aceasta manifestându-se prin acţiuni comune. Privind retrospectiv evoluţia acestei formule de parteneriat, se pot evidenţia evoluţiile conceptuale care au fost abordate pentru stabilirea modalităţilor concrete de sprijin ale UE. În primele etape ale procesului de reflecţie acestea au vizat crearea unor rezerve alcătuite din structuri de forţe şi capabilităţi plasate într-un sistem de stand-by care să poată fi utilizate în cadrul misiunilor şi operaţiilor ONU. În acest contex, dislocarea contingentelor UE, în cadrul unui angajament propriu a reprezentat principala opţiune utilizată vizând, însă, o abordare flexi-

bilă în generarea ad-hoc a forțelor. De asemenea, dinamica evoluțiilor de securitate, precum și manifestările complexe ale diferitelor tipuri de riscuri și amenințări au adus în atenție creșterea vitezei de angajare, simultan cu necesitatea completării formulelor de răspuns clasic prin abordări modulare, implicând elemente cu nivel de specializare adecvat. Din această perspectivă, pot fi privite adaptările succesive ale cadrului de cooperare UE-ONU, centrate pe ideea de armonizare a procedurilor de planificare și a adaptării răspunsului la criză pe coordonatele angajamentului preventiv și al consolidării percepțiilor privind situațiile de criză.

În mod evident, o astfel de abordare se justifică atât din perspectiva utilizării adecvate a resurselor aflate la dispoziție, cât mai ales a multiplicării, la nivel global, a situațiilor de criză care necesită utilizarea extensivă a acestui tip de resurse. Accentuarea complexității mediului de securitate în condițiile pandemiei induce necesitatea diversificării modalităților de acțiune în gestionarea situațiilor de criză. Din această perspectivă, Parteneriatul strategic UE – NATO reprezintă una dintre formulele instituționale de cooperare care poate angaja un instrumentar diversificat cu relevanță pentru eforturile internaționale de gestionare a situațiilor de criză.

Note

[1] Helsinki European Council, 10 and 11 December 1999, Presidency Conclusions, Annex IV – Common European Policy on Security and Defence, disponibil la https://www.europarl.europa.eu/summits/hel1_en.htm#b, accesat în 05.10.2020.

[2] Principala direcție de acțiune a demersului inițiat la nivelul ONU a vizat "Nevoia de schimbare". *Report of the Panel on the United Nations Peace Operations*, cunoscut și sub numele de "Raportul Brahimi", disponibil în format electronic la http://undocs.org/A/55/305, accesat în 05.10.2020.

[3] *Presidency Report on Strenghtening the Common European Security and Defence Policy*, Santa Maria da Feira, European Council, 19 and 20 June 2000, Conclusions of Presidency, disponibil în format electronic la https://www.europarl.europa.eu/summits/fei1_en.htm, accesat în 06.10.2020.

[4] *European Security Strategy. A Secure Europe in a Better World*, December 2003

[5] În urma încheierii acordurilor de cooperare UE-NATO în domeniul operațiilor, cunoscute și sub numele de Acordurile "Berlin+", s-a agreat posibilitatea utilizării capacităților aliate de planificare pentru derularea misiunilor europene.

[6] European Council Nice, 7-10 December 2000, Conclusions of Presidency, disponibil la https://www.europarl.europa.eu/summits/nice1_en.htm, accesat în 06.10.2020.

[7] Demersurile Președinției suedeze a Consiliului UE au reprezentat principalul punct de plecare în dezvoltarea agendei practice de cooperare UE-ONU. Göteborg European Council, 15 and 16 June 2001, Presidency Conclusions, disponibil în format electronic la https://www.consilium.europa.eu/media/20983/00200-r1en1.pdf, accesat în 07.10.2020.

[8] EU General Affairs and External Relations Council Conclusions, 2356 Meeting, Luxemburg, 11-12 iunie 2001

[9] La nivelul secretariatelor generale principal formulă de interacțiune a vizat DGE IX (PESA), Statul Major al UE (EUMS) – Departamentul pentru operații de menținere a păcii (UNDPKO). Pentru capacitățile civile, la nivelul Unității de poliție civilă (UE) și Biroul Asistentului Secretarului General pentru Europa din cadrul Departamentului ONU pentru Afaceri Politice (UNDPA).

[10] Claudia Major. *EU-UN Cooperation in military crisis management: the experience of EUFOR RD Congo in 2006*, Occasional Paper, Nr.72, EU Security Studies Institute, Paris, 2008, p.10.

[11] General Affairs and External Relations Council, Brussels, 21 July 2003, disponibil în format electronic la https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/gena/76752.pdf, accesat în 08.10.2020.

[12] Communication from the Commission to European to the Council and European Parliament – *The European Union and the United Nations. The Choice of Multilateralism*, 10.09.2003.

[13] *Joint Declaration on EU-UN Cooperation in Crisis Management*, disponibilă la https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/PRES_03_266, accesată în 09.10.2020

[14] Deși nu este considerat un buget pentru componenta de apărare a UE, Mecanismul Athena reprezintă un mecanism de asigurare a unor costuri comune legate de operațiile militare, fiind alcătuit din contribuțiile statelor membre, cu excepția Danemarcei care are opt-out privind participarea la această dimensiune de cooperare. Pentru detalii privind modalitatea de funcționare a acestui instrument a se vedea Decizia Consiliului UE 2004/197/23.02.2004 privind înființarea Mecanismului Athena, în Official Journal L 063 , 28/02/2004 P. 0068 – 0082.

[15] Abordarea generală utilizată în definirea profilului HLG 2010 a vizat creșterea capacității UE de proiectare a răspunsului la criză, din două perspective majore: crearea capacităților de reacție rapidă pe dimensiunea militară a PESA și consolidarea potențialului de dislocare a contingentelor generate pentru operațiile UE. Textul conceptului HLG2010 aprobat de CAGRE din 17 mai 2004 și andosat de Consiliul European din 17-18 iunie 2004 disponibil la https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/dv/sede110705headlinegoal2010_/sede110,705headlinegoal2010_en.pdf, accesat în 09.10.2020.

[16] Preluate, prin intermediul Tratatului UE, din moştenirea Uniunii Europei Occidentale, ca misiuni pe care misiunile derulate de UE trebuie să răspundă (umanitare şi de salvare; prevenirea conflictelor şi menţinerea păcii; dezarmare; consiliere şi asistenţă; stabilizare post-conflict; misiuni ale forţelor combatante în domeniul managementului crizelor, inclusive impunerea păcii).

[17] ESDP Presidency Report, 17-18 iunie 2004, *EU Security and Defence Core Documents 2004*, vol. V, EU Security Studies Institute, Paris, 2005, p.110

[18] Joint Statement EU-UN Cooperation in Crisis Management, 7 iunie 2007, text disponibil în format electronic la https://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2010310%202007%20INIT, accesat în 09.10.2020.

[19] Doc. 11216/2/12, Bruxelles, 4 iulie 2012 – Plan of Action to enhance EU CSDP support to UN Peacekeeping.

[20] Doc. 7632/15, 27 martie 2015, Strenghtening the EU-UN Strategic Partnership on Peacekeeping and Crisis Management Priorities, 2015 – 2018.

[21] Instrument de planificare utilizat la nivelul ONU pentru a stabili reperele în ceea ce priveşte deficitele de capabilităţi identificate în procesul de generare, precum şi prin luarea în considerare a lecţiilor învăţate prin derularea operaţiilor în diferite perimetre geografice. Cu titlu exemplificator, a se vedea *Current and Emerging Uniformed Capability Requirements for United Nations Peacekeeping*, mai 2019 care indica prioritatea acordată capabilităţilor de tipul: unităţi mobile, informaţii, protecţia forţei, ofiţeri de stat major, experţi în problematica de gen.

ABSTRACT

Development of a practical relation of cooperation in the field of crisis management between EU and UN is one of the most important features of the current security environment. The starting point in this undertaking is closely related to the initial stages of European defence and security cooperation under European Union auspices in which cooperation with United Nations trough European Security and Defence Policy was identified as a top priority. In a short period the cooperation between these organizations become one of the most productive sort of partnership developed in crisis management field, underpinned both by operational cooperation, as well as institutional interaction on various topics relevant for international security context. The progresses achieved on this path were reflected in operational developments undertaken by both organization in various regions, especially Balkans and Africa. In this respect, the EU gradually becomes one of the main contributors to the UN peacekeeping efforts, with forces, capabilities and financial support. Furthermore, the proliferation of violent and conflicts around the world underlined the relevance of EU and UN engagements in managing these challenges. From this perspective, upgrading the level of cooperation to the Strategic Partnership formula is one clear expression of the mutual interest to promote structured solutions for the complex situations which cannot be dealt individually. At the same time, the different solutions identified within the framework of EU-UN cooperation were successfully tested in the field, generating patterns which can be followed for the future in order to increase the effectiveness of multilateral undertakings in crisis management field.

Keywords: EU, ESDP, CSDP, UN, crisis management, Artemis Operation, Battle Groups

Dragoş Ilinca este director al Programului de Istorie Militară în cadrul Institutului pentru Studii Politice de Apărare şi Istorie Militară. Absolvent al Facultăţii de Istorie, Universitatea din Bucureşti, obţinând ulterior un doctorat în ştiinte militare la Universitatea Naţională de Apărare. Este specializat în probleme de securitate internaţională cu accent pe Orientul Mijlociu.

RECENZII

Agnia Grigas – ***Crimeea și noul imperiu rus***, Editura Corint, București, 2017, traducere de Cristina Ispas și Dan Dungaciu

Rusia a aplicat tot mai mult o politică de reimperializare a teritoriilor care, în trecut, au făcut parte din Imperiul Rus și din Uniunea Sovietică și că s-a folosit pentru atingerea obiectivelor sale de compatrioții ruși ca de un instrument politic.

(Agnia Grigas)

Chiar dacă apariția acestei cărți nu este recentă (2017 – în limba română și 2016 în limba engleză la Yale University Press), consider că semnalarea unui asemenea volum este absolut necesară pentru că informațiile și raționamentele autoarei au darul să limpezească o situație destul de confuză, existentă în apropierea frontierelor noastre. Mai mult, modelul folosit în Crimeea ar putea fi repetat în cele mai multe dintre așa-numitele *conflicte înghețate* create și întreținute de Moscova, ca urmare a nostalgiei Uniunii Sovietice și/sau a Imperiului Țarist.

Agnia GRIGAS (n. 1979 la Kaunas, Lituania) este un politolog american specializat în probleme de securitate și energie, îndeosebi în statele ex-sovietice, care lucrează în cadrul unei divizii a Consiliului Atlantic, *Dinu Patriciu Eurasia Center*. Prima sa carte a văzut lumina tiparului la editura *Ashgate* (Marea Britanie) în 2012, analizând politica externă a statelor baltice față de Rusia în privința resurselor energetice și se numește *The Politics of Energy and Memory between the Baltic States and Russia*. Cartea a fost reeditată de prestigioasa editură *Routledge* (Marea Britanie), în 2016. Cea de-a treia carte a autoarei (*The New Geopolitics of Natural Gas*, *Harvard University Press*, 2017) tratează transformările globale în industria gazelor naturale determinate de explozia exploatărilor gazelor de șist în Statele Unite. Între ele, cartea de față, apărută în 2016 la *Yale University Press*, a cărei traducere a fost publicată de *Grupul Editorial Corint* în 2017.

Profesorul Dan Dungaciu, specialist în geopolitica aceluiași areal geografic, semnează prefața acestei cărți, pe care o consideră *extrem de utilă.* Totuși, el face unele precizări legate, în principal, de realitatea existentă în Republica Moldova, între care și aceea a diferenței esențiale între acest stat și fostul *Principat al Moldovei*, despre care cartea lasă impresia că ar fi echivalente din punct de vedere teritorial.

Volumul este structurat în șapte capitole, între care primele trei prezintă fundamentul politic, ideologic și economic al imperialismului rus din acești ani, precum și mijloacele de punere în operă a politicii Moscovei. Celelalte patru se concentrează asupra relațiilor diferite dintre Moscova și statele supuse analizei.

Primul capitol (*Întoarcerea la imperiu*) prezintă politica actuală a Moscovei de conservare/extindere a influenței sale atât în imediata sa vecinătate cât și mai departe, utilizând metode ce pot fi caracterizate ca ostile, în ciuda existenței factorului energetic (îndeosebi gaze naturale) care creează, *volens-nolens*, necesitatea întreținerii unor relații bune. Dar principalul mijloc de *recuperare* a sateliților îl constituie populația rusofonă din respectivele teritorii. *compatrioții*, cum îi numește autoarea. Grigas identifică, de altfel, în cel de-al doilea capitol *(Reimperializarea Rusiei – de la politica necoercitivă la anexare*) șapte etape prin care această resuscitare a compatrioților devine câștigătoare: …se pot distinge șapte etape parcurse de Moscova, cu din ce în ce mai multă consecvență, în politica de reimperializare construită pornind de la conceptul de compatrioți: *1) politica necoercitivă; 2) politica umanitară; 3) politicile propriu-zise privind compatrioții; 4) pașaportizarea; 5) războiul informational; 6) măsurile de protecție; 7) controlul neoficial sau anexarea oficială a teritoriilor locuite de compatrioți.*

Abia cel de-al treilea capitol (Originile și evoluția politicilor Rusiei privind *compatrioții*) ne dumirește pe deplin ce se înțelege prin acest termen. Compatriotul nu este cetățean sau fost cetățean rus (aceștia nu își pot aroga această titulatură), ci urmașul oricăruia dintre membrii unui grup etnic (sunt 185 astfel de grupuri) care a trait pe teritoriul Uniunii Sovietice sau Federației Ruse. Rusia nu este singurul stat care își *cumpără* compatrioții, dar este statul cu cea mai mare consecvență în astfel de acțiuni, fără a-și exprima vreodată intenția de eventuală repatriere. Cinic, compatrioții sunt de-ai noștri, dar sunt utili acolo unde se află (Ucraina, Letonia, Moldova etc.) pentru ca Moscova să își poată realiza presiunea și, în final, controlul.

Poate că cel mai important capitol pentru noi este al patrulea (*Separatism și anexare – Moldova, Georgia și Ucraina*), în care Grigas prezintă similitudinile politicii rusești practicate în aceste țări, bazate pe așa-numitul conflict înghețat. Atât Transnistria, Abhazia sau Osetia de Sud, cât și republicile populare din estul Ucrainei (Lugansk și Donețk) constituie zone în care compatrioții sunt protejați. Metodologia folosită de autoare este de exemplificare consecventă și clară a etapelor imperializării, așa cum au fost definite anterior.

Următorul grup analizat este cel al statelor baltice (Capitolul 5 – *Punctul vulnerabil al NATO – Țările baltice*). Estonia, Letonia și Lituania au particularitatea că sunt state membre ale NATO și ale Uniunii Europene, astfel că politica Moscovei trebuie să fie mai precaută. Aici se folosește pe scară largă războiul informațional, propaganda în mediile rusofone fiind agresivă și provocatoare. Pericolul dat de separatismul regiunilor preponderant rusofone este mai mult virtual, iar o eventuală anexare sau agresiune ar intra imediat sub incidența articolului 5 din Tratatul de la Washington. Pe de altă parte, încercările de destabilizare se repeat aproape ciclic, creându-se tensiuni în aceste țări.

Urmează grupul țărilor din Asia Centrală: Kazahstan, Kîrghîstan, Tadjikistan, Turkmenistan și Uzbekistan. Acestea sunt analizate în următorul capitol (*Făurirea statului și loialitățile schimbătoare – Asia Centrală*). Grupul este mai puțin omogen, lider fiind Kazahstanul (cea mai întinsă dintre ele și având resursele cele mai importante). Pe de altă parte, Uzbekistanul râvnește și el la o poziție de vârf, fiind țara cea mai populată dintre cele cinci. Grigas consideră că principalul motiv pentru care politica față de aceste state nu este la același nivel de agresivitate constă în existența unor regimuri politice asemănătoare celui de la Moscova. Pe de altă parte, reforme profunde în aceste țări, eventuala lor apropiere față de Occident, ar duce fără întârziere la activarea *compatrioților* pentru menținerea lor în aria de influență rusească.

În sfârșit, al șaptelea capitol (Aliați sau ținte?) este dedicat Armeniei și Belarusului, două state ex-sovietice care au ieșit rareori din cuvântul Moscovei. Considerate de Kremlin cei mai loiali aliați, ambele state găzduiesc pe teritoriul național importante baze militare rusești, păstrate cu un rol dublu. Pe de-o parte, prezența lor asigură în mare măsură stabilitatea regimurilor pro-ruse, în limbaj moscovit acest lucru numindu-se protejarea populației. Pe de altă parte, ele pot oferi motivul/pretextul unor viitoare anexări, pe modelul Sevastopolului. Agnia Grigas nu exclude o astfel de evoluție, în cazul unor transformări semnificative ale societății, și iată că prezentul îi dă dreptate. În acest an, cele mai sângeroase confruntări sângeroase din spațiul ex-sovietic au avut ca protagoniști exact Belarus (revolta împotriva alegerilor falsificate) și Armenia (Nagorno-Karabah).

Concluziile volumului sunt, în general, destinate argumentării punctului de vedere prezentat în raport cu opinii sau analize contrare, dar mi se pare esențial să subliniez minciuna care stă la baza politicii imperialiste rusești din ultimii ani*: Politicile rusești privind compatrioții au foarte puțin de-a face cu îmbunătățirea condițiilor de trai ale etnicilor ruși sau rusofonilor din străinătate, ei fiind folosiți în schimb de usia în politica sa externă și de securitate.*

Cartea este scrisă cu o logică și claritate deosebite, aflându-se la limita dintre lucrare științifică și manual universitar. Este o lectură plăcută și foarte interesantă pentru cei preocupați de motivele reale, materiale și nemateriale ale unei politici care va continua să tulbure, pe o durată nedefinită, liniștea globală. Așadar, vă invit la lectură.

Simona Țeghiu Jurj

Adrian-Vasile Popa – ***Impactul operaționalizării Canalului Istanbul asupra Convenției de la Montreux. Perspective de creștere a profilului strategic al României în Regiunea Extinsă a Mării Negre***, Editura Top Form, Colecția Geostrategie, București, 2020, 224 pp.

Este un lucru firesc ca toți cei interesați de studiile strategice, de paradigmele securității în bazinul Mării Negre, să urmărească cu atenție analizele autohtone și străine dedicate statutului Strâmtorilor Bosfor și Dardanele, prin prisma existenței mult discutatei Convenții de la Montreux, din 1936, care oferă statului turc un drept extins de a decide cine, cum și când poate trece prin această unică poartă înspre și dinspre Marea Neagră. Cartea aceasta (o teză de doctorat susținută recent în cadrul Academiei Naționale de Informații) este una de mare actualitate, ce se pretează unei abordări multidisciplinare (sau transdiciplinare), folosind lentilele analitice ale dreptului, geopoliticii, studiilor de securitate și istoriei. De altfel, autorul a absolvit programe universitare de științe politice, drept, relații internaționale și studii strategice, în țară și în străinătate, dobândind un bagaj consistent de instrumente și metode de analiză aferent științelor sociale, ceea ce îi permite abordarea multidisciplinară.

Adrian Popa pleacă de la ideea că România, stat riveran la Marea Neagră, trebuie să aibă decidenți de politică externă capabili să înțeleagă exact contextul strategic, politic și juridic specific spațiului maritim adiacent teritoriului național, astfel încât acțiunile întreprinse să ducă la forjarea unui profil strategic de țară solid, coerent. Libertatea de acțiune a României este dependentă de interesele și identitățile asumate de aliați, parteneri și potențiali adversari, de structura de putere și securitate la nivel internațional și regional. Din păcate, observă autorul, statele zonei Mării Negre sunt reputate pentru lipsa lor de identitate regională comună, pentru puțina cunoaștere și înțelegere reciprocă a națiunilor aflate în acest areal, iar elitele politice au adesea un deficit de cunoaștere aprofundată a regiunii.

Existența Convenției de la Montreux limitează în mod cert capacitatea NATO de a proiecta securitate în Regiunea Extinsă a Mării Negre, cu toate că Turcia e stat membru al Alianței și are o tradiție istorică de rivalitate și confruntare cu Rusia. Totuși, știm că URSS a fost de acord cu documentul de la Montreux, deoarece Turcia era stat neutru și avea garanția că vasele unor state europene occidentale nu vor pătrunde în arealul Mării Negre cu intenții ostile.

Actuala relație ambiguă dintre Ankara și Moscova, tinzând spre o apropiere strategică și trecerea în umbră a vechilor rivalități geopolitice din Caucaz, Balcani și Asia Centrală, complică și mai mult planificarea strategică a statelor membre ale NATO și UE. De aceea decizia Turciei, sub conducerea autoritar-populistă a lui R.T. Erdogan, de a construi un canal navigabil paralel cu linia strâmtorilor Bosfor-Dardanele ridică semne de întrebare și necesită o analiză a intențiilor și consecințelor probabile. Știm că Turcia se opune în general revizuirii clauzelor cuprinse în Convenția din 1936, neacceptând faptul că situația de atunci nu se potrivește cu cea de azi când navele au tonaje mult mai mari și când există tipuri de nave care atunci nu existau. Totuși Erdogan anunță că odată contruit Canalul Istanbul, acestuia nu i se va aplica regimul de la Montreux,

aşadar sugerând că ţările NATO din Occident (SUA, Franţa, Marea Britanie etc) vor putea aduce mai uşor chiar nave mari în Marea Neagră). Dar acest lucru e greu de acceptat de către Rusia, stat de care Turcia depinde în plan energetic şi de care se apropie militar (a se vedea achiziţia de rachete S 400 şi poate chiar de avioane Suhoi, dacă SUA ca pedeapsă vor renunţa definitiv să le vândă turcilor avioane de vânătoare F35). Aşadar Erdogan pare să joace deocamdată "la două capete", deoarece Turcia rămâne în NATO, dar e tot mai favorabilă acomodării cu Rusia, într-o perioadă în care aceasta e văzută ca agresivă de multe state occidentale şi estice.

Trebuie spus că cercetarea aferentă acestui volum se bazează pe surse deschise, fie ele primare (arhive, declaraţii şi documente oficiale) sau secundare (cărţi, studii, articole) şi denotă o muncă de investigare serioasă, continuă, productivă. Ipoteza de la care se pleacă, anume că *„dacă proiectul Canal Istanbul va fi operaţionalizat, atunci prevederile Convenţiei de la Montreux urmează a fi renegociate*" este una validă, care deschide ferestre de analiză multiple, deoarece este vorba de viziuni paralele de politică externă ale Turciei, ale aliaţilor săi din NATO riverani ai Mării Negre, ale aliaţilor non-riverani, ale partenerilor de securitate riverani, dar şi ale Rusiei.

Analiza conţinută în această carte este direcţionată aşadar către decidenţii români de politică externă şi de securitate, spre a îi ajuta să îşi fundamenteze deciziile viitoare pe date exacte, pe fapte, dar şi pe scenarii utile. România va participa ca stat riveran la renegocierea regimului strâmtorilor turceşti şi va fi în situaţia de a se situa de partea taberei care doreşte limitarea obstacolelor în calea navigaţiei şi mai multă libertate pentru navele militare ale ţărilor NATO. Ankara va solicita probabil garanţii de securitate extinse şi garanţii de aderare la UE, poate şi fonduri financiare mari, aşa cum a procedat în dosarul imigranţilor sirieni. Cum canalul nu va decongestiona semnificativ traficul din Bosfor, pare că de fapt miza lui Erdogan pentru a îl construi se leagă de creşterea puterii de negociere a Turciei în relaţia sa cu Occidentul şi cu Rusia, ba chiar şi cu China, implicată în proiectul Belt and Road. A. Popa arată că nivelul mare de incertitudine privind evolutia vieţii internaţionale în următorii ani îl determină pe liderul turc să temporizeze luarea unei decizii privind statutul canalului. De asemenea, prezintă un scenariu în care China ar obţine baze militare închiriate în arealul Mării Negre, oferind riveranilor avantaje economice.

Investigarea opţiunilor de politică externă ale României se face în capitolul final (al şaselea) prin analiza de conţinut de tip *big data* – investigarea frecvenţei cu care apar anumite concepte şi teme pe internet, în ţările riverane Mării Negre, folosind programe de calculator specializate (motoare de căutare) gen Meaning Cloud şi având ca reper motorul Google Scholar spre a identifica articole de specialitate. Este partea originală, de analiză a lucrării, dovada aspectului transdiciplinar şi a folosirii metodelor sociologice adecvate.

Evident, lucrarea are şi unele minusuri, dar nu afectează calitatea de ansamblu. Ar fi fost poate nevoie de o analiză mai aprofundată a politicii externe turceşti, anume relaţia cu Rusia şi respectiv cu SUA, spre a se arăta dacă discuţiile din mediul politic şi academic turcesc referitoare la modificarea regimului Montreux sunt calate pe anumite preferinţe de grup şi ce raport de putere există pe scena politică din Turcia între aceste facţiuni. De asemenea să se identifice preferinţele de grup în relaţia cu Rusia. În lucrare se arată doar că unele forţe politice ar dori anularea proiectului de canal, pe motive ecologice şi economice.

În concluzie, acest volum aduce o contribuţie semnificativă la înţelegerea contextului geostrategic din Marea Neagră în condiţiile unor evoluţii politice, economice şi de infrastructuri, ce pun în discuţie actualul regim juridic al Strâmtorilor pontice.

Şerban Filip Cioculescu

Cristian Barna, Adrian Popa – ***România între prieteni și dușmani. Decupaje geopolitice și hărți imagologice***, ediția a II-a revăzută și adăugită, Editura Militară, 2020

În era contemporană, nimeni nu mai poate pretinde că trăiește în interiorul unui bastion izolat. Globalizarea, mișcările demografice, mediul informațional, progresul tehnologic și schimburile comerciale ne unesc, astfel încât acțiunile noastre au efecte imediate asupra „celorlalți".

De aceea, eficacitatea abordării doctrinare depinde, în mare măsură, de inovația și complexitatea analizei și de abordarea interdisciplinară a strategiilor de securitate, o abordare a securității internaționale și naționale, bazată pe o permanentă consultare între mediul academic, de afaceri, societatea civilă, cu acces până în vârful piramidei decidenților politici, putând elimina unele frustrări și percepții false asupra problemelor de securitate.

Mai mult, cei care elaborează strategiile de securitate trebuie să se raporteze prospectiv la evoluția mediului internațional și regional de securitate, motiv care autorii încearcă și reușesc să-și pună umărul la operaționalizarea unei viziuni pe termen lung referitoare la mediul internațional de securitate în care România încearcă să-și definească profilul strategic, principalul obiectiv al acestei lucrări fiind de a oferi factorilor decidenți un tablou al oportunităților și potențialelor evoluții negative în planul securității naționale, care ar putea justifica acțiunea doctrinar-strategică cu privire la ceea ce ne rezervă viitorul!

În anul 2014, *România între prieteni și dușmani. Decupaje geopolitice și hărți imagologice* s-a dorit a fi atât un instantaneu de moment, cât și o privire pe gaura cheii ușii care dădea spre viitor a locului pe care țara noastră îl ocupa sau putea să-l ocupe pe harta geopolitică a lumii.

În cei șase ani de atunci autorii au putut vedea dacă predicțiile formulate atunci pentru anul 2020 s-au adeverit sau nu, am asistat la surprize strategice de proporții, precum conflictul din estul Ucrainei, declararea Califatului Islamic, valuri de migranți, explozia tehnologiilor informaționale, incendii uriașe și, nu în ultimul rând, pandemia COVID-19.

Acest excurs are următoarele puncte de trecere: Cine poate și cine vrea să conducă lumea? Reflecții asupra evoluției ecuației de putere la nivel internațional o analiza a modului în care, de-a lungul timpului, reprezentările geopolitice au fost folosite pentru a defini ordinea mondială; România... cine suntem, care ne sunt prietenii și dușmanii?, o radiografie a locului și rolului României pe harta geopolitică a lumii, punctual culminant fiind o abordare sociologică de prioritizare a riscurilor și amenințărilor la adresa securității naționale a României atât în anul 2013, cât și în 2020, demers care poate oferi un substrat analitic factorilor de decizie din structurile de ordine publică, apărare și securitate națională pentru a se racorda mult mai flexibil și eficient la misiunile trasate de decidenții politici și pentru a asigura adaptabilitatea și interoperabilitatea categoriilor de forțe implicate în prevenirea și contracarea acestor riscuri și amenințări.

De aceea, în anul 2020, autorii închid cercul analitic privind riscurile, amenințările și vulnerabilitățile la adresa securității naționale a României, cu ajutorul acelei categorii socio-profe-

sionale care a sprijinit, în mod indirect, elaborarea listei indicatorilor în 2013, mai precis, analiști miltari, de politică externă și de securitate, cadre universitare și cercetători științifici cu expertiză în relații internaționale, studii de securitate și geopolitică, respectiv formatori de opinie.

În acest scop, autorii au ales zece dintre cei mai reputați analiști militari, de politică externă și de securitate, respectiv cadre didactice din învățământul superior și cercetători științifici în relații internaționale, studii de securitate și geopolitică, respectând inclusiv criteriul dispersiei geografice (aceștia desfășurându-și activitatea în centre universitare din București, Cluj-Napoca, Sibiu, Timișoara și Iași).

Acestora, autorii le-au adresat aceeași cerință, de a analiza lista indicatorilor, elaborată la nivelul anului 2013 (pentru a exista posibilitatea derulării unei analize comparative a rezultatelor obținute cu cele ale respondenților din 2013, care au formulat predicții pentru 2020).

O analiză comparativă a clasamentelor respondenților pentru anul 2013, respectiv 2020 și a clasamentului experților indică apariția constantă, ce-i drept pe poziții diferite, a unor riscuri, amenințări și vulnerabilități. De menționat că, în vreme ce riscul la adresa securității naționale generat de activitățile de spionaj ale serviciilor de informații din Federația Rusă derulate pe teritoriul României a „coborât", în viziunea respondenților, de pe locul 6 (în clasamentul pentru anul 2013) pe locul 11 (în clasamentul pentru anul 2020), experții au poziționat acest indicator pe locul 3, în anul 2020.

Analiza comparativă arată și evoluția ponderii intern/extern a riscurilor, amenințărilor și vulnerabilităților indicate de respondenți, respectiv de experți. Dacă doar două dintre primele zece poziții ale clasamentului pentru anul 2013 se refereau la riscuri generate de actori externi (Federația Rusă, respectiv elemente afiliate Al Qaeda), pentru anul 2020, doar vulnerabilitatea generată de dependența accentuată de unele resurse (gaz, energie etc.), care nu se regăsesc într-o proporție suficientă pe teritoriul României era menționată de respondenți. În schimb, experții plasează amenințările din partea Federației Ruse pe patru dintre cele zece poziții ale clasamentului.

În cunoștință de cauză cu privire la declarațiile belicoase ale unor oficiali ruși, dat fiind acest „echilibru strategic" în Europa, precum și faptul că România este un pilon important pentru SUA/NATO, autorii consideră normal faptul că Federația Rusă reprezintă principalul vector de amenințare externă la adresa securității naționale a României atât în 2013, cât și în 2020.

În finalul cărții, autorii subliniază că acest demers s-a vrut a fi unul analitic, echidistant, în condițiile în care interpretarea acestor decupaje geopolitice este condiționată de dimensiuni imagologice, de „cheia" în care ar putea fi interpretate.

Nu în ultimul rând, autorii dedică această lucrare tuturor celor care, după ce o vor parcurge, își vor pune cât mai multe întrebări, sperând că le va oferi un cadru de reflecție, generator de opinii valoroase, care să ne permită nouă, românilor, să răspundem la întrebări precum cine suntem noi, cine ne sunt prietenii, cine ne sunt dușmanii și ce loc ocupăm și vom ocupa pe harta geopolitică a lumii.

Cristian Barna, Adrian Popa